

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
განათლების, ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ქართული ფილოლოგიის სადოქტორო პროგრამა

ნინო ზედგინიძე

ქართული ონომასტიკური ტერმინოლოგია
ევროპულ ენათა კონტექსტში

ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი
დისერტაცია

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: მერაბ ბერიძე
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

აბაღციხე

წელი

2026

სარჩევი

ანოტაცია ქართულ ენაზე.....	5
ანოტაცია ინგლისურ ენაზე	7
წინასიტყვაობა.....	8
კვლევის მიზანი.....	10
კვლევის მეთოდები	11
მეცნიერული სიახლე.....	11
შესავალი.....	13
მოკლე ექსკურსი ტერმინოლოგიის ისტორიიდან	13
თავი პირველი: ონომასტიკისა და ონომასტიკურ ტერმინთა კვლევის ისტორიისათვის	19
1.1. ონომასტიკის ისტორია.....	20
1.2. ისტორიული ონომასტიკა	21
1.3. ტერმინის რაობისათვის	23
თავი მეორე: <i>აღსანიშნი</i> (დენოტატი) და საკუთარ სახელთა დაჯგუფების პრინციპები ქართულსა და გერმანულში.....	37
თავი მესამე: ონომასტიკა, როგორც ლექსიკოლოგიის ერთ-ერთი დარგი ქართულსა და უცხოურ ენებში (გერმანული, ინგლისური, რუსული).....	50
3.1. ქართული ენის ლექსიკოლოგია.....	51
3.2. ლექსიკოლოგია და ონომასიოლოგია.....	58

3.3. გერმანული ენის ლექსიკოლოგია	59
3.4 ინგლისური ენის ლექსიკოლოგია	65
3.5 რუსული ენის ლექსიკოლოგია.....	69
თავი მეოთხე:	78
4.1. ზოგიერთი გერმანული ტოპონიმური ტერმინისათვის	78
4.2. ტერმინი ტოპონიმი ქართულში	82
4.3. საკულტო ადგილთა სახელებთან დაკავშირებული ტერმინები ქართულსა და გერმანულში.....	95
4.4. ერთი ონომასტიკური ტერმინის შესახებ გერმანულში (ტოპონომასტიკა)	105
4.5. ონომასტიკური ტერმინოლოგია და მესხური დიალექტი.....	109
4.6. მთა როგორც ტოპონიმური ტერმინი ქართულსა და გერმანულში	118
4.7. ერთი საერთაშორისო ტერმინის შესახებ ონომასტიკაში (ავტოეთნოგრაფიული ონომასტიკა).....	124
4.8. ერთი საერთაშორისო ტერმინის შესახებ ონომასტიკაში (ავტოეთნოგრაფიული ონომასტიკა)	128
თავი მეხუთე: ანთროპონიმია	137
5.1. რუსული ანთროპონიმია და მისი გავლენა ქართულ სინამდვილეზე (ტერმინოლოგიურ-კანონიკური გავლენები).....	137
5.2. გერმანული ანთროპონიმია (ქართულთან მიმართებაში).....	159

5.3. ინგლისური ანთროპონიმია.....	179
თავი მეექვსე: კოსმონიმია და მასთან დაკავშირებული ტერმინები	192
დასკვნები	198
ბიბლიოგრაფია.....	203

ა ნ ო ტ ა ც ი ა

სადოქტორო ნაშრომი ეძღვნება ონომასტიკური ტერმინების კვლევას ქართულ, ინგლისურ, გერმანულსა და რუსულ ენებში. გეოგრაფიულ ნომინაციათა ჩამოყალიბებას, განვითარებას, ტერმინოლოგიის პრობლემას სამცხურ-ჯავახურ დიალექტსა და ონომასტიკაში. ასევე გეოგრაფიული ტერმინებისა და ონომასტიკური ტერმინოლოგიის ურთიერთმიმართების განსაზღვრას. ამ ფონზე ამოსავალი აღმოჩნდა ზოგადად სახელდების პრობლემა. სახელდება (ნომინაცია) ერთ-ერთი ძირითადი ცნებაა არა მარტო ენათმეცნიერებაში, არამედ ფილოსოფიაშიც, რადგან უშუალოდ უკავშირდება ადამიანთა მსოფლადქმას. სახელდების ძირითადი საშუალებები უნივერსალურია ყველა ენისათვის.

ნაშრომის შესავალ ნაწილში განხილულია ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებისა და განვითარების ეტაპები საქართველოსა და უცხოეთში.

ნაშრომის *პირველი თავი* შედგება სამი ქვეთავისაგან, რომელშიც წარმოდგენილია ონომასტიკისა და ონომასტიკურ ტერმინთა კვლევის ისტორია.

ნაშრომის *მეორე თავი* შედგება ერთი ქვეთავისაგან, რომელშიც გაანალიზებულია აღსანიშნის (დენოტატის) და საკუთარ სახელთა დაჯგუფების პრინციპები ქართველ და უცხოელ მეცნიერთა კვლევებზე დაყრდნობით.

ნაშრომის *მესამე თავი* შედგება რამდენიმე ქვეთავისაგან, რომლებშიც განვიხილავთ ონომასტიკას, როგორც ლექსიკოლოგიის დარგს.

ნაშრომის *მეოთხე თავი* შედგება რამდენიმე ქვეთავისაგან, ამ თავში ძირითადად განვიხილავთ ქართულ და გერმანულ ტოპონიმურ ტერმინებს, ტერმინად ქცევის პროცესს, კლასიფიკაციას სახელდების მოტივაციასთან ლინგვისტური მახასიათებლების გათვალისწინებით.

ნაშრომის *მეხუთე თავი* შედგება სამი ქვეთავისაგან, განვიხილავთ ინგლისურ, გერმანულსა და რუსულ ანთროპონიმებს, მის გავლენას ქართულზე. კერძოდ, ტერმინოლოგიურ-კანონიკურ გავლენებს.

ნაშრომის *მეექვსე თავში* მოკლედ განვიხილავთ კოსმონიმურ ტერმინებს, მათი ჩამოყალიბების თავისებურებებს.

Annotation

The doctoral dissertation is devoted to the study of onomastic terms in the Georgian, English, German, and Russian languages. It examines the formation and development of geographical nominations, issues of terminology in the Samtskhe–Javakheti dialect and in onomastics, as well as the determination of the relationship between geographical terms and onomastic terminology. Within this context, the general problem of naming emerges as fundamental. Naming (nomination) is one of the key concepts not only in linguistics but also in philosophy, as it is directly connected with human perception of the world. The basic means of naming are universal for all languages.

The introductory part of the dissertation discusses the stages of formation and development of terminology in Georgia and abroad.

The first chapter of the dissertation consists of three subchapters, which present the history of onomastics and the study of onomastic terms.

The second chapter consists of one subchapter, which analyzes the denotatum and the principles of classifying proper names, based on the research of Georgian and foreign scholars.

The third chapter consists of several subchapters, in which onomastics is examined as a branch of lexicology.

The fourth chapter of the dissertation consists of several subchapters. This chapter mainly examines Georgian and German toponymic terms, the process of their terminologization, and their classification in relation to naming motivation, taking linguistic characteristics into account.

The fifth chapter of the dissertation consists of three subchapters and examines English, German, and Russian anthroponymy and its influence on Georgian, specifically terminological and canonical influences.

The sixth chapter briefly discusses cosmonymic terms and the specific features of their formation.

წინასიტყვაობა

თანამედროვე ენათმეცნიერებაში ონომასტიკა ერთ-ერთ მნიშვნელოვან და ინტენსიურად განვითარებად დარგს წარმოადგენს, ვინაიდან საკუთარი სახელების კვლევა მჭიდროდ უკავშირდება როგორც ენის სისტემურ თავისებურებებს, ისე ადამიანის მსოფლადქმის, კულტურული მეხსიერებისა და ისტორიული პროცესების ანალიზს. სახელდების (ნომინაციის) პრობლემა სცილდება მხოლოდ ლინგვისტურ ჩარჩოებს და მოიცავს ფილოსოფიურ ასპექტებსაც, რადგან სახელდების გზით ადამიანი აზრობრივად ამუშავებს და ორგანიზებას უწევს გარემომცველ სინამდვილეს.

საკუთარი სახელები ენობრივი სისტემის განსაკუთრებულ შრეს ქმნის. ისინი, ერთი მხრივ, საერთო სახელების მსგავსად ექვემდებარებიან ენის შიდა კანონზომიერებებს, ხოლო მეორე მხრივ, ინარჩუნებენ სპეციფიკურ სემანტიკურ და პრაგმატულ თავისებურებებს, რაც მათ ონომასტიკის კვლევის ობიექტად აქცევს. ონომასტიკური ერთეულები, განსაკუთრებით გეოგრაფიული სახელები (ტოპონიმები), მნიშვნელოვან ინფორმაციას ინახავს ისტორიული, ეთნოკულტურული, სოციალურ-პოლიტიკური და ლინგვისტური პროცესების შესახებ. ამდენად, ტოპონიმების კვლევა სცილდება მხოლოდ ენობრივ ანალიზს და ინტერდისციპლინურ სივრცეში გადადის, სადაც იკვეთება ენათმეცნიერება, ისტორია, ეთნოლოგია და ა.შ.

თანამედროვე ლინგვისტიკაში ონომასტიკის კვლევა სულ უფრო მეტად ეყრდნობა ტერმინოლოგიური აპარატის გამართულობასა და თეორიულ სიცხადეს. ონომასტიკური ტერმინების ერთგვაროვანი გაგება და გამოყენება აუცილებელი წინაპირობაა როგორც შედარებითი კვლევებისათვის, ისე კონკრეტული ენობრივი მასალის სისტემური აღწერისათვის. ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებისა და განვითარების ისტორიული ეტაპების გააზრება საშუალებას იძლევა, დავინახოთ, თუ როგორ იცვლებოდა ონომასტიკის კვლევის ობიექტი, მეთოდოლოგია და ცნებითი სისტემა სხვადასხვა სამეცნიერო ტრადიციაში.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება გეოგრაფიულ ნომინაციებს, რომლებიც ენობრივ სივრცეში აღბეჭდავენ ადამიანის ურთიერთობას გეოგრაფიულ გარემოსთან.

ტოპონიმების ფორმირება და განვითარება ასახავს როგორც ბუნებრივ-გეოგრაფიულ ფაქტორებს, ისე სოციალურ-კულტურულ რეალიებს, მოსახლეობის მიგრაციას, ეთნიკურ კონტაქტებსა და ენობრივ ცვლილებებს. ამ კონტექსტში ტოპონიმური ტერმინების კვლევა არა მხოლოდ ლინგვისტური კლასიფიკაციის ამოცანას ემსახურება, არამედ ენისა და სივრცის ურთიერთმიმართების გააზრებასაც.

ამგვარად, სახელდების ზოგადი პრობლემა და ონომასტიკური ტერმინოლოგიის კვლევა წარმოდგენილ ნაშრომში გააზრებულია როგორც თეორიული საფუძველი, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია სხვადასხვა ენობრივი სისტემის შედარება და გეოგრაფიული ნომინაციების ჩამოყალიბებისა და ფუნქციონირების სიღრმისეული ანალიზი.

საკვლევი თემის აქტუალობა და მნიშვნელობა

ენათმეცნიერებისათვის ყოველთვის ფასეული იყო გარე სამყაროს ამსახველი ლექსიკური ერთეულების სახელდების საკითხები. ამიტომაც ტოპონიმური ტერმინოლოგიის შესწავლა მეტად საინტერესო მასალას გვაძლევს ენათმეცნიერული კვლევებისათვის. ამასთან, მეტად მნიშვნელოვანია, ამა თუ იმ ქვეყნის, ხალხის წარსული ყოფა-ცხოვრების, წეს-ჩვეულებების, რელიგიური რწმენა-წარმოდგენების, კულტურული, სოციალური თუ პოლიტიკური ვითარების შესწავლის მხრივაც.

ცნობილია, რომ საერთაშორისო ონომასტიკურ ტერმინთა უმრავლესობა, ბერძნულისა და ლათინური ენების ნასესხობებს წარმოადგენს. ტერმინთა დანიშნულების ზუსტ განსაზღვრას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ლინგვისტური პრობლემის კვლევის დროს, აუცილებელია აგრეთვე ტერმინთა თარგმნის სიზუსტე და გამჭვირვალობა. ეს საკითხი უკავშირდება ცალკეული ტერმინოლოგიური სისტემების ჩამოყალიბებასა და განვითარებას.

ნაშრომის აქტუალობა მდგომარეობს იმაში, რომ ონომასტიკური ტერმინოლოგიის დამუშავებისა და კვლევის სფერო საკმაოდ გაფართოვდა. შესაბამისად, დადგა პრობლემები ტერმინთა თარგმნასთან და დაზუსტებასთან დაკავშირებით. ჩატარებული კვლევა საშუალებას გვაძლევს გამოვყოთ ტერმინების ქართულ ენაზე თარგმნის მახასიათებლები და კანონზომიერებანი, ასევე სპეციალური

ლექსიკის თარგმნის ზოგადი პრობლემები ონომასტიკაში სხვადასხვა ტერმინოლოგიური სისტემის შეპირისპირებითი კვლევის დროს.

ტოპონიმიკის ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემაა გეოგრაფიული ტერმინების ანალიზი.

მესხეთის ონომასტიკური ტერმინოლოგიის შესწავლა მნიშვნელოვანია, როგორც ლინგვისტური თვალსაზრისით აგრეთვე, მას აქვს დიდი პრაქტიკული და თეორიული მნიშვნელობა. მესხეთის ონომასტიკურ ტერმინოლოგიაში დასტურდება როგორც მესხური დიალექტის ფორმები, აგრეთვე გვხვდება ენობრივი შერევებიც, კერძოდ, ქართულ - თურქული.

აღნიშნული საკითხის კვლევა ღირებული და აქტუალურია ქართველოლოგიის და ისტორიულ-შედარებითი ენათმეცნიერებისათვის. წმინდა ენათმეცნიერული მნიშვნელობის გარდა, გაანალიზებული მასალა ფასეულია ისტორიულ-კულტუროლოგიური ასპექტითაც. მიღებული შედეგები დამატებით არგუმენტებად შეიძლება გამოდგეს განსხვავებული თვალსაზრისების დასასაბუთებლად ან უარსაყოფად.

კვლევის მიზანი

სადისერტაციო თემის მიზანია, ონომასტიკური ტერმინოლოგიის სპეციფიკისა და თავისებურებების დადგენა ენობრივი შეპირისპირების საფუძველზე. ონომასტიკური ტერმინოლოგიის განხილვა და შესწავლა ინგლისურ, გერმანულსა და რუსულ ენებში. ენათმეცნიერულ ტერმინთა ქართულ ენაზე გადმოცემისათვის საჭირო ძირითადი ტენდენციების გამოვლენა.

ონომასტიკური ტერმინოლოგიის განხილვა ტოპონიმიის, ჰიდრონიმიისა და ანთროპონიმიის მიხედვით.

საკუთარ სახელთა დიფერენციაცია ქართულსა და ევროპულ ენებში მიღებული განმარტებების გათვალისწინების საფუძველზე.

გეოგრაფიული ტერმინებისა და ონომასტიკური ტერმინოლოგიის ურთიერთმიმართების განსაზღვრა.

კვლევის მეთოდები

საკითხის კვლევისას გამოყენებული გვაქვს აღწერითი, შედარებითი და ანალიზური მეთოდები. კვლევაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ტიპურ და უნივერსალურ ასპექტებს ონომასტიკურ ტერმინოლოგიაში. ენობრივი შეპირისპირების და ანალიზის საფუძველზე. ჩვენი ნაშრომი ეხება ონომასტიკონების თავისებურების გამოვლენას, მათი კვლევისას გამოვიყენეთ ანალიზისა და სინთეზის მეთოდები. რომელიც მეტად ფასეული გამოდგა როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული ამოცანების გადასაჭრელად.

მეცნიერული სიახლე

ნაშრომის სიახლე მდგომარეობს იმაში, რომ ჩვენი კვლევა არის პირველი ცდა ქართული ონომასტიკური ტერმინოლოგიური მასალის **ევროპულ ენათა კონტექსტში** წარმოდგენისა. გაანალიზებულია ქართული ონომასტიკური ტერმინების ერთი ნაწილი ინგლისური, გერმანული და რუსული ენების ონომასტიკურ ტერმინთა შეპირისპირებითი ანალიზის თვალსაზრისით.

ნაშრომის პრაქტიკული ღირებულება

ნაშრომში განხილული მასალები და განხორციელებული კვლევისას მიღებული შედეგები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საუნივერსიტეტო სწავლებისას, როგორც დამხმარე მასალა საენათმეცნიერო დისციპლინებისათვის. კონკრეტული და ზოგადი დასკვნები გარკვეულ სამსახურს გაუწევს ონომასტიკის საკითხებით დაინტერესებულ მკვლევრებს.

სამცხე-ჯავახეთი არის ისტორიულად პოლიეთნიკური რეგიონი, რის გამოც გარკვეული სირთულეები ყოველთვის ახლდა ონომასტიკურ სიჭრელეს, რაც გამოწვეული იყო ისტორიული და ლინგვისტური კატაკლიზმებით. ონომასტიკური ტერმინოლოგია, როგორც ონომასტიკის ერთ-ერთი ძირითადი ნაწილი ყოველთვის შედიოდა სახელმწიფოს ინტერესების სფეროში. ძველი თუ ახალი მასალის თარგმნა და მისი პრაქტიკაში დანერგვა დიდად იქნება დამოკიდებული ჩვენი კვლევის შედეგებზე, ამგვარად ნაშრომს ექნება პრაქტიკული ღირებულება ჩვენი ქვეყნისთვის.

შესავალი

მოკლე ექსკურსი ტერმინოლოგიის ისტორიიდან

სადოქტორო ნაშრომი - „ქართული ონომასტიკური ტერმინები ევროპულ ენათა კონტექსტში“, ეძღვნება ონომასტიკური ტერმინების კვლევას ქართულ, ინგლისურსა და გერმანულ ენებში. გეოგრაფიულ ნომინაციათა ჩამოყალიბებას, განვითარებას, ტერმინოლოგიის პრობლემას სამცხურ-ჯავახურ დიალექტსა და ონომასტიკაში. ასევე გეოგრაფიული ტერმინებისა და ონომასტიკური ტერმინოლოგიის ურთიერთმიმართების განსაზღვრას. ამ ფონზე ამოსავალი აღმოჩნდა ზოგადად სახელდების პრობლემა. სახელდება (ნომინაცია) ერთ-ერთი ძირითადი ცნებაა არა მარტო ენათმეცნიერების, ასევე ფილოსოფიისაც, რომელიც უშუალოდ უკავშირდება ადამიანთა მსოფლალქმას. სახელდების ძირითადი საშუალებები უნივერსალურია ყველა ენისათვის (ზექალაშვილი 2016, 58).

ტერმინთა სპეციფიკურობის საკითხი, მათი თარგმნის პრობლემა და ენათშორისი შეპირისპირება ყოველთვის მნიშვნელოვან ადგილს იკავებდა შედარებით ენათმეცნიერებაში.

ტერმინთა სიზუსტე სამეცნიერო კომუნიკაციის მნიშვნელოვანი საშუალებაა. სამეცნიერო ლიტერატურაში აღწერილია ზოგადი ტერმინოლოგიური საკითხები. მეცნიერების სხვადასხვა დარგის საერთაშორისო და ეროვნული ტერმინოლოგია, რომელიც კონკრეტული ქვეყნებისათვის არის მისაღები.

ცნობილია, რომ სპეციალური და დარგობრივი ტერმინოლოგიის თავმოყრისა და ზუსტი განსაზღვრებების თვალსაზრისით განსაკუთრებული ისტორიული მნიშვნელობა აქვს სულხან - საბა ორბელიანის „სიტყვის კონას“, ამ ლექსიკონში პირველადაა წარმოდგენილი ქართულ მწიგნობრობაში დროთა განმავლობაში დაგროვილი ტერმინების სამეცნიერო კლასიფიკაცია და ცნებითი სისტემატიზაცია სემანტიკური კავშირების მიხედვით (ტერმინოლოგიის საკითხები I 2014, 5). სახელედების სისტემები, რომლებიც გვხვდება ევროპაში (1211-1352 წლები) წარმოადგენს შუა საუკუნეების ტიპურ სტრუქტურას, რომელშიც ძირითადად ორი კარგად განსაზღვრული ენობრივი ელემენტი დომინირებს: ერთი მხრივ, ნომენი,

როგორც მხოლოდ საიდენტიფიკაციო ტერმინი და მეორე მხრივ, კოგნომენი, რომელსაც აშკარად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. ამ თვალსაზრისით, შეიქმნა სინტაგმატური კლასიფიკაციის მთელი კორპუსი (Selfa 2014, 139).

ტერმინოლოგიის საერთაშორისო საინფორმაციო ცენტრი ინფოტერმი დაარსდა 1971 წელს გაეროს საგანმანათლებლო, სამეცნიერო და კულტურულ ორგანიზაციასთან (UNESCO) ხელშეკრულებით, ტერმინოლოგიის სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის მხარდაჭერისა და კოორდინაციის მიზნით. თავისი საქმიანობის განმავლობაში, ინფოტერმმა შეიმუშავა მნიშვნელოვანი ასპექტები შემდეგი მიმართულებებით: ტერმინოლოგიის ინსტიტუტები, ორგანიზაციებსა და ქსელებს შორის თანამშრომლობის გადრმავება, ტერმინოლოგიის პოლიტიკა და სტრატეგიები, ტერმინოლოგიის პოლიტიკა, ტერმინოლოგიური მონაცემები, განსაკუთრებით საავტორო უფლებების სამართლებრივი ასპექტები, ზემოთ აღნიშნულთან დაკავშირებული მეთოდები და პროგრამები, სტანდარტიზაცია (<http://www.infoterm.info> n.d.).

ენობრივი ლექსიკონისა და ლექსიკოგრაფიის დეტალური ანალიზი მოყვანილია ჰანს-დიტერ კროიდერის ნაშრომში „მეტაენობრივი ლექსიკოგრაფია“. კვლევები ენობრივი ტერმინოლოგიის კოდიფიკაციის შესახებ არის წარმოდგენილი (Kreuder 2003, 68).

კროიდერი იკვლევს ლექსიკურ ენობრივ ტერმინებს, რომლებიც მე-17 საუკუნეში სპეციალურ ენობრივი ლექსიკოგრაფიის დასაწყისიდან 2000 წლამდე არსებობდა და ასახავს მათ ისტორიასა და განვითარების ტენდენციებს (Kreuder 2003, 69). დეტალური ანალიზის დროს, იგი მხოლოდ ენციკლოპედიებს ეხება, რომელთა პირველი გამოცემა 1967-1990 წლებშია. მისი აზრით, ეს პერიოდი მოიცავს ორ არსებით პერიოდს: მეტაენობრივი ლექსიკოგრაფიის სწრაფი აღმავალი განვითარების პერიოდი გერმანიაში (1967-1975) და კონსოლიდაციის პერიოდი (1975-1990). პირველ პერიოდში არსებობს შემდეგი ანბანური ტერმინების ან სპეციალური ლექსიკონები:

ლანგი: გენერაციული გრამატიკის ტერმინოლოგია (1967)

ჰელბიგი: ენობრივი ტერმინების მცირე ლექსიკონი (1969)

ლუდვიგი: გერმანული ენის სწავლების ლექსიკა (1969)

ბოუში: გრამატიკული ტერმინოლოგიის ლექსიკა (1972)

ულრიხი: ლექსიკონი - ძირითადი ენობრივი ტერმინები (1972) და სხვა.

შემდეგი ლექსიკონები შედის კონსოლიდაციის ფაზაში, სადაც გათვალისწინებულია არა მხოლოდ პირველი გამოცემები, არამედ ახალი გამოცემებიც შეცვლილი ვერსიით:

ულრიხი: ლექსიკონი - ძირითადი ენობრივი ტერმინები (1975)

ლევანდოსკი: ენობრივი ლექსიკონი (1976)

შპივოკი: გრამატიკული ტერმინების ლექსიკონი (1976)

ბროიერი/ბარტელსი: ლექსიკოლოგიური ტერმინების ლექსიკონი (1979)

კონრადი: ენობრივი ტერმინების მცირე ლექსიკონი (1978, 1981)

ლევანდოსკი: ენობრივი ლექსიკონი (1984/85)

ბუმმანი: ენათმეცნიერების ლექსიკა (1990) და სხვა(core.ac.uk/download).

სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განვითარება მრავალი თვალსაზრისით საერთაშორისო პრობლემას წარმოადგენს, რადგან ცნობილი ფაქტია რომ მეცნიერების ყველა დარგს აქვს საკუთარი ტერმინოლოგია. შესაბამისად ტერმინების შექმნა, სესხება, თარგმნა და ა.შ. საერთაშორისო პრობლემას წარმოადგენს. მაგალითად რუსული და უცხოური ონომასტიკური ტერმინების განსხვავებები აშკარად იკვეთება. ცნობილ ჟურნალებში "ონომა" და "Namenkündliche Informationen", ონომასტიკთან ერთად, არის ჩვეულებრივი ტერმინები, როგორებიცაა: Antroponomastik, Toponomastik, Hydronomastik და ა.შ. განსაკუთრებული პრობლემაა, რომელიც ასოცირდება ტერმინოლოგიის ისტორიასთან, ეროვნული მეცნიერების ტრადიციებთან, აგრეთვე კონკრეტული ენის სიტყვის ფორმირების ტენდენციებთან. ამიტომ, საერთაშორისო დონეზე ონომასტიკური ტერმინოლოგიის გაერთიანების საკითხის დასმაც კი ამჟამად საკმაოდ სარისკოა, თუნდაც ნაადრევია.

საინტერესოა, რომ სულხან-საბას ეპოქაში და მის შემდეგაც ქართულ მწერლობასა და სამეცნიერო აზროვნებაში ეს ინტერესი არ შენელებულა. ონომასტიკური იდენტიფიკაციის, იგივე ონომასტიკური კვლევების ცნებას აქვს ფუნქციური როლი საზოგადოებაში. ჩვეულებრივი სახელებისგან განსხვავებით, რომლებიც, თავისთავად, მნიშვნელობის მქონე ერთეულებს წარმოადგენს. შეიძლება ითქვას, რომ

იდენტიფიკაცია ეფუძნება კლასიფიკაციურ სისტემას იმდენად, რამდენადაც სახელდებული ობიექტი უნდა იყოს განლაგებული იმ კატეგორიაში, რომელიც საშუალებას აძლევს მოახდინოს მისი კლასიფიცირება შესაბამის სისტემაში. იდენტიფიკაციის სისტემების შესწავლა, ერთმანეთის სახელდების გზები და მათი შემდგომი ევოლუცია ენათმეცნიერებისათვის და ისტორიკოსებისათვის მეტად ღირებული ინსტრუმენტია.

ქართული ონომასტიკური ტერმინოლოგიის საკვლევი პრობლემატიკის თვალსაზრისით აღსანიშნავია, უპირველეს ყოვლისა, ქართული ონომასტიკური ტერმინოლოგიის ევოლუციის ძირითადი ტენდენციების გამოვლენისა და გათვალისწინების საკითხი.

ამ თვალსაზრისით სულხან-საბას დაკვირვებები დღესაც ორიენტირია ტერმინოლოგიური ამოცანების ანალიზსა და გადაწყვეტაში. ტერმინოლოგიის ისტორიის თვალსაზრისით ასევე აღსანიშნავია XVII – XVIII საუკუნეების ქართველ მეცნიერთა, კერძოდ: ჰუმანიტართა და ბუნებისმეტყველთა მნიშვნელოვანი მემკვიდრეობა (ტერმინოლოგიის საკითხები I 2014, 5).

XIX- XX საუკუნეთა მიჯნაზე კიდევ უფრო ინტენსიური ხდება ტერმინოლოგიური ძიებები ცალკეულ პროფესიულ დარგებში. საყურადღებო მემკვიდრეობა დარჩა ვ.პეტრიაშვილის, პ.მელიქიშვილის, გ.ნიკოლაძის და სხვათა მოღვაწეობის შედეგად. განსაკუთრებულ ისტორიულ ნიშანსვეტად მოევლინა ქვეყანას პირველი ეროვნული უნივერსიტეტი (ტერმინოლოგიის საკითხები I 2014, 6).

საკუთარი სახელის ადგილის განსაზღვრა ნებისმიერი ენის საერთო ლექსიკაში იმ პრობლემათა რიცხვს განეკუთვნება, რომელთა გამოკვლევასა და განსაზღვრას არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება თანამედროვე ენათმეცნიერებაში (ჯორბენაძე, საკუთარი სახელი ენის საერთო ლექსიკაში 1975, 127).

ადამიანთა სრულფასოვანი თანაცხოვრებისათვის აუცილებელია საკუთარი სახელები - პირველ რიგში ადამიანის სახელები (ანთროპონიმები) და ადგილის სახელები (ტოპონიმები). უძველესი დროიდან მოყოლებული, საკუთარი სახელი ისევეა აუცილებელი, როგორც ენაში არსებული ყოველი სიტყვა - სრულმნიშვნელოვანი თუ დამხმარე (ცხადაია 2005, 3).

საკუთარი სახელის ადგილის განსაზღვრა ნებისმიერი ენის საერთო ლექსიკაში იმ პრობლემათა რიცხვს განეკუთვნება, რომელთა გამოკვლევასა და განსაზღვრას არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება თანამედროვე ენათმეცნიერებაში. ამ საკითხის გადაწყვეტაზე დამოკიდებული საკუთარ სახელთა კვლევის შემდგომი ბედი, სწორი მეთოდოლოგიის შერჩევა და ენაში საკუთარ სახელთა

თავისებური სისტემების დადგენა (ჯორბენაძე, საკუთარი სახელი ენის საერთო ლექსიკაში 1975, 127).

შესავალ ნაწილში განხილული ტერმინოლოგიური და თეორიული წინაპირობები ქმნის იმ თეორიული საფუძველს, რომლის ფარგლებში შესაძლებელია ონომასტიკური ტერმინების სისტემური ანალიზი. ტერმინის, ცნებისა და სახელდების ურთიერთმიმართების გააზრება აუცილებელ საფუძველს წარმოადგენს ონომასტიკის, როგორც ლინგვისტური დარგის, კვლევისათვის.

აღნიშნული თეორიული ჩარჩოს ფონზე, პირველ თავში ყურადღება გამახვილებულია ონომასტიკისა და ონომასტიკური ტერმინების კვლევის ისტორიულ განვითარებაზე. დარგის ჩამოყალიბებისა და ევოლუციის ძირითადი ეტაპების გაანალიზება საშუალებას იძლევა, გამოვავლინოთ ის მეცნიერული პარადიგმები და მეთოდოლოგიური მიდგომები, რომლებმაც განსაზღვრეს თანამედროვე ონომასტიკის სახე. ისტორიული პერსპექტივის გათვალისწინება ქმნის საფუძველს შემდგომ თავებში წარმოდგენილი თეორიული და ემპირიული ანალიზისათვის, განსაკუთრებით გეოგრაფიული ნომინაციების, ტოპონიმური ტერმინოლოგიისა და მათი კლასიფიკაციის განხილვისას.

სწორედ ამ მიზეზით, ნაშრომის პირველი თავი ეთმობა ონომასტიკის, როგორც სამეცნიერო დისციპლინის, ჩამოყალიბებისა და განვითარების ეტაპების მიმოხილვას, აგრეთვე ონომასტიკური ტერმინოლოგიის კვლევის ისტორიის წარმოჩენას ქართულ და საერთაშორისო სამეცნიერო ტრადიციებში, რაც შემდგომი კვლევისათვის მნიშვნელოვან თეორიულ საყრდენს ქმნის.

თავი პირველი

ონომასტიკისა და ონომასტიკურ ტერმინთა კვლევის ისტორიისათვის

ონომასტიკა ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს სახელის დარქმევის ხელოვნებას. იგი ენათმეცნიერების დარგია, რომელიც საკუთარ სახელებს შეისწავლის.

ონომასტიკა აერთიანებს სხვადასხვა რიგის საკუთარ სახელთა შემსწავლელ ქვედარგებს:

- ტოპონიმიკას
- ჰიდრონიმიკას
- ანთროპონიმიკას
- კოსმონიმიკას
- ზოონიმიკას
- ეთნონიმიკას
- კტემატონიმიკას და ა.შ. იგი არამხოლოდ შეისწავლის, დიდ როლს ასრულებს სახელთა შერქმევა-გადარქმევის საქმეში, ამიტომ ონომასტიკას დღეს განსაკუთრებით დიდი ყურადღება ეთმობა მთელს მსოფლიოში (ხორნაული 2003, 8).

ონომასტიკას, როგორც დისციპლინას, ითავისებს მეცნიერების სხვადასხვა დარგი: ისტორია, გეოგრაფია, ეთნოლოგია, ლიტერატურა... საქმე ისაა, რომ ხშირად ისტორიულ - გეოგრაფიული თუ სხვა სამეცნიერო კვლევები სწორედ საკუთარ სახელზე გადის.

მაგრამ საკუთარი სახელი, უპირველეს ყოვლისა, არის სიტყვა, სიტყვა კი ლექსიკური ერთეულია, რომელსაც სწავლობს ლინგვისტიკა. ენათმეცნიერება მოიცავს არა მხოლოდ ფონეტიკასა და გრამატიკას, არამედ ლექსიკოლოგიასა და ლექსიკოგრაფიასაც.

ონომასტიკა ლექსიკოლოგიის მნიშვნელოვანი ნაწილია, თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ დღეს იგი თითქმის დამოუკიდებელ დარგად არის გამოყოფილი მისი შესასწავლი სპეციფიკური მასალის გამო - ესაა სივრცესა და დროში დასაბამითგან

განთავსებული ლექსიკური ერთეულები - საკუთარი სახელები (გოდერძიშვილი 2012, 6).

ონომასტიკური მეცნიერება ზოგადი შეხედულებებითა და თეორიული პრინციპებით თანამედროვე ლინგვისტიკაში უმნიშვნელოვანეს ფენომენს წარმოადგენს. ონომასტიკური ველის კვლევა დაკავშირებულია სახელდებასთან/ნომინაციასთან (გურგენიძე 2013, 11). თანამედროვე ონომასტიკა კომპლექსურ ლინგვისტურ მეცნიერებას წარმოადგენს თავისი სპეციფიკური მეთოდებით, ზოგადთეორიული თვალთახედვითა და მულტიდისციპლინარული ასპექტებით, რომელთა არსებობა და განვითარება დიდ როლს ასრულებს სოციალურ საზოგადოებაში. რაც უფრო ღრმად ჩავწვდებით, თუ რას წარმოადგენს ონომასტიკური სფერო, როგორც მეცნიერება, როგორია მისი ტიპები და სპეციფიკა როგორ ფუნქციონირებს იგი, მით უკეთ შევიცნობთ მის აუცილებლობასა და როლს, მატერიალურ სამყაროსა და ზოგად ენობრივ სისტემაში (გურგენიძე 2013, 13-14).

1.1. ონომასტიკის ისტორია

გარკვეული ტერიტორიის ტოპონიმია ისტორიული თვალსაზრისით შეიძლება დავაჯგუფოთ ეპოქების, მათი წარმოშობის მიხედვით. ადგილთა სახელწოდებანი შეპირობებულია ისტორიული სიტუაციებით. ეს განსაკუთრებით ითქმის დასახელებათა, ყოფა-ცხოვრების, რელიგიისა და სხვათა ამსახველ ტოპონიმებზე. ჩვენს ტოპონიმიაში შემონახულია წარმართული, ქრისტიანობამდელი რწმენის კვალი, ქრისტიანობისაც და სხვა. რწმენა იცვლება, მაგრამ ტოპონიმებში რჩება ანარეკლი ამ რწმენისა (ხორნაული 2003, 32-33).

მეცნიერების ახალი დარგის ონომასტიკის გაჩენის კვალი, ონომასტიკური ჩანასახები უნდა ვეძებოთ ძველ დროში 5-6 ათასი წლის წინათ ეგვიპტეში. ეგვიპტელები იყვნენ პირველები, ვისაც წარწერებში ჰქონდათ განსხვავებული საკუთარი სახელები ზოგადი არსებითი სახელებისაგან. მათ ქურუმებისა და ფარაონთა სახელები ჩასვეს ჩარჩოებში, ხოლო ღმერთების სახელები ჩასვეს რგოლებში. მოგვიანებით, მათ პაპირუსზე წითელი საღებავით დაწერეს კლეოპატრას სახელი. ეს მიუთითებს საკუთარი სახელების აღიარებაზე აქადურ და ასურულ

ლურსმულ წარწერებში, აგრეთვე ჩინურ და მოგვიანებით ბერძნულ და ლათინურ მწერლობაში, სხვადასხვა განმსაზღვრელი ნიშნები, ძირითადად ჰორიზონტალური ან ვერტიკალური ხაზები იყო გამოყენებული, რომ ყურადღება მიექციათ სწორედ საკუთარი სახელებისათვის (Hajdú n.d., 7-8).

1.2. ისტორიული ონომასტიკა

მე -19 – მე -20 საუკუნეების მონაცვლეობამ ისტორიული სახელების კვლევის აღმავლობა გამოიწვია მთელ მსოფლიოში. ამ დროისთვის ეს იყო ანტიკური სახელები, რომლებიც ისტორიული შესწავლის ყურადღების ცენტრში იყო; XX საუკუნის დასაწყისიდან უფრო მეტი ყურადღება დაეთმო ეროვნულ ისტორიის სახელებს. შესაბამისად, ეკვალის ბიბლიოგრაფიაში (1936, გვ. XXXVI – XLI) ინგლისის სულ მცირე ათეულმა ქვეყანამ გამოაქვეყნა ისტორიული ადგილების სახელების საკუთარი ტერიტორიები იმ ათწლეულების განმავლობაში. პიროვნებათა სახელების და ადგილების სახელების ისტორიული კვლევა ასახული ბარდსლეი (1901, ინგლისი და უელსი), ჯოისი (1869–1913, ირლანდია), ასენი (1878) და რეი (1896, 1904, ნორვეგია), ლანდგრენი და ა.შ (TheHistoryofOnomasticsnevtan.arts).

(1892–1934, შვედეთი), სთინსტრიპი (1918, დანია), ვინკლერი (1898, ფრიზლენდი), ფორსტმანი (1854–1859, 1863) დაშონფილდი (1911, გერმანია), SCHERER (1884, ავსტრია), ლონგნონი (1878, საფრანგეთი), მაიკლოსიჩი (1860, 1872–1874, საერთო სლავური), კოსი (1902–1928, სლოვენია). ეს ნამუშევრებია (რეფერატები, ლექსიკონები, მონაცემთა ბაზა) ჩამოთვლილი შრომები სხვადასხვა ზომისაა და წარმოადგენს კვლევის სხვადასხვა სტანდარტს.

სახელწოდებების ჭეშმარიტად მეცნიერული მიდგომა შეიძლება დაფიქსირდეს შედარებითი-ისტორიული ენათმეცნიერების განვითარების შემდეგ, რამაც წარმოშვა პოზიტივიზმი ევროპაში (ჯ. BALÁZS 1970, MÁTÉ 1997). ფერენკ კუბინი FERENC KUBINYI (1892) ასევე ხელმძღვანელობდა ანალიზისა და შედარების პრინციპს "ფაქტები" "Régimagyarszemélynevek" (ძველი უნგრული) პიროვნებათა სახელები). საკუთარი არსებითი სახელები (ექსკლუზიურად სლავური წარმოშობის) იყო პირველი საფუძვლიანად გაანალიზებული და ეტიმოლოგიურად ახსნილი, რომელთა

უმეტესობა მართებულად მიიჩნევა დღეს JÁNOS MELICH- ს ლექსიკონში სლავური ენის ნასესხობები (1903–1905) ZOLTÁN GOMBOCZ (1915) ლექსიკონი შესრულებული იყო მაღალ დონეზე.

თურქული წარმოშობის პიროვნებათა სახელების სემანტიკური და მორფოლოგიური ანალიზი Árpád- ის პერიოდში. MELICH/მელიჩმა (1907, 1914) პირველმა განაგრძო კვლევა (ქრისტიანული) სახელებისა და მეტსახელებისა, მოგვიანებით ვრცელდება მასში ადგილის სახელებიც, სახელწოდებით წიგნი “A honfoglaláskori Magyarország” (უნგრეთი დაპყრობის დროს; 1925–1929). XX საუკუნის შუა ხანებში კვლევები მიმდინარეობდა

ისტორიული ადგილის სახელებისა და ადამიანთა გვარებისა, რამაც პიკს მიაღწია ISTVÁN KNIEZSA- ს ნამუშევრებში (1938, 1942a, 1942b, 1942c, 1943, 1960, 1965). ამ ნამუშევრებში არ იყო მაინცდამაინც დიდი შეჯამებები და ქვეტექსტები, თუმცა ამ ჟანრის ნამუშევრები სრულდებოდა იმ დროისთვის მთელ მსოფლიოში (BAHLOW 1933, BOAS 1934, DAUZAT 1939, 1945, 1947, 1951, MEERTENS 1941, WITHYCOMBE 1945, CARNOY 1948–1949, VINCENT 1952, NASCENTES 1952, BACH 1952–1956, KETTUNEN 1955, BEZLAJ 1956–1961 და ა.შ.) მონოგრაფიები უნგრეთში (KÁZMÉR 1970, HAJDÚ 1974, MEZŐ 1982, 1996, JUHÁSZ 1988, HOFFMANN 1993) და სახელების ვრცელი/დიდი ეტიმოლოგიური ლექსიკონები (LADÓ 1971, A. FEKETE 1974, L. KISS 1978, KÁZMÉR 1993) გამოვიდა მხოლოდ 1970-იანი წლებიდან. (Hajdú თ. გ.)

ადგილების სახელები უამრავ თემას წარმოადგენს ლინგვისტური კვლევებისთვის. მაგალითად, დასახლებული პუნქტების სახელების უმეტესობას აქვს საკუთარი ისტორია, რომლებიც ასობით წლის განმავლობაში ერთ ფორმაში გვხვდება. ადგილის სახელებისადმი აკადემიური ინტერესი გამომდინარეობს იმით, თუ რა როლს ასრულებს ადგილთა სახელები ტოპოგრაფიის აღწერით მარკერებში, რომელთაც შეუძლიათ ნახონ გეოგრაფიული, სოციალური, და ა.შ. კონკრეტული წერტილების კულტურული ისტორია თვალსაჩინო გარემოში.

ტრადიციული ონომასტიკური კვლევა ამ ცვლილებებს იკვლევს დოკუმენტირებული ხაზის მეშვეობით. იმისათვის, რომ განვსაზღვროთ ადგილების სახელების როგორც უძველესი ფორმები, ასევე თვისებები ან მდებარეობები,

რომელთა სახელები სავარაუდოდ ეხება რეგიონალურ და დროებით ნორმებს. ეტიკეტებს ასახელებს "ნიშნები წარსულში", როგორც ელემენტების დიაპაზონი (ორივე) ტოპოგრაფიულად მიღებული გენერეკა და სპეციფიკის უნიკალური ნიშნები კონკრეტული პუნქტისთვის) და მათი ენობრივი წინსვლა მნიშვნელოვან მონაცემებს იძლევა ისტორიული კვლევისათვის. ყველა რეგიონი მოიცავს განმასხვავებელ ონომასტიკური ბაზის ლანდშაფტს: საერთო ენობრივი და კულტურული ელემენტები, რომლებიც ამ რეგიონში ინდივიდუალური სახელების მრავალფეროვნებაში გვხვდება. (<https://pdfs.semanticscholar.org/.../06fe7e2c732835bbe2..>). მიუხედავად მისი ისტორიისა ონომასტიკა, როგორც მეცნიერება, ახალი დარგია. იგი წარმოიქმნა ენათმეცნიერების, ისტორიის, გეოგრაფიისა და ეთნოგრაფიის მიჯნაზე, ამიტომ დავა და კამათი დღემდე არ წყდება იმის შესახებ, თუ რომელ მეცნიერებას ეკუთვნის. ისტორიკოსები, რაკი მათ დახმარებას უწევდა ონომასტიკა, მიიჩნევდნენ, რომ სახელების შესწავლა ისტორიის საქმეა. ასე თვლიდნენ ენათმეცნიერებიც. სამართლიანობა მოითხოვს, ტოპონიმის ჩაითვალოს დამოუკიდებელ მეცნიერებად, რომელიც სარგებლობს ანალიზის ლინგვისტური, ისტორიული და გეოგრაფიული მეთოდებით. ამგვარად, ტოპონიმის დიდ წარმატებას უნდა მიაღწიოს ენათმეცნიერების, ისტორიისა და გეოგრაფიის მიღწევათა გათვალისწინებით (ხორნაული 2003, 17).

ონომასტიკის დარგში მეცნიერთა პირველი და ყველაზე სრულყოფილი საერთაშორისო აკადემიური ორგანიზაცია არის ონომასტიკური მეცნიერების საერთაშორისო საბჭო/გაერთიანება (ICOS). საბჭო/გაერთიანება აგრძელებს ონომასტიკურ მეცნიერებათა საერთაშორისო კომიტეტის მუშაობას (თავდაპირველად შეიქმნა 1949 წელს), როგორც აკადემიური საზოგადოება. აქვეყნებს პერიოდულ ჟურნალს (ონომას), ორგანიზებას უწევს საერთაშორისო სერიას ონომასტიკურ მეცნიერებათა კონგრესებზე და (ამჟამად) მუშაობს ორი სამუშაო ჯგუფი: ბიბლიოგრაფიის ჯგუფი და ტერმინოლოგიის ჯგუფი. ICOS არის ონომასტიკოსთა ყველაზე სრულყოფილი საერთაშორისო ორგანიზაცია. (დამატებითი ინფორმაცია ICOS– ისა და მისი ისტორიის შესახებ, იხილეთ მის ვებგვერდზე <https://icosweb.net/>).

ონომასტიკის სფეროში კიდევ რამდენიმე ორგანოა, ორგანიზებული გეოგრაფიული ან / და ენობრივი ხაზების მიხედვით ან პროფილის მიხედვით. სლავისტების საერთაშორისო კომიტეტში (SOK) სლავური ონომასტიკის კომისია შეიქმნა 1958 წელს, ხოლო ნორნა - NORNA, სკანდინავიის კოოპერატივი ონომასტიკური კვლევებისთვის მუშაობს 1971 წლიდან. აქვე უნდა აღინიშნოს გაეროს გეოგრაფიული სახელების ექსპერტთა ჯგუფი (UNGEGN), რომელთა უწყვეტი ფუნქციონირება 60-იანი წლების ბოლოს დაიწყო. მისი საქმიანობა მრავალფეროვანია, მაგრამ მისი ძირითადი მიმართულებაა გეოგრაფიული სახელების შეგროვება, სტანდარტიზაცია და გავრცელება (Farkas 2018, 6). ონომასტიკა მუშაობს სხვადასხვა ქვეყნის სხვადასხვა ინსტიტუციურ ფონზე/ორგანოზე დაყრდნობით. ცხადია, რომ შესაბამისი ინსტიტუციური ფონი (ადმინისტრაციული, ორგანიზაციული, ფინანსური, აკადემიური და ა.შ. დახმარების სახით) აუცილებელია ნებისმიერი აკადემიური დარგის წარმატებული ფუნქციონირებისათვის.

დარგში ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენაა ონომასტიკური მეცნიერებების საერთაშორისო კონგრესების სერია (ICOS). პირველი კონგრესი ჩატარდა 1938 წელს, ხოლო მესამე 1949 წელს, სადაც დაარსდა საერთაშორისო კომიტეტი, რომელიც წინამორბედი იყო დღევანდელი ICOS- ის, ანუ ონომასტიკურ მეცნიერებათა საერთაშორისო საბჭოს/ორგანიზაციის (Farkas 2018, 8).

ეს კონგრესები ტარდება ყოველ სამ წელიწადში ერთხელ, სხვადასხვა ქალაქში და ქვეყანაში. ერთჯერად კონგრესებს დაეთმო კონკრეტული ყურადღება, თუმცა, ბოლო დროს უფრო გავრცელებული სათაურები გახდა ჩვეულებრივი. ამ კონგრესების ორგანიზატორია ICOS, რომელიც ასევე ატარებს გენერალურ ასამბლეას კონგრესების დროს. ICOS კონგრესების ნაშრომები წარმოადგენენ ამ სფეროს უახლეს განვითარებას (Farkas 2018, 8).

ზემოთ წარმოდგენილი ისტორიული მიმოხილვა ცხადყოფს, რომ ონომასტიკა ჩამოყალიბდა როგორც მრავალგანზომილებიანი სამეცნიერო დარგი, რომლის განვითარება მჭიდროდ უკავშირდება სხვადასხვა ეპოქის სამეცნიერო პარადიგმებსა და მეთოდოლოგიურ მიდგომებს. ონომასტიკური კვლევების ისტორიული გზის გააზრება საშუალებას იძლევა, დავინახოთ არა მხოლოდ დარგის ევოლუცია, არამედ

ის ცნებითი და ტერმინოლოგიური ცვლილებებიც, რომლებმაც განსაზღვრეს თანამედროვე ონომასტიკის თეორიული სახე.

ისტორიულ ჭრილში დაგროვილი კვლევითი ანალიზის შემდეგ აუცილებლობია, განისაზღვროს ტერმინის, ცნების და ენობრივი ნიშნის ურთიერთმიმართება, ვინაიდან სწორედ ამ კატეგორიებზეა დაფუძნებული ონომასტიკური ტერმინოლოგიის სისტემური გააზრება. ონომასტიკის როგორც დარგის თეორიული გამართვა შეუძლებელია ტერმინოლოგიური აპარატის დაზუსტების გარეშე, რაც, თავის მხრივ, მოითხოვს ტერმინის რაობის ლინგვისტურ გაანალიზებას.

სწორედ ამ ამოცანას ეძღვნება მომდევნო ქვეთავი – „ტერმინის რაობისათვის“, სადაც გაანალიზებულია ტერმინის ლინგვისტური ბუნება, მისი მიმართება ცნებასთან და ენობრივ ნიშანთან, როგორც ონომასტიკური ტერმინოლოგიის თეორიული საფუძველი.

1.3. ტერმინის რაობისათვის

ენათმეცნიერებისათვის ერთ-ერთ უძველეს პრობლემად შეიძლება ჩაითვალოს საკითხი, აღსანიშნა და აღმნიშვნელს შორის ურთიერთობის შესახებ.

კამათი სიტყვის, როგორც რეალური ენობრივი ფაქტის, არსებობის თაობაზე პრინციპული ღირებულებებისაა და სწორედ მის გადაწყვეტაზეა დამოკიდებული არა მხოლოდ ლექსიკური, არამედ მორფოლოგიური სისტემების გამოკვლევა და ენათმეცნიერული შესწავლა (ჯორბენაძე 1993, 5).

ტერმინოლოგიის ლინგვისტურ პრობლემატიკასთან დაკავშირებული საკითხები კერძოდ, **ტერმინის რაობის** საკითხი **ტერმინის** კომპლექსურად შესწავლა, ქართულ და უცხოურ სამეცნიერო ლიტერატურაში, მისი ლინგვისტური ანალიზი. **ნიშნის, ცნებისა და ტერმინის** ურთიერთმიმართების საკითხის შესწავლა და წარმოდგენა მეტად მნიშვნელოვანია.

ცნობილია, რომ თეორია ტერმინის შესახებ წარმოადგენს თანამედროვე ენათმეცნიერების თეორიულ-გამოყენებით დარგს და მას დიდი ხნის ისტორია არა აქვს.

ტრადიციულად მიღებული განმარტების მიხედვით, **ტერმინი** განსაკუთრებული ენობრივი ნიშანია, რომელიც უზრუნველყოფს სპეციალისტებს შორის ურთიერთგაგებინებას ნებისმიერი კონკრეტული დარგის ფარგლებში.

ტერმინის პრობლემატიკაზე მუშაობდნენ ცნობილი მეცნიერები (ნ.ვასილიევა, ტ. კანდელაკი, დ. ლოტე, ა. სუპერანსკაია, ჟ.-კ. გუადეკი, ჯ. პირსონი, მ. ჰარველი, რ. ღამბაშიძე, პ. ცხადაია, ნ. პოდოლსკაია. რეფორმატსკი და სხვ.).

ამ მხრივ ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა რ.ღამბაშიძის მონოგრაფია „ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედგენის ძირითადი პრინციპები“ (1986). ესაა პირველი მონოგრაფიული გამოკვლევა, რომელიც ეძღვნება ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიის თეორიისა და პრაქტიკის ძირითად საკითხებს. რ.ღამბაშიძეს ჩვენ მიერ დასახელებულ მონოგრაფიაში წარმოდგენილი აქვს XX საუკუნის ძირითადად რუს ენათმეცნიერთა დეფინიციები **ტერმინის** რაობის შესახებ. ესენია:

➤ გ. ვინოკური: „ტერმინები განსაკუთრებული ფუნქციის მქონე სიტყვები კი არაა, არამედ განსაკუთრებული ფუნქციის მქონე სიტყვებია. ეს განსაკუთრებული ფუნქცია, რომელშიც გვევლინება სიტყვა როგორც ტერმინი, არის ფუნქცია დასახელებისა. ყოველი დამოუკიდებელი მნიშვნელობის მქონე სიტყვა რაიმე საგნის დასახელებაა. ამ ფუნქციით გვხვდება ხშირად ჩვეულებრივი მნიშვნელობის მქონე სიტყვებიც და ეს ყოფითი სიტყვებიც შეიძლება იყოს ტერმინები. მაგრამ არის არსებითი სხვაობა ყოფით ტერმინსა და სამეცნიერო - თეორიულ ტერმინს შორის. ყოფითი ტერმინი საგნის დასახელებაა მაშინ, როდესაც სამეცნიერო - თეორიული ტერმინი აუცილებლად ცნების დასახელებაა“.

➤ ა.რეფორმატსკის აზრით: „1. ნომინაციური ფუნქცია, ანუ ფუნქცია დასახელებისა - ეს არა მხოლოდ ტერმინების საერთო ფუნქციაა, არამედ ყველა სიტყვისა, და რომ 2. ნომენკლატურა, გაცილებით უფრო ნომინაციურია, ვიდრე ტერმინოლოგია.

➤ რეფორმატსკი მიიჩნევს, რომ ყველაზე არსებითი ტერმინისათვის მაინც ისაა, რომ ისინი დაკავშირებულები არიან მეცნიერების ცნებებთან და სიტყვიერად გამოხატავენ ამ ცნებათა სისტემას, და რომ ტერმინოლოგია - ესაა მეცნიერების,

ტექნიკის, პოლიტიკის, ანუ ინტელექტუალურად ორგანიზებული სოციალური სინამდვილის თვისება“.

➤ ვ.ვინოგრადოვი აღნიშნავს: „სიტყვა ასრულებს ნომინაციურსა და დეფინიციურ ფუნქციას, ე.ი არის ან ზუსტი აღნიშვნის საშუალება - მაშინ ის უბრალო ნიშანია, ან ლოგიკური განსაზღვრების საშუალება - მაშინ ის სამეცნიერო ტერმინია“.

➤ თითქმის იმავეს იმეორებს კ.ლევკოვსკაიაც: „ტერმინები ჩვეულებრივი სიტყვებისაგან იმით გამოირჩევა, რომ მათ არა აქვთ მხოლოდ ნომინაციური ფუნქცია (ე.ი. ამათუ იმ საგნისა და მოვლენის აღნიშვნის ფუნქცია), რომელსაც ენაში სხვა სიტყვებიც ასრულებენ, არამედ დეფინიციური ფუნქციაც (სათანადო ცნებათა განსაზღვრის ფუნქციაც)“.

➤ ვ.დანილენკოს განმარტებით: „ტერმინი საერთო-სალიტერატურო ენისაგან იმით განსხვავდება, რომ ტერმინის შინაარსი ვლინდება დეფინიციის საშუალებით, ე.ი. იმ ზუსტი, ლოგიკური განსაზღვრის გზით, რომელიც ადგენს ამ ტერმინით დასახელებული ცნების არსებით ტერმინოლოგიურ ნიშნებს. საერთო-სალიტერატურო სიტყვის მნიშვნელობა კი განისაზღვრება მისი ლექსიკური მნიშვნელობით, რომელიც არ გულისხმობს დასახელებული საგნის, მოვლენის და ა.შ. აუცილებელი და საკმარისი განმასხვავებელი ნიშნების ლოგიკურ გამოყოფას“, „სემანტიკური თვალსაზრისით ტერმინი და საერთო-სალიტერატურო სიტყვა განსხვავდება ერთმანეთისაგან მნიშვნელობის „მოცულობით“. ტერმინი, როგორც წესი, საერთო-სალიტერატურო სიტყვასთან შედარებით სემანტიკურად უფრო კონკრეტიზებულია და დავიწროებული“ და სხვა (დამბაშიძე 1986, 5-11).

საკითხის დასასრულს არ არის ტერმინის ავტორისეული განმარტება, იგი მიუთითებს, რომ „მიუხედავად იმისა, რომ ზემოთ დასახელებული წამყვანი რუსი ლინგვისტების თვალსაზრისზე დგას მომდევნო თაობის მრავალი ენათმეცნიერი, ტერმინისა და მისი რაობის შესახებ აზრთა ერთიანობა დღეს მაინც არაა მიღწეული. ეს საკითხი საბოლოო დადგენასა და გარკვევას საჭიროებს“ (დამბაშიძე 1986).

XX საუკუნის 50-60 წლებში ტერმინოლოგიური ცნებების ფორმირებაში პრესკრიფციული ხაზი არსებობდა. რაც იმას გულისხმობდა, რომ ტერმინი მონოსემანტური, სტილისტურად ნეიტრალური, კონტექსტისაგან დამოუკიდებელი,

მოკლე სიტყვა იყო და არ გააჩნდა სინონიმები, სისტემურობა, დეფინიცია და ა.შ (რუხიაშვილი 2019, 12).

საინტერესოა **ტერმინის** უფრო გვიანდელი დეფინიციები ქართველი და უცხოელ მეცნიერთა მიერ.

ტერმინი-სპეციალური სიტყვა ან სიტყვათშეთანხმებაა, რომელიც მიღებულია პროფესიულ საქმიანობაში და განსაკუთრებულ პირობებში გამოიყენება. ტერმინ-ცნების სიტყვიერი გამოხატულებაა, რომელიც პროფესიული ცოდნის განსაზღვრული სფეროს ცნებათა სისტემის შემადგენლობაში შედის. ტერმინი, ენის ძირითადი ცნებითი ელემენტია, რომელიც სპეციალური მიზნებისათვისაა განკუთვნილი (Суперанская, Подольская, Васильева, 2012, 11-12); (Подольская 1978, 132).

ტერმინი (ლათ.terminus) არის სიტყვა ან შესიტყვება, რომელიც მიემართება (აღნიშნავს) ცნებას მეცნიერების სხვადასხვა დარგის, ტექნიკის, ხელოვნების, წარმოების, ვაჭრობის სისტემაში. **ტერმინი** აღნიშნავს ცნებას, რომელიც წარმოადგენს ენის გარკვეულ აბსტრაქციას, რომელშიც აქცენტირებულია არსებითი, რელევანტური ნიშნები. ტერმინი შეიძლება იყოს ნასესხები, კალკირებული ან მშობლიური ენის წიაღში წარმოქმნილი სიტყვა (ცხადაია 2005, 28).

აგრეთვე არსებობს ტერმინის საკმაოდ გავრცელებული განმარტება, რომელიც ბლუმფილდმა წარმოადგინა, ტერმინი ეს არის "მინიმალური თავისუფალი ფორმა",იგი მიუთითებს, რომ ტერმინი ეს არის მცირე ზომის ერთეული, რომელსაც შეუძლია შექმნას სრული გამოხატულება, ცნებისა(კრისტალი, 2008). ჯენიფერ პირსონმა მოგვცა ტერმინის შემდეგი განსაზღვრება, ტერმინოლოგთა ტრადიციული განმარტებების მიხედვით, ტერმინი ეს არის ეტიკეტი იმ ცნებებისათვის, რომლებიც ტექსტიდან იზოლირებულნი არიან, თუმცა, ტექსტთან არის შეთანხმებული და შესაძლოა ერთგვარ შედეგსაც გამოხატავდეს, აქედან გამომდინარე, ტერმინი შეიძლება იყოს ერთი სიტყვა, ან სიტყვათა ჯგუფი" (Ananiadou 1994, 1034)დამოწმებულია (<https://doi.org/10.1016/>).

ტერმინის სხვადასხვა ავტორთა განმარტებებიდან ირკვევა, რომ მათი ერთი ნაწილი ტერმინის განმარტებისას სიტყვის ფუნქციასა და მნიშვნელობას მიიჩნევენ უმთავრესად, ხოლო მეორე ნაწილი განმარტავენ, როგორც ცნებას.

ამ არგუმენტის გასამყარებლად წარმოვადგენთ ტერმინის კიდევ ერთ, დეფინიციას: **ტერმინი** საკმაოდ ბუნდოვანი კონცეფციაა, იგი გამოხატავს სპეციფიკურ შეფასების კონცეფციას, რომელიც არსებითად აღწერილია. კამათის საკითხია, თუ როგორ უნდა იქნას ნაჩვენები ეს ბუნდოვანი საკითხი, თუმცა, შემდეგი მაგალითები შეიძლება დაგვეხმაროს ძირითადი იდეის გადმოცემაში (Brent, G. Kyle) (<https://www.iep.utm>). კონცეფციები ხშირად ილუსტრირებულია და ეფექტური გამოხატულება გააჩნია. მაგალითად, **გამბედავი** და **გულუხვი**, სამოქმედო ცნებები, როგორიცაა **მკვლელობა** და **ღალატი**, ეპისტემიური ცნებები, როგორიცაა **დოგმატური** და **ბრძენი**, და ესთეტიკური ცნებები, როგორიცაა **კაშკაშა** და **ბრწყინვალე**. ეს კონცეფციები, როგორც ჩანს, უფრო მეტად შეფასებითი ხასიათისაა, განსხვავებით წმინდა აღწერილობითი ცნებებისგან, როგორიცაა წითელი და წყალი (Brent G. Kyle) (<https://www.iep.utm>).

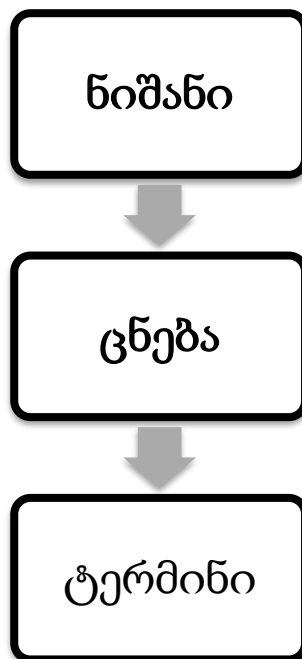
მოცემული განმარტებიდან ჩანს, რომ ავტორი **ცნებას**, ყოფს შემდეგ კატეგორიებად: **სამოქმედო, ეპისტემიური, ესთეტიკური და აღწერილობითი ცნებები**. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ცნება, ტერმინთან შედარებით არის უფრო ფართო და ზოგადი მნიშვნელობის მქონე ლექსიკური ერთეული. ამ აზრის გასამყარებლად მოვიხმობთ, სხვა განმარტებასაც, ედემი, ევგენ ვუსტერის (1974) გამოთქმული მოსაზრების ციტირებით, ამტკიცებს, რომ ნებისმიერი **ტერმინოლოგიის** მუშაობის საწყისი წერტილი არის კონცეფცია, იგივე ცნება (ინგლ. Concept-ცნება), და რომ ტერმინოლოგია **განასხვავებს ცნებებსა და აღნიშვნებს**. სინამდვილეში, პირველი განიხილება, როგორც მეორესაგანდამოუკიდებელი, და *ამიტომ ტერმინოლოგები საუბრობენ კონცეფციებზე, ხოლო ლინგვისტები საუბრობენ მნიშვნელობაზე*. ანუ ტერმინოლოგი ყოველთვის დაინახავს, რომ კონცეფცია/ცნება არის **ლექსიკური ერთეული**, სიტყვა, რომელიც თავისთავად შედგენილია აღნიშვნისერთეულისაგან. ამასთან, ტერმინოლოგი ყოველთვის ხედავს, რომ სიტყვის მნიშვნელობა შემოიფარგლება მხოლოდ იმ მნიშვნელობით, რომელთანაც იგი დაკავშირებულია მოცემულ და კონკრეტულ სფეროში. თანამედროვე ენათმეცნიერების უმრავლესობისთვის სიტყვა

აუცილებლად შედგება ორი განუყოფელი ერთეულისგან: სიტყვა-ფორმა და მნიშვნელობა, ამტკიცებს ედემი ჩემსი (ჩემსი, 2015) (<https://termcoord.eu>).

ვისტერის თანახმად, კონცეფცია არა მხოლოდ ყველა ტერმინოლოგიის მუშაობის საწყისი წერტილია, არამედ განიხილება როგორც ძირითადი ცნება ტერმინოლოგიის პრაქტიკასა და დისკურსში (ჩემსი, 2015) (<https://termcoord.eu>). ტერმინისა და ცნების შესატყვისობის საკითხს შემდეგნაირად განიხილავს რ. დამბაშიძე თავის მონოგრაფიაში. „განსაკუთრებული მნიშვნელობა ტერმინოლოგიაში ტერმინისა და ცნების ადეკვატურობის საკითხს ეთმობა. კარგად შედგენილი ტერმინი უთუოდ უნდა იძლეოდეს წარმოდგენას შესაბამის საგანსა თუ მოვლენაზე, ამიტომ ისეთი ტერმინია მიჩნეული იდეალურად, რომელიც გამჭვირვალეა თავისი შინაარსის მიხედვით, რომელიც მის შესაბამის **ცნებას** გააჩნია. ამისათვის საჭიროა ტერმინის პირდაპირი მნიშვნელობა ემთხვეოდეს მის ნამდვილ მნიშვნელობას“ (დამბაშიძე 1986, 14). ამ აზრის გასამყარებლად ავტორი გვისახელებს შემდეგ მაგალითს: ორმხრივ ამოზნექილი ლინზის გამოსახატავად ქართულში დიდხანს **ოსპი** იხმარებოდა. ადვილი მისახვედრია, რომ ტერმინი სრულიად არაინფორმაციულია, ცნებაზე არ მიგვანიშნებს, და უფრო მეტიც, იგი მცდარად ნახმარი ტერმინია. ამ შეცდომის საფუძველი რუსული ტერმინის Чечевица-ს მექანიკური თარგმანია: Чечевица რუსულში მრავალმნიშვნელობიან სიტყვაა. ერთ-ერთი მისი მნიშვნელობა ოპტიკურ ლინზას გულისხმობს, ქართულში სიტყვა ოსპი მხოლოდ პირველი მნიშვნელობითაა ფიქსირებული ლექსიკონებში ტექნიკურ ტერმინოლოგიაში ლინზის მნიშვნელობით მისი ხმარება რუსულის უხეირო კალკია და სათანადო ცნებას არ უკავშირდება, ამჟამად ეს ტერმინი ამოღებულია ხმარებიდან და მის ნაცვლად შეტანილია ქართული შესატყვისი **ორმხრივ ამოზნექილი ლინზა** (დამბაშიძე 1986, 15-16). ტერმინისა და ცნების აღრევასთან დაკავშირებით სალომე ოშიაძე ერთ-ერთ სტატიაში საუბრობს, სადაც იგი ბეჭდურ და ელექტრონულ მედიაგამოცემებიდან იმოწმებს მაგალითებს: „სიყვარული ხელწამოსაკრავი ტერმინი არ არის“, პოლიტიკაში არ არსებობს ტერმინები „მეგობრობა“, „ერთგულება“, „ღალატი და მისთანები. პოლიტიკაში არის ერთადერთი ტერმინი, ვიმეორებ ერთადერთი ტერმინი და ეს არის „ინტერესები“ (ოშიაძე). ავტორის მიიჩნევს, რომ ამ ტიპის კონტექსტებში, მოსაუბრეს

ტერმინებად წოდებული ერთეულებით გამოხატული არსის ხაზგასმა სურდა და არა გარეგანი მხარისა. გამოსახატავ შინაარსს კი ამგვარ წინადადებებში ცნება ესადაგება(ომიამე), (ტერმინოლოგიის საკითხები I 2014, 136-137) საკითხის შესწავლის შემდგომ, შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ **ტერმინი** ვიდრე ჩამოყალიბდება ტერმინად, თავდაპირველად ის უნდა იყოს **ნიშანი**, რომელიც არის ძალიან ზოგადი და ბუნდოვანი ლექსიკური ერთეული თავისი მნიშვნელობით. ხოლო შემდგომ, ნიშანი გარკვეულ შემთხვევებში თავისი სემანტიკითა და ფუნქციით იქცევა ცნებად. რომლის ლექსიკური მნიშვნელობა უფრო კონკრეტული ხდება როგორც ჩანს, ბოლოს კი **ცნება** თავისი განსაკუთრებული სემანტიკური მნიშვნელობითა და ფუნქციით ხდება **ტერმინი**.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ ტერმინის ჩამოყალიბების პროცესი დინამიკურ ხასიათს ატარებს და სქემატურად შემდეგნაირად გამოისახოს:

ეს პროცესი ადასტურებს, რომ ტერმინი საბოლოო ეტაპზე ყალიბდება როგორც სპეციალიზებული ლექსიკური ერთეული, რომელიც კონკრეტული დარგის ცნებათა სისტემაში ფუნქციონირებს.

ტერმინის რაობის შესახებ წარმოდგენილი თეორიული მიდგომების ანალიზი ცხადყოფს, რომ თანამედროვე ენათმეცნიერებაში არ არსებობს ტერმინის ერთიანი,

უნივერსალურად მიღებული დეფინიცია. სხვადასხვა ავტორის ხედვები განსხვავდება იმის მიხედვით, აქცენტი კეთდება თუ არა სიტყვის ფუნქციურ მხარეზე (ნომინაციურ-დეფინიციურ ფუნქციებზე) თუ ტერმინის ცნებით შინაარსზე და მის სისტემურ ჩართულობაზე დარგობრივი ცოდნის ფარგლებში. აღნიშნული მრავალფეროვნება მიუთითებს ტერმინის, როგორც ლინგვისტური ერთეულის, კომპლექსურ ბუნებაზე.

კვლევამ ასევე აჩვენა, რომ ტერმინი ვერ განიხილება იზოლირებულად ნიშნისა და ცნებისგან: ტერმინის ფუნქციონირება ეფუძნება ცნებით სისტემას, ხოლო მისი ადეკვატურობა განისაზღვრება შესაბამისი ცნების არსებითი ნიშნების სემანტიკურად გამჭვირვალე გამოხატულებით. ტერმინისა და ცნების არაზუსტი შესაბამისობა იწვევს გაუგებრობებს და ხელს უშლის ინფორმაციის ეფექტურ გადაცემას, რაც განსაკუთრებით თვალსაჩინოა მექანიკური კალკირების ან არამოტივირებული სესხების შემთხვევებში.

ამგვარად, ტერმინის ჩამოყალიბების პროცესი შეიძლება განიხილებოდეს როგორც დინამიკური და ეტაპობრივი გარდაქმნა ნიშნისგან ცნებისკენ და შემდგომ — სპეციალიზებულ ტერმინად. აღნიშნული მიდგომა ქმნის თეორიულ საფუძველს ონომასტიკური ტერმინოლოგიის კვლევისათვის, ვინაიდან საკუთარი სახელების შემსწავლელი ტერმინები განსაკუთრებულ სიზუსტეს მოითხოვს.

ამრიგად, პირველ თავში გაანალიზდა ონომასტიკის, როგორც სამეცნიერო დარგის, ჩამოყალიბებისა და განვითარების ძირითადი ეტაპები, ასევე ონომასტიკური ტერმინოლოგიის კვლევის ისტორიული და თეორიული საფუძვლები. წარმოდგენილმა მიმოხილვამ ცხადყო, რომ ონომასტიკა წარმოიქმნა ენათმეცნიერების, ისტორიის, გეოგრაფიისა და ეთნოლოგიის მიჯნაზე და ჩამოყალიბდა როგორც მულტიდისციპლინარული კვლევითი სფერო, რომლის განვითარება სხვადასხვა ეპოქის მეცნიერულ პარადიგმებსა და მეთოდოლოგიურ მიდგომებს უკავშირდება. ისტორიული ონომასტიკის მაგალითებმა აჩვენა, რომ საკუთარი სახელების კვლევა მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს როგორც ენობრივი, ისე ისტორიულ-კულტურული პროცესების რეკონსტრუქციისათვის.

ამავე თავში განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო ტერმინის რაობის ლინგვისტურ გააზრებას. განხილულმა თეორიულმა მიდგომებმა დაადასტურა, რომ

ტერმინის ერთიანი, უნივერსალური დეფინიცია დღემდე არ არის ჩამოყალიბებული და რომ ტერმინი უნდა განიხილებოდეს ნიშნისა და ცნების ურთიერთმიმართების კონტექსტში. ტერმინთა სემანტიკური გამჭვირვალობა, როგორც სამეცნიერო კომუნიკაციის ეფექტიანობის აუცილებელი პირობა.

ამრიგად, პირველი თავი ქმნის თეორიულ და მეთოდოლოგიურ საფუძველს ნაშრომის შემდგომი ნაწილებისათვის, სადაც ონომასტიკური ტერმინების კლასიფიკაცია, მათი ფუნქციონირება და ენობრივ სისტემაში ადგილი უკვე კონკრეტული ენობრივი მასალის — ქართული, ინგლისური და გერმანული ენების — მაგალითზე განიხილება. მიღებული დასკვნები უზრუნველყოფს კვლევის ლოგიკურ გაგრძელებას და ამზადებს საფუძველს გეოგრაფიული ნომინაციებისა და ონომასტიკური ტერმინოლოგიის შემდგომი სიღრმისეული ანალიზისთვის

პირველ თავში განხილულმა ონომასტიკის ისტორიულმა განვითარებამ და ტერმინის რაობის თეორიულმა გააზრებამ წარმოაჩინა ის კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური საფუძვლები, რომელთა გარეშე შეუძლებელია საკუთარი სახელების სისტემური კვლევა. ონომასტიკური ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბების ისტორია და ტერმინის, როგორც ნიშნისა და ცნების ურთიერთმიმართების გააზრება ქმნის იმ თეორიულ ჩარჩოს, რომლის ფარგლებშიც შესაძლებელია საკუთარი სახელების ფუნქციონირების სიღრმისეული ანალიზი.

ამ თეორიული წინაპირობების ფონზე, კვლევის ლოგიკური გაგრძელებაა ნომინაციის პროცესის, აღსანიშნის (დენოტატის) ცნების და საკუთარ სახელთა დაჯგუფების პრინციპების განხილვა. ვინაიდან საკუთარი სახელის არსი განისაზღვრება მის მიმართებით სახელდებულ ობიექტთან, დენოტატის კონცეპტუალიზაცია და მისი როლი ონომასტიკურ სისტემაში გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს როგორც თეორიულ, ისე პრაქტიკულ ანალიზში. სწორედ ამიტომ, მეორე თავში ყურადღება გამახვილებულია აღსანიშნისა და საკუთარი სახელების კლასიფიკაციის პრობლემატიკაზე ქართულსა და გერმანულ ენებში, რაც საშუალებას იძლევა, გამოვლინდეს როგორც საერთო კანონზომიერებები, ისე ენობრივ-სპეციფიკური თავისებურებები.

თავი მეორე

აღსანიშნი (დენოტატი¹) და საკუთარ სახელთა დაჯგუფების პრინციპები ქართულსა და გერმანულში

ნომინაციის დროს, საგანი თუ მოვლენა გამოირჩევა ამა თუ იმ ნიშნით და სწორედ ეს ნიშანია სახელდების საფუძველი. ეს საგნის *შინაგანი ფორმა*, ხოლო თავად სახელის შერჩევა ენის ლექსიკურ-გრამატიკული ნიშნით განისაზღვრება. *შინაგანი ფორმა* აისახება ლექსიკურ ერთეულზე, ანუ ხდება საგნის სახელდება (გამყრელიძე, კიკნაძე, შადური, შენგელაია, 2008, p. 354).

ნებისმიერი ლექსიკური ერთეული - საზოგადო სახელია ის თუ საკუთარი - ენობრივი ნიშანია და, შესაბამისად, რაიმეს აღმნიშვნელი.

საზოგადო სახელი აღნიშნავს მრავალ ერთგვარ საგანს ან საგანთა კლასს, *საკუთარი სახელი* კი - ერთეულ კონკრეტულ საგანს (ცხადაია 2005, 31).

საზოგადო სახელი, ჩვეულებრივ, მოკლებულია ინდივიდუალურ მნიშვნელობას, საკუთარი სახელი კი, როგორც წესი - ზოგად მნიშვნელობას (ცხადაია 2005, 32). საკუთარი სახელი გამოყოფს მსგავსიდან (ერთგვაროვანიდან) ერთადერთს და უპირისპირებს ყველა დანარჩენს. ამრიგად, საკუთარი სახელისთვის დამახასიათებელია მხოლოდ გამოყოფის, გამოცალკევების თვისება (ჯორბენაძე 1993, 19).

საკუთარი სახელი მხოლოდ მაშინ ასრულებს თავის ფუნქციას, როდესაც დაკავშირებულია *დენოტატთან*, ანუ *სახელდებულ ობიექტთან* და ეს ობიექტი ცნობილია სამეტყველო სიტუაციის მონაწილეთათვის. *დენოტატის გარეშე ონიმი არ არსებობს*. ამაშია საკუთარი სახელის სპეციფიკის არსი და ამაზეა დაფუძნებული მისი განსხვავება ომონიმური აპელატივისაგან (ცხადაია 2005, 32).

ნებისმიერ ნომინაციაში (სახელდებაში, სახელის დარქმევაში) მონაწილეობს სამი კომპონენტი: *ნომინატორი* (სახელმდები, სახელის დამრქმევი),

¹დენოტატი - Denotat (ლათ. Denotatum"დაასახელა, აღნიშნა") - ქართ. სახელსაღებო, აღსანიშნავ სახელდებულო ობიექტი.

დეროტატი(სახელსადები, აღსანიშნი ობიექტი) და სახელწოდება (აღმნიშვნელი ფონემური გარსი), მაგრამ აპელატიური და ონიმური ნომინაციების პრინციპები და მიზნები განსხვავებულია, ისევე როგორც განსხვავებულია საკუთარი და საზოგადო სახელების რეალური გამოყენება ენაში: *აპელატიური სახელდება* ძირითადად ამოწურულია, ხოლო *ონიმური ნომინაცია* გრძელდება (ცხადაია 2005, 35).

ორი სტრუქტურულ-სემანტიკური ჯგუფი გამოიყოფა არსებითი სახელების კლასიფიკაციისას, პირველი საკუთარი და მეორე საზოგადო სახელები. საგანთა და პირთა აღმნიშვნელი სახელები ენაში ან საზოგადო სახელთა ჯგუფს ეკუთვნის, ან საკუთარს. ეს იმას ნიშნავს, რომ შესაძლოა, გამოიყოს *აღსანიშნი*, როგორც კონკრეტული ჯგუფის ზოგადი მახასიათებელი, რომელიც საშუალებას იძლევა, გააერთიანოს ან გამოიყოს სხვადასხვა ჯგუფი.

საკითხის შესახებ მსჯელობისას არსებობს კითხვა, თუ რომელი სიტყვა, წინადადება ან მეტყველების ნაწილი განსაზღვრავს *აღსანიშნის* არსს საზოგადო სახელის შემთხვევაში.

ნებისმიერ *აღსანიშნს* არ შეუძლია ონომასტიკურ სახელდებაში მონაწილეობა. საკუთარი სახელი, დამოუკიდებლად ვითარდება და გადამწყვეტ როლს ასრულებს ონომასტიკურ სახელდებაში, როგორც სტრუქტურულ-სემანტიკური კატეგორია,

გერმანული ტოპონიმური მასალა იყოფა შემდეგნაირად: ბუნებრივად შექმნილი და ადამიანთა საქმიანობის შედეგად დაარსებული ობიექტების აღმნიშვნელი საკუთარი სახელები.

- დიდი გეოგრაფიული ობიექტები;
- ტოპოგრაფიული;
- ადმინისტრაციული;
- ეკონომიკური;
- ისტორიული ტერიტორიები.

თითოეული მათგანი ტოპონიმების კონკრეტული ქვესახეობად შეიძლება განისაზღვროს. მისი სხვა ტოპონიმებისაგან გასამიჯნად არსებობს ტერმინი *ქორონიმი* (ბერძ. chora 'Land' ქვეყანა/მხარე+ -onym-სახელი), ამ სახის საკუთარი სახელებია: ევროპა, შვეიცარია, ავსტრია-უნგრეთი, გერმანული სამხედრო საზოგადოებადა სხვა.

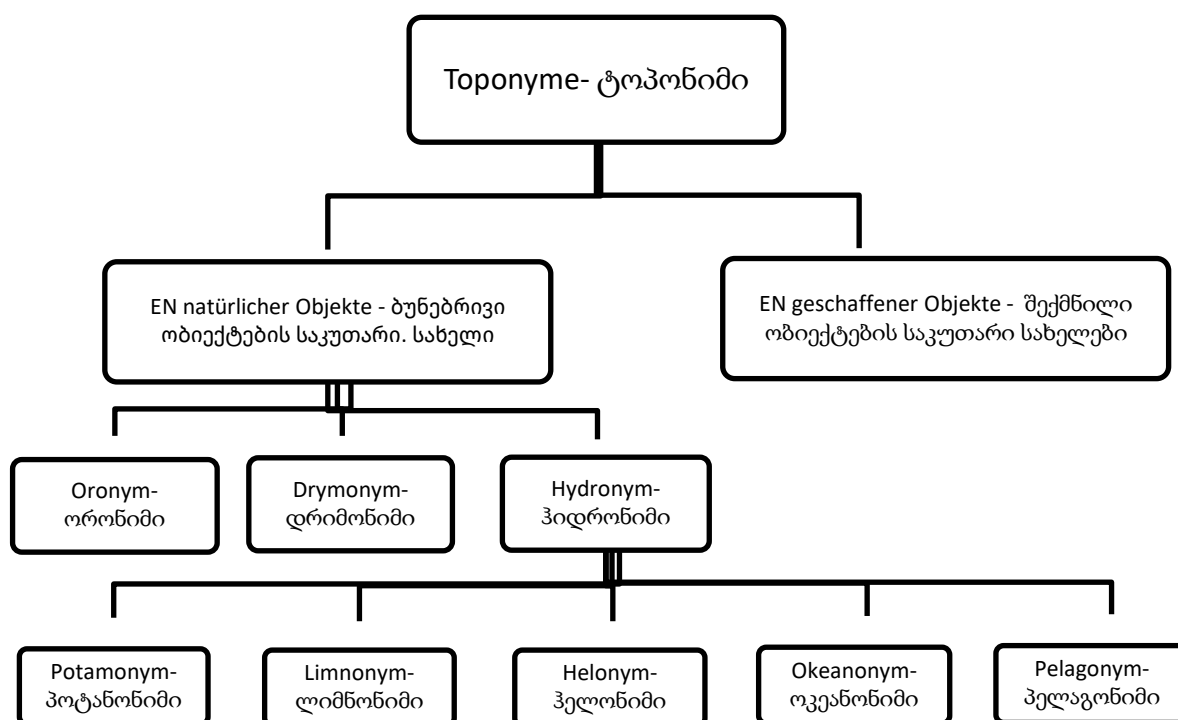
აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ *ქორონიმს* უკავია გარდამავალი ადგილი ბუნებრივი ობიექტების სახელებსა და ხელოვნურად შექმნილი ობიექტების სახელებს შორის. მთების, ბორცვების, მწვერვალების და სხვა მსგავსი საკუთარი სახელები, შეიძლება გამოყენებულ იქნას, როგორც სპეციალური სახის კუთვნილება. ტერმინი *ორონიმი* - *Oronyme* (ბერძ. *oros* 'Berg' მთა + *-onym* სახელი), კი მის გასამიჯნად არსებობს - აღნიშნავს სუპერანსკაია. მაგალითად, სპესარტი, ბალკანეთი, ჰარცი, მადნეულის საზადოები და სხვა (Kamianets 2000, 47).

ცალკე სახის კუთვნილებას გამოხატავს ტყეების აღმნიშვნელი საკუთარი სახელები, ამ ტიპის ტოპონიმებს აქვთ ზოგადი ტერმინი *დრიმონიმი* (*Drymonyme* - ბერძ. *drymos* 'Wald, Hain' ტყე, ხელოვნური ტყე + *-onym* სახელი), მაგალითად: *der Kyffhäuser, der Wienerwald, Teutoburger Wald* და სხვა (Kamianets 2000, 47-48).

ჰიდრონიმი (*Die Hydronyme* - *hydor* 'Wasser' წყალი + *-onym* სახელი), არის, ზოგადად, წყლების საკუთარი სახელი, მაგალითად: *წყნარი ოკეანე, ბალტიის ზღვა, ბოდენის ტბა, მდ. შპრე, მდ.რაინი, მური* და სხვა. ქვეჯგუფებად იყოფა ასევე ჰიდრონიმები: მაგ., ოკეანეების, ზღვების, ტბების, მდინარეების, ჭაობების და სხვათა აღმნიშვნელ სახელებად, მაგალითად, ოკეანეების აღმნიშვნელი საკუთარი სახელია *ოკეანონიმი* (*Okeanonyme* - ბერძ. *okeanos* ოკეანე + *-onym* სახელი), ზღვების - *პელაგონიმი* (*Pelagonyme* - ბერძ. *pelagos* 'Meer' ზღვა + *-onym* სახელი), ტბების - *ლიმნონიმი* (*Limnonyme* - ბერძ. *limnos* 'See' ტბა + *-onym* სახელი), ჭაობებისა - *ჰელონიმი* (*Helonyme*, ბერძ. *helos* 'Sumpf' ჭაობი + *-onym* სახელი), მდინარეებისა - *პოტამონიმი* (*Potamonyme* - ბერძ. *potamos* 'Fluss' მდინარე + *-onym* სახელი) აქედან გამომდინარე, ჰიდრონიმიის ქვესახეებია ზემოთ დასახელებული ტერმინები (Kamianets 2000, 47-48).

ბუნებრივი გეოგრაფიული ობიექტებისა და ტოპოგრაფიული ობიექტების გარდა, არსებობს ობიექტები, რომლებიც ადამიანის საქმიანობის შედეგად არის შექმნილი. მაგ. ადგილის სახელები, რომლებიც ადამიანის საქმიანობის შედეგად არის შექმნილი, მისი კლასიფიკაცია წარმოდგენილია შემდეგ სქემაში.

სქემა.1.

(Kamianets 2000, 47-48).

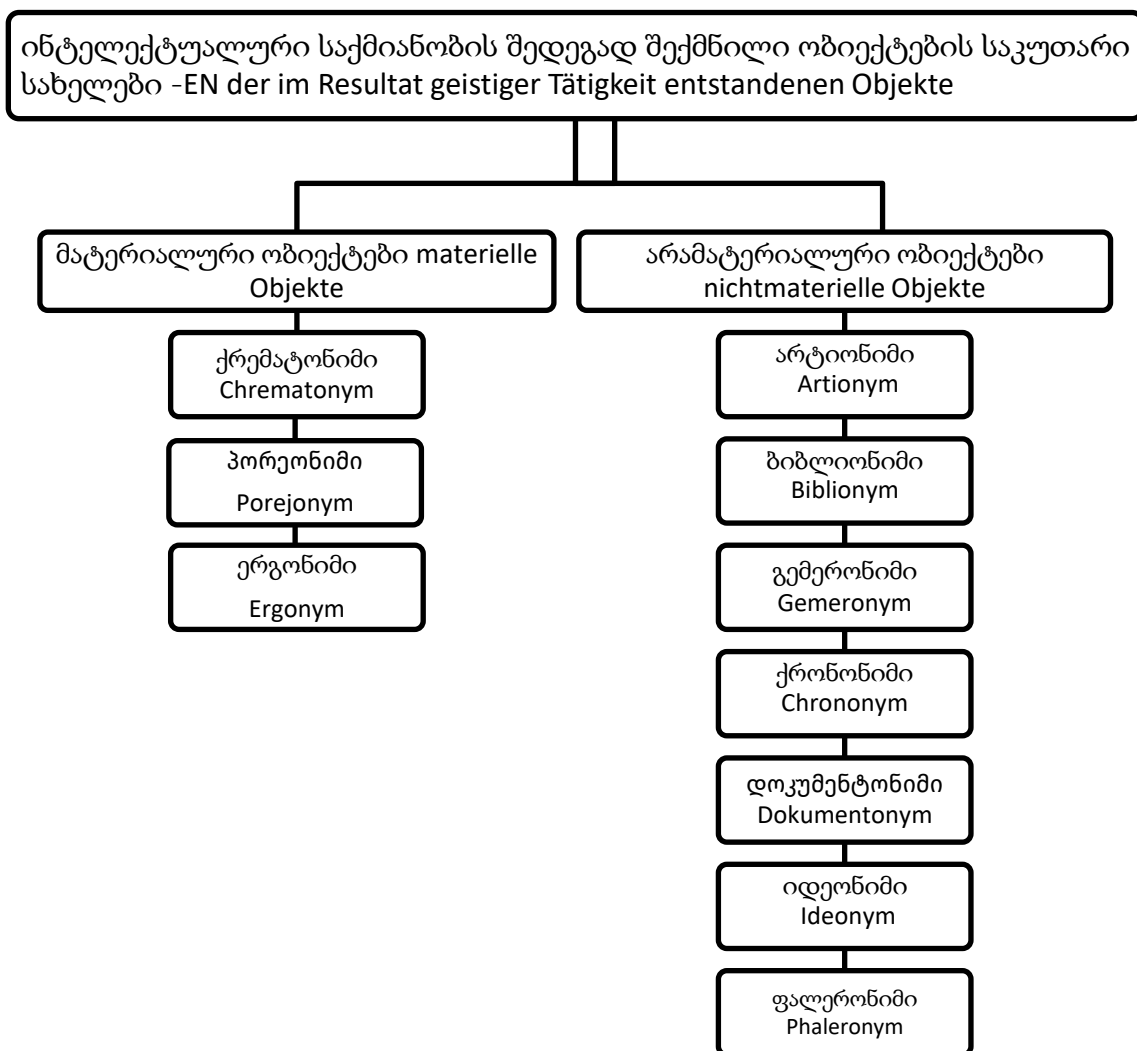
ამ ტიპის საკუთარ სახელებთან ერთად არსებობს კონკრეტულ და აბსტრაქტულ საგანთა სახელების ჩამოყალიბების პროცესი. აქ გამოიყოფა ორი ჯგუფი: ერთი, ადამიანის საქმიანობის შედეგად შექმნილი ობიექტების საკუთარი სახელები და მეორე - მის გარეშე შექმნილ ობიექტთა სახელები. აქედან გამომდინარე ობიექტი არის *კონკრეტული და აბსტრაქტული. მატერიალური, ანუ არსებული და არამატერიალური, ანუ განყენებითი*;

მატერიალური ობიექტების სახელებია: *ქრემატონიმი (Chrematonymy), პორეონიმი- (Porejonymy), ერგონიმი (Ergonymy)*.

არამატერიალური ობიექტების აღმნიშვნელი ტერმინებია: *არტიონიმი(Artionymy), ბიბლიონიმი (Biblionymy), გეორტონიმი (Geortonymy), ქრონონიმი (Chrononymy)* და სხვა.

მეორე სქემაში წარმოდგენილია ადამიანის საქმიანობის შედეგად წარმოქმნილი ობიექტების საკუთარი სახელები.

სქემა.2.

(Kamianets 2000, 47-49).

ისეთი საკუთარი სახელები, როგორებიცაა: კომპანიები, დაწესებულებები, ასოციაციები, კლუბები, ავიაკომპანიები და ტელეკომპანიები და ა.შ. აღსანიშნავია, რომ დენოტატი, როგორც უმაღლესი ხარისხის ერთეული, განისაზღვრება საკუთარი სახელებით, როგორებიცაა: მაგალითად, სამუშაო ჯგუფების ან შენობა-ნაგებობები,

სადაც ისინი არიან განთავსებული, - აღნიშნავს კუნზე. პროპია განისაზღვრება ამგვარად Objektnamen ობიექტის სახელები ან Ergonyme ერგონიმი, - აღნიშნავს პოდოლსკაია. ასევე გამოიყენება ტერმინი ერგონიმი, როგორც საკუთარი სახელი Ergonyme (ბერძ. ergon 'Arbeit, Tätigkeit' საქმიანობა + -onym სახელი) (Kamianets 2000, 57-48). საწარმოების, ინსტიტუტების და ა.შ ამ ტიპის სახელებს გერმანულ ენაში აქვს ორი სახის მკვეთრად განსხვავებული აღნიშვნა.

1. რეალურად არსებული დაწესებულებების აღმნიშვნელი სახელები, როგორებიცაა: კომპანია, დაწესებულება და ა.შ. მაგალითად: Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk AG რაინულ-ვესტფალიური ელექტროსადგური, das Europäische Zentrum für Kriminal prävention-ევროპის დანაშაულის პრევენციის ცენტრი და ა.შ

2. სიმბოლური, რომელიც მხოლოდ გარკვეული საქმიანობის გამომხატველ ცნებებს აღნიშნავს, რაშიც იგულისხმება ზოგადი ინფორმაცია. მაგ: *Lufthansa* - ლუფტჰანზა, *Deutsche Welle* - გერმანული ტალღა, *Christlich-Demokratische Union* - ქრისტიან-დემოკრატიული კავშირი, *Schalke 04*- მასხარა/ემშაკი 04 და სხვა.

სიმბოლური სახელების შემთხვევაში აგრეთვე მნიშვნელოვანია სხვადასხვა სახის შემოკლებები მაგ. ZDF, OECD, OSCE და მრავალი სხვა (Kamianets 2000, 47-48).

როგორც წესი, სიმბოლური სახელები, იგივე ერგონიმები, საჭიროებს ურთიერთობას აპელატივთან. *Deutsche Fluggesellschaft Lufthansa* - გერმანული ავიაკომპანია ლუფტჰანზა, *Radio "Deutsche Welle"* - რადიო გერმანული ტალღა, *FC "Schalke 04"*. ხშირად შემოკლებები ქმნიან სახელების გარკვეულ ტიპს, რომელთა გაშიფვრა ხდება. მაგალითად: ZDF – Zweites Deutsches Fernsehen - მეორე გერმანული ტელევიზია, OSZE – Organisation für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa - ეუთო-ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია, OECD (engl. ინგლ. Organisation of Economic Cooperation and Development) – Organisation für ökonomische Zusammenarbeit und Entwicklung- ეკონომიკური თანამშრომლობის და განვითარების ორგანიზაცია და ა.შ.

ერგონიმთა შიდა სტრუქტურა დამოკიდებულია აპელატივზე, რომელიც, უმეტესწილად, ინარჩუნებს აპელატივის მნიშვნელობას, გარდა ამისა, ერგონიმი არის

საკუთარი სახელი, რომელიც განისაზღვრება საკუთარი დენოტატით, რაც ზღუდავს მას კონტექსტში.

მითონიმი (*Mythonymie* - ბერძ. mythos 'Mythos მითოსი, Märchen ზღაპარი' + -onym სახელი), *თეონიმი* (*Theonymie* - ბერძ. theos 'Gott ღმერთი' + -onym სახელი) და *ან-პოეტონიმი* (*Poetonymie*) *ანონომპოეტოტიკა* (*Onomapoetika*), (die EN in der Literatur საკუთარი სახელი ლიტერატურაში), ამ ტერმინებს აქვს ბევრი საერთო მახასიათებელი, მიუხედავად ამისა, ისინი გამოხატავენ სხვადასხვა სახის კუთვნილებას პროპიას, თუმცა მათ აქვთ საერთო ის, რომ ისინი აღნიშნავენ აბსტრაქტულდენოტატს. მაგალითად, ამ სახის კუთვნილება პროპია /კუთრი მნიშვნელობა² აღნიშნავს გამოგონილ(გერმ. Deraus gedachten Objekte) ან არარსებულ საგნებს, პირებს და ა.შ. ამ სახის საკუთარ სახელებს მიეკუთვნება: ადამიანების, ცხოველების, მცენარეების, გეოგრაფიული და კოსმოგრაფიის საგანთა სახელები. მაშასადამე, ეს არის სახელები, რომლებიც ადამიანის მოგონილია, ადამიანის მიერ არის სახელდებული, ისინი არ ასახავენ ნამდვილ, არსებულ საგანს. ამ სახის სახელებია: *ბერზერკერი* (გმირი სკანდინავიურ მითოლოგიაში)³, *ეკარტი* (ძველგერმანულ მითოლოგიაში)⁴, *ქალბატონი ჰოლდ*, *მძინარე მზეთუნახავი*, *ფიფქა*⁵, *წითელქუდა* ⁶, გერმანული ზღაპრების გმირები (Helden der deutschen Märchen), *ადამი*⁷, *ევა*⁸, *ბენჯამინი*⁹ — ბიბლიური სახელები (Namen aus der Bibel) და სხვა მრავალი. *მითონიმის*, *თეონიმისა* და *პოეტონიმის* სახის სახელების აღმნიშვნელებს აქვს საკუთარი მახასიათებლები და ნიშან-თვისებები, რომლებითაც ისინი განსხვავდებიან რეალურად არსებული საკუთარი სახელების აღსანიშნისგან, ისეთებისაგან, როგორებიცაა: *ანთროპონიმი*, *ზოონიმი*, *ტოპონიმი* და სხვა. თუმცა

² ჰვენ ადრინდელ სტატიაში მხოლოდ საერთაშორისო ტერმინს, *პროპიას* ვიყენებდით, შემდეგ *ტესლარ*.

ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო ტერმინოლოგიისა და თარგმნითი ლექსიკონების განყოფილების გამგის ჯ. კროსანდის წინადადებით,

საერთაშორისო ტერმინის პროპიას ქართულ შესატყვისად გამოვიყენეთ ტერმინი *კუთრი მნიშვნელობა*.

³ Berserker – Heldderskandinavischen Mythologie

⁴ Eckart – Heldderaltgermanischen Mythologie

⁵ Frau Holle

⁶ Dornröschen

⁷ Schneewittchen

⁸ Rotkäppchen

⁹ Adam

¹⁰ Eva

¹¹ Benjamin

ონომასტიკაში ორივე სახის სახელები ერთნაირად განისაზღვრება - არ აქვს მნიშვნელობა, საკუთარი სახელი ასახავს რეალურ თუ გამოგონილ *აღსანიშნს*.

ქართულში ადგილის აღმნიშვნელი სახელები (ტოპონიმები) მხოლოდ გეოგრაფიული ნიშნითაა განსაზღვრული, მაშასადამე, ფიზიკური ან სხვა სახის თვისებების მიხედვით ჯგუფები არ არის გამოყოფილი, ხოლო გერმანულში გეოგრაფიულ მახასიათებლებთან ერთად გათვალისწინებულია ლინგვისტიკური მხარე. ქართულში ასევე არ არის გამოყოფილი გამოგონილი, არარსებული საგნების აღმნიშვნელი ჯგუფები, როგორებიცაა გერმანულში: *მითონიმი*, *თეონიმი*, *პოეტონიმი* ან *ონომაპოეტიკა*. ცხადია ეს ტერმინოლოგია არსებობს ქართულ ონომასტიკაში, თუმცა ქართულში სახელთა ჯგუფები ამ ნიშნით არ არის გამოყოფილი, რაც, ჩვენი აზრით, *აღსანიშნის* სხვადასხვაგვარად გააზრებასთან უნდა იყოს დაკავშირებული.

ჩვენი არგუმენტის გასამყარებლად, წარმოვადგენთ დენოტატის სხვა განმარტებებსაც გერმანული სამეცნიერო ლიტერატურიდან: სიტყვა **Denotat** (ლათ. *Denotatum* "დაასახელა") არის მრავალ მნიშვნელობიანი ტექნიკური ტერმინი, რომელიც განსაკუთრებით გამოიყენება სემიოლოგიაში/ სემიოტიკაში, ენათმეცნიერებასა და ენის ფილოსოფიაში (<https://de.wikipedia.org>). დენოტატი აღნიშნავს:

1. ამა თუ იმ პიროვნების მიერ აღწერილი ობიექტს ან ფაქტს გარეენობრივ რეალობაში.

2. ენობრივი ნიშნის კონცეპტუალური შინაარსი ემოციური გამოხატულების გარეშე (<https://www.duden.de>).

დენოტატი გამოიყენება გარკვეულ კონტექსტებში, ეს ტერმინი ძირითადად გამოიყენება სლავურ ენებში. დენოტატს იყენებენ ისეთი ობიექტების აღსანიშნად, 1. რომლებიც შინაარსობრივად მსგავსი მნიშვნელობისაა, თუმცა სხვადასხვა ტერმინით აღინიშნება, და 2. შინაარსობრივად განსხვავებული და ერთი და იმავე ტერმინით აღინიშნება. მაგ. ქრემატონიმი, არის ონომასტიკური ტერმინი, რომელიც აღნიშნავს ერთ კონკრეტულ ცნებას და ამ ცნების ქვეშ ჩამოყალიბებულია ქრემატონიმების ქვეჯგუფი, სადაც ერთიანდება შინაარსობრივად მსგავსი და განსხვავებული

ტერმინების მქონე ობიექტთა სახელები. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა ტერმინების - ერგონიმისა - *ergonym* (ბერძ.*ergon* მუშაობა/საქმიანობა + *-onym* სახელი) და ტოპონიმის განხილვა (Siwiec 2011, 20 - 23); (Rodríguez 2016). ტერმინი ერგონიმი გამოიყენება სავაჭრო კომპანიის აღმნიშვნელადაც, როგორც ინსტიტუტის, მაგრამ თუ ამ კომპანიის სახელი იქცევა ტერიტორიის ობიექტის სახელადაც, ტერიტორიის აღმნიშვნელი სახელი ტოპონიმია. ამ შემთხვევაში, საუბარია სხვადასხვა ონიმურ თვისებებზე, რომლებიც, ძირითადად, ორ სხვადასხვა ობიექტს შეესაბამება. ასეთ შემთხვევაში გვექნება ომონიმური, ე.ი. ბგერობრივი შედგენილობით მსგავსი და შინაარსობრივად განსხვავებული სახელების წყვილი: ერგონიმი - ტოპონიმი (Siwiec 2011, 25).

გერმანულ ლიტერატურაში შეიმჩნევა ტენდენცია, რომ ენათმეცნიერებაში დამკვიდრებული ტერმინების გვერდით გამოიყენონ ამ ტერმინების შესაბამისი ეროვნული ტერმინებიც.

ამგვარად, ქართულისა და გერმანულის ონომასტიკური სისტემების შედარებითი ანალიზი ცხადყოფს, რომ ორივე ენაში საკუთარი სახელის ფუნქციონირების საფუძველს დენოტატთან კავშირი წარმოადგენს, თუმცა მისი გააზრებისა და კლასიფიკაციის პრინციპები მნიშვნელოვნად განსხვავდება. ორივე ენაში საკუთარი სახელი განისაზღვრება, როგორც კონკრეტული ობიექტის აღმნიშვნელი ენობრივი ნიშანი, რომლის ძირითადი ფუნქცია ინდივიდუალიზაციაა, თუმცა ამ ფუნქციის რეალიზების გზები განსხვავებულ ონომასტიკურ ტრადიციებზე მიუთითებს.

გერმანულ ონომასტიკაში სახელთა კლასიფიკაცია ხასიათდება დეტალური, სტრუქტურულ-სემანტიკური მიდგომით, სადაც დენოტატის ტიპი — ბუნებრივი, ხელოვნურად შექმნილი, მატერიალური ან აბსტრაქტული — გადამწყვეტ როლს ასრულებს. ამის შედეგად ჩამოყალიბებულია მრავალი ტერმინოლოგიურად მკაფიო ქვესისტემა (ტოპონიმი, ჰიდრონიმი, ორონიმი, დრიმონიმი, ერგონიმი, მითონიმი და სხვ.), რაც შესაძლებელს ხდის საკუთარი სახელების ზუსტ კლასიფიკაციას მათი აღსანიშნის მიხედვით.

ქართულ ონომასტიკაში კი სახელთა დაჯგუფება შედარებით ნაკლებად დიფერენცირებულია. მაგალითად, ადგილის აღმნიშვნელი სახელები (ტოპონიმები) უმეტესად მხოლოდ გეოგრაფიული ნიშნით არის კლასიფიცირებული და ნაკლებად ხდება მათი სისტემური დაყოფა ფიზიკური, ფუნქციური ან სემანტიკური მახასიათებლების მიხედვით. ანალოგიურად, გამოგონილი ან არარსებული დენოტატის მქონე სახელები (მიტონიმები, თეონიმები, პოეტონიმები) ქართულ ონომასტიკაში ცალკე კლასებად არ გამოიყოფა, მიუხედავად იმისა, რომ შესაბამისი ტერმინოლოგია თეორიულ დონეზე ცნობილია.

აღნიშნული განსხვავება, ჩვენი აზრით, უკავშირდება დენოტატის განსხვავებულ კონცეპტუალიზაციას: გერმანულ ონომასტიკაში დენოტატი განიხილება, როგორც კლასიფიკაციის ცენტრალური კრიტერიუმი, ხოლო ქართულში — როგორც სახელდების ზოგადი წინაპირობა, რომელიც ნაკლებად განსაზღვრავს სახელთა სისტემურ დაჯგუფებას. ამასთანავე, გერმანულ ენაში შეიმჩნევა ტენდენცია საერთაშორისო ტერმინოლოგიის პარალელურად ეროვნული ტერმინების გამოყენებისა, რაც კიდევ უფრო ამდიდრებს ონომასტიკურ მეტალექსიკას.

ამრიგად, შედარებითი ანალიზი აჩვენებს, რომ მიუხედავად საერთო თეორიული საფუძვლებისა, ქართულსა და გერმანულ ონომასტიკურ სისტემებს შორის არსებითი განსხვავებები არსებობს სახელთა კლასიფიკაციის სიღრმესა და დენოტატის როლის სხვადასხვგვარ გააზრებაში, რაც მნიშვნელოვანია როგორც ზოგადი ონომასტიკური თეორიის, ისე კონკრეტული ენობრივი კვლევებისათვის.

მეორე თავში დენოტატის ცნების გააზრებამ და საკუთარ სახელთა კლასიფიკაციის პრინციპების შედარებითმა ანალიზმა ნათლად წარმოაჩინა, რომ ონომასტიკური ერთეულები ფუნქციონირებს არა იზოლირებულად, არამედ ენის ლექსიკური სისტემის შემადგენელ ნაწილად. საკუთარი სახელების ნომინაციური ბუნება, დენოტატთან მათი აუცილებელი კავშირი და კლასიფიკაციის განსხვავებული მოდელები ქართულსა და გერმანულში მიუთითებს, რომ ონომასტიკური პროცესები მჭიდროდ არის ჩართული ლექსიკურ სისტემასთან და მის სემანტიკურ-სტრუქტურულ კანონზომიერებებს ექვემდებარება.

წარმოდგენილი თეორიული შედეგების ფონზე ლოგიკურად დგება საკითხი ონომასტიკის ადგილისა და სტატუსის განსაზღვრის შესახებ ლექსიკოლოგიაში. შესაბამისად, მესამე თავში განხილულია ონომასტიკა, როგორც ლექსიკოლოგიის ერთ-ერთი დარგი, ქართულსა და უცხოურ (გერმანულ, ინგლისურ, რუსულ) ენებში დამკვიდრებული თეორიული მიდგომების ჭრილში. აღნიშნული ანალიზი მიზნად ისახავს წარმოაჩინოს ის საერთო და განმასხვავებელი ნიშნები, რაც განსაზღვრავს ონომასტიკას ლექსიკურ სისტემაში.

თავი მესამე

ონომასტიკა, როგორც ლექსიკოლოგიის ერთ-ერთი დარგი ქართულსა და უცხოურ (გერმანულ, ინგლისურ, რუსულ) ენებში

მესამე თავი ეძღვნება ონომასტიკის ადგილის განსაზღვრას ლექსიკოლოგიის სისტემაში ქართულსა და უცხოურ (გერმანულ, ინგლისურ, რუსულ) ენებში. იმის გათვალისწინებით, რომ საკუთარი სახელები ენის ლექსიკური სისტემის ნაწილია და ნომინაციურ ფუნქციას ასრულებს, აუცილებელია მათი განხილვა ლექსიკოლოგიური თეორიის კონტექსტში. ლექსიკოლოგიის ძირითადი ცნებების, მეთოდოლოგიური მიდგომებისა და კვლევითი ტრადიციების მიმოხილვა ქმნის იმ თეორიულ საფუძველს, რომლის ფონზეც შესაძლებელია ონომასტიკის, როგორც ლექსიკოლოგიის ერთ-ერთი დარგის, სტატუსისა და თავისებურებების განსაზღვრა.

მოცემულ თავში თანმიმდევრულად განვიხილავთ ქართულ, გერმანულ, ინგლისურ და რუსულ ლექსიკოლოგიურ მასალას, რაც საშუალებას იძლევა, გამოვლინდეს საერთო და განსხვავებული მიდგომები ლექსიკის სტრუქტურის, ნომინაციისა და ლექსიკური ერთეულების ფუნქციონირების მიმართ. აღნიშნული შედარებითი ხედვა ემსახურება კვლევის საერთო მიზანს — ონომასტიკის ინტერდისციპლინარული გააზრების გაღრმავებას სხვადასხვა ენობრივ ტრადიციებში.

ზოგადი თეორიული ჩარჩოს განსაზღვრის შემდეგ, მიზანშეწონილია განხილვა დავიწყოთ ქართული ლინგვისტიკური ტრადიციით, სადაც ლექსიკოლოგიის განვითარება მჭიდროდ არის დაკავშირებული სემასიოლოგიურ და ონომასიოლოგიურ მიდგომებთან. ქართული ენის ლექსიკოლოგიის ძირითადი პრინციპების წარმოჩენა აუცილებელია, რათა შემდგომ ეტაპზე შესაძლებელი გახდეს მათი შედარება უცხოურ ლექსიკოლოგიურ სკოლებთან და ონომასტიკის ადგილის შეფასება აღნიშნულ კონტექსტში.

3.1. ქართული ენის ლექსიკოლოგია

ტერმინი „ლექსიკოლოგია“ სხვადასხვა ლინგვისტიურ ტრადიციაში განსხვავებული შინაარსით გამოიყენება, თუმცა ქართული ენათმეცნიერებისთვის დამახასიათებელია მისი შედარებით ფართო გაგება.

მეცნიერთა ნაწილი ლექსიკოლოგიას განსაზღვრავს შედარებით ვიწრო გაგებით და მოიცავს მხოლოდ ლექსიკური ერთეულების სტრუქტურისა და მნიშვნელობის აღწერას, ხოლო ნაწილი განიხილავს უფრო ფართოდ — როგორც დისციპლინას, რომელიც აერთიანებს სემანტიკას, სიტყვაწარმოებას, ფრაზეოლოგიას, ონომასტიკასა და ლექსიკოგრაფიას. მაგ;

არნ.ჩიქობავას განმარტების მიხედვით ენათმეცნიერების იმ დარგს, რომელიც ლექსიკას შეისწავლის, ეწოდება ლექსიკოლოგია (lexique- „სიტყვა“, logos „სიტყვა“, მოძღვრება“; ლექსიკოლოგია = მოძღვრება ლექსიკის შესახებ). ლექსიკოლოგია იძლევა სიტყვათა მარაგის დახასიათებას (მდიდარია თუ ღარიბი ენის ლექსიკა), ანალიზს უკეთებს ლექსიკის შემადგენლობას, გამოყოფს სიტყვათა სხვადასხვა შინაარსობრივ ჯგუფებს, არკვევს, თუ რა ადგილი უკავია მათ ენის ლექსიკაში, შეისწავლის იმას, თუ როგორ ვითარდება ლექსიკა და სხვა (ჩიქობავა 2008, 120) ლექსიკოლოგიის შედარებით განსხვავებულ განმარტებას იძლევა თ.გამყრელიძე: ენათმეცნიერების დარგს, რომელიც ენას იკვლევს, *ლექსიკოლოგია ეწოდება*. მას ცალკე ენობრივი დონე არ შეესაბამება, იგი სიტყვებს(ლექსემებს) კომპლექსურად შეისწავლის (გამყრელიძე, კიკნაძე, შადური, შენგელაია, 2008, გვ. 347)

ლექსიკური შემადგენლობა ენაში ყველაზე ადვილად და ყველაზე მეტად იცვლება. მოძველებული სიტყვები ხმარებიდან გამოდის. ენაში შემოდის და მკვიდრდება ახალი სიტყვები. ეს შენაძენი მეტია დანაკარგზე. ცვლის პროცესში ენის ლექსიკა მდიდრდება (ჩიქობავა 2008, 127).

ახალი ქართულისათვის უცხოა ისეთი სიტყვები, როგორიცაა ვთქვათ, ძველი ქართულის ძეგლებიდან ცნობილი სიტყვები: ჯ ა მ ლ ი „ფეხსაცმელი“, უ ჯ ა მ უ რ ი „უფეხსაცმლო“, „ფეხშიშველა“, ს ი ყ მ ი ლ ი „შიშშილი“, ფ ი ჩ ჯ „შალის სამოსი (ბერისა)“, ხ ა რ ჭ ა „ხასა“,ძველი ქართულის ეს სიტყვები არ შერჩა ქართულს, საბოლოოდ გამოვიდა ხმარებიდან. დღევანდელი ჩვენი მეტყველებისათვის უცხოა

სიტყვები: „იასაული“, „მდივანზეგი“, „შინაყმა“, „ბოქაული“... თუმცა ეს სიტყვები არც ისე შორეულ წარსულში (XIX ს. მეორე ნახევარში) იხმარებოდა (ჩიქობავა 2008, 127-128)

შიდაენობრივი პარადიგმატული და სინტაგმატური მიმართებების საფუძველზე გამოიყოფა *ლექსიკურ-გრამატიკული ჯგუფები*, რომელთა ერთ-ერთი სახეა ტრადიციული მეტყველების ნაწილები. ლექსიკოლოგიის თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა დაჯგუფებები თითოეული მეტყველების ნაწილის ფარგლებში: კონკრეტული და აბსტრაქტული არსებითი სახელები, მდგომარეობისა და მოძრაობის ზმნები და მისთ. ამ ჯგუფებში სიტყვათა გრამატიკული თავისებურებებიც არის გათვალისწინებული და ასახულია კავშირი ლექსიკასა და გრამატიკას შორის (მაგალითად, მრავალ ენაში შეზღუდული ან აკრძალულია აბსტრაქტული არსებითი სახელების ხმარება მრავლობითი რიცხვის ფორმით). ლექსიკა იყოფა მრავალფეროვან, სხვადასხვა საფუძველზე აგებულ და სხვადასხვაგვარად ორგანიზებულ დაჯგუფებებად, რომლებიც დაკავშირებულია ერთმანეთთან და ქმნიან ენის ერთიან ლექსიკურ სისტემას (გამყრელიძე, კიკნაძე, შადური, შენგელაია, 2008, სტრ. 353).

ლექსიკურ სისტემათა შესწავლისას ვეცნობით იმას, რომ თუ როგორ ხდება მოცემულ ენაში გარესამყაროს ობიექტების სახელდება. ამ საკითხებს *ონომასიოლოგია* (ბერძნ. *ónoma* „სახელი“) შეისწავლის. მას უპირისპირდება *სემასიოლოგია* (ბერძნ. *sēmasia* „მნიშვნელობა“) - ენობრივ ერთეულთა ლექსიკური სემანტიკის შემსწავლელი დარგი, რომელიც ონომასიოლოგიასთან ერთად უფრო ზოგად დისციპლინაში - *სემანტიკაში* შედის. ლექსიკური მნიშვნელობა როგორც ლექსიკოლოგიის, ისე ლექსიკური სემანტიკის შესწავლის ობიექტია (გამყრელიძე, კიკნაძე, შადური, შენგელაია, 2008, სტრ. 353).

ნებისმიერი ლექსემისა და შესიტყვების მნიშვნელობა ენობრივად მოტივირებულია, დაკავშირებულია ამ ენის სხვა ერთეულთა მნიშვნელობებთან. კერძოდ, ლექსემურ მოტივაციას საფუძვლად უდევს მოცემული ლექსემის სხვა ლექსემებთან მიმართება შინაარსის პლანში; სიტყვათწარმოებითი მოტივაცია განპირობებულია ლექსემის დერივაციული სტრუქტურით (მაგ. *მთავორიანი* ლექსემის მნიშვნელობა მოტივირებულია მასში შემავალ მორფემათა

მნიშვნელობებით); სემანტიკური მოტივაცია გულისხმობს ლექსიკური ერთეულის გადატანითი მნიშვნელობის განპირობებულობას მისი პირდაპირი მნიშვნელობით. გამოიყოფა ორი ტიპის მეორეული - ავტონომიური და არავტონომიური (ირიბი). პირველი ხორციელდება ერთი ლექსემის ბაზაზე, ხოლო არავტონომიური ნომინაციის დროს. ლექსიკური ერთეულის მნიშვნელობა განისაზღვრება მხოლოდ სხვა, სემანტიკურად საყრდენ ლექსემებთან თანახმარებისას (გამყრელიძე, კიკნაძე, შადური, შენგელაია, 2008, სტ. 355).

პირდაპირი მნიშვნელობა შეიძლება იყოს მოტივირებული ან არამოტივირებული; პირდაპირი არამოტივირებული მნიშვნელობის მქონე ლექსემები აღიქმება, როგორც პირველადი; მათი მოტივირებულობის დადგენა ზოგიერთ შემთხვევაში შესაძლებელი ხდება მხოლოდ ეტიმოლოგიური (ისტორიული) კვლევის შედეგად. მიმართება პირდაპირ და გადატანით მნიშვნელობებს შორის ყოველთვის უცვლელი არ არის. დროთა განმავლობაში გადატანითი მნიშვნელობა შეიძლება პირდაპირ მნიშვნელობად იქცეს, პირდაპირი კი დაიკარგოს ან გადატანითი მნიშვნელობის სტატუსი შეიძინოს (გამყრელიძე, კიკნაძე, შადური, შენგელაია, 2008, გვ. 358).

ლექსიკოლოგიის, როგორც ენათმეცნიერების დისციპლინის სხვა დისციპლინებთან კავშირი წარმოდგენილი აქვს ბ.ფოჩხუას, თავის ნაშრომში. იგი განმარტავს, რომ სიტყვას და შესიტყვებას როგორც აღსანიშნის ერთეულებს რამდენიმე საენათმეცნიერო დისციპლინა შეისწავლის. კერძოდ, **სიტყვის ფორმა**, მორფემული აგებულება, ბრუნება-უღვლილება, აგრეთვე სიტყვათა კლასიფიკაცია ფორმის თვალსაზრისით არის **მორფოლოგიის** საგანი.

შესიტყვების ფორმას, სიტყვათა შეერთების ანუ შესიტყვების აგებულებას, სიტყვათა ურთიერთობას შესიტყვებაში, აგრეთვე შესიტყვებათა კლასიფიკაციას ფორმის მიხედვით შეისწავლის **სინტაქსი**.

სიტყვის მნიშვნელობას, მის შინაარსეულ მხარეს, აგრეთვე სიტყვათა კლასიფიკაციას მნიშვნელობის მიხედვით შეისწავლის **ლექსიკოლოგია**. აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია, მნიშვნელობის, საგნობრივი მიმართების თვალსაზრისით უნდა შეისწავლებოდეს **შესიტყვებაც**. შესიტყვების მნიშვნელობის შესწავლა, ე.ი.

გადმოსაცემი შინაარსის თვალსაზრისით მისი, შესიტყვების ანალიზი ცალკე საენათმეცნიერო დარგის საგანი **ფრაზეოლოგია** ან **სტილისტიკა** იქნება (ფოჩხუა 1974, 10). ბ.ფოჩხუას აღსანიშნის შემსწავლელი საენათმეცნიერო დისციპლინების ურთიერთობა სქემატურად შემდეგნაირად აქვს წარმოდგენილი:

• შესასწავლი მხარე შესასწავლი ერთეული	აგებულება	მნიშვნელობა
სიტყვა	მორფოლოგია	ლექსიკოლოგია
შესიტყვება	სინტაქსი	სტილისტიკა ანუ ფრაზეოლოგია

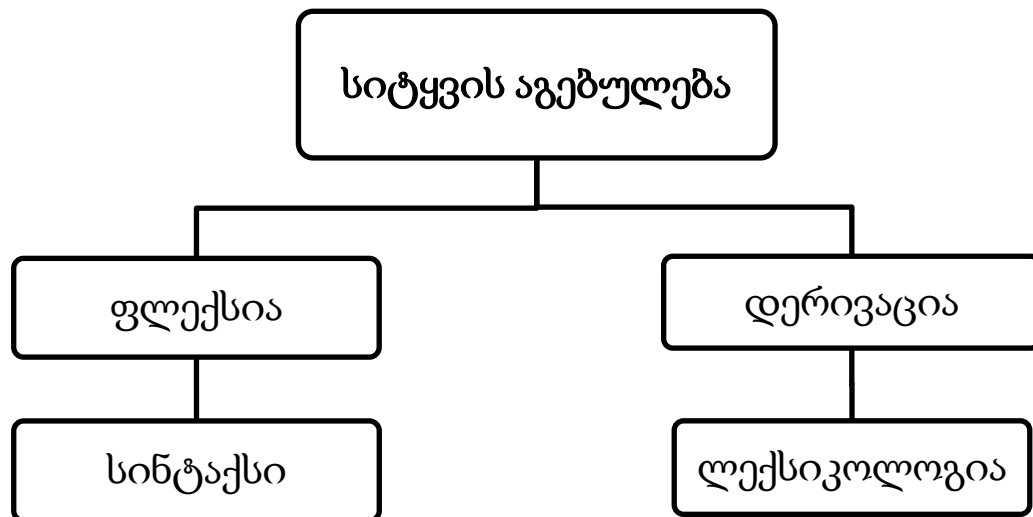
(ფოჩხუა 1974, 11).

ლექსიკოლოგია და **სიტყვაწარმოება**, ავტორი ამბობს, რომ მოძღვრებას სიტყვაწარმოების შესახებ და ლექსიკოლოგიას იმიტომ უკავშირებენ ერთმანეთს, რომ ორივეს სიტყვასთან აქვს საქმე. მორფოლოგიასთან დაკავშირება იმით საბუთდება, რომ მორფოლოგია სიტყვის აგებულებას სწავლობს, ხოლო ლექსიკოლოგიასთან დაკავშირების საფუძველი ისაა, რომ ნაწარმოები სიტყვა, ისევე როგორც ყოველი სიტყვა, გარკვეული მნიშვნელობის მატარებელია (ფოჩხუა 1974, 11).

- **სიტყვაწარმოება-ლექსიკოლოგია,**

ფლექსია-სინტაქსი

ფლექსიას მჭიდრო კავშირი აქვს სინტაქსთან, რაკი ამ რიგის მორფოლოგიური საშუალებანი შესიტყვების შექმნას ემსახურებიან: მოძღვრება დერივაციის, სიტყვაწარმოების შესახებ ლექსიკოლოგიის მომიჯნავე დარგია:

მოცემული სქემა გვიჩვენებს, რომ გამოიყენება სიტყვაწარმოების შესახებ მოძღვრება და ლექსიკოლოგია, თუმცა მათი მჭიდრო კავშირი ეჭვს არ იწვევს (ფოჩხუა 1974, 15)

- **ლექსიკოლოგია და სემასიოლოგია**

ბ.ფოჩხუა აღწერს, რომ სემასიოლოგია ცალკე დარგად იქნა გამოყოფილი, როგორც მნიშვნელობათა შემსწავლელი დისციპლინა; უფრო ზუსტად ეს დისციპლინა სწავლობს სიტყვების ლექსიკურ მნიშვნელობათა ისტორიას. სიტყვა „სემანტიკა“ თავისი ერთ-ერთი მნიშვნელობით „სემასიოლოგიას“ ემთხვევა. სემასიოლოგიაც ლექსიკოლოგიის მსგავსად, სიტყვის მნიშვნელობას შეისწავლის, განსხვავება ისაა, რომ ლექსიკოლოგია უფრო მეტ მასალას მოიცავს, ლექსიკოლოგია სწავლობს სიტყვაში მის საგნობრივ მიმართებას, აგრეთვე ლექსიკოლოგია შეისწავლის:

ა) სიტყვის ემოციურ იერს; მაგ. *დაჟდა და დაბრძანდა ...*

ბ) ლექსიკოლოგიას აინტერესებს შეფასების მომენტი, რომელიც საგნობრივ მნიშვნელობასთან ერთად შეიძლება ახლდეს სიტყვას. ეს კარგად ჩანს მაგალითად, სულხან-საბა ორბელიანის მიერ მოცემულ განმარტებებში: „გოგმანი - სანდომი ჩქარი როკვა“, „კაშკაში - ამო სიცილი“ და სხვა.

გ) ლექსიკოლოგია იკვლევს სიტყვათა ხმარების სფეროს, ე.ი. იმ ფაქტს, რომ ამა თუ იმ სიტყვას (თუ მნიშვნელობას) თითქოს ბეჭედი აზის გარკვეული დარგისა, სადაც ეს სიტყვა იხმარება.

დ) ლექსიკოლოგიის შესწავლის საგანია სიტყვათა როგორც მნიშვნელობის მატარებელ ოდენობათა ურთიერთდამოკიდებულება (პირველ ყოვლისა, შესიტყვებაში).

ე) ლექსიკოლოგიის (და არა სემასიოლოგიის) კვლევის სფეროში შემოდის ლექსიკური ფონდის გამდიდრების გზები - ახალი სიტყვების შემოსვლა თუ წარმოქმნა ენაში. მაგალითად, ლექსიკოლოგია არკვევს იმ ფაქტს, რომ *ვაჭარი*, *ისტორია*, *ფუთი*, *კომერცია* შეთვისებული სიტყვებია, ამასთან, რომელი ენიდან და რა პირობებშია ნასესხები. ასევე, ლექსიკოლოგია იკვლევს კალკის სხვადასხვა შემთხვევებს, მაგალითად, *ბრტყელტუჩა* და *მრიცხველი* სიტყვების შექმნას Плоскогубцы და счетчик სიტყვების მიხედვით, ან კიდევ იმ ფაქტს, რომ *ანთება* სიტყვით გარკვეული დაავადება აღნიშნეს რუსული воспаление -ს გავლენით (აღრე *ანთება*, ს.ს. ორბელიანის თქმით, მხოლოდ „სანთლის მოცეცხვლა“ იყო) (ფოჩხუა 1974, 16-17).

ლექსიკოლოგია შეისწავლის ისეთ შემთხვევებს, როდესაც ახალი მოვლენების აღსანიშნავად ენა საკუთარ რესურსებს იყენებს. მაგ. *წინმხვენილი* თანამედროვე გუთნის ერთ-ერთი დეტალის აღმნიშვნელი სიტყვა შექმნილია დამოუკიდებლად ე.ი. სხვა ენის მასალის გამოუყენებლად, ან სხვა ენის ყალიბისათვის მიუბაძავად) (ფოჩხუა 1974, 16-17).

ლექსიკოლოგიისა და სემასიოლოგიის განსხვავებისას, ასევე შეიძლება ითქვას, რომ ლექსიკოლოგია მთელლექსიკურ ფონდს შეისწავლის, მის შემადგენლობას და დინამიკას, ხოლო სემასიოლოგიის (სემანტიკის) საგანია მხოლოდ სიტყვათა მნიშვნელობები, მათი ცვლილებები (ფოჩხუა 1974, 18).

ამრიგად, ქართული ლინგვისტიკური ტრადიცია ლექსიკოლოგიას განიხილავს, როგორც ენის ლექსიკური სისტემის კომპლექსურ კვლევას, სადაც ერთიანდება სიტყვის მნიშვნელობის, მისი საგნობრივი მიმართების, ისტორიული დინამიკისა და ნომინაციური ფუნქციის ანალიზი. ლექსიკოლოგიის მჭიდრო კავშირი

სემასიოლოგიასთან, ონომასიოლოგიასთან, სიტყვაწარმოებასა და სხვა დისციპლინებთან ქმნის თეორიულ საფუძველს სახელდების პროცესების, მათ შორის ონომასტიკური ნომინაციის, სისტემური გააზრებისათვის.

ქართული ლექსიკოლოგიის თეორიული ჩარჩოსა და კვლევითი აქცენტების განხილვის შემდეგ ბუნებრივად იკვეთება სახელდების პრობლემატიკის საკითხი, რომელიც უშუალოდ უკავშირდება ლექსიკოლოგიისა და ონომასიოლოგიის ურთიერთმიმართებას. ვინაიდან ლექსიკური ერთეულის ძირითადი ფუნქცია ნომინაციურია, აუცილებელია დაზუსტდეს, როგორ არის კონცეპტუალიზებული სახელდების პროცესი ლექსიკური სისტემის ფარგლებში და რა სტატუსი ენიჭება ონომასიოლოგიურ ასპექტს ლექსიკოლოგიურ კვლევაში.

3.2. ლექსიკოლოგია და ონომასიოლოგია

სემასიოლოგიისა და ონომასიოლოგიის ურთიერთობა შემდეგნაირად ხასიათდება: არის ორი შტო ენათმეცნიერებისა, რომლებიც ერთმანეთს ავსებს; სემასიოლოგია იკვლევს სიტყვის მნიშვნელობას, ხოლო ონომასიოლოგია - საგნის სახელწოდებას. ონომასიოლოგმა „ცნებით“ უნდა დაიწყოს მუშაობა. ცნების გამოსაყოფად აუცილებელია სიტყვის არსებობა. ე.ი. ცნება ვერ ჩამოყალიბდება სიტყვიერი ფორმის გარეშე. ამრიგად, ცნება მეორეულია, ამიტომ ონომასიოლოგიური ასპექტიც არის არა ავტონომიური და სემასიოლოგიურ ასპექტთან დაპირისპირებული, არამედ მეორეულია და დაქვემდებარებული ხასიათი აქვს. ამის მიხედვით მიზანშეწონილია ვილაპარაკოთ არა ონომასიოლოგიის, როგორც ლექსიკის ცალკე დარგის შესახებ, არამედ ლექსიკის ონომასიოლოგიური შესწავლის, ლექსიკაში ონომასიოლოგიური ასპექტის შესახებ (ფოჩხუა 1974, 20).

სემასიოლოგიური და ონომასიოლოგიური მიდგომების ურთიერთმიმართება აჩვენებს, რომ ლექსიკური ერთეულების კვლევა შეუძლებელია მხოლოდ მნიშვნელობიდან ან მხოლოდ სახელდებიდან გამომდინარე. ქართული ტრადიციის მიხედვით, ონომასიოლოგიური ასპექტი ლექსიკოლოგიის შემადგენელ ნაწილად განიხილება, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ნომინაციის, ცნების ჩამოყალიბებისა და სახელდების მოტივაციის შესწავლისათვის.

ლექსიკოლოგიისა და ონომასიოლოგიის ურთიერთმიმართების თეორიული გააზრება ქმნის საფუძველს კონკრეტული ლინგვისტიკური ტრადიციების განხილვისათვის. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა გერმანული ლექსიკოლოგიური სკოლა, რომელიც გამოირჩევა სისტემური და სტრუქტურულ-სემანტიკური მიდგომით. გერმანულ ენათმეცნიერებაში ჩამოყალიბებული თეორიული ჩარჩოების განხილვა შესაძლებლობას იძლევა, უფრო ნათლად დავინახოთ, როგორ აისახება ნომინაციისა და ლექსიკური სისტემის ურთიერთკავშირი კონკრეტულ ენობრივ ტრადიციაში.

3.3. გერმანული ენის ლექსიკოლოგია

ლექსიკოლოგია, როგორც დამოუკიდებელი ენათმეცნიერების დისციპლინა საკმაოდ ახალია, მას გერმანულ ლინგვისტიკაში პირველად მეოცე საუკუნის სამოციან წლებში ეწოდა ლექსიკოლოგია, პირველი გერმანული ენის ლექსიკოლოგიის სახელმძღვანელო ეკუთვნის საბჭოთა კავშირის მკვლევართა კალამს: A.Iskos/A.Lenkova „Deutsche Lexikologie, 1960“; A.Lewkovskaja „Lexikologie der Deutschen Gegenwartssprache, 1968“ და სხვა. საკმაოდ უცნაურია რომ გერმანელებმა საკუთარი წიგნი პირველად მხოლოდ 1985 წელს დაწერეს »Handbuches der Lexikologie« (Schippa 2002, 18).

გერმანულ ენათმეცნიერებაში ლექსიკოლოგიას შემდეგნაირად განმარტავენ: ლექსიკოლოგია არის ენათმეცნიერების დარგი, რომელიც იკვლევს და სწავლობს ენის ლექსიკას და მის განვითარებას, გერმანულ ენათმეცნიერებაში ლექსიკოლოგია დაახლოებით 1960 წელს გახდა დამოუკიდებელი საუნივერსიტეტო დისციპლინა (შტოიჩი 2015, 6).

ლექსიკოლოგია არის კომპოზიტური ტერმინი, მომდინარეობს ბერძნული ენიდან (ბერძნ. lexikos - სიტყვა და logos - სწავლება, მოძღვრება).

ლექსიკოლოგია შედგება სამი ქვედისციპლინისაგან:

1. სემასიოლოგია¹² - სიტყვის მნიშვნელობის შესწავლა.
2. ფრაზეოლოგია¹³ - მყარი შესიტყვებების შესწავლა.

¹²Semasiologie – die Lehre von der Wortbedeutung.

¹³Phraseologie – die Lehre von festen Wortkomplexen.

3. სიტყვაწარმოება¹⁴- სიტყვების მოდელების შესწავლა (Солодилова 2004, 4).

გერმანული ენის ლექსიკოლოგია თეორიულ დისციპლინათა ნაწილია, ესენია: თეორიული გრამატიკა, თეორიული ფონეტიკა, ენის ისტორია, სტილისტიკა და ლექსიკოლოგია. თითოეული მათგანისათვის ძირითადი საკვლევი ობიექტია სიტყვა იგივე ლექსემა. თეორიული ფონეტიკა შეისწავლის სიტყვას ფონეტიკური თვალსაზრისით. თეორიული გრამატიკა იკვლევს სიტყვის ფორმირებას, მნიშვნელობას და გამოყენებას. სტილისტიკა ეხება სიტყვების გამოხატვის შესაძლებლობებს. აქედან გამომდინარე, ლექსიკოლოგია მუდმივად ეყრდნობა ამ ენობრივი დისციპლინების მიერ მოწოდებულ ინფორმაციას (Солодилова 2004, 4).

ლექსიკოლოგია, განიხილება, როგორც ლექსიკურ-სემანტიკურ სისტემა, რომელიც უშუალოდ მონაწილეობს ენის შემადგენლობაში, ხოლო ლექსიკურ-სემანტიკური სისტემა თავის მხრივ იყოფა ორ ქვესისტემად Teilsystem-ნაწილობრივი და Subsystem-დაქვემდებარებული.

ლექსიკოლოგიის კვლევის საგანს ძირითადად წარმოადგენს:

- სიტყვა, როგორც ძირითადი ნომინაციური ენის ერთეული, ლექსიკურ სემანტიკაში, მისი სტრუქტურული თავისებურება და მნიშვნელობა.
- სიტყვათა შედგენილობა, როგორც სისტემა და სიტყვის ელემენტებს შორის მიმართების, კავშირის დადგენა;
- ლექსიკის სოციოლინგვისტური სტრატეფიკაცია, დაყოფა და მისი ფუნქციონალური გამოხატულება.
- კომუნიკაციური ცვლილებები ლექსიკაში და მისი გაფართოების წყაროები.
- ენის, როგორც სოციალური ფენომენის განხილვა დაექსისტენციალური (სასიცოცხლო, არსებობა) ფორმების ისტორიული ანალიზი (Солодилова 2004, 4).

ბოლო წლებში, როგორც ზოგადად, ლინგვისტიკაში, აგრეთვე ცალკეულ ენებში, ლექსიკოლოგიურ პრობლემების ინტენსიური კვლევა მიმდინარეობს. კვლევების შედეგად იკვეთება შემდეგი ძირითადი პრობლემები:

¹⁴Wortbildung – die Lehrevonden Modellender Wörter.

- ენობრივი სახელდების პრობლემები, სიტყვა, მნიშვნელობა და მისი კავშირი ცნებასთან;
- პუნქტუაციის თეორიის სხვადასხვა ასპექტები;
- სემანტიკური კანონზომიერებები ენის სისტემაში;
- ლექსიკის განვითარების გზები;
- სიტყვაწარმოება, როგორც ერთ – ერთი გზა, როგორც მოძღვრება სიტყვის სტრუქტურისა;
- ლექსიკური ნასესხობები, როგორც კომუნიკაციურ-პრაგმატული ფენომენი;
- ფრაზეოლოგიური სისტემა და მისი პოზიცია ენის სტრუქტურაში;
- და სხვა (Солодилова 2004, 5).

დღევანდელ ლექსიკოლოგიურ კვლევაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა და წინა პლანზეა წამოწეული ლექსიკის სინქრონული ანალიზი, ლექსიკის სინქრონული ანალიზი სისტემატიურად სწავლობს ლექსიკას, როგორც ენის მაკრო სისტემის ნაწილს. ამასთან განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ფუნქციურ-კომუნიკაციურ, პრაგმატულ და სოციოლინგვისტურ ასპექტებს (Солодилова 2004, 5).

ლექსიკოლოგიის საკითხთა კვლევები უკავშირდება შემდეგ ენათმეცნიერებს: R.Gross, W.Fleischer, W.Schmidt, Th.Schippan, G.Wotjak, E.Agricola, D.Veihweger, Th.Schippan, Fleischer W. და სხვა (Солодилова 2004).

ლექსიკოლოგიის, როგორც ენათმეცნიერული დისციპლინის კვლევა მიმდინარეობს შემდეგი მიმართულებებით:

- **ზოგადი ლექსიკოლოგია**

ზოგადი ლექსიკოლოგია¹⁵ იკვლევს ყოველი სიტყვის საერთოობას ყველა ენაში, უნივერსალებსა და თეორიულ საფუძვლებს. ამ ტიპის ლექსიკოლოგიის კრებულების შესახებ არის მოსაზრებები, რომ ეს ლექსიკონი მხოლოდ დამთხვევების კრებულად მიიჩნევა, ან უბრალოდ, ერთფეროვანი სიტყვების ჩამონათვალია, რომელიც თანდათან, მშრალი/მოსაწყენი ხდება. თუმცა, ამ შეხედულებას, ლექსიკოლოგიის სხვა მკვლევარები არ იზიარებენ, რადგან ამ გზით

¹⁵Die allgemeine Lexikologie

შეიძლება აღმოჩნდეს გარკვეული ფაქტები, რომლებიც ყველა ენის უნივერსალური მახასიათებელია;

ყველა ენას აქვს მორფემები სიტყვების ნაწილები და უამრავი კონვენცია, რომლებიც განსაზღვრავს, მნიშვნელოვან კომბინაციებს, როგორცაა რთული სიტყვები, ფრაზები და წინადადებები. როდესაც სიტყვები ერთმანეთს უკავშირდება და ქმნიან სხვა სიტყვებს, ასეთ სიტყვებთან გამოიყენება სუფიქსები, პრეფიქსები და ინფიქსები, აგრეთვე შესაძლებელია ხმოვანი ან თანხმოვანი განმეორდეს ან სულაც ცვლილება განხორციელდეს.

კიდევ ერთი უნივერსალია ისაა, რომ სიტყვები ორი სხვადასხვა სიტყვისაგან შედგება და ისინი განმარტებულია **რთულ (ორმაგ) სიტყვებად, კომპოზიტებად** (Christine, Brigitte 2005, 2).

- **სპეციალური ლექსიკოლოგია;**

სპეციალური ლექსიკოლოგია¹⁶ ინდივიდუალური ენების სპეციფიკას ეხება. როგორც წესი, ის სინქრონიზებულია თანამედროვე ენასთან და, როგორც ობიექტს, აქვს სპეციალური ენის ლექსიკა. ეს წიგნი წარმოადგენს გერმანული ენის განსაკუთრებული ლექსიკოლოგიის აღწერას (Christine, Brigitte 2005, 2).

- **ისტორიული ლექსიკოლოგია;**

ისტორიული ლექსიკოლოგია¹⁷, აგრეთვე მას ეტიმოლოგიასაც უწოდებენ, იკვლევს ლექსიკის ისტორიულ განზომილებას. ერთი მხრივ, მას შეუძლია დაახასიათოს ლექსიკა წარსულის გარკვეულ მომენტში ან თითოეული სიტყვათა განვითარება მათი არსებობის ისტორიული პერიოდის განმავლობაში.

ისტორიული ლექსიკოლოგია სიტყვებს აკვირდება როგორც ფორმალური, აგრეთვე მათი განვითარების თვალსაზრისით. ეს ასპექტები მნიშვნელოვანია სიტყვების თანამედროვე გაგებისთვის. იმისათვის რომ, ჩვენ შეგვეძლოს რიგითი ადამიანის საუბრის გაგება (Christine, Brigitte 2005, 2-3).

- **შემეცნებითი/კოგნიტური ლექსიკოლოგია;**

¹⁶Die spezielle Lexikologie

¹⁷Die historische Lexikologie

შემეცნებითი, კოგნიტური ლექსიკოლოგია¹⁸ აღწერს სიტყვების შენახვას და დამუშავებას ადამიანის ტვინში, გონებაში. სხვა საკითხებთან ერთად, იგი იკვლევს როგორი მახასიათებლები აქვს გონებრივ, ანუ მენტალურ ლექსიკას და რომელი მოდულებისგან შედგება. კოგნიტური ლექსიკოლოგია აგრეთვე დაინტერესებულია სიტყვების დიაგნოსტიკებისა და სიტყვათა წარმოების პროცესის სპეციფიკით. მნიშვნელოვანი თემაა აგრეთვე სიტყვების მნიშვნელობის წარმოდგენა კონცეპტუალურ სისტემაში (Christine, Brigitte 2005, 3).

- **კომპიუტერულ-ლინგვისტური ლექსიკოლოგია;**

კომპიუტერულ-ლინგვისტური ლექსიკოლოგია¹⁹ ეხება გამოთვლითი ენობრივი მეთოდების შემუშავებასა და გამოყენებას ლექსიკური კანონზომიერებებისა და გამონაკლისების ოფიციალიზაციისა და განხორციელების მიზნით. გარდა ამისა, იგი იყენებს ენის ავტომატურ დამუშავებას (მაგ. სტატისტიკური მეთოდები) მრავალფეროვანი ლექსიკონის შესაქმნელად.

ტერმინ **კომპიუტერულ ლინგვისტური - ლექსიკოლოგიის** გამოყენებასთან დაკავშირებით, წინადადება წარადგინა ჯ.კილბერმა, SFB 282 და D5 ერთობლივ პროექტში დუსელდორფის უნივერსიტეტში (Christine, Brigitte 2005, 3).

ლექსიკოლოგიას მიეკუთვნება **ლექსიკოგრაფია**, სამეცნიერო ტერმინი „ლექსიკოგრაფია“, შედგება ბერძნული კომპონენტებისაგან: იგი შედგება არსებითი სახელი „ლექსიკონი“ „lexikon“ = Lexikon, Wörterbuch და ზმნა „graphein“ = „schreiben“ = „წერა“. შეიძლება ითქვას, რომ ეს კომპოზიტი პარაფრაზია. ტერმინი ლექსიკოგრაფიის მნიშვნელობისა და მასშტაბის შესახებ ენათმეცნიერებს შორის აზრთა სხვადასხვაობაა (კნიფ-კოლმოსი 2006, 2019).

იგი ძირითადად თეორიულ და პრაქტიკულ პრობლემებს იკვლევს ლექსიკონებისა და ზოგადად ენის ლექსიკის შემუშავებაში. სიტყვაწარმოება, ფრაზეოლოგია, სემანტიკა, ეტიმოლოგია, ონომასტიკა და კონტაქტური ლინგვისტიკა (შტოიჩი 2015, 7).

¹⁸Die kognitive Lexikologie

¹⁹Die computerlinguistische Lexikologie

გერმანულ ლინგვისტიკაში ლექსიკოლოგია ჩამოყალიბებულია როგორც მკაფიოდ სისტემური და სტრუქტურულ-სემანტიკური დისციპლინა, რომელიც ენის ლექსიკას განიხილავს ურთიერთდაკავშირებულ ქვესისტემებად. აქ განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა სინქრონულ ანალიზს, ფუნქციურ-კომუნიკაციურ და სოციოლინგვისტურ ასპექტებს, რაც ქმნის მეთოდოლოგიურ საფუძველს სახელდების, ტერმინოლოგიისა და ონომასტიკური ერთეულების დეტალური კლასიფიკაციისათვის.

გერმანული ლექსიკოლოგიური ტრადიციის მიმოხილვის შემდეგ

განვიხილავთ ინგლისურ ლინგვისტიურ სკოლას, რომელსაც ლექსიკოლოგიის საკითხები განსხვავებულად აქვს წარმოდგენილი. ინგლისურ ენათმეცნიერებაში ლექსიკოლოგია შედარებით გვიან ჩამოყალიბდა როგორც დამოუკიდებელი დისციპლინა, თუმცა მისი განვითარება მნიშვნელოვანწილად უკავშირდება აღწერილობით, ფუნქციურ და გამოყენებით მიდგომებს, რაც საინტერესო შედარებით პერსპექტივას ქმნის გერმანულ მოდელთან მიმართებით.

3.4. ინგლისური ენის ლექსიკოლოგია

ინგლისურში ტერმინი ლექსიკოლოგია 1990 წლამდე არ გვხვდება არც ლექსიკონებში და არც სხვადასხვა სახელმძღვანელოებში. (მაგ., LYONS 1977) რაც შეეხება ინგლისურ გრამატიკებს (გამონაკლისია, the *Longman Dictionary of Contemporary English* - ლონგმანის თანამედროვე ინგლისური ენის ლექსიკონი (LDCE) 1987 და Quirk et al. 1985. მხოლოდ ტერმინი **lexicography**, არის განმარტებული ჩვეულებრივი საყოველთაოდ აღიარებული განმარტების მიხედვით. თუმცა, როგორც ჩანს, ვითარება თანდათან შეიცვალა, ტერმინი ლექსიკოლოგია განისაზღვრება, როგორც ზოგადად ლექსიკის აგრეთვე ლექსემათა შემსწავლელი დისციპლინა (იგულისხმება, როგორც ენის სპეციალური ნიშნებით განსაზღვრული ლექსიკის ან სიტყვების ძირითადი ნაწილი), ლექსიკოლოგიასთან დაკავშირებით LDCE 1987 აქვს შემდეგი ჩანაწერი:

ლექსიკოლოგია ... სიტყვების მნიშვნელობისა და გამოყენების ტექნიკური შესწავლა²⁰ (Lipka 1992, 1).

ინგლისურ ენაში გავრცელებული ერთ-ერთი განმარტების თანახმად ლექსიკოლოგია არის ლინგვისტიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის ენის ლექსიკას. მისი ძირითადი ამოცანაა შეისწავლოს ენის წარმოშობა, ლექსიკის სხვადასხვა თვისებები. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ლექსიკოლოგია სწავლობს სიტყვებს და ფრაზებს. ლექსიკოლოგია აგრეთვე სწავლობს ყველა სახის სემანტიკური კავშირებს (სინონიმები, ანტონიმები და ა.შ.)

არსებობს ლექსიკოლოგიის ხუთი ტიპი:

- 1) ზოგადი;
- 2) სპეციალური;
- 3) აღწერილობითი;
- 4) ისტორიული;
- 5) შედარებითი.

ზოგადი ლექსიკოლოგია²¹ ზოგადი ლინგვისტიკის ნაწილია, რომელიც შეისწავლის სიტყვების ზოგად მახასიათებლებს, ნებისმიერი კონკრეტული ენის სიტყვების სპეციფიკურ მახასიათებლებს. იგი შეისწავლის ყველა ენაზე გავრცელებული სიტყვების თავისებურებებს. ზოგადი ლექსიკოლოგია ცდილობს გაარკვიოს ლექსიკის განვითარების უნივერსალები და შაბლონები. ზოგადი ლექსიკოლოგია აგრეთვე სწავლობს ლინგვისტურ ფენომენებსა და ყველა ენაზე გავრცელებულ თვისებებს, მას ზოგადად, ენობრივ უნივერსალებს უწოდებენ.

სპეციალური ლექსიკოლოგია²² განსაზღვრული ენის სიტყვებს განიხილავს.

აღწერილობითი ლექსიკოლოგია²³ შეისწავლის სიტყვებს სინქრონულ ასპექტში. ლექსიკოლოგიის ეს ტიპი დაინტერესებულია ენის ლექსიკის იმ ნაწილით, რომელიც ამჟამად არსებობს.

²⁰lexicology ... n [U] tech the study of the meaning and uses of words.

²¹Generallexicology

²²Speciallexicology

²³Descriptivelexicology

ისტორიული ან დიაქრონიული ლექსიკოლოგია²⁴სწავლობს ლექსიკის განვითარებას და იმ ცვლილებებს, რაც მან განიცადა. მაგ. აღწერილობით ლექსიკოლოგიაში ისეთი სიტყვები, როგორიცაა „totake“, „toadopt“ -„აღება“, „შვილად აყვანა“ ითვლება ინგლისურად, რომელიც არ განსხვავდება ისეთი მშობლიური სიტყვებისგან, როგორიცაა „child“, „foot“, „stone“ „ბავშვი“, „ფეხი“, „ქვა“ და ა.შ. თუმცა, ისტორიულ ლექსიკოლოგიაში ისინი განიხილება, როგორც ნასესხები სიტყვები.

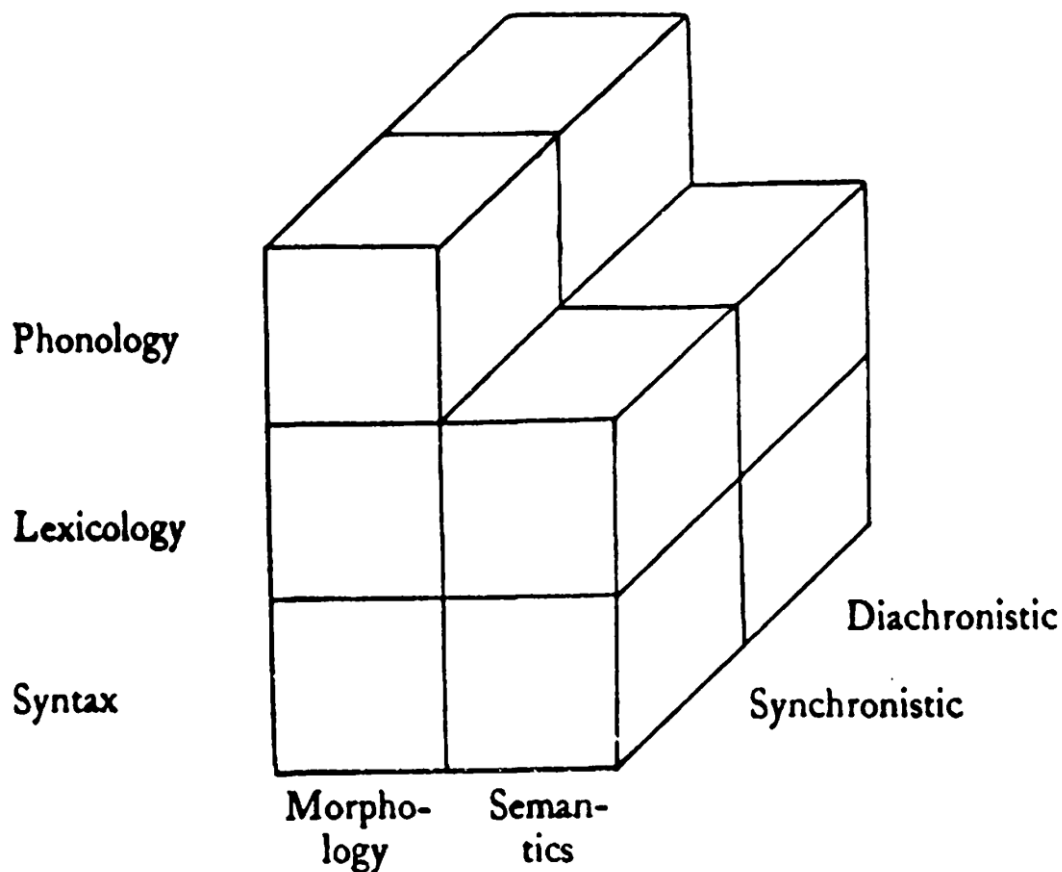
შედარებითი ლექსიკოლოგია²⁵ ერთდროულად იკვლევს ორი ან მეტი ენის ლექსიკის თვისებებს. შედარებითი ლექსიკოლოგიის ძირითადი მახასიათებელი თვისებები შედარებულია ორ ან მეტ ენასთან. მაგ. რუსულ-ინგლისური ლექსიკოლოგია, ინგლისურ-ფრანგული ლექსიკოლოგია და სხვა (თლეიმურატოვი, 2010).

რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, არის ის, რომ ლექსიკოლოგიაში სიტყვების ან ლექსიკური ერთეულები უბრალოდ არ განიხილება, როგორც იზოლირებული ელემენტების ჩამონათვალი. ლექსიკოლოგები ცდილობენ გაარჩიონ განზოგადებები და კანონზომიერებები, ამასთან, განსაკუთრებით გაითვალისწინონ ელემენტებს შორის ურთიერთობები. შესაბამისად, ლექსიკოლოგია ეხება სტრუქტურებს და არა სიტყვების უბრალო აგლომერაციას (Lipka 1992, 1). ამ მიდგომის საილუსტრაციოდ ავტორს განხილული აქვს შემდეგი მაგალითი: ამერიკის შეერთებული შტატების მრავალ შტატში განსხვავება *j a i l*-საპატიმრო (საგამოძიებო ან/და მოკლევადიანი პატიმრობისთვის) და *p r i s o n*- ციხეს შორის განისაზღვრება პატიმრობის ვადის ხანგრძლივობით. ერთ წელზე ნაკლები, ეს არის *საპატიმრო*; წელიწადი ან მეტი, ეს არის *ციხე*. ასე რომ, შეერთებული შტატების ზოგიერთი ნაწილის იურიდიულ ენაზე ორი ლექსიკური ერთეულია *j a i l* და *p r i s o n* შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული ლექსიკური ერთეულები დიფერენცირებულია განმასხვავებელი მახასიათებლით მხოლოდ იურიდიულ ლექსიკაში [ერთ წელზე მეტი / ნაკლები], ხოლო სხვა სფეროებში და ჩვეულებრივ ენაშიც ეს ორი სიტყვა, ძირითადად, სინონიმურად აღიქმება (Lipka 1992, 1).

²⁴Historicalordiachroniclexicology

²⁵Comparativelexicology

ავტორს წიგნში წარმოდგენილი აქვს გრაფიკული მოდელი ფონოლოგიის, ლექსიკოლოგიის, სინტაქსის, მორფოლოგიასა და სემანტიკას შორის ურთიერთმიმართებისათვის.

(Lipka 1992, 6).

ავტორი შემდეგნაირად განმარტავს ურთიერთმიმართების საკითხს, მოდელზე წარმოდგენილ ლინგვისტურ ერთეულებს შორის.

მოცემული სამგანზომილებიანი ლინგვისტური მოდელის თანახმად, ლექსიკოლოგია, როგორც ლექსემასთან დაკავშირებული ტერმინი, წარმოდგენილია როგორც ზღვარი, ფონოლოგიასა და სინტაქსს შორის. სამივე კატეგორია, ფონოლოგია, ლექსიკოლოგია და სინტაქსი მთელი ენობრივი სისტემის ქვესისტემაა. ისინი შეიძლება აღწერილი იქნას დროის კონკრეტულ მომენტში, ანუ სინქრონულად, ან მათი ისტორიული ევოლუციის დროს, ანუ დიაქრონულად. ფონოლოგიას, რომელიც ენის ბგერის სისტემას ეხება, აქვს ფორმალური, მაგრამ არა სემანტიკური ასპექტი. ლექსიკოლოგიას აქვს როგორც მორფოლოგიური, ისე სემანტიკური განზომილება, აქედან გამომდინარე ორივე შეიძლება ჩაითვალოს დიაქრონული ან სინქრონული

თვალსაზრისით. იგივე ითვალისწინებს სინტაქსს, რაც არის უფრო დიდი ენობრივი ერთეულების შესახებ.

ულმანი (1957: 31) ნათლად ასახელებს „მორფოლოგიასა“ და „სემანტიკას“ შორის არსებულ განსხვავებას. ფორმისა და მნიშვნელობის დუალობასა და სოსიურის „აღმნიშვნელსა“ და „აღსანიშნს“ შორის (Lipka 1992, 6).

კვლევებმა გვიჩვენა, რომ ინგლისურ ლინგვისტიკაში ლექსიკოლოგიის ჩამოყალიბება, როგორც დამოუკიდებელი დისციპლინისა, შედარებით გვიან მოხდა, რამაც მის განვითარებაში განაპირობა ფუნქციურ-აღწერითი და სტრუქტურული მიდგომების დომინირება. ინგლისურში ლექსიკა განიხილება, როგორც ურთიერთდაკავშირებული ელემენტების სისტემა და არა სიტყვათა უბრალო ერთობლიობა, რაც ხელს უწყობს ლექსიკური მნიშვნელობების დიფერენცირებულ გააზრებას კონტექსტის მიხედვით. აღნიშნული ხედვა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ლექსიკური ერთეულების ფუნქციური დიფერენციაციის, ნომინაციური პროცესებისა და ტერმინოლოგიური ერთეულების გამოყენების ანალიზისათვის, მათ შორის — ონომასტიკურ მასალასთან მიმართებით.

ინგლისური ლექსიკოლოგიური კონცეფციების განხილვის შემდეგ, კვლევის ლოგიკური გაგრძელებაა რუსული ენის ლექსიკოლოგიის ანალიზი, რომელიც გამოირჩევა ძლიერი თეორიული საფუძვლებითა და სისტემურ-სემასიოლოგიური მიდგომით. რუსულ ენათმეცნიერებაში ჩამოყალიბებული ლექსიკოლოგიური კონცეფციების განხილვა საშუალებას იძლევა, უკეთ წარმოჩინდეს ლექსიკის ნომინაციური ფუნქციის, დენოტატთან კავშირის და ენობრივი სისტემის დინამიკის გააზრების თავისებურებები.

3.5. რუსული ენის ლექსიკოლოგია

რუსულში განმარტავენ, რომ ბერძნული ტერმინი „ლექსიკოლოგია“ პირველად გამოიყენეს ფრანგულ ენციკლოპედიაში *Д. Дидро* და *Ж.Л. Д'Аламбера* 1765 წელს, ეს მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ არსებობს ლექსიკური კვლევის ობიექტისა და საგნის განსაზღვრის დიდი ხნის ტრადიციები, იხვეწება და ვითარდება მეცნიერების ეს დარგი, როგორც ამ სფეროს ახალი მოცემულობა (Бабенко 2008, 4).

ამავე დროს, ეს არის ლინგვისტიკის შედარებით ახალგაზრდა დარგი, რომელიც საბოლოოდ ჩამოყალიბდა მეოცე საუკუნის 60-70-იან წლებში. მეოცე საუკუნის დასაწყისში გამოჩენილმა ენათმეცნიერმა ბოდუენ დე კურტენემ იწინასწარმეტყველა, რომ ლექსიკოლოგია, ან იგივე სიტყვის მეცნიერება, გრამატიკის ცალკეულ დარგად ჩამოყალიბდება მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში. მისი წარმოშობა შეგვიძლია ვიხილოთ F.F. Fortunatov, I.A. Baudouin de Courtenay, A.A. Shakhmatov, M.M. Pokrovsky მეცნიერთა შემოქმედებაში. ლექსიკოლოგიის ობიექტია ენის ლექსიკა, ინდივიდუალური ლექსიკური (ვიდრე გრამატიკული) მნიშვნელობები, რომლებიც განსაზღვრავს გარკვეულ ობიექტებს, ნიშნებს და რეალურ ფენომენებს. ლექსიკოლოგიასა და ლინგვისტიკის სხვა დარგებს შორის განსხვავება, პირველ რიგში, სიმრავლეშია. ლექსიკური ერთეულები შედარებულია ფონემების, მორფემების შეზღუდულ რაოდენობასთან. მეორეც, იგი ვლინდება მობილურობით, ლექსიკის ღიაობით, საზოგადოების ცხოვრებაში სხვადასხვა სახის ცვლილებების ჩვენებით სამყაროს შემეცნებით მიღწევებში (Бабенко 2008, 4).

ლექსიკა (ბერძნ. Lexikos - სიტყვას გულისხმობს) არის რომელიმე კონკრეტული ენის სიტყვათა კრებული. ეს ტერმინი გამოიყენება ენის მთელ ლექსიკასთან (მაგ. რუსული ენის ლექსიკა, ინგლისური ენის ლექსიკა...) და მის ინდივიდუალურ ფენებთან მიმართებაში (შინაგანი ლექსიკა, პოეტური ლექსიკა, ბიზნეს ლექსიკა) და მწერლის მიერ გამოყენებული სიტყვების აღნიშვნა ყველა მის ნაწარმოებში (S.A. Yesenin) ლექსიკა, ისევე როგორც ნებისმიერ ერთ ნაშრომში (M.A. Sholokhov - ის რომანის ლექსიკა "ღვთისმშობლის მიწა ამოვარდნილი"), ლექსიკა A.S. პუშკინის რომანიდან "ევგენი ონეგინი" (Бабенко 2008, 4).

ლექსიკა არის მთელი რიგი მეცნიერების შესწავლის საგანი: ლექსიკოლოგია, სემასიოლოგია, ონომასიოლოგია, ფსიქოლინგვისტიკა, სოციოლინგვისტიკა, დიალექტოლოგია, რაც გამოწვეულია ენის ლექსიკური სისტემის სირთულესთან, მის მჭიდრო კავშირთან საზოგადოების ცხოვრებასთან, მასში მიმდინარე პროცესებზე და ა.შ. (Бабенко 2008, 5).

ლექსიკოლოგიის საგნის კონკრეტიზაცია ხდება სიტყვის შესწავლის ასპექტიდან. ლექსიკოლოგიაში სიტყვის განხილვის ორი ძირითადი მიდგომა არსებობს:

სოციოლინგვისტური, რომელიც გულისხმობს სიტყვის შესწავლას მისი ქრონოლოგიური და სოციოლინგვისტური მახასიათებლების მხრიდან, და სისტემური სემასიოლოგიური, აქ სიტყვის შესწავლა ხდება, როგორც ენობრივი ნიშნის, ერთეულის თვალსაზრისით, მის ურთიერთობას რეალობასთან, სხვა სიტყვებთან და ზოგადად ლექსიკასთან. ლექსიკოლოგია ტრადიციულ სოციოლინგვისტურ ასპექტში შეისწავლის ენის ლექსიკის ფორმირებას, მასში არსებული ისტორიული ცვლილებების შედგენას, ლექსიკის სისტემატიზაციას მისი წარმოშობის თვალსაზრისით, სტრატეფიკაცია გამოყენების სფეროების მიხედვით, საქმიანობის დონის მიხედვით. უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაში მიიღება სიტყვის ნიშნები, სოციალურ-ისტორიული ხასიათის ფაქტორებიდან გამომდინარე, რადგან ამ შემთხვევაში მთავარი ამოცანაა ლექსიკის სისტემატიზაცია გარე ნიშნების მიხედვით, ენის ძირითადი ფუნქციის, როგორც კომუნიკაციის საშუალების გათვალისწინებით (Бабенко 2008, 7).

ფუნქციონირება საზოგადოებაში. ამავდროულად, მისი განვითარების ექსტრალინგვისტური, ფაქტორები ძალზე მნიშვნელოვანი ხდება ენის ლექსიკის შესწავლისთვის, რადგან სიტყვისა და საზოგადოების ცხოვრებას უკავშირდება „სისხლისმიერი“ კავშირი. ამასთან დაკავშირებით, ჩუკოვსკიმ აღნიშნა, რომ თითოეულ ეპოქას აქვს საკუთარი სტილი და დაუშვებელია, რომ გასული საუკუნის 30-იანი წლებით დათარიღებულ მოთხრობაში არსებობდეს ოთხმოცდაათიან წლებში არსებული ისეთი ტიპის სიტყვები, როგორიცაა მაგალითად: *настроение, переживание, искания, сверхчеловек* (განწყობა, გამოცდილება, ძებნა, სუპერმენი)...ა.შ. (Бабенко 2008, 7).

ლექსიკური დონე შედგება მორფოლოგიური და სინტაქსური ასპექტებისაგან, ხოლო სიტყვის მახასიათებლების სამი ასპექტი არსებობს: 1) ლექსიკური დონის ერთეული საკუთარი მახასიათებლებით; 2) მორფემების კომპლექსი; 3) წინადადების შემადგენელი ნაწილი, რომელიც ახორციელებს მისი ფუნქციების სრულ სისრულეს (Кузьмина 2010, 9).

სიტყვის მთავარი ფუნქცია ნომინაციურობაა. სწორედ ეს ფუნქცია ხდის სიტყვას არსებით ელემენტად. თუ რომელიმე კონკრეტული ფენომენი დასახელდა, მაშინ ჩვენს

გონებაში იგი იზოლირებულია სხვა ფენომენებისაგან და აქვს დამკვიდრებული გამოსახულება. ნებისმიერი სიტყვა, რომელიც გამოყენებულია მეტყველებაში, ერთდროულად აღნიშნავს ცალკეულ უნიკალურ ობიექტს (რეფერენტი), საგნების გარკვეული კლასის ტიპურ გამოსახულებას (დენოტატი) და კლასის განმასხვავებელ მახასიათებლებს - კონცეფციას (მნიშვნელოვნება) (Кузьмина 2010, 19). ეს არის სამი კრიტერიუმი, რომელიც ახასიათებს სიტყვას, როგორც ერთეულს. ლექსიკური დონე და მთლიანობაში ენის სისტემა, საფუძველი იყო შმელევას განმარტებისათვის, აღნიშნავს კუზმინა, სიტყვა არის ნომინაციის ერთეული, რომელიც ხასიათდება მისი ინტეგრალური (ფონეტიკური და გრამატიკული) ფორმით და იდიომატურია. აქედან გამომდინარე არსებობს ფორმულა **სიტყვა: ლექსემა** დამოწმებულია (Кузьмина 2010, 20).

სემემა ლექსემა (ბერძნ. Lexis- სიტყვა, გამოთქმა) სიტყვა განიხილება როგორც ლექსიკონის ორმხრივი ერთეული, ენის ლექსიკა **მთლიანი, ყველა** მისი მნიშვნელობით და კონკრეტული გრამატიკული ფორმებით. ნიშანი განსხვავებულია მისი ფორმალური, სემანტიკური მახასიათებლებით, რომელიც წარმოადგენს ფორმათა ერთობლიობას. ერთი სიტყვის მნიშვნელობასმის ყველა გამოყენებაში. ლექსემის მატარებელი ორი მნიშვნელობის ერთობაა, მაგ. (1. უკავშირდება კომპოზიციას: სარკინიგზო მანქანები ფუნქციონირებს ორთქლით, (железно дорожных вагонов, приводимых в движение паровой), ელექტრო დათერმული ენერგია (электрической и тепловой энергией);

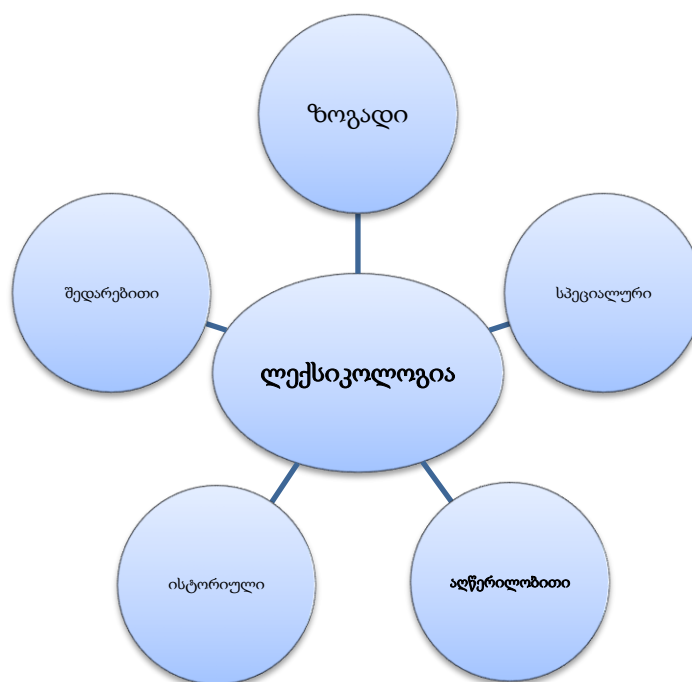
2. რიგები, სტრიქონის სიმები, ბარტყები და ა.შ. (ряд, вереница повозок, саней и т.п.) შემდეგ თითოეულს სხვა და 12 გრამატიკული ფორმის ერთიანობა (მხოლოდობითა და მრავლობითში) (Бабенко 2008, 6).

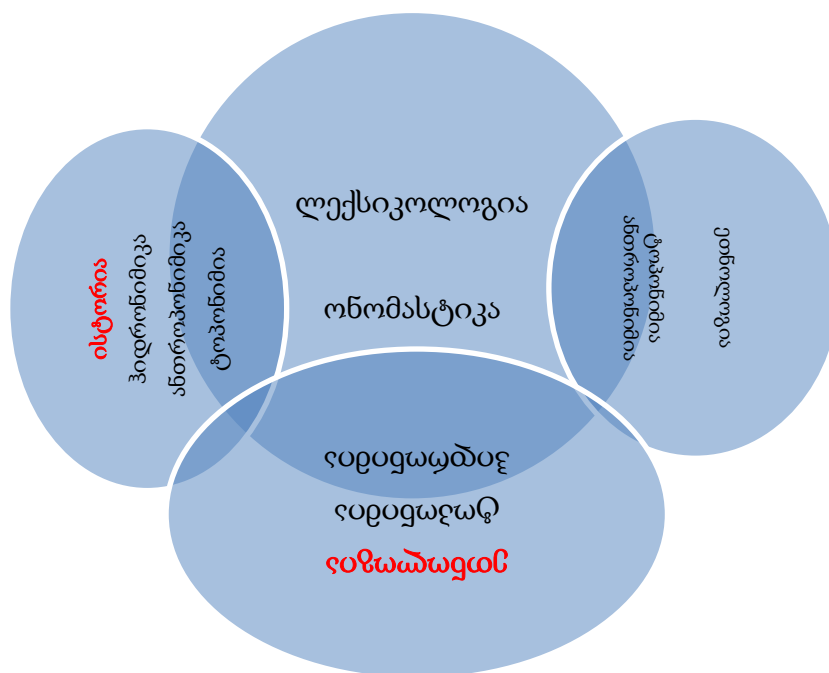
ლექსიკოლოგიის თემატიკა კონკრეტულად არის მოცემული სიტყვის შესწავლის ასპექტიდან. ლექსიკოლოგიაში სიტყვის განხილვის ორი ძირითადი მიდგომა არსებობს: სოციოლინგვისტური, მხარის მხრიდან სიტყვის შესწავლა მისი ქრონოლოგიური და სოციოლინგვისტური მახასიათებლებით და სისტემურ-სემასიოლოგიური, რომლითაც სიტყვას ვიკვლევთ, როგორც სიმბოლურ ერთეულს,

მის ურთიერთმიმართებას რეალობასთან, მის დამოკიდებულებას ლექსიკონსა და გამოთქმაში (Бабенко 2008, 7).

ლექსიკოლოგია სისტემურ და სემიოლოგიურ ასპექტში შეისწავლის ერთი სიტყვის ლექსიკური სემანტიკის შიდა კანონზომიერებებს და ზოგადად, მთლიანი ლექსიკის სისტემური ორგანიზაციის კანონზომიერებებს (ინტრალინგვისტური მიდგომა) (Бабенко 2008, 8).

ტერმინი სემიოლოგია ხაზს უსვამს სიტყვის საკვანძო ხასიათს, როგორც ენობრივი სისტემის ერთეულის შესწავლისას (შევადართ: სემიოტიკა, სემანტიკა, სემიოლოგია, სემასიოლოგია), როდესაც ლექსიკური მნიშვნელობა განიხილება როგორც არაორდინალური სინამდვილის ასახვა, ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია სიტყვის ლექსიკური სემანტიკის შესწავლა აზროვნებასა და რეალობასთან მიმართებაში. ლექსიკური სემანტიკის შესწავლის მიდგომების განსხვავებას განსაზღვრავს სისტემური ლექსიკოლოგიის რამდენიმე განყოფილების არსებობა (Бабенко 2008, 8).

რუსული ლექსიკოლოგიური ტრადიცია გამოირჩევა ძლიერი თეორიული ბაზით და სისტემურ-სემასიოლოგიური მიდგომით, სადაც ცენტრალურ ადგილს იკავებს სიტყვის ნომინაციური ფუნქცია და მისი კავშირი რეალობასთან. ლექსიკა განიხილება როგორც ღია და დინამიკური სისტემა, რომელიც მჭიდროდ არის დაკავშირებული სოციალურ-ისტორიულ პროცესებთან. ეს ხედვა მნიშვნელოვან მეთოდოლოგიურ რესურსს წარმოადგენს ლექსიკური ნომინაციისა და ონომასტიკური ერთეულების დიაქრონიული და სოციოლინგვისტური ანალიზისათვის.

ამგვარად, ქართულ, გერმანულ, ინგლისურ და რუსულ ენებში ლექსიკოლოგია ჩამოყალიბებულია როგორც ენის ლექსიკური სისტემის შემსწავლელი დისციპლინა, რომლის ძირითად ობიექტს სიტყვა — ლექსემა წარმოადგენს. ოთხივე ლინგვისტიკურ ტრადიციაში ლექსიკოლოგია უკავშირდება სემანტიკის, სიტყვაწარმოების, ფრაზეოლოგიისა და ლექსიკოგრაფიის საკითხებს, თუმცა მათი თეორიული განვითარება და კვლევითი აქცენტები განსხვავებულია.

ქართულ ლინგვისტიკაში ლექსიკოლოგია მჭიდროდ არის დაკავშირებული სემასიოლოგიურ მიდგომასთან. ყურადღება გამახვილებულია სიტყვის მნიშვნელობაზე, მის საგნობრივ მიმართებაზე, ემოციურ-შეფასებით კომპონენტებსა

და ლექსიკის ისტორიულ დინამიკაზე. ონომასიოლოგიური ასპექტი ქართულ ტრადიციაში განიხილება როგორც ლექსიკოლოგიის შემადგენელი, მეორეული მიმართულება და არა როგორც დამოუკიდებელი დისციპლინა, რაც აისახება სახელდების საკითხების შედარებით ნაკლებ სისტემატიზაციაში.

გერმანულ ლექსიკოლოგიურ ტრადიციაში დომინანტურია სისტემური და სტრუქტურულ-სემანტიკური მიდგომა. ლექსიკოლოგია მკაფიოდ არის გამიჯნული სხვა დისციპლინებისგან და წარმოდგენილია, როგორც ლექსიკურ-სემანტიკური სისტემა, რომელიც იყოფა ქვესისტემებად. გერმანულ ენათმეცნიერებაში ფართოდ არის განვითარებული სინქრონული, პრაგმატული და სოციოლინგვისტური ანალიზი, ხოლო ონომასტიკა ინტეგრირებულია ლექსიკოლოგიურ კვლევაში ნომინაციისა და დენოტატის ტიპის მიხედვით.

ინგლისურ ლინგვისტიკაში ლექსიკოლოგია შედარებით გვიან ჩამოყალიბდა როგორც დამოუკიდებელი ტერმინოლოგიური ერთეული. აქ დიდი ყურადღება ეთმობა აღწერილობით და ფუნქციურ მიდგომას, ლექსიკური ერთეულების ურთიერთკავშირსა და სისტემურ ორგანიზაციას. ინგლისურ ტრადიციაში ლექსიკოლოგია ხშირად განიხილება სტრუქტურული ლინგვისტიკის კონტექსტში და მჭიდროდ უკავშირდება ლექსიკოგრაფიას, განსაკუთრებით პრაქტიკული და გამოყენებითი მიმართულებით.

რუსულ ლინგვისტიკაში ლექსიკოლოგია გამოირჩევა ძლიერი თეორიული ბაზით და სისტემურ-სემასიოლოგიური მიდგომით. აქ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სიტყვის ნომინაციურ ფუნქციას, ლექსიკური მნიშვნელობის სტრუქტურას და მის კავშირს რეალობასთან. რუსული ლექსიკოლოგია აქტიურად იყენებს სოციოლინგვისტურ და დიაქრონიულ ანალიზს და ლექსიკას განიხილავს როგორც დინამიკურ, ღია სისტემას, რომელიც მჭიდროდ არის დაკავშირებული საზოგადოების განვითარებასთან.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ მიუხედავად საერთო თეორიული საფუძვლებისა, ლექსიკოლოგიური კვლევების პრიორიტეტები განსხვავდება: ქართულსა და რუსულში წამყვანია სემანტიკური და ისტორიული ანალიზი, გერმანულში — სისტემური და სტრუქტურულ-სემანტიკური მიდგომა, ხოლო

ინგლისურში — აღწერილობითი და ფუნქციურ-პრაგმატული ხედვა. ეს მრავალფეროვნება ქმნის მყარ მეთოდოლოგიურ საფუძველს ონომასტიკის, როგორც ლექსიკოლოგიის დარგის, ინტერდისციპლინარული და შედარებითი კვლევისათვის.

წინა თავებში განხილულმა ლექსიკოლოგიურმა და ონომასტიკურ-

ტერმინოლოგიურმა საკითხებმა წარმოაჩინა, რომ სახელდების პროცესები და ტერმინად ქცევის მექანიზმები ენის ლექსიკური სისტემის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ასპექტს წარმოადგენს. განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ეს გეოგრაფიულ სახელებში, სადაც საზოგადო სახელები ეტაპობრივად გადადის ტოპონიმურ ტერმინებში და საბოლოოდ ყალიბდება საკუთრივ ტოპონიმებად. აღნიშნული პროცესი ნათლად ასახავს ენისა და გეოგრაფიული გარემოს, ისტორიული გამოცდილებისა და კულტურული კონტექსტის ურთიერთქმედებას.

ამ თავში კვლევა გადადის თეორიული განხილვიდან კონკრეტული ენობრივი მასალის ანალიზზე და მიზნად ისახავს ქართულსა და გერმანულში ტოპონიმური ტერმინების სტრუქტურულ-სემანტიკური თავისებურებების გამოვლენას. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ტერმინად ქცევის პროცესს, სახელდების მოტივაციას, ლინგვისტურ მახასიათებლებს (კომპოზიტურობა, მაწარმოებლობა, რიცხვის ფორმები და სხვ.), აგრეთვე ტოპონიმური ტერმინების ფუნქციონირებას დიალექტურ დონეზე, კერძოდ, მესხურ დიალექტში.

შედარებითი ანალიზი საშუალებას იძლევა გამოიკვეთოს როგორც უნივერსალური ტოპონიმური მოდელები, ისე ქართული და გერმანული ენებისათვის დამახასიათებელი სპეციფიკური ნიშნები. ამასთან, ქვეთავებში წარმოდგენილი კონკრეტული ტერმინების (მაგ., bach/Berg – მთა, ტბა, ავაზანი, ღელე და სხვ.) განხილვა ემსახურება იმის დემონსტრირებას, თუ როგორ იცვლება ლექსიკური მნიშვნელობა ტოპონიმიზაციის პროცესში და როგორ ყალიბდება ტერმინოლოგიური სისტემა ონომასტიკის ფარგლებში.

თავი მეოთხე

4.1. ზოგიერთი გერმანული ტოპონიმური ტერმინისათვის

ტოპონიმური ტერმინების კვლევა მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს გეოგრაფიული სახელდების ლინგვისტური მექანიზმების გააზრებას, რადგან სწორედ ტერმინები ასახავს ადამიანის მიერ გეოგრაფიული გარემოს კონცეპტუალიზაციის გზებს. სხვადასხვა ენობრივ სისტემაში ტოპონიმური ტერმინები ფორმირდება როგორც უნივერსალური სახელდების პრინციპების, ისე ეროვნული ენობრივი სპეციფიკის ზეგავლენით. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა გერმანული ენის მასალა, რომელიც მდიდარია როგორც მარტივი, ისე კომპოზიტური ტოპონიმური ერთეულებით და ნათლად წარმოაჩენს გეოგრაფიული ტერმინების ტოპონიმად ქცევის პროცესს. ქვემოთ განხილული მაგალითები მიზნად ისახავს ზოგიერთი გერმანული ტოპონიმური ტერმინის სტრუქტურულ-სემანტიკური თავისებურებების წარმოჩენას და მათ ფუნქციონირებას ონომასტიკურ სისტემაში.

კვლევები გვიჩვენებს, რომ გერმანულ ენაში გეოგრაფიული საკუთარი სახელები ძირითადად გერმანულენოვანი და ინგლისურენოვანია.

გერმანულში, ისევე როგორც ქართულში ტოპონიმური ტერმინები კლასიფიცირდება შემდეგი ლინგვისტური მახასიათებლებით, ტოპონიმური ტერმინები: **ყოველგვარი მაწარმოებლის გარეშე; მრავლობით რიცხვში; კომპოზიტები და სხვა.**

კონკრეტული მაგალითების განხილვას დავიწყებთ ჰიდრონიმულ ტერმინთა განხილვით. აღსანიშნავია, რომ გერმანულ ენაში ჰიდრონიმული ტერმინები სახელდება ძირითადად 12 კრიტერიუმის მიხედვით განიხილება. ესენია:

1. წყლის აღმნიშვნელი ინდოგერმანული სიტყვები/სახელები (**fließen, strömen**-შენაკადი, **Wasser**-წყალი, **Regen**-წვიმა, **Fluss**-მდინარე);
2. წყლების თავისებურების მიხედვით (**Klingenbach**(*Klingen*-ზარი, *დარეკვა*; *Bach*- ნაკადული), **Lautenbach**(*Laut* ხმამაღალი, *ხმაურიანი*; *bach*- ნაკადული), **Sauerbach**(*Sauer* - მჟავა *bach* ნაკადული), **Kaltbach** (*Kalt*-ცივი *bach*- ნაკადული));

3. წყლების მოძრაობის მიხედვით (*Wutach, Wilde- ველური ბობოქარი; Gutach, Milde- წყნარი, მშვიდი*);

4. წყლის სიუხვისა და სიმცირის მიხედვით (*Reichenbach (Reich - უხვი, მდიდარი-bach- ნაკადული) Hungerbach (Hunger- შიმშილი, მშვიერი bach- ნაკადული)*);

5. წყლის, ნაკადის ფორმის კალაპოტის ან ნაპირის მიხედვით *Steinbach (Stein-ქვა, bach-ნაკადული), Sandbach (Sand-ქვიშა, bach-ნაკადული)*;

6. მდინარის ფორმის მიხედვით, მაგ: *Krummbach* (Krumm- დაკლავებული, bach-ნაკადული, რუ), *Gabelbach* (Gabel- ჩანგალი, ჩანგლისებური, bach-ნაკადული, რუ);

7. გარემო (ფლორა, ფაუნა მისი სიმაღლე ზღვის დონიდან) *Rohrbach (Rohr- ლერწამი, bach ნაკადული), Biberach (Biber -ასისთავა, ach), Bergsee (Berg მთა, see- ტბა)*;

8. ახლოს მდებარე გეოგრაფიულ ობიექტების სახელების მიხედვით *Mittelbach (Mittel-შუა, შუაში, bach-ნაკადული)*;

9. ადამიანთა მიერ შექმნილი ობიექტების სახელებით *Mühlbach (Mühl- წისქვილი, bach-ნაკადული)*;

10. მიწის ნაკვეთის თავდაპირველი მფლობელის სახელი *Nonnenbach (Nonnen- მონაზონი, bach- ნაკადული)*;

11. ისტორიული ფაქტების მიხედვით *Mar(k)bach (Mar(k)bach < ahd. marc 'Grenze') საზღვარი, ზღვარი, bach -ნაკადული)*;

12. დასახლებული პუნქტი შენობა ნაგებობების მიხედვით *Zürichsee (Zürich- ციურიხი see-ტბა), Kirchbach (Kirch(e)-ეკლესია, bach-ნაკადული, რუ);* (<https://www.dh-lehre.gwi.uni-muenchen.de/?p=2194>).

გერმანულ ჰიდრონიმიაში განსაკუთრებით პროდუქტიულია ტოპონიმური ტერმინი **bach- ნაკადული, რუ**. იგი დღევანდელ ჰიდრონიმიაში გამოიყენება არა მხოლოდ, როგორც მდინარეთა საკუთარი სახელების აღმნიშვნელ კომპოზიტურ სახელებში, მაგ: *Baarbach- მდინარე დასავლეთ გერმანიაში* (ანდრაზაშვილი 2023, 104), არამედ ზოგადად წყალთან დაკავშირებული ტერმინების აღმნიშვნელი სიტყვების

ძირითადი შემადგენელი ნაწილია. ცნობილია, რომ გერმანული ჰიდრონიმული ტერმინების 65-80% შემადგენლობაში სწორედ **bach** ტერმინი შედის (<https://www.dh-lehre.gwi.uni-muenchen.de/?p=2194>). აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ **bach** ჰიდრონიმულმა საკუთარმა სახელმა დაკარგა თავისი ლექსიკური მნიშვნელობა და იქცა ტერმინად, რომელიც შედის უამრავი ჰიდრონიმული საკუთარი სახელის შემადგენლობაში, მსგავსი მაგალითები მოგვეპოვება ქართულ ონომასტიკაშიც. მაგალითად ტოპონიმური ტერმინები **ავაზანი** და **ტბა**. ჯავახეთში, სადაც ტბების სიმრავლეა, გამიჯნული მაინც არ არის **ტბა** და **ტბორი**. **ტბა** არის **ფარავნის ტბაც** და **ტბად** შეიძლება იწოდოს ტერიტორია, რომელშიც დროებით დგება წყალი, ან **ნატბეურია**, მდგარა წყალი და გამქრალა, მაგ: **ხანჩალის ტბა**, და **წყვილი ტბა**. როგორც ვთქვით, ლექსიკური მნიშვნელობა დაკარგული აქვს **ავაზანსაც** შევიდა კომპოზიტურ სახელის შემადგენლობაში და იქცა სოფლის საკუთარ სახელად **ოთხავაზანი**, აგრეთვე ყანის სახელადაც **ავაზნიყანები**. ტოპონიმური ტერმინი წყარო შეიცვალა ლექსიკური მნიშვნელობა და გვხვდება გვარსახელებშიც მაგ. წყარუაშვილი ისევე, როგორც **bach** **იოჰან სებასტიან ბახი**.

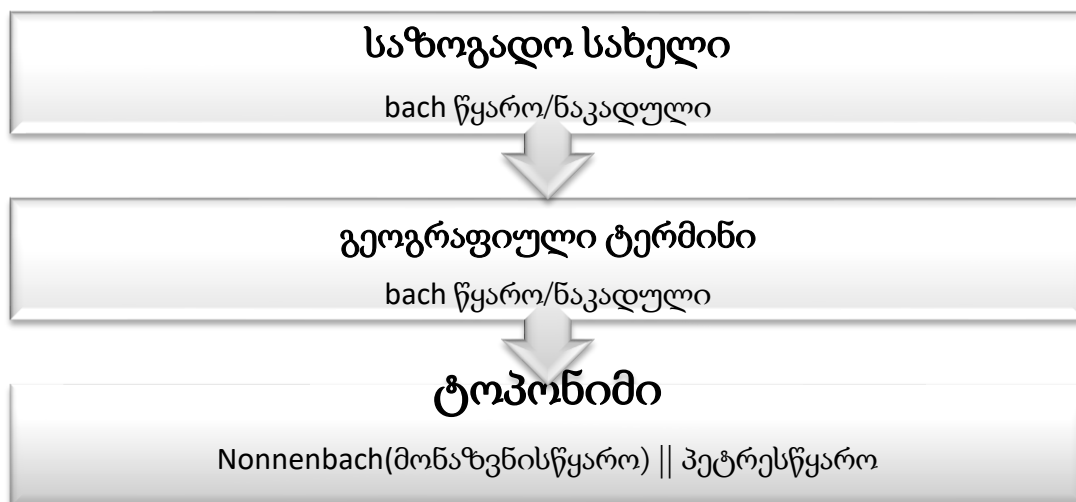
ვფიქრობთ, ტერმინოლოგიური თვალსაზრისით ტერმინები გერმანული **bach**(**ნაკადული, რუ**), ქართული **ტბა**, **ავაზანი** და **წყარო** ერთმანეთის მსგავსი ტერმინებია, რადგან ყველა (წყარო....)ტერმინს შეცვლილი აქვს შინაარსი და ისე გამოიყენება, შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ მათ ტერმინად ქცევის შემდგომ დაკარგეს თავიანთი ლექსიკური მნიშვნელობა და შეიცვალეს შინაარსი.

გერმანულ ენაში არსებული ტოპონიმურ ტერმინების კვლევისას, გამოიკვეთა შემდეგი თავისებურებები: ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი არის ის, რომ გეოგრაფიული ან ტოპონიმური სახელწოდება, თითოეული გეოგრაფიული, იგივე ტოპონიმური სახელების დიდი ნაწილი, ისევე როგორც ქართულში მომდინარეობს საზოგადო სახელებისაგან, რასაც ახლავს თავისი ლინგვისტური მახასიათებლებიც.

bach ჰიდრონიმულმა საკუთარმა სახელმა დაკარგა თავისი ლექსიკური მნიშვნელობა და იქცა ტერმინად, რომელიც შედის უამრავი ჰიდრონიმული საკუთარი სახელის შემადგენლობაში, მსგავსი მაგალითები მოგვეპოვება ქართულ ონომასტიკაშიც. მაგალითად ტოპონიმური ტერმინები **წყარო**, **ავაზანი**, **ტბა**.

კვლევამ გვიჩვენა, რომ გეოგრაფიული სახელი ტერმინად ქცევისას გადის შემდეგ ეტაპებს, თავდაპირველად იგი აღნიშნავს საზოგადო სახელს, ხოლო შემდეგ ყალიბდება გეოგრაფიულ ტერმინად, რომელიც ახასიათებს გეოგრაფიულ გარემოს ობიექტს, ხოლო შემდეგ, ენა გამოარჩევს და იქცევა ტოპონიმად.

ეს ყველაფერი სქემატურად შემდეგნაირად გამოისახება:

განხილულმა მასალამ ცხადყო, რომ გერმანულ ენაში ტოპონიმური ტერმინები უმეტესად წარმოიქმნება საზოგადო სახელების ბაზაზე და ტოპონიმად ქცევის პროცესში გადიან სემანტიკურ ტრანსფორმაციას. განსაკუთრებით პროდუქტიული აღმოჩნდა ჰიდრონიმული ტერმინი *bach*, რომელიც კომპოზიტურ ტოპონიმებში ხშირად კარგავს საწყის ლექსიკურ მნიშვნელობას და ფუნქციონირებს, როგორც ტერმინული კომპონენტი. მაგ. Bacharach - პატარა ქალაქი (ჰუნსრიუკის შუამთიანეთის ტერიტორიაზე), Butzbach - პატარა ქალაქი გერმანიაში, Eberbach - გერმანიის ქალაქი (ანდრაზაშვილი 2023, 104 - 252). პარალელურად ქართულ ონომასტიკურ მასალასთან (ტბა, ავაზანი, წყარო) აჩვენა, რომ ტოპონიმიზაციის მექანიზმები ორივე ენაში საერთო უნივერსალურ პრინციპებს ემყარება: საზოგადო სახელიდან — გეოგრაფიულ ტერმინამდე და საბოლოოდ — ტოპონიმამდე. ეს პროცესი ნათლად წარმოაჩენს ენისა და გეოგრაფიული გარემოს ურთიერთქმედებას და ტოპონიმური ტერმინების როლს ონომასტიკურ სისტემაში.

გერმანულ ტოპონიმურ ტერმინთა ანალიზმა წარმოაჩინა სახელდების

უნივერსალური მექანიზმები და ტერმინად ქცევის ძირითადი ეტაპები. აღნიშნული კანონზომიერებების უკეთ გასააზრებლად მნიშვნელოვანია ანალოგიური პროცესების განხილვა ქართულ ონომასტიკურ სისტემაში, რაც საშუალებას მოგვცემს გამოვავლინოთ როგორც საერთო, ისე ეროვნული სპეციფიკით განპირობებული თავისებურებები.

4.2. ტერმინი ტოპონიმი ქართულში

გერმანული ტოპონიმური ტერმინების განხილვის შემდეგ კვლევის მიმართულება გადადის ქართულ ონომასტიკურ ტრადიციაზე და ტერმინ **ტოპონიმი**ს მნიშვნელობის, ფუნქციისა და სტატუსის გაანალიზებაზე ქართულ ენათმეცნიერებაში. მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, თუ როგორ არის კონცეპტუალიზებული ტოპონიმი ქართულ სამეცნიერო დისკურსში, რა სემანტიკური მოცულობა ენიჭება მას და როგორია მისი მიმართება საერთაშორისო და ეროვნულ ტერმინოლოგიურ სისტემებთან. ამ ქვეთავში განიხილება ტერმინ *ტოპონიმის* დეფინიციები ქართულსა და უცხოურ ლიტერატურაში, მათი ურთიერთშედარება და ის თავისებურებები, რომლებიც ქართულ ტოპონიმურ ტერმინოლოგიას განასხვავებს სხვა ენობრივი ტრადიციებისგან.

ტერმინი **ტოპონიმი** ადგილის საკუთარი სახელია, ხოლო ადგილი, თავის მხრივ, არის სივრცის ნაწილი დედამიწის ზედაპირზე, მიდამო, განსაზღვრული სივრცე, პუნქტი. მაგრამ დედამიწაზე, გარდა ბუნებრივი ობიექტებისა, ჩვეულებრივ, გვხვდება ხელოვნური ობიექტებიც, რომლებიც ადამიანის მიერაა შექმნილი. ყოველივე ამის გათვალისწინებით, ტერმინ ტოპონიმის ზოგადი სალექსიკონო დეფინიცია ქართულ ენათმეცნიერებაში შემდეგნაირადაა წარმოდგენილი: **ტოპონიმი არის დედამიწაზე არსებული ბუნებრივ-ფიზიკური თუ ხელოვნური ობიექტის საკუთარი სახელი** (ალ.დლონტი).

ტოპონიმი და, საერთოდ, ყველა საკუთარი სახელი ენის ლექსიკური ფონდის თავისებურ ჯგუფს ქმნის. ტოპონიმებში გამოვლენილი ფონეტიკური პროცესები ერთ-ერთი ანგარიშგასაწევი წყაროა ისტორიული დიალექტოლოგიისა და, საერთოდ, ენის ისტორიისათვის (ჯორბენაძე 1993, 60). მეცნიერები თვლიან, რომ ტოპონიმის ისტორია

ბევრად უსწრებს დამწერლობის წარმოშობას. დასტურდება, რომ დამწერლობამდელ ეპოქაში გამოიყენებოდა, სამი ტიპის ტოპონიმი: მაკრო-, მიკრო- და საკუთრივ ტოპონიმი ისევე, როგორც დღეს (დლონტი, ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები 1971, 7).

ტოპონიმთა შეგროვებასა და შესწავლას საქართველოში დიდი ტრადიცია აქვს. პირველი ცნობები ქართული ტოპონიმების შესახებ შემონახულია ძველ საისტორიო წყაროებში, რომლებიც V-XI და XII-XVIII საუკუნეებს განეკუთვნებიან. ხოლო პირველი საკუთრივ ტოპონიმიკური ცნობების შემცველი გეოგრაფიული ნაშრომი საქართველოში XVIII საუკუნის შუა წლებში გამოჩნდა. ეს არის ამ პერიოდის დიდი ისტორიკოსისა და გეოგრაფის ვახუშტი ბაგრატიონის ბრწყინვალე წიგნი „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ (დლონტი, ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები 1971, 40-41).

ტოპონიმი (ბერძნ. topos — ადგილი და onyma — სახელი), ქართულში გავრცელებული განმარტების მიხედვით ტოპონიმი არის „ადგილის სახელი“, გეოგრაფიული სახელი, გეოგრაფიული სახელწოდება/-ონიმის სახეობა, გეოგრაფიული ობიექტის სახელწოდება, საკუთარი სახელი; ტოპონიმში აგრეთვე იგულისხმება ჰიდრონიმი, ოიკონიმი, ორონიმი, სპელეონიმი, ქორონიმი, დრიმონიმი, აგრონიმი და სხვა (ცხადაია, ონომასტიკურ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი 1988, 109).

გერმანულ ენაში მიღებული განმარტების თანახმად **ტოპონიმი (Toponymie)** (ბერძ. topos 'Ort-ადგილი, Gebiet' ფართობი + -onym-სახელი), გერმანულში ტერმინ ტოპონიმის სინონიმად ჩვეულებრივ გამოიყენება ეროვნული ტერმინები *Toponim/ Ortsname* (ადგილის სახელი), *Geographische name* (გეოგრაფიული სახელი), *Eigennamen* (საკუთარი სახელი); გერმანულში ტოპონიმი ხასიათდება ძალიან ზუსტი და მკაცრად განსაზღვრული სტრუქტურით, მიუხედავად იმისა, რომ ტოპონიმი აღწერს მრავალი სხვადასხვა ობიექტის სახელებს იგი იყოფა რამდენიმე ტიპად. ტერმინ ტოპონიმში შემავალი ყველა სახელი იყოფა ორ დიდ ჯგუფად **ადგილის სახელები - Ortsnamen** (Siedlungsnamen-დასახლებული პუნქტის სახელები) და **მინდვრის /მიწის ნაკვეთების სახელები-Flurnamen**. ტერმინში „მინდვრის სახელწოდებები“ მოიაზრება აგრეთვე

ტყეების, მთების, ბორცვების, მინდვრების, ბაღების, წყლების საკუთარი სახელები. ამ დაყოფის საფუძველზე გერმანული ტოპონიმური მასალა დაყოფილია შემდეგნაირად:

1. ბუნებრივი ობიექტების საკუთარი სახელები და

2. ადამიანის საქმიანობის შედეგად შექმნილი ობიექტების საკუთარი სახელები (Kamianets 2000, 46-47).

ქართულ მეცნიერებაში მიღებული განმარტების მიხედვით, ტერმინი **ტოპონიმი** არის უფრო ზოგადი ხასიათის და არ არის გამიჯნული, როგორ არის შექმნილი ესა თუ ის სახელი. არ აქვს მნიშვნელობა იმას სოციალური თუ ბუნებრივი დატვირთვა არის გამორჩეული აპელატივის ონიმიზაციის დროს. ვთქვათ: როდესაც საუბარია ქალაქ **გორის** სახელწოდების ეტიმოლოგიაზე, მთავარია ტოპონიმური სახელის ეტიმოლოგია თან ერთმანეთში გადაჯაჭვულია სემანტიკური ანალიზის დროს სოციალური და გეოგრაფიული შინაარსი. სახელი შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ადამიანის მიერ **შექმნილი ობიექტი(ქალაქი)** და **როგორც გეოგრაფიული ობიექტიც**. ცნობილია, რომ სახელდების მოტივაცია ეყრდნობა ქალაქის ცენტრში აღმართულ გორს/გორას. ამ მხრივ საინტერესო ტოპონიმია **ჰაიდელბერგი** გერმანიის ქალაქის სახელი. ამ სახელთან დაკავშირებით ორი მოსაზრებაა, მეცნიერები თვლიან რომ ეს სახელი მომდინარეობს სიტყვა **Heide-წარმართული, არაქრისტიანული**, მეორე- ეს სახელი მომდინარეობს ფრანგული სიტყვიდან **Haidilo-** რაც გერმანულად აღნიშნავს **Heiligenbergs-წმინდა მთები** (<http://www.zeiler.me> 2011). ინგლისურში ტოპონიმი განმარტებულია, როგორც **toponym - a placename (ადგილის სახელი), Geographicalname (გეოგრაფიული სახელი), propername (საკუთარი სახელი)** (<http://imja.name> 2009);

Toponym- არის ადგილის საკუთარი სახელი, რომელშიც იგულისხმება, როგორც დასახლებული, აგრეთვე დაუსახლებელი ადგილი (მაგალითად: მთა, წყალი, მინდორი, ტყე, ქალაქი, სოფელი, მდინარე, გზა და ა.შ) (<https://icosweb.net> 2010, 5).

რუსულში ტოპონიმი არის **Топонимы/Географическоеназвание** (გეოგრაფიული სახელი), **Собственноеимя(საკუთარი სახელი)**, საკუთარი სახელი ნებისმიერი გეოგრაფიული ობიექტისა. ტოპონიმიაში იგულისხმება: ჰიდრონიმი, ოიკონიმი, ორონიმი, სპელეონიმი, ქორონიმი, ურბანონიმი, დრომონიმი, აგრონიმი, დრიმონიმი (Подольская 1978, 135).

როგორც ჩანს, თითოეულ დასახელებულ საერთაშორისო ტერმინს - **ტოპონიმი** სხადასხვა ენაში აქვს ეროვნული შესატყვისობები, რომლებიც არის ტერმინებად ქცეული. საერთაშორისო და ეროვნული ტერმინები თანაბარი უფლებით სარგებლობენ ჩვენ მიერ მითითებულ ენებში. თუმცა ტოპონიმის ქართული შესატყვისი **ადგილის სახელი** არ მიიჩნევა, ტერმინად ქართულ ონომასტიკაში. ამას მოწმობს პ.ცხადაიას „ონომასტიურ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი“, მასში ადგილის სახელი არ არის შეტანილი ტოპონიმის სინონიმად, იგი განიხილება, როგორც საზოგადო სახელი. ჩვენ მიერ განხილული მაგალითების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, აშკარაა, რომ ეროვნული ტერმინები მოცემული ენებისათვის შინაარსით მსგავსია ან იდენტურია. აქედან გამომდინარე მიგვაჩნია, როგორც ადგილის სახელის ისე სხვა ნებისმიერი საერთაშორისო ონომასტიკური ტერმინის ქართული შესატყვისები განვიხილოთ *ეროვნულ ტერმინებად*.

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ „ტოპონიმი“, როგორც საერთაშორისო ტერმინი, ხოლო „ადგილის სახელი“, როგორც ეროვნული ტერმინი აქვს, გერმანულ (Ortsname) ასევე ინგლისურ (placename) ენას. ეს მიუთითებს შემდეგ გარემოებაზე, რომ „ადგილის სახელი“ სხვადასხვა ენებში ჩვეულებრივ გამოიყენება საერთაშორისო ტერმინის გვერდით ეროვნულ ტერმინად, თუმცა როგორც ჩანს, ეს გარემოება არ არის დამახასიათებელი რუსული ენისათვის. რუსულში არ მიიჩნევა ტერმინად „Названиеместа“, ტოპონიმის გვერდით.

ტოპონიმის შესატყვისი ტერმინი ქართულად არის აგრეთვე გეოგრაფიული სახელი ისევე, როგორც რუსულში (Географическоеназвание), განსხვავებით ინგლისურისა და გერმანულისაგან. რაც იმის მიმანიშნებელია, რომ ქართული ტოპონიმური ტერმინოლოგია შექმნილია რუსულის ბაზაზე. ამის შესახებ ონომასტიკურ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონის ავტორი პ.ცხადაია თავადაც მიუთითებს, რომ რუსულში, მართლაც შეუძლებელია მორფოლოგიური ტერმინი **საკუთარი სახელი** (Собственноеимя) ვიგულისხმოთ ტოპონიმის სინონიმად, იგი არის ტოპონიმის განსაზღვრება, რომ იგი, საკუთარ სახელთა რიგს მიეკუთვნება. ხოლო ქართული ადგილის სახელი (названиеместа), განსხვავდება თავისი მნიშვნელობით და დანიშნულებით, იგი გულისხმობს ბუნებრივია, რომ არის საკუთარი სახელი და

ამასთან ერთად არის ადგილის სახელი. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ იგი, ისეთივე სინონიმია ტოპონიმისა, როგორც გეოგრაფიული სახელი.

ამიტომაც არის, რომ ადგილის სახელი ჩასმულია ბრჭყალებში (ცხადაია 1988, 109). **ტოპონიმი** ენის ლექსიკური ერთეულია და განეკუთვნება საკუთარ სახელთა იერარქიას. ტოპონიმი არის, როგორც გეოგრაფიული, ისე ისტორიული და ლინგვისტური ცნება (დლონტი 1990, 6).

ტოპონიმი ადგილის საკუთარი სახელია, ხოლო **ადგილი**, თავის მხრივ, არის სივრცის ნაწილი დედამიწის ზედაპირზე, მიდამო, განსაზღვრული სივრცე, პუნქტი. მაგრამ დედამიწაზე, გარდა ბუნებრივი ობიექტებისა, ჩვეულებრივ, გვხვდება ხელოვნური ობიექტებიც, რომლებიც ადამიანის მიერაა შექმნილი. ყოველივე ამის გათვალისწინებით, ტერმინ **ტოპონიმის** სალექსიკონო დეფინიცია შესაძლოა ასე ჩამოყალიბდეს: **ტოპონიმი არის დედამიწაზე არსებული ბუნებრივ - ფიზიკური თუ ხელოვნური ობიექტის საკუთარი სახელი** (ცხადაია 2005, 165).

მიუხედავად იმისა, რომ ტოპონიმი „ადგილის სახელი“, და ბუნებრივ - გეოგრაფიული ობიექტის გარდა, ადამიანის ხელით შექმნილი ობიექტის საკუთარ სახელსაც აღნიშნავს, ქართულშიც და ბევრ სხვა ენაშიც, ტრადიციულად, ტოპონიმის სინონიმურ ტერმინად ითვლება „გეოგრაფიული სახელი“, „გეოგრაფიული სახელწოდება“ (ცხადაია 2005, 166).

ორტერმინიანობასთან დაკავშირებით განსხვავებული მოსაზრება აქვს ენათმეცნიერ ვ.მალრაძეს. იგი თვლის, რომ ორტერმინიანობის დამკვიდრება ყოვლად გაუმართლებელია. რადგან ქართულ ენას არ სჭირდება ისეთი სიტყვებით შევსება, რომლებიც მას თავად აქვს და დუბლეტებით, ვითომდა სინონიმებით გამდიდრება არღვევს სესხების ერთიან პრინციპს: უცხოური სიტყვები გადმოგვაქვს, როცა საკუთარი არ გაგვაჩნია. ვითომდა საერთაშორისო სიტყვა-ბარბარიზმები არა მარტო ამახინჯებენ, აღარიბებენ მშობლიურ ენას, არამედ ხელს უწყობენ ენების ერთმანეთში უსისტემოდ აღრევასაც (და არა დაახლოებას), რასაც შედეგად მოსდევს საკუთარი ენის მთლიანობის მოშლა (მალრაძე 2016, 111).

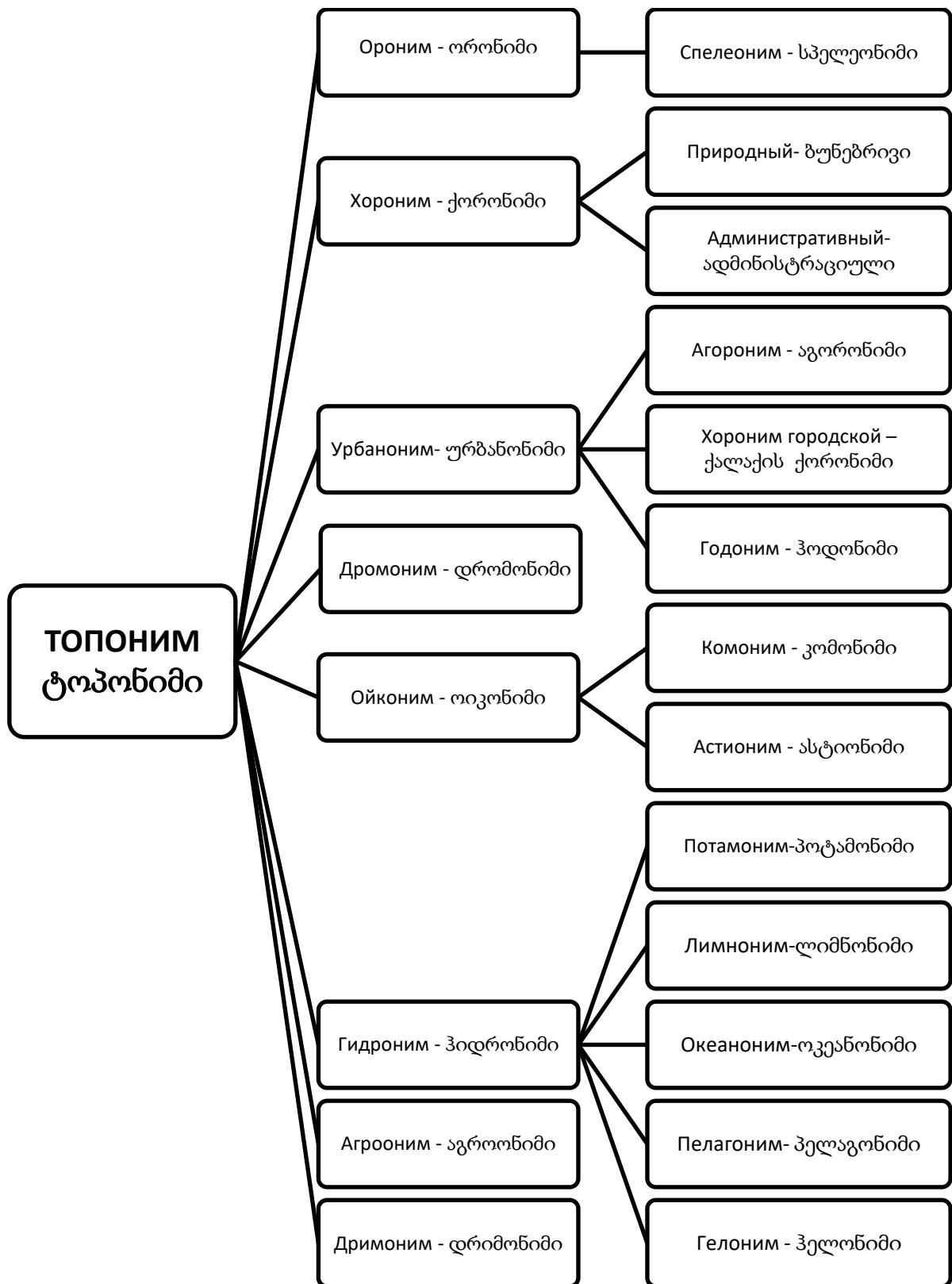
ტოპონიმები აღიწერება ისე, როგორც ლოკალური ლექსიკა, დიალექტური სიტყვა-ფორმები, რომელთაც ფართო მომხმარებელი ჰყავთ. ტერმინის ჩაწერისას

უნდა განისაზღვროს მისი სახეობა, ზუსტი სახელწოდება, მართლწარმოთქმა, მართლწერა, კოორდინატები, ხალხური გააზრება (ეტიმოლოგია) და გადმოცემები მასზე (დლონტი 1990, 8).

ბუნებრივი ობიექტების, დენოტატების მიხედვით ტოპონიმთა კლასიფიკაცია შემდეგნაირად არის წარმოდგენილი ონომასტიკურ ლიტერატურაში: **ჰიდრონიმი, ორონიმი, დრიმონიმი, ფიტონიმი, ოიკონიმი, ქორონიმი, ურბანონიმი, ეკლესიონიმი** და სხვა (ცხადაია 2005, 167).

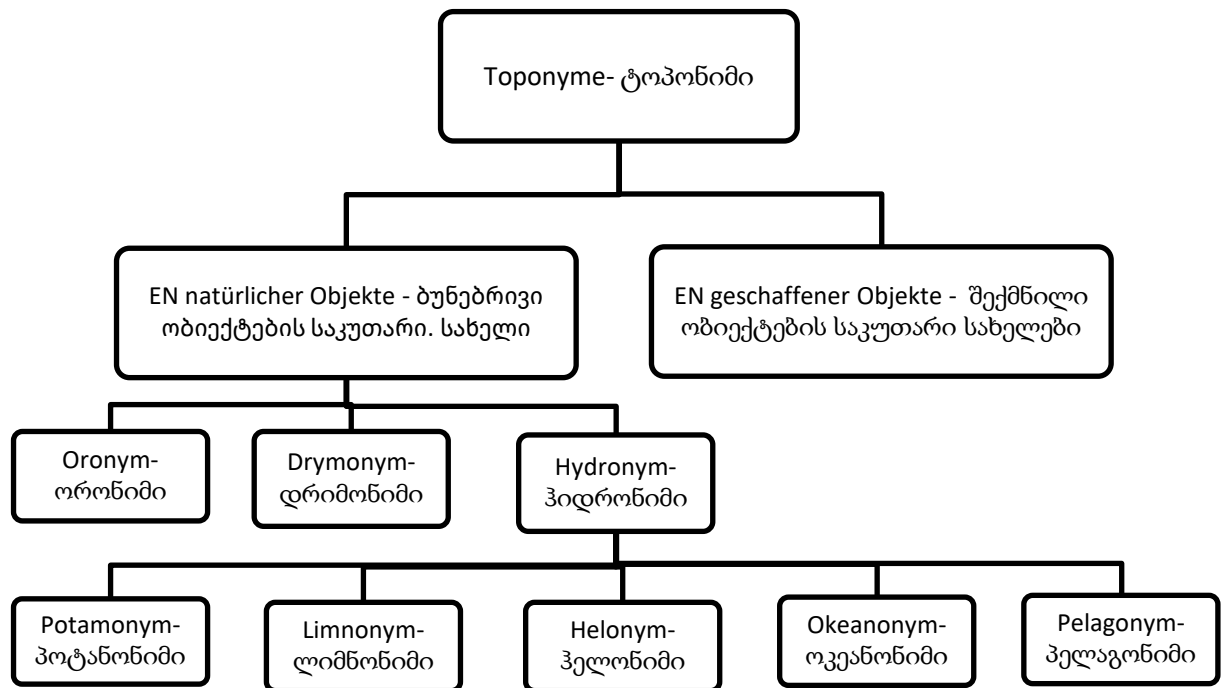
რუსულში ტოპონიმთა კლასიფიკაცია შემდეგნაირად არის წარმოდგენილი:

სქემა 1.

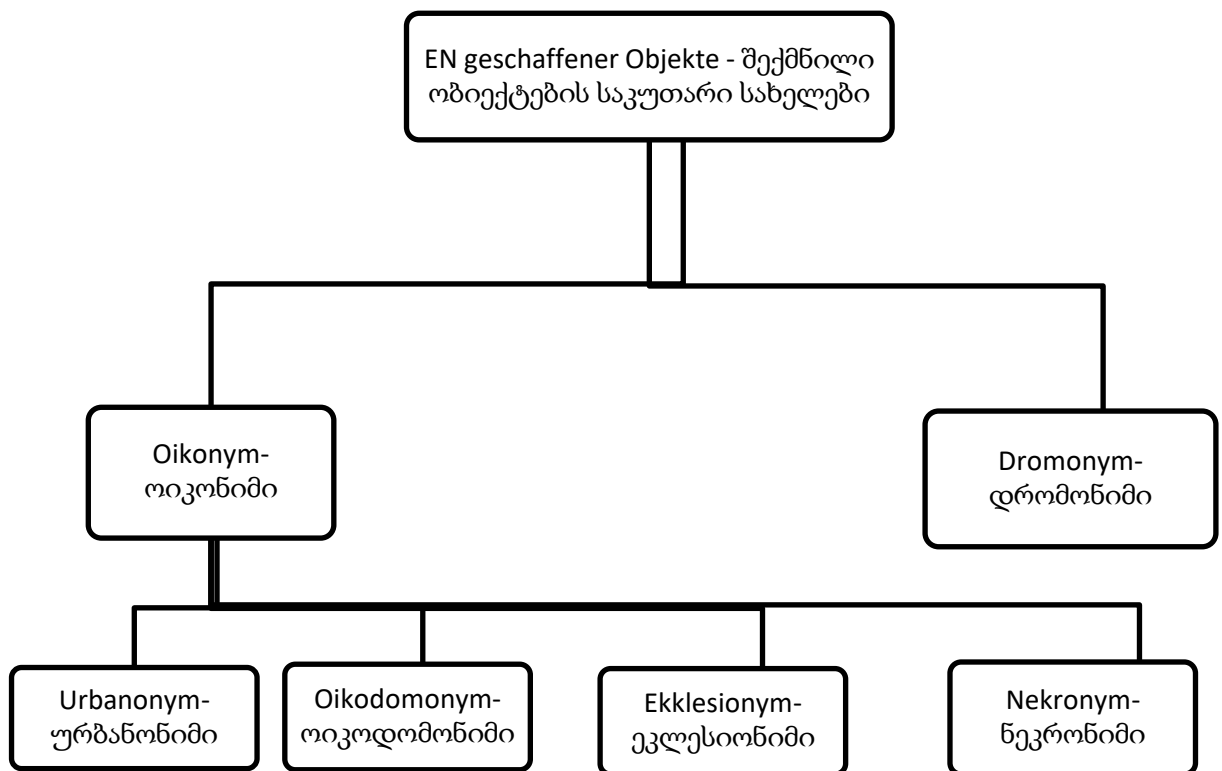
(Подольская 1978, 14).

გერმანულ ენაში ტოპონიმთა კლასიფიკაცია ასე გამოისახება:
სქემა2.

(Kamianets 2000, 47-48)

სქემა 3.

(Kamianets 2000, 47-48).

ცხრილებში მოცემული ონომასტიკურ ტერმინთა განმარტება.

აგრონიმი - Агрооним– **Agroonyme** - ტოპონიმის სახეობა. სახნავის, სათიბის, ახოს, მინდვრის სახელწოდება.

აგრონიმი -Агороним – **Agoronyme** - ურბანონიმის სახეობა. ქალაქის მოედნის, ბაზრის სახელწოდება.

ასტიონიმი - Астионим – **Astionyme** - ოიკონიმის სახეობა. ქალაქის საკუთარი სახელი.

დრიმონიმი - Дримоним-**Drymonyme**- ტყეების საკუთარი სახელები, (ბერძ. drymos 'Wald, Hain' ტყე, ხელოვნური ტყე + -onymსახელი).

დრომონიმი - Дромоним - **Dromonyme** - (ბერძ. *dromos*'Weg' გზა + -onym სახელი)ტრანსპორტის მოძრაობის მარშრუტის და გზების აღმნიშვნელი საკუთარი სახელი.

ეკლესიონიმი - *Ekklesionyme*-(ბერძ. *ekklesia*'Versammlungsstätte, Kirche' შეკრების ადგილი, ეკლესია+ -onym სახელი), რომელიც აღნიშნავს რელიგიური შენობების სახელებს.

კომონიმი - Комоним - *Comonym*- ოიკონიმის სახეობა. სოფლის სახელწოდება.

ლიმნონიმი - Лимноним - *Limnonyme* - (ბერძ. *limnos* 'See' ტბა + -onym სახელი) ტბების სახელი.

ნეკრონიმი - *Nekronyme* - (ბერძ. *nekros*'Toter' მკვდარი, გარდაცვლილი + -onym), რომელიც საფლავების სახელების აღმნიშვნელია.

ოიკონიმი - Ойконим - *Oikonym* - (ბერძ. *oikos*'Unterkunft' საცხოვრებელი+ -onym-სახელი).

ოიკოდომონიმი-*Oikodomonym*- (ბერძ.*oikodome*'Gebäude' შენობა/ნაგებობა + -onym სახელი), რა თქმა უნდა ეს არ გულისხმობს ნებისმიერი შენობის სახელს, ეს არის მხოლოდ ყველაზე ცნობილი, ყველაზე მიმზიდველი, ყველაზე საინტერესო შენობების სახელები. **ოკეანონიმი** - Океаноним-*Okeanonym* - (ბერძ. *okeanos* ოკეანე + -onym სახელი) ოკეანეების აღმნიშვნელი საკუთარი სახელია.

ორონიმი - Ороним - *Oronym* (ბერძ. *oros* 'Berg' მთა + -onym სახელი) ოროგრაფიული ობიექტის /ე.ი. დედამიწის ზედაპირის რელიეფის დადებითი და უარყოფითი ფორმის /საკუთარი სახელი.

პელაგონიმი - Пелагоним - *Pelagonyme* - (ბერძ. *pelagos* 'Meer' ზღვა + -onym სახელი) **პოტამონიმი** - Потамоним- *Potamonym*- (ბერძ. *potamos* 'Fluss' მდინარე + -onym სახელი) მდინარეების სახელი.

ზღვების საკუთარი სახელი.

სპელეონიმი- Спелеоним – *Speleonyme*- ონიმის სახეობა. ბუნებრივი მიწისქვეშა წარმონაქმნის, მათ შორის გამოქვაბულის, მღვიმის, უფსკრულის, კარსტული ჭის, ლაბირინთის, მიწისქვეშა ტბისა თუ მდინარის საკუთარი სახელი.

ურბანონიმი - Урбаноним- *Urbanonym* - (ლათ. *urbanus*'städtisch' ურბანული/ მუნიციპალური/საქალაქო + - name სახელი). ქუჩების და დასახლებული მიკრო ობიექტების(უბნების) ტოპონიმების აღმნიშვნელი ტერმინია.

ქორონიმი - Хороним - Choronym - ტოპონიმის სახეობა. ნებისმიერი ტერიტორიის, რეგიონის, ოლქის, რაიონის საკუთარი სახელი; მათ შორისაა ადმინისტრაციული ქორონიმი, ქალაქის ქორონიმი, ბუნებრივ ლანდშაფტური ქორონიმი მაგ., ყამირის მხარე ციმბირი, საქართველო, ჯავახეთი, კასპის რაიონი და სხვა.

ჰელონიმი - Гелоним- **Helonym**- (ბერძ. helos 'Sumpf' ჭაობი + -onym სახელი) ჭაობების სახელი.

ჰიდრონიმი -Гидроним - **Hydronym** - (hydor'Wasser' წყალი + -onym სახელი), არის ზოგადად წყლების საკუთარი სახელი.

ჰოდონიმი- Годоним – Hodonym - ქალაქის სახაზო /სიგრძივი/ ობიექტის - პროსპექტის, ქუჩის, შესახვევის, ჩიხის, გასასვლელის, სანაპიროს სახელწოდება.

ტოპონიმთა კლასიფიკაციის წარმოდგენილი სქემების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ რუსულსა და გერმანულ ენებში ტერმინ ტოპონიმის ფუნქცია და მნიშვნელობა თითქმის იდენტურია, განსხვავება მხოლოდ ბუნებრივი და ხელოვნურად შექმნილი ობიექტები, რაც გერმანულში უფრო მკვეთრად არის გამოიხატული.

ტოპონიმი ადამიანის ცხოვრების თანამგზავრია. მისი პრაქტიკული მნიშვნელობის ცოდნა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დღეს, ჩვენს ეპოქაში.

საინტერესო აღმოჩნდა, ტერმინ ტოპონიმის კვლევა. საკითხის შესწავლისას ირკვევა, რომ ტოპონიმი არის, როგორც გეოგრაფიული, ისე ისტორიული და ლინგვისტური ცნება. შესაბამისად ტერმინი ტოპონიმი განიხილება სამი ასპექტით-ენათმეცნიერულად, გეოგრაფიულად და ისტორიულ-გეოგრაფიულად.

ტოპონიმები წარმოშობილია უშუალოდ, ადამიანთა ურთიერთობის პროცესში და, როგორც მეცნიერები ფიქრობენ, სახელი ამა თუ იმ გეოგრაფიულ ადგილს სტიქიურად, პირველად მიღებული შთაბეჭდილების მიხედვით შერქმევია.

რაც შეეხება ტერმინ ტოპონიმის მნიშვნელობასა და სტატუსს ქართულ ენათმეცნიერებაში შედარებით-სისტემურ ჭრილში გაანალიზებისას, გამოიკვეთა, რომ ქართულ სამეცნიერო ტრადიციაში ტოპონიმი განიხილება, როგორც ენის ლექსიკური ფონდის სპეციფიკური ერთეული და საკუთარ სახელთა იერარქიის ნაწილი, რომელიც

ერთდროულად მოიცავს გეოგრაფიულ, ისტორიულ, ეთნოლოგიურ და ლინგვისტურ ასპექტებს. დადასტურდა, რომ ტოპონიმის ქართული დეფინიციები ფართო შინაარსობრივ მოცულობას ფარავს და არ მიჯნავს მკაცრად ბუნებრივ და ადამიანის მიერ შექმნილ ობიექტთა სახელებს, რაც ქართული ონომასტიკის სპეციფიკას ასახავს.

შედარებითმა ანალიზმა ცხადყო, რომ ტერმინოლოგიური ეკვივალენტების სისტემაში ქართული პრაქტიკა მეტწილად რუსული სამეცნიერო ტრადიციის გავლენით არის ჩამოყალიბებული („გეოგრაფიული სახელი“, „გეოგრაფიული სახელწოდება“), განსხვავებით გერმანული და ინგლისური მოდელებისგან, სადაც პარალელურად ფუნქციონირებს ეროვნული ტერმინები (*Ortsname, placename*).

ტოპონიმის ზოგადი დეფინიციისა და მისი ტერმინოლოგიური სტატუსის განსაზღვრის შემდეგ მიზანშეწონილია ყურადღება გამახვილდეს ტოპონიმთა ერთ კონკრეტულ სემანტიკურ ჯგუფზე, რომელიც განსაკუთრებით მჭიდროდ უკავშირდება კულტურულ და რელიგიურ სივრცეს. ამ კონტექსტში საინტერესოა საკულტო ადგილთა სახელების ტერმინოლოგიური ანალიზი ქართულსა და გერმანულში.

4.3. საკულტო ადგილთა სახელებთან დაკავშირებული ტერმინები ქართულსა და გერმანულში

საკულტო ადგილთა სახელები ონომასტიკის იმ სეგმენტს მიეკუთვნება, რომელიც განსაკუთრებით მკაფიოდ ასახავს ენის, რელიგიისა და კულტურული ტრადიციის ურთიერთქმედებას. საკრალური სივრცის სახელდებაში კონცენტრირდება საზოგადოების რელიგიური წარმოდგენები, ღირებულებითი სისტემები და ისტორიული გამოცდილება, რაც ეკლესიონიმებსა და მათთან დაკავშირებულ ონომასტიკურ ერთეულებს მნიშვნელოვან კვლევით რესურსად აქცევს. აღნიშნული ქვეთავი მიზნად ისახავს საკულტო ადგილთა სახელებთან დაკავშირებული ტერმინების (ეკლესიონიმი, ნეკრონიმი, ოიკოდომონიმი და სხვ.) მნიშვნელობისა და გამოყენების თავისებურებების წარმოჩენას ქართულსა და გერმანულ ენებში, აგრეთვე მათი სტრუქტურულ-სემანტიკური პარალელების

გამოვლენას. შედარებითი ანალიზი საშუალებას იძლევა გამოიკვეთოს როგორც საერთო ქრისტიანულ-კულტურული საფუძვლები, ისე ეროვნული ონომასტიკური ტრადიციების სპეციფიკა.

საკულტო სახელთა შესწავლა საქართველოში შედარებით გვიან იწყება, თუმცა ამ მიმართულებით არაერთი კვლევაა ჩატარებული. ონომასტიკაში საკულტო ადგილთა სახელებს თავისი ტერმინები გააჩნია. ეს ტერმინებია:

- ინდივიდუალური საკულტო ნაგებობათა საკუთარ სახელებს მიეკუთვნება ტერმინი **ეკლესიონიმი -Ekklesionyme** (ბერძ. *ekklesia* 'Versammlungsstätte, Kirche' შეკრების ადგილი, ეკლესია+ -onym სახელი).

- **ოიკოდომონიმი-Oikodomonym** (ბერძ. *oikodome* 'Gebäude' შენობა/ნაგებობა + -onym სახელი), რა თქმა უნდა, ეს არ გულისხმობს ნებისმიერი შენობის სახელს, ეს არის მხოლოდ ყველაზე ცნობილი, ყველაზე მიმზიდველი, ყველაზე საინტერესო შენობების სახელები. მაგ: წმინდა სტეფანეს ტაძარი, სანსუსის სასახლე, ჩელინჰოფის სასახლე და სხვა. ე.ი გამორჩეული ნაგებობანი, რომელთა შორის შეიძლება აღმოჩნდეს საკულტო ნაგებობაც.

- **ნეკრონიმი - Nekronym**(ბერძ. *nekros* 'Toter' მკვდარი, გარდაცვლილი + -onym), რომელიც საფლავების სახელების აღმნიშვნელია (კამიანეტსი). საფლავი თავისთავად წმინდა ადგილია გერმანიაში.

- **მიტონიმი-Mythonym** (ბერძ. *mythos* 'Mythos მითოსი, Märchen ზღაპარი' + -onym სახელი), საკუთარი სახელი მოგონილი, არარეალური, სულიერი თუ უსულო ობიექტისა. მათ შორისაა **მიტოანტროპონიმი, მიტოზოონიმი, მიტოტოპონიმი, მიტოფიტონიმი, მიტოპერსონიმი, თეონიმი-Theonym**(ბერძ. *theos* 'Gott ღმერთი' + -onym სახელი), მიტონიმის სახეობა, ღვთაების საკუთარი სახელი, მაგ: ზევსი, პოსეიდონი და სხვა (ცხადია, კამიანეტსი).

საკითხის კვლევისას ირკვევა, რომ ტერმინები **ნეკრონიმი** და **ოიკოდომონიმი** ქართულ ონომასტიკაში არ დასტურდება განსხვავებით გერმანულისაგან და ინგლისურისაგან.

საკულტო ადგილთა სახელების კვლევა, გვიჩვენებს, რომ ქართულში და გერმანულში სახელდების პრინციპი მსგავსია, მითთან თოპონიმებში, მითოპერსონიმებში, მითოტოპონიმებსა და მითოფიტონიმებში.

საკუთარი სახელის ადგილის განსაზღვრა ნებისმიერი ენის საერთო ლექსიკაში იმ პრობლემათა რიცხვს განეკუთვნება, რომელთა გამოკვლევასა და განსაზღვრას არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება თანამედროვე ენათმეცნიერებაში (ჯორბენაძე, საკუთარი სახელი ენის საერთო ლექსიკაში 1975, 127).

ტოპონიმის სახეობაში, რომელსაც ეკლესიონიმები ეწოდება, მოიაზრება ყველა საკულტო სახელი, „საკუთარი სახელი რელიგიური, საკულტო წეს-ჩვეულებათა აღსრულების ადგილისა, მათ შორის ეკლესიის, ნიშნის, სახატის, საჯვარის, ცალკე მდგომი საკურთხევის, წმინდა ქვის, წყაროს, ხის სახელწოდება (ცხადაია 1988, 42). მოცემული განმარტების მიხედვით ეკლესიონიმები არ არის მხოლოდ ქრისტიანული შინაარსის საკუთარი სახელები. თუმცა, საქართველოში ქრისტეს ცხოვრებასთან დაკავშირებული იერუსალიმური სიწმინდეების მნიშვნელოვანი ნაწილია ადგილის სახელები. მცხეთაში და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე გადმოღებული იქნა იერუსალიმური ტოპონიმები: **ბეთლემი**, **თაბორი**, **გეთსამანია**, **ბეთანია**, **ჯვარი**, **გოლგოთა**, **საბა განმწმენდელის მონასტერი** და სხვ. სხვა იერუსალიმურ სახელებთან შედარებით, ბეთლემი უფრო ხშირად გვხვდება საქართველოში (ბერიძე, ტაძრები და სახელები 2010, 3-4).

გერმანულ სამეცნიერო ლიტერატურაში მიღებული განმარტების თანახმად, ონომასტიკური ტერმინი ეკლესიონიმი - **Ekklesionym** აერთიანებს ეკლესიებისა და სხვა საკრალურ/ რელიგიურ ნაგებობათა სახლებს, როგორიცაა: **ოიკონიმები** (დასახლებული პუნქტის სახელი) – **Oikonymen** (Siedlungsnamen), **ურბანონიმი** (მცირე ზომის დასახლებული ობიექტის სახელი) **Urbanonymen** (kleinere Objekt einer halb von Siedlungen), **ოიკოდომონიმი** (გამორჩეული შენობა - ნაგებობის სახელი) - **Oikodomonymen** (Gebäudenamen) და **ნეკრონიმი** (საფლავთა სახელი) - **Nekronymen** (Friedhofsnamen) (Kamianets 2000, 48); ნაგელი, 2008:302; ვებერი 2004, 467). ტერმინ **ეკლესიონიმის** სტრუქტურა გვიჩვენებს, რომ ის ანალოგიურად არის ჩამოყალიბებული, როგორც სხვა ამ ტიპის ონომასტიკური ტერმინები, ლათინური ან

ბერძნული სიტყვის სესხება + სიტყვის ძირითადი სახელწოდება name სახელი, რომელიც უზრუნველყოფს ტერმინის საერთაშორისოობას, რადგან იგი უფრო მეტად მოდელირებულია მაგ. როგორიცაა: ანთროპონიმი, ტოპონიმი, ორონიმი, ჰიდრონიმი და ა.შ. ჩვენს შემთხვევაში ეს არის ბერძნული სიტყვა ekklēsia, ეკლესია „შეხვედრის ადგილი“, რომელიც ყურადღებას ამახვილებს შენობის კონკრეტულ და დამახასიათებელ ტიპზე (Owsinski 2018, 84). ხოლო ქართულში მიღებული განმარტების თანახმად ეკლესია [ბერძ. ekklēsia შესაკრებელი] საგანგებო შენობა, სადაც იმართება მღვდელმსახურება (წირვა-ლოცვა), - საერთო სამლოცველო, საყდარი, ტაძარი (<http://www.ena.ge/explanatory-online> 2005-2006). ქართულში მიღებული განმარტების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ეკლესიონიმი უნდა იყოს მხოლოდ ეკლესია-მონასტრების სახელების აღმნიშვნელი ტერმინი, რადგან სხვა ტერმინები, როგორიცაა: ოიკონიმები, ურბანონიმი, ოიკოდომონიმი და ნეკრონიმი, რაც აგრეთვე ეკლესიონიმებად განიხილება ვფიქრობთ, თითოეული ტერმინი შინაარსობრივად სრულიად განსხვავდება ეკლესიისაგან. ვფიქრობთ, უკეთესი იქნება თუ თითოეული მათგანი იქნება ცალკე მდგომი ხოლო მათი აღმნიშვნელი საერთო ტერმინად გამოვიყენოთ **საკულტო სახელები** Kultnamen, ცხადია ეს ტერმინი საკულტო სახელები Kultnamen გერმანულ ენაშიც არსებობს და, როგორც ქართულში აქაც გამოიყენება ეკლესიონიმის სინონიმად, თუმცა, უნდა აღვნიშნოთ რომ ეკლესიის მნიშვნელობის განმარტება ქართულსა და გერმანულში განსხვავებულადაა წარმოდგენილი. შესაბამისად განსხვავებული დატვირთვაც აქვს ტერმინს.

მრავალი საეკლესიო ნაგებობის არსებობა პოლონეთში, ან თუნდაც ევროპაში, უკავშირდება ეკლესიის, არა როგორც ინსტიტუტის, არამედ მასზე გაცილებით უფრო დიდ ინსტიტუციად არსებობას. დღეს აღმართული საკრალური შენობების დიდი რაოდენობა მოწმობს ამის შესახებ. მეთერთმეტე საუკუნიდან მოყოლებული, შეიმჩნევა წმინდა ხუროთმოძღვრების ინტენსიური განვითარება. ეკლესიებსა და მათში შესრულებული რელიგიური რიტუალების მიზანი იყო შეეხსენებინა და ესწავლებინა ხალხისათვის ეკლესიის ერთგულება, რომლის მიხედვითაც მათ ყოველთვის შეეძლო სრულიად დაყრდნობოდნენ და მინდობოდნენ ეკლესიას, რათა თავი დაეღწიათ მის გარეთ არსებული ამპარტავნებისაგან. დროთა განმავლობაში

გაიზარდა, როგორც აშენებული ეკლესიების რაოდენობა, აგრეთვე სამრევლოების რაოდენობაც და ამავე დროს უფრო მტკიცეც გახდა მათ შორის კავშირი (Owsinski 2018, 84-85).

თითქმის პარალელურად განვითარდა საეკლესიო სახელების ტრადიცია. სავარაუდოდ, საეკლესიო პერიოდის დაწყება ალბათ მეოთხე საუკუნით თარიღდება და იგი თავდაპირველად საკურთხეველში დაცულ წმინდა მოწამეებთან ან იესო ქრისტეს დიდ აღმსარებლებთან იყო დაკავშირებული. თუ ეკლესიაში არ იყო რელიკვია, შენობა ძირითადად იესო ქრისტეს ეძღვნებოდა. მარიამის კულტის განვითარებასთან ერთად, ეკლესიებმა მიიღო სახელები, რომლებიც დაკავშირებულია დედა ღვთისმშობლის ფიგურასთან. ე.წ. ტრენტის საბჭოს შემდეგ (1545-1563), წმინდანთა თაყვანისცემა დადასტურდა და დაწინაურდა, რამაც წმინდანები ეკლესიის მფარველებად აქცია (იხ. ჰოლი 2005, 199). ამის შემდეგ მქადაგებლებსა და მრევლს შეეძლოთ თავიანთი სოფლის ეკლესიის იდენტიფიცირება/ სახელდება და ყოველთვის ლოცვებით მიმართავდნენ თავიანთ მფარველ წმინდანს. საეკლესიო სახელების ანალიზისას აღინიშნა, რომ ეს ყოველივე ხელს უწყობს კონკრეტული საზოგადოების რელიგიური მენტალიტეტის, პილიგრიმებისა და წმინდანთა თაყვანისმცემლობის რეკონსტრუქციას. იგი ასევე შეიძლება ჩაითვალოს შერჩეული მოსახლეობის სოციალური ცხოვრების შესწავლისათვის (მაგ. საერთაშორისო კონტაქტები და გავლენები) (Owsinski 2018, 85). ოვსინსკი აგრეთვე აღნიშნავს, რომ ამ სახის ენობრივი გამოკვლევა შეიძლება დაეხმაროს ეთნო-სოციოლინგვისტურ კვლევებში, რომლებშიც განხილული უნდა იქნას მხოლოდ სოციალური ცვლილებები, სოციალური ფონის და ხალხთა რელიგიის ენობრივ საკითხებში (Owsinski 2018). ოვსინსკი განმარტავს, რომ გერმანიაში ერთ-ერთი ეპარქიის, კერძოდ, კილცეს ეპარქიის ტერიტორიაზე არსებულ ეკლესიათა სახელების ანალიზზე დაყრდნობით, ეკლესიონიმები შესაძლოა დაიყოს შვიდ ჯგუფად:

- **ტრინიტარული ეკლესიონიმები**, ეკლესიონიმები, რომლებიც ღმერთის სამებას უკავშირდება (ჰიპოტაქსი); *Kirchender Heiligen Dreifaltigkeit* -*წმინდა სამების ეკლესიები*; *საქართველოში მრავლად არის წმინდა სამების სახელობის ეკლესია - მონასტრები, კერძოდ: ხობის წმინდა სამების ეკლესია, წეროვნის სამების ეკლესია,*

მელაანის სამება, ბათუმის ყოვლადწმინდა სამების სახელობის ტაძარი, სალიბაურის წმინდა სამების ტაძარი, გერგეტის სამება, თბილისის ყოვლადწმინდა სამების (ძველი) ტაძარი, წმინდა სამების სახელობის ეკლესია (თბილისი), თბილისის წმინდა სამების საკათედრო ტაძარი, ზემო ალვანის სამების ეკლესია, წმინდა სამების ეკლესია სოფელი მარტყოფი და სხვა.

- **ქრისტოლოგიური ეკლესიონიმები**, რომელიც იესო ქრისტეს უკავშირდება; Christkönigskirche - უფლის, ქრისტეს ტაძარი, Heiligstes-Herz-Jesu-Kirche-წმინდესი გულის, იესოს ტაძარი, Heiliges-Kreuz-Kirche-წმინდა ჯვრის ეკლესია/ტაძარი, *Basilika vom Heiligen Grab*-წმინდა საფლავის ბაზილიკა და სხვა. საქართველოში: ჯვრის მონასტერი, ზემო ნიქოზის ღვთაების ეკლესია, ღვთაების სამონასტრო კომპლექსი (სოფელი მარტყოფი), ჯვართამაღლების ტაძარი (მცხეთა), ახშნის გორის ჯვრის ეკლესია, პატარა ჯვრის ეკლესია (ახმეტა), ლაშარის ჯვარი სალოცავი, ახშნის მაცხოვრის ეკლესია, ახმეტის ჯვარპატიოსნის ეკლესია... ჯვართა დაკავშირებული ტაძრების სახელები ერქმევა არა მხოლოდ იმიტომ რომ არქიტექტურულად უკავშირდება ნაგებობა ჯვარს, არამედ მისი ქრისტიანული შინაარსის მიხედვითაც. ამიტომ როგორც გერმანულში, ისე ქართულში ქრისტოლოგიაში განვიხილავთ მას.

- **სულიწმიდასთან დაკავშირებული ეკლესიონიმები**; *Heilig-Geist-Kirche*-სულიწმინდის ეკლესია; სულიწმინდის ეკლესია საქართველოშიც დასტურდება, მაგ: სულიწმინდის სახელობის კათოლიკური ეკლესია (ბათუმი).

- **მარიამ ღვთისმშობელის სახელთან დაკავშირებული ეკლესიონიმები**; Kirche des Heiligen Geistes und der schmerzens reichen Muttergottes-სულიწმინდისა და მწუხარე ღვთისმშობელის ტაძარი; *die Mariä-Name-Kirche* -მარიამის სახელობის ტაძარი, *Die Mariä-Geburt-Kirchen* - შობის ტაძრები. საქართველოში მრავალი ეკლესია არის მარიამ ღვთისმშობლის სახელობის. როგორცაა მაგალითად: ვარძიის ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი, საფარა, გორის ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის სახელობის საკათედრო ტაძარი, ზემო ხოდაშნის წმინდა მარიამის ეკლესია, ეკლესია ღვთისმშობლია (სოფელი თელეთი), ივერიის ღვთისმშობლის ხატის სახელობის დედათა მონასტერი (სოფელი მარტყოფი), ღვთისმშობლის

ეკლესია (სოფელი სართიჭალა), მარიამ ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი ეკლესია მაცხოვრისა (სოფელი მარტყოფი), მარიამ ღვთისმშობლის შობის ეკლესია(გარდაბანი), კოდმანის ღვთისმშობლის ეკლესია, გეტსამანია ღვთისმშობლის სახელობის ეკლესია (მცხეთა), ნიჩბისის ღვთისმშობელი (XIX ს), ახალუბნის ღვთისმშობლის სახელობის ეკლესია, მახათას ივერიის ღვთისმშობლის ხატის ტაძარი, აწყურის ღვთისმშობლის ეკლესია, ქორეთის ღვთისმშობლის ეკლესია და სხვა.

- ეკლესიონიმები, რომლებიც უკავშირდება და გულისხმობს წმინდა ოჯახს; *Heilige-Familie-Kirche*-წმინდა ოჯახის ტაძარი;

- ანგელოზთან დაკავშირებული ეკლესია; *Erzengel-Michael-Kirche*-მთავარანგელოზ მიქაელის ტაძარი. ქართული: წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ტაძრები, დუმასტურის მთავარანგელოზთა ეკლესია, მატნის მთავარანგელოზის ეკლესია, ზემო ალვანის იოანე ნათლისმცემლის ეკლესია, ჯუმათის მიქაელ და გაბრიელ მთავარანგელოზთა სახელობის ეკლესია, მთავარანგელოზ მიქაელისა და გაბრიელის სახელობის ეკლესია (სოფელი მარტყოფი), სარფის წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ტაძარი და ა.შ.

- ეკლესიონიმები, რომლებიც უკავშირდება კათოლიკური ეკლესიის მიერ კურთხეულ წმინდანთა სახელებს. *HL.-Nikolaus-Kirchen*-წმ.ნიკოლაუსის ტაძარი, *HL.-Petrus-und-Paulus-Kirchen*-წმ.პეტრესა და პავლეს ტაძარი, *HL.-Martha-Kirche* - წმ.მართას ეკლესია,*HL.-Thekla-Kirche*-წმ.თეკლას ეკლესია, *HL.-Margareta-Kirche*-წმ.მარგარეტას ტაძარი და სხვა (Owsinski 2018, 85-97). საქართველოში: პეტრე-პავლობის ეკლესია, ივლიტესა და კვირიკეს სახელობის ეკლესია, წმინდა ნინოს ეკლესია,ბოდბის წმინდა ნინოს სახელობის დედათა მონასტერი, ლომისას წმინდა გიორგის ეკლესია, ქორეთის წმინდა თევდორეს ეკლესია, მატნის წმინდა ნიკოლოზის ეკლესია – XVIს, თეთრი გიორგის ეკლესია,

კურტანიძეულის წმინდა მარინეს ეკლესია, ჩაბინაანის წმინდა კვირიკეს ეკლესია, აწყურის წმინდა თევდორეს ეკლესია, ახმეტის წმინდა ბარბარეს ეკლესია და სხვა.

აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოში არსებული ეკლესია - მონასტრების სახელდების სტრუქტურა და სახელდების მოტივაცია ანალოგიურია გერმანულისა.

ქართულ ტოპონიმიაში ეკლესიონიმთა ერთი ნაწილი კომპოზიტურია და მის მეორე ნაწილს წარმოადგენს ზედსართავი სახელი **წმინდა**. მაგალითად, გიორგიწმინდა, ანდრიაწმინდა, სტეფანწმინდა, მარიამწმინდა, ელიაწმინდა, და სხვა სოფელთა სახელებია, რომლებიც თავის დროზე ეკლესიის სახელები იყო და შემდეგ გადავიდა სოფელზე. მ.ბერიძის აზრით, ამ ტიპის სახელები გაერთიანდება მეტონიმთა კლასში (ბერიძე, ტაძრები და სახელები 2010, 5).

მთაწმინდა - Heiligenberg(Heiligen-წმინდა, berg-მთა), ეკლესიონიმი რომლებიც არიან ზუსტი ურთიერთშესატყვისი ტერმინები ქართულსა და გერმანულში. ამასთან ორივე ენაში აღნიშნული ტერმინები გამოიყენება ერთი ობიექტის „წმინდა მთის“ აღსანიშნავად.

წმინდა გიორგისთან დაკავშირებული სახელები ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული საკუთარი სახელია: ეკლესიონიმებში, ტოპონიმებსა და ანთროპონიმებში. მაგალითად, წმინდა გიორგის სახელობის ტაძრები, სოფლების სახელი **გიორგიწმინდა**, რომელიც მრავლად გვხვდება ისტორიულ მესხეთში. პიროვნებათა გვარ-სახელები, მაგ: **გიორგი** ყველაზე გავრცელებული საკუთარი სახელია, გვარები: **გიორგაძე, გიორგობიანი, გიორგანაშვილი** და სხვა. ამასთან საქართველოში ასევე გავრცელებულია სხვა რელიგიური სახელებიც: პეტრე, იოსები, მიხაელი, არჩილი, ანდრეა, ნიკოლოზი, დავითი, ანტონი, ზაქარია, იაკობი, ლუკა, მარიამიდა ა.შ. ცნობილია, რომ თავდაპირველად ადამიანებს ერთი სახელით მოიხსენიებდნენ. მაგ: ებრაელების სახელებია **იოსები, საული, ბერძნები აჩილ, დემოსთენეს**, რომელთა **ნუმიტორი, რომულუსი**, გერმანელები **ჰაგენ, ზიგფრიდი**. წმინდა წერილებში, განსაკუთრებით ძველ აღთქმაში, სახელის წარმოშობა და მნიშვნელობა მოცემულია თითქმის ყველა სახელისთვის. **ჰანა** თავის შვილს **სამუელს** უწოდებს, ღმერთი გამოეცხადება და ეუბნება მარიამს, რომ შენ ძე გეყოლება და **იესო** უნდა დაარქვა, რომელიც მომავალში თავის ხალხს გადაარჩენს. **ისრაელი (Gottes kämpfer - წმინდა მეომარი)**, რადგან ეს ადგილი შემდგომ იქცა უფლისა და

ადამიანების ბრძოლის ადგილად. ამის ანალოგიურად იქმნება გერმანული გვარებიც. გერმანული გვარების უმეტესობა იწყება ან მთავრდება სიტყვით *hild*(Kampf), რაც ბრძოლას/მებრძოლს ნიშნავს, მაგალითად: *Hildebrand, Hildegunde, Kriemhild, Brunhild* და ა.შ. საკუთარი სახელი ჰაინრიხი *Hein (der Tod freunde Hein) Heinrich* სიკვდილის მეგობარი, გერჰარდი -*Gerhard* (გმირი), სახელი იაკობი-*Jakob*, პეტერსი - *Peters*, ანდერსენი--*Andersen* und ანდრესენი- *Andresen* (*Andreas*- ანდრეა), ჰანს კრისტიან ანდერსენი *Alberti, Anthony, Bartholdy, Georgi, Gregory, Heinrich, Henrici, Matthäi, Nikolai, Pauly, Philippi, Rudolfi, Ulrichi, Wilhelmi, Matthiä, Zachariä; Michaelis, Davidis*, გვარი *Klufmann* (*Klaus, Nikolaus*), *Goda-fried* (*Gottfried, Gott*-ღმერთი, *fried*-მშვიდობა) *Godo, Gode, Goethe*, ამ ტიპის გვარებია: *Sieg-fried Sicco, Od-fried Odo, Otto* თუმცა *Gott*-სრულიად განსხვავებული კომპოზიტიური სახელის შემადგენლობაშიც გვხვდება *Gott-schalk*-ზოროტება. კვლევა გვიჩვენებს, რომ რელიგიური საკუთარი სახელები, როგორც ქართულში, ასევე გერმანულში მსგავსია, რა თქმა უნდა, იგრძნობა ენობრივი გავლენა თითოეულ მათგანზე. რაც შეეხება გვარებს აქაც შეინიშნება მსგავსება, მაგ: ქართული გიორგაძე, ნიკოლაძე, ნიკოლეიშვილი, გერმანული *Kriemhild, Klufmann* (*Klaus, Nikolaus, mann*-კაცი, ადამიანი) და ა.შ.

საკულტო ადგილთა სახელების ონომასტიკური ტერმინოლოგიის ქართულსა და გერმანულ ენებში გაანალიზებისას გამოიკვეთა, როგორც საერთო, ისე განსხვავებული კონცეპტუალური მიდგომები. დადგინდა, რომ ეკლესიონიმი წარმოადგენს საკულტო სახელების ძირითად ტერმინს ორივე ტრადიციაში, თუმცა მისი შინაარსობრივი მოცულობა განსხვავებულია: გერმანულ ონომასტიკურ პრაქტიკაში ეკლესიონიმი მოიცავს ეკლესიებთან ერთად სხვა საკრალურ ობიექტთა სახელებსაც (ოიკოდომონიმები, ნეკრონიმები და სხვ.), მაშინ როდესაც ქართულ ტრადიციაში იგი უმეტესად ეკლესია-მონასტრების სახელებს უკავშირდება. ამან წარმოაჩინა ტერმინოლოგიური დიფერენციაციის აუცილებლობა ქართულ ონომასტიკაში და საკულტო სახელების როგორც უფრო ფართო კატეგორიის ცალკე გამოყოფის მიზანშეწონილობა.

შედარებითმა ანალიზმა ცხადყო, რომ ეკლესიონიმთა სახელდების მოტივაცია და სტრუქტურული ტიპები ორივე ენაში მნიშვნელოვნად ემთხვევა:

ქრისტოლოგიური, ტრინიტარული, მარიამ ღვთისმშობლის სახელთან დაკავშირებული და წმინდანთა სახელებზე დაფუძნებული ეკლესიონიმები ერთნაირი პრინციპებით ფორმირდება ქართულსა და გერმანულში. ამგვარი პარალელები ნათლად ასახავს ქრისტიანული კულტურის საერთო სემანტიკურ საფუძველს და რელიგიური კონცეპტების ონომასტიკურ რეალიზაციას სხვადასხვა ენობრივ სივრცეში. ამასთან, საკულტო სახელების ანალიზმა წარმოაჩინა მათი ღირებულება ისტორიულ-კულტურული პროცესების, რელიგიური მენტალიტეტისა და სოციალური კონტაქტების რეკონსტრუქციისათვის, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ეკლესიონიმებისა და მასთან დაკავშირებული ტერმინების ინტერდისციპლინურ კვლევით პოტენციალს.

საკულტო სახელთა ანალიზმა ცხადყო, რომ ტოპონიმები არა მხოლოდ

გეოგრაფიულ ობიექტებს აღნიშნავს, არამედ მნიშვნელოვანი კულტურულ-ისტორიული ინფორმაციის მატარებელია. ამგვარი მასალის სისტემური შესწავლა მოითხოვს შესაბამის თეორიულ ჩარჩოსა და დარგობრივი ტერმინოლოგიის დაზუსტებას, რის გამოც აუცილებელია ონომასტიკის ქვედარგის — ტოპონომასტიკის — ცალკე განხილვა.

4.4. ერთი ონომასტიკური ტერმინის შესახებ გერმანულში (ტოპონომასტიკა)

ონომასტიკური ტერმინოლოგიის სიზუსტე და სტაბილურობა ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ინდიკატორად მიიჩნევა დარგის თეორიული ჩამოყალიბებისა და მეთოდოლოგიური განვითარების შეფასებისას. განსაკუთრებით საყურადღებოა ის შემთხვევები, როდესაც ერთი და იგივე სამეცნიერო კონტექსტი თუ ცნება სხვადასხვა ენასა და ტრადიციაში განსხვავებული ტერმინებით აღინიშნება, რაც ქმნის ტერმინოლოგიური დიფერენციაციისა და სინონიმის პრობლემას. ამ კონტექსტში ინტერესს იწვევს ტერმინი **ტოპონომასტიკა**, რომელიც გერმანულ სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრებულია, ხოლო ქართულში პარალელურად

ფუნქციონირებს ტერმინებთან **ტოპონიმისტიკა** და **ტოპონიმასტიკა**. ქვეთავის მიზანია გაანალიზდეს ტოპონომასტიკის როგორც ონომასტიკის ქვედარგის ტერმინოლოგიური სტატუსი, მისი სემანტიკური არეალი გერმანულ ენაში და მისი შესაბამისობები ქართულ ონომასტიკურ ტერმინოლოგიაში.

ხშირად ტერმინთა სიზუსტე გამოიყენება, როგორც მეცნიერების განვითარების საზომი. არსებობს დოკუმენტები, რომლებშიც აღწერილია ზოგადი ტერმინოლოგიური საკითხები. მეცნიერების სხვადასხვა დარგის საერთაშორისო და ნაციონალური ტერმინოლოგია, რომელიც კონკრეტული ქვეყნებისათვის არის მისაღები.

საენათმეცნიერო ტერმინოლოგიის დამუშავება ლინგვისტური კუთხით საკმაოდ ახალი სამეცნიერო სფეროა. ჩატარებული კვლევა საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ ონომასტიკური ტერმინი **ტოპონომასტიკა**.

საკუთარ სახელებში, ადგილისაა ის თუ ადამიანისა, შემონახულია უძველესი ცნობები ადამიანთა საზოგადოებრივი ცხოვრების, ისტორიული მოვლენების შესახებ. თავისი მდგრადობით, ძნელად ცვალებადობის წყალობით მას შეუძლია დიდი ხნის მანძილზე შემოინახოს ისეთი ძვირფასი ცნობები, რომელნიც არსად არ არის ფიქსირებული და არც შეიძლება იყოს. ყველა ტოპონიმი თავისებური ნიშანია ამა თუ იმ ისტორიული წყობისა, ისტორიული ვითარებისა (ხორნაული 2003, 31). *ქართულში მიღებული განმარტების თანახმად, ონომასტიკა* - სახელთა შემსწავლელი მეცნიერებაა, გერმანულ ენაში *Onomastik*, *Namenkunde* (სახელის დარქმევის ხელოვნება), *Namenforschung* (სახელთა კვლევა); ინგლისურ ენაში: *onomastics*, *namestudy* (სახელთა კვლევა), ხოლო რუსულში: *Ономастика*, *искусство давать имена* (სახელთა დარქმევის ხელოვნება/ სახელდების ხელოვნება).

ონომასტიკის მიმართულებას, ქვედარგს წარმოადგენს **ტოპონომასტიკა**. გერმანული სამეცნიერო ლიტერატურის მიხედვით ტოპონომასტიკა *Namenforschung/Toponomastik* (ადგილის სახელთა კვლევა). მომდინარეობს ბერძნული სიტყვისაგან „*topos*” – *Ort* (ადგილი), ხოლო „*onoma*” – *Eigenname* საკუთარი სახელი. ადგილის სახელთა კვლევაში მეცნიერები მოიაზრებენ თითოეული ადგილის სახელის, როგორც წერილობით ასევე მის წარმოთქმის ფორმებს სალიტერატურო თუ

დიალექტურ მეტყველებაში. აგრეთვე სახელის დარქმევის მოტივსა და პერიოდს. ამით ისინი იკვლევენ ისტორიულად და ლინგვისტურად მნიშვნელოვან ინფორმაციას ამა თუ იმ დასახლებული ან დაუსახლებელი გეოგრაფიული პუნქტის შესახებ (<https://www.kbl.badw.de>).

ტოპონომასტიკა, როგორც ონომასტიკის მიმართულებას, საფუძველი ჩაეყარა 1934 წელს ებერჰარდ კრანცმაიერის ნაშრომის “Ortsnamen forschung im Grenzland (1934)” (სასაზღვრო ზოლის ტოპონომასტიკა) შემდეგ. მიუხედავად საკითხის აქტუალობისა და მკვლევართა დიდი ინტერესისა. ტოპონომასტიკა, როგორც ონომასტიკის მიმართულებად ჩამოყალიბებას თითქმის 80 წელი დასჭირდა ევროპის ქვეყნებში. ევროპელ მეცნიერთა შორის დღესაც მიმდინარეობს კონსესუსი ტოპონომასტიკის მიმართულების ზოგიერთ საკითხთან დაკავშირებით (პეტრულევიჩი, 2010).

პ.ცხადაიას მიხედვით **ტოპონიმია** - ტოპონიმთა ერთობლიობა. მაგ: ქართლის ტოპონიმია, თბილისის ტოპონიმია და სხვა. ხოლო **ტოპონიმისტიკა** არის ონომასტიკის ქვედარგი, რომელიც შეისწავლის ტოპონიმებს, მათი წარმოშობის, განვითარების და ფუნქციონირების კანონზომიერებებს. ამავე მნიშვნელობით გამოიყენება „ტოპონომასტიკა“ (ცხადაია 1988, 110).

ქართულ ტოპონიმთა განმარტებით-ეტიმოლოგიური ლექსიკონის მიხედვით, ტოპონიმისტიკა ონომასტიკის (საკუთარი სახელების შემსწავლელი მეცნიერების) ნაწილია, რომელიც სწავლობს გეოგრაფიულ სახელებს ანუ ტოპონიმებს.

გეოგრაფიულ სახელთა პირველი და ძირითადი ფუნქცია დედამიწის ზედაპირზე ადგილის მონიშვნაა (თანამედროვე ზუსტი მეცნიერებები ამ დანიშნულებით კოორდინატთა სისტემას იყენებს). ამასთანავე, ტოპონიმისტიკას დიდი შემეცნებითი მნიშვნელობა აქვს: ის წარმოადგენს უძვირფასეს წყაროს ამა თუ იმ ენის (ხალხის) ისტორიის კვლევისათვის. ტოპონიმისტიკა გვცხადებს ისტორიული წარსულის აღდგენაში, ხალხთა განსახლების საზღვრების დადგენაში, ეკონომიკური და კულტურული ცენტრების გეოგრაფიის განსაზღვრაში, სავაჭრო გზების მონიშვნაში და ა.შ. ტოპონიმები ერთგვარად მიწიდან ამოზრდილი სახელებია, რომლებიც ხალხთა

ისტორიის, ყოფისა და ცხოვრების დამახასიათებელ თავისებურებებს ინახავს (სუხიშვილი, 2009).

განხილულმა მასალამ აჩვენა, რომ ტერმინი **ტოპონიმასტიკა** გერმანულ ენაში გამოიყენება როგორც ონომასტიკის ქვედარგის აღმნიშვნელი ტერმინი, რომელიც მიზნად ისახავს გეოგრაფიული სახელების — ტოპონიმების — ლინგვისტურ, ისტორიულ და დიალექტოლოგიურ კვლევას. შინაარსობრივად იგი სრულად ემთხვევა იმ კვლევით სფეროს, რომელსაც ქართულ ენაში **ტოპონიმია** და **ტოპონიმასტიკა** აღნიშნავს. ვფიქრობთ, ტოპონიმასტიკა შესაძლებელია დაკავშირებული იყოს **ონიმისა** და **ონომას** სხვადასხვაგვარ გააზრებასთან.

ამავე დროს, ტერმინი **ტოპონიმია** მკაფიოდ განსხვავდება აღნიშნული დარგობრივი ტერმინებისგან და აღნიშნავს არა კვლევის მიმართულებას, არამედ კონკრეტულ სივრცეში არსებულ ტოპონიმთა ერთობლიობას. აღნიშნული დიფერენციაცია მნიშვნელოვანია ტერმინოლოგიური სიზუსტისათვის და თავიდან გვაცილებს ცნებათა აღრევას სამეცნიერო დისკურსში.

შედარებითი ანალიზი ცხადყოფს, რომ ტერმინთა მრავალფეროვნება განპირობებულია სხვადასხვა ეროვნული სამეცნიერო სკოლების ტრადიციებით და არა კვლევის საგნის შინაარსობრივი განსხვავებით. შესაბამისად, ტოპონომასტიკა შეიძლება განიხილებოდეს, როგორც საერთაშორისო ტერმინოლოგიური ვარიანტი, რომელიც ფუნქციურად შეესაბამება ქართულ **ტოპონიმიკასა** და **ტოპონიმასტიკას** და ხელს უწყობს ონომასტიკური კვლევების ტერმინოლოგიურ ჰარმონიზაციას საერთაშორისო სამეცნიერო სივრცეში.

4.5. ტოპონიმური ტერმინები მესხურ დიალექტში

მესხური დიალექტის ტოპონიმური მასალა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს როგორც ისტორიულ-ენობრივი, ისე კულტურულ-ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით. სამხრეთ საქართველოს ეს რეგიონი საუკუნეთა განმავლობაში წარმოადგენდა ინტენსიური კულტურული და პოლიტიკური კონტაქტების არეალს, რაც აისახა როგორც ენის ლექსიკურ ფონდში, ისე გეოგრაფიული სახელების

სისტემაში. ტოპონიმური ტერმინები მესხურ დიალექტში ინახავს არქაულ ენობრივ ფენებს, დიალექტურ თავისებურებებსა და სხვაენოვან გავლენებს, რომლებიც თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში ხშირად უკვე დაკარგულია ან სემანტიკურად ტრანსფორმირებულია.

ქვეთავის მიზანია გამოიკვეთოს მესხურ დიალექტში დამკვიდრებული ტოპონიმური ტერმინების სტრუქტურულ-სემანტიკური სპეციფიკა, მათი ფუნქციონირება ტოპონიმთა წარმოქმნის პროცესში და სემანტიკური ცვლილებების დინამიკა, რაც ნათლად წარმოაჩენს დიალექტური ლექსიკის როლს რეგიონული ონომასტიკური სისტემის ჩამოყალიბებაში.

ტოპონიმური ტერმინთა შესწავლა და დამუშავება ლინგვისტური კუთხით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან ცნობილია, რომ გეოგრაფიულ ობიექტთა სახელები ფასდაუდებელ ცნობებს შეიცავენ ამა თუ იმ ქვეყნის, ხალხის წარსული ყოფაცხოვრების, წეს-ჩვეულებების, რელიგიური რწმენა-წარმოდგენების, კულტურული, სოციალური თუ პოლიტიკური ვითარების შესწავლის მხრივ. ისინი თაობიდან თაობას გადაეცემა, ზოგჯერ შეცვლილი, ზოგჯერ კი - უცვლელი სახით. ვფიქრობთ, მნიშვნელოვანია ონომასტიკური მასალის ლინგვისტური ანალიზი, რათა გამოვლინდეს ტოპონიმურ ტერმინთა სტრუქტურულ-სემანტიკური თავისებურებანი.

ტოპონიმი და, საერთოდ, ყველა საკუთარი სახელი ენის ლექსიკური ფონდის თავისებურ ჯგუფს ქმნის. ტოპონიმებში გამოვლენილი ფონეტიკური პროცესები ერთ-ერთი ანგარიშგასაწევი წყაროა ისტორიული დიალექტოლოგიისა და, საერთოდ, ენის ისტორიისათვის (ჯორბენაძე 1993, 60).

მესხეთის ტოპონიმიაში გვხვდება ისეთი სახელები, რომელთაც მეტი სიახლოვე აქვთ დიალექტთან, ვიდრე სალიტერატურო ქართულთან, რაც განპირობებულია მათი არქაულობით (ბერიძე 2013, 74).

მესხურ დიალექტში, ჩვენ მოვიაზრებთ სამცხურსა და ჯავახურს.

მესხურ დიალექტში ტოპონიმური ტერმინები კლასიფიცირდება შემდეგი ლინგვისტური მახასიათებლებით, ტოპონიმური ტერმინები: **ყოველგვარი მაწარმოებლის გარეშე; მრავლობითი რიცხვი; წარმოქმნა; კომპოზიტები** და სხვა.

განვიხილავთ კონკრეტულ მაგალითებს, ამ მხრივ ერთ-ერთი ჩვენთვის საინტერესო ჰიდრონიმული ტერმინია **ღელე**. ღელე უძველესი ჰიდრონიმული ტერმინია. მისგან არის ნაწარმოები **ღელავს** სიტყვა თავისი სამი მნიშვნელობით: წყლის **ღელვა**, ნათესის **ღელვა**, ადამიანის **ღელვა**. ღელავს ფორმის შესატყვისია მეგრული **ღალუნს**. ორივე ფორმა ნასახელარია და მიღებულია ღელე სახელისაგან, რომლის კანონზომიერი შესატყვისია ზანური **ღალ**-. მესხურში **ღელე** ტერმინის პარალელურად იხმარება მეორე ჰიდრონიმული ტერმინი **ხევი**, თავისი ტრადიციული მნიშვნელობით, მაგრამ პარალელურად ხშირად იხმარება **ხევაც** იმავე მნიშვნელობით. **ხევა** შედარებით მცირე ხევს ჰქვია. **ხევ** სახელისაგანაც იწარმოება ზმნა, წყლის დახევების, დაგდების მნიშვნელობით. დახევება - „ბლომად მიშვება წყლისა“. ე.ი. ღელა||ღელო ღელე. როგორც ჩანს, მას შემდეგ, რაც მოხდა ასიმილაცია და საბოლოოდ ჩამოყალიბდა **ღელე** ფორმა (ბერიძე 2008, 194-195).

საინტერესო არქაულ ფორმებს იძლევა მსაზღვრელ-საზღვრულის ინვერსიული რიგი: კლდეწითლები, მიწაფხვნილი||მიწაფშხვნილი, ქვაცხელი, ქვათეთრა, წყაროდიდი, თავშავი და სხვა (ბერიძე 2008, 122).

ტბა არის უძველესი ჰიდრონიმული ტერმინი. საბას მიხედვით „ტბა-ზღვა არს მომცრო. ტბას უწოდებენ ნავთსაყუდელსა. ტბორე - ავი გუბე“. ტბასა და ტბორეს წყაროსთანაც განმარტავს საბა და ფაქტობრივად იმავეს იმეორებს: „სადა გარე შემოევლების უწოდებენ ტბასა, ცუდსა, მცირესა ტბათაგანსა ტბორე“. მ.ბერიძის აზრით, ტბისთვის მთავარია ის, რომ „გარე შემოევლების“, სიდიდის მიხედვით იგი მხოლოდ ზღვას ჩამოუვარდება და შეიძლება ზღვაც კი იყოს. სივრცობრივი განზომილება მისი ენას არ დაუკანონებია, აქედან გამომდინარე მოსალოდნელია აღსანიშნი ობიექტის გაიგივება სხვადასხვა ფართობების მიხედვით. გეოგრაფიული გარემოს მიხედვით, შესაძლოა ტერმინთა ერთმანეთთან გაიგივებაც კი. რამდენადაც შეიძლება **ზღვისა** და **ტბის** იგივეობა და შესაძლებელია **ტბისა** და **ტბორის** იგივეობა, აქედან გამომდინარე, არის პირობითობა **ზღვისა** და **ტბორის** იგივეობისა, თუმცა ტოპონიმიაში ტბორისათვის ზღვის წოდების ფაქტი არ დასტურდება (ბერიძე 2008, 204-205). ჯავახეთში, სადაც ტბების სიმრავლეა, გამიჯნული მაინც არ არის **ტბა** და **ტბორი**. **ტბა** არის **ფარავნის ტბაც** და ტბად შეიძლება იწოდოს ტერიტორია, რომელშიც

დროებით დგება წყალი, ან **ნატბეურია**, მდგარა წყალი და გამქრალა. გარდა ამისა, **ტბორის** გაგება ტრადიციული, ნადგომი წყლის მნიშვნელობით საკმაოდ მყარია, თუმცა მას გაჩენილი ჰყავს სემანტიკური პარალელური ფორმა **გუბე, გუბურა, გუბელა** (ბერიძე 2008, 205). ტბების შრობის პროცესი დღესაც ცოცხალი მოქმედი პროცესია ჯავახეთში. მაგალითად, **ხანჩალის ტბა**, რომელიც ერთ-ერთ უდიდეს ტბას წარმოადგენდა, ამომშრალია და მისი მხოლოდ მცირე მონაკვეთია წყლით დაფარული, დანარჩენი ტერიტორია კი დღეისათვის სათიბია მხოლოდ და მას ტბას უწოდებენ. ხოლო ხანჩალის ტბის სამხრეთით, რუსის გზის მარცხენა ნაპირზე არის ჭაობი, ტბის ნასახი აღარ არის, მაგრამ ამ ადგილს მაინც **წყვილი ტბა** (ჯუხთველ) ჰქვია (ბერიძე 2008, 207).

ჩვენთვის საინტერესო ტოპონიმურ ტერმინს წარმოადგენს **ავაზანი**. **ავაზანს** ჯავახეთში ისეთ წყაროს უწოდებენ, რომელსაც ხის ან ქვის გობი აქვს წინ დადგმული საქონლის დასარწყულებლად, ამ სიტყვის მნიშვნელობა იდენტურია საბას მიერ მოცემული განმარტებისა: „**ავაზანი** - წყლის სადგური“; თანამედროვე ლიტერატურულ ქართულში ავაზანი ნიშნავს: „სპეციალური პერმეტულად დახურული ჭურჭელი სითხეების სადულებლად ან გამოსახდელად - ზარფუში“ (ბერიძე 2008, 122).

მესხეთში **ავაზანს** აქვს კონკრეტული დანიშნულება. ის აუცილებლად უნდა იდგეს გამომდინარე წყაროს წინ, უნდა იყოს დამზადებული გათლილი ხისგან ან ქვისგან. ბუნებრივია, ხის ავაზნები დროთა განმავლობაში ღებება, ფუჭდება და კვალიც იშლება. ხშირად ხდება, რომ ასე გამქრალი ავაზანის ადგილზე მხოლოდ წყარო რჩება, აღარ არის ავაზანი, მაგრამ ხალხი მას მაინც ავაზანს უწოდებს (ბერიძე 2013, 75).

თუმცა, როგორც ჩანს ტოპონიმურმა ტერმინმა ავაზანი შეიცვალა შინაარსი და გვხვდება, როგორც საკუთარი სახელი. მაგალითად, სოფ. ტატანისის მიკროტოპონიმიაში მთის და სამოვრის სახელად გვხვდება **ავაზანა**. სიტყვის ბოლოში -ამატოპონიმებელი ფუნქციისაა, ხოლო ავაზანი ახლომახლო არსად ჩანს, არ მოედინება არც წყარო (ბერიძე 2013, 75). ავაზანი ტატანისში კიდევ ერთ კომპოზიტურ სახელში გვხვდება, ეს არის **ოთხავაზნები**. ასე ჰქვია წყაროსა და მის გარშემო ყანებს. სახელის ისტორიას მ.ბერიძე შემდეგნაირად განმარტავს, რადგან სახელში რიცხვითი

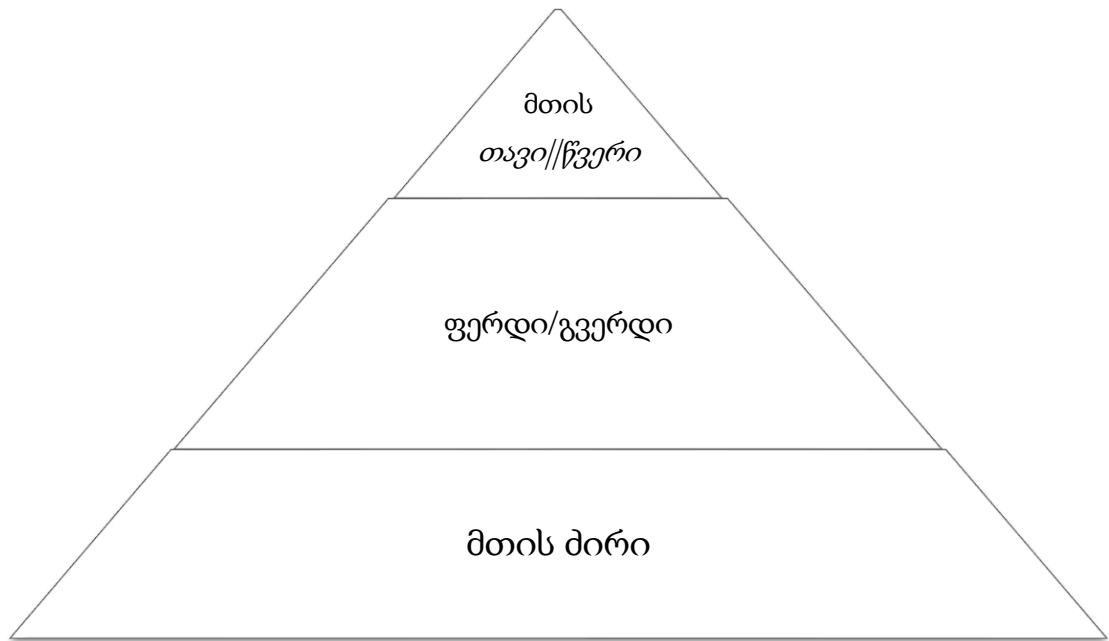
სახელი ურევია, წყაროსთან ოთხი ავაზანი იდგა, ალბათ ხისა, რადგან ქვისა რომ ყოფილიყო, დღევანდლამდე მოაღწევდა, ამიტომ ოთხი ავაზანი ან **ოთხავაზანი** დაერქვა წყაროს, რომლის სახელიც ყანების ფონზე აღმოჩნდა მთავარი ორიენტირი. მოხდა ჩვეულებრივი მეტონიმია, როდესაც წყაროს სახელი გადავიდა ყანაზე ოთხავაზანი ეწოდა ყანას, მაგრამ ყანა ერთი არ იყო, ამიტომ ყანების სიმრავლე გამოიხატა -ებ-ის საშუალებით (ბერიძე 2010, 182).

ვფიქრობთ, ტოპონიმური ტერმინები **ავაზანი** და **ტბა** ტერმინოლოგიური თვალსაზრისით ერთმანეთის მსგავსი ტერმინებია, რადგან ორივე ტერმინს გარკვეულ შემთხვევაში შეცვლილი აქვს შინაარსი და ისე გამოიყენება. მაგ. ავაზანი იქცა სამოვრის სახელად -**ავაზანა** და ყანის საკუთარ სახელად **ოთხავაზნები**. ხოლო ტერმინი ტბა იქცა საკუთარ სახელად და ნატბურ ადგილს, სადაც სათიბია ტბა ჰქვია აგრეთვე იგი გამოიყენება ზღვის სინონიმადაც .

ჭალა ქართულ გეოგრაფიულ სახელებში პროდუქტიულია. ს.ს ორბელიანის მიხედვით **ჭალა** არის „წყლის პირი ნაყოფიერი“. მდინარის პირას **ჭალა** შეიძლება იყოს ტყიანი, უტყეო. **ჭალა** შედის კომპოზიტის **ჭალა-მინდორი** შემადგენლობაში. მისგან არის ნაწარმოები სიტყვა **ჭალაკი**. მთელ საქართველოშია გავრცელებული სოფლის კომპოზიტური სახელები, რომლებიც თავის შემადგენლობაში შეიცავენ **ჭალა** კომპონენტს, მაგ: **ჭალისთავი, ჭალატყე, ჭალახმელა, ჭალე, ჭალოვანი, ჭალისოფელი, ჭალაუბანი**, და სხვა (ბერიძე 2008, 67).

გეოგრაფიული ტერმინი **ჭალა** აქტიურად გამოიყენება სხვა ტოპონიმთა წარმოქმნისას.

საინტერესოა გეოგრაფიული, იგივე ტოპონიმური ტერმინი **მთა** თავისი ნაწილებით. **მთა** დედამიწის ამაღლებული ადგილი, რომელიც თავისი სიმაღლით თვალსაჩინოდ აღემატება მიდამოს (ქეგლი 1986, 292).

აღსანიშნავია, რომ ადამიანის ორგანოების სახელები იქცა გეოგრაფიულ ტერმინებად, ხოლო შემდეგ ეს გეოგრაფიული ტერმინები იქცა ტოპონიმებად, რომელთაც აქვთ ლინგვისტური მახასიათებლები, როგორიცაა, მრავლობითი რიცხვი, კომპოზიტურობა და სხვა. განსაკუთრებით პროდუქტიულია **თავი**. მაგ: რუსთავი, ავაზნისთავი, აბრამსთავი. ჭურას ტბის დასავლეთით, არის ნასოფლარი აბრამსთავი. სავარაუდოდ ნაყანები ადგილია. აბრამსთავი მდებარეობს ნასოფლარ ჭურას გასწვრივ, ჩრდილოეთით. აბრამა ადამიანის სახელია, ხოლო თავი ჰქვია იმიტომ, რომ ამალღებული ადგილია ჭურასთან და ჭურას ტბასთან შედარებით. აბრამა, ეტყობა პატრონი იყო ამ ადგილისა. აქვეა ჭურას თავი, რომელიც ტბის ასასვლელთან, მის დასავლეთით, აბრამსთავივით გამორჩეულია, თავისი ამალღებულობით. მესამე „თავი“ არის ნასოფლარ ბერიას მხარეზე და მას კურდღლისთავი ჰქვია, აშკარაა, რომ აქ კურდღელი იცოდა ბევრი. ამ თავებს შორის დაახლოებით 150-200 მეტრია დაშორება (ბერიძე, სოფლები და ნასოფლარები მოგვითხრობენ 2011) შეიძლება ითქვას, რომ სამივე „თავი“ არის ამალღებული ადგილი, მთის, გორის, რასაც ადასტურებს მ.ბერიძე „რადგან აბრამსთავი ამალღებული ადგილია, „თავია“, გორისა მთისა და არა აბრამსი, მას აქვს „ძირი“, მაგრამ ძირი ამ შემთხვევაში არის პატარა და თანაც ჩოქაქი, სადაც ზაფხულის მუშა ხარისა და მეხრეების ღამის გასათევი ადგილი იყო.

ჩავარდნილობის გამო დაცული იყო ხარი არსად წავიდოდა (ბერიძე, სოფლები და ნასოფლარები მოგვითხრობენ 2011, 113)

ნასოფლარ ჭურაში არის აბრამასთავი, ხოლო აბრამასთავის ძირზე, ერკოტის მხარეს არის პატარა მოვაკებული ადგილი, **ტაფობი**, რომელსაც **ჩოქაქს** ეძახიან (ბერიძე, სოფლები და ნასოფლარები მოგვითხრობენ 2011, 113). **ჩოქაქი** სამცხესა და ჯავახეთში არის პატარა ჩაღრმავებული ადგილი. მესხეთში არის რიგი ტოპონიმებისა, ტოპონიმური ტერმინებისა, რომლებიც ქართული ენის კუთვნილება არ არის. იგი ძირითადად მიეკუთვნება ან თურქული ენის ლექსიკურ ფონდს, ან - თურქულის გზით ქართულშია შემოსული. მესხეთში ისინი გვხვდება თითქმის ყველა ტიპის ტოპონიმიაში მეტ-ნაკლები ოდენობით ეს ტოპონიმური ტერმინებია: **ააღლა** (საზაფხულო სამოვარი, მთა), **ყიშლა** (საზამთრო სამოვარი) (ბერიძე 2012, 37). თურქული სახელები გავრცელებულია განსაკუთრებით მიკრო ტოპონიმიაში (ბერიძე).

სამხრეთ საქართველოს ტოპონიმიაში ელემენტების სახით აირეკლა სპარსეთთან საუკუნეების განმავლობაში მჭიდრო პოლიტიკური ურთიერთობანი (ბერიძე, მესხეთის ტოპონიმთა სტრუქტურისა და ისტორიისათვის 2008, 253). ამ მხრივ საინტერესოა **-შენ** ტერმინ-ფორმანტი, რომელიც შემოსულია საშუალო სპარსულიდან და ნიშნავს შენებას, **შაიანა** - ფიქსირდება ძვ.სპარსულში და ნიშნავს "სახლს", ქართულ ენაში **შენ** შემოსულია ტოპონიმის შემადგენელ ნაწილად (www.iranicaonline).

ყველაზე პროდუქტიულია იგი **ახალ** მსაზღვრელთან- **ახალშენი**, **ახალშენ**-ში **შენ** სიტყვა **შენება** ზმნას უკავშირდება. **შენ** იხმარება აღმოსავლურ ენებში (სპარსულში, სომხურში, თურქულში და სხვა) და ნიშნავს, **დამუშავებული**, **კეთილმოწყობილი**, **დასახლებული**, **საცხოვრებლად ვარგისი** (ჯიქია 1958, 185).

ისტორიულ მესხეთში საკმაოდ ბევრი **შენ** შემადგენლიანი სახელი (ბერიძე, მესხეთის ტოპონიმთა სტრუქტურისა და ისტორიისათვის 2008, 259) თუმცა, **-შენ** ტერმინ ფორმანტი გაქრობის გზაზე დგას, პროდუქტიული აღარ არის მესხეთის და აგრეთვე სრულიად საქართველოს ტოპონიმიაში. მისი მონაწილეობით აღარ იქმნება ადგილთა ახალი სახელები, ამაში ერთგვარი როლი ითამაშა **შენის** პირვანდელი მნიშვნელობის დაკარგვამ და ზმნური გაგების გაძლიერებამ. რასაც მოჰყვა **-შენის**

ტერმინ-ფორმანტად ქცევა (ბერიძე, მესხეთის ტოპონიმთა სტრუქტურისა და ისტორიისათვის 2008, 262).

ტოპონიმებში სრულიად აისახება დიალექტური თავისებურებანი. აქედან გამომდინარე, გეოგრაფიული ობიექტისათვის ეთნოსის დედაენაზე შექმნილი გეოგრაფიული სახელების შერქმევა - მარკირებით. მდინარეებს ტბებს ჩანჩქერებს, წყაროებს, ჭებს, ფონებს, ჭაობებს, მინდორ - ველებს, ბორცვებს, ქედებს, მთებს, ხეობებს, ტყეებს, სოფლებს, ქალაქებს, დაბებს, დასახლებულ პუნქტთა უბნებს, ნასახლარებსა და სხვა ობიექტებს სახელი ერქმევა მოცემული ენისათვის დამახასიათებელი ტოპონიმური მოდელების საფუძველზე.

ტოპონიმურ ტერმინების კვლევისას მესხურ დიალექტში, გამოიკვეთა შემდეგი თავისებურებები: ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი არის ის, რომ გეოგრაფიული ან ტოპონიმური სახელწოდება, თითოეული გეოგრაფიული, იგივე ტოპონიმური სახელების დიდი ნაწილი მომდინარეობს ტოპონიმური ტერმინებიდან, რასაც შეიძლება ახლდეს თავისი ლინგვისტური მახასიათებლებიც. მაგალითად, **ჭალა** შესაძლოა იყოს, ცალკე, კომპოზიტის შემადგენლობაში და აგრეთვე აქვს მაწარმოებლები, მაგ: **ჭალა** → **ჭალოვანი** → **ჭალისთავი** და ა.შ.

შემდეგი თავისებურება კი არის ის, რომ ტოპონიმური სახელის ქცევას ტოპონიმურ ტერმინად ახლავს შინაარსობრივი ცვლილებაც, რაც ნათლად ჩანს ტერმინების **ტბის** და **ავაზნის** შემთხვევაში, რომელთაც შეიცვალეს შინაარსი, ტბა არის სათიბის სახელი, აგრეთვე ის გამოიყენება ზღვის სინონიმადაც.

განხილულმა მასალამ ცხადყო, რომ მესხურ დიალექტში ტოპონიმური ტერმინები წარმოადგენენ რეგიონული ონომასტიკური სისტემის ერთ-ერთ ძირითად საყრდენს და აქტიურად მონაწილეობენ როგორც გეოგრაფიული ობიექტების სახელდებაში, ისე მიკროტოპონიმის ფორმირებაში. ტერმინები, როგორიცაა **ღელე**, **ხევი**, **ტბა**, **ავაზანი**, **ჭალა**, **მთა**, **თავი**, **ჩოქაქი**, ფუნქციონირებს არა მხოლოდ როგორც გეოგრაფიული რეალების აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები, არამედ როგორც ტოპონიმთა სტრუქტურული კომპონენტები, რომლებიც კომპოზიტების, დერივაციული ფორმებისა და მეტონიმური გადატანების გზით წარმოქმნიან ახალ საკუთარ სახელებს.

გამოვლინდა მნიშვნელოვანი სემანტიკური დინამიკა: რიგ შემთხვევაში ტოპონიმურმა ტერმინებმა შეიცვალა პირვანდელი მნიშვნელობა და გადაიქცა საკუთრივ ტოპონიმებად (მაგ., ავაზანი → ავაზანა, ოთხავაზნები; ტბა → ნატბური ადგილის სახელწოდება), რაც მიუთითებს სახელდების პროცესის მეტონიმიურ და მეტაფორულ მექანიზმებზე.

ამასთან, მესხეთის ტოპონიმიაში მკვეთრად აისახა სხვაენოვანი გავლენები, განსაკუთრებით თურქული და სპარსული წარმომავლობის ტერმინ-ფორმანტების სახით (მაგ. **აილა**, **ყიშლა**, **-შენ**), რაც ბუნებრივია საუკუნეების განმავლობაში მჭიდრო პოლიტიკური ურთიერთობებიდან მომდინარეობს. აღნიშნული ერთეულები მეტწილად მიკროტოპონიმიაშია კონცენტრირებული და დღეს უკვე ნაკლებპროდუქტიულია, რაც მიუთითებს ტოპონიმური სისტემის ისტორიულ ტრანსფორმაციაზე.

ამრიგად, მესხური დიალექტის ტოპონიმური ტერმინების ანალიზი ნათლად აჩვენებს, რომ რეგიონული ონომასტიკური სივრცე ყალიბდება დიალექტური, არქაული და სხვაენოვანი ელემენტების ურთიერთქმედების შედეგად, ხოლო ტოპონიმური ტერმინები წარმოადგენს მნიშვნელოვან წყაროს როგორც ენის ისტორიის, ისე სამხრეთ საქართველოს ეთნო-კულტურული წარსულის რეკონსტრუქციისათვის.

მესხური დიალექტის მასალაზე დაკვირვებამ ნათლად წარმოაჩინა, რომ

ტოპონიმური ტერმინები არამხოლოდ ენობრივ, არამედ ტერმინოლოგიურ პრობლემებსაც უკავშირდება, რაც განსაკუთრებით იკვეთება საერთაშორისო და ეროვნული ტერმინების თანაარსებობის პირობებში. აღნიშნული გარემოება საფუძველს გვაძლევს, ცალკე განვიხილოთ ონომასტიკური ტერმინოლოგიის ზოგადი საკითხები და მათი მიმართება დიალექტურ მასალასთან.

4.6. ონომასტიკური ტერმინოლოგია და მესხური დიალექტი

ონომასტიკური ტერმინოლოგია, როგორც სპეციალიზებული ლინგვისტური ქვესისტემა, უმთავრესად ეფუძნება ბერძნულ-ლათინურ ნეოკლასიკურ საფუძვლებს, თუმცა თითოეულ ენაში იგი ადგილობრივი ენობრივი ტრადიციებისა და დიალექტური სპეციფიკის შესაბამისად ადაპტირდება. ამ პროცესში

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ტერმინთა სემანტიკურ სიზუსტეს, თარგმნის გამჭვირვალობასა და მათი ფუნქციური დატვირთვის ზუსტ განსაზღვრას, ვინაიდან სწორედ ტერმინოლოგიური აპარატის გამართულობა განაპირობებს ონომასტიკური კვლევების მართებულობას.

მესხური დიალექტი, როგორც ისტორიულ-კულტურული კონტაქტების ინტენსიური ზონის ენობრივი შედეგი, საინტერესო მასალას გვთავაზობს ონომასტიკური ტერმინოლოგიის დიალექტურ ფორმათა, სემანტიკური გარდაქმნებისა და ენობრივი შერევის პროცესების შესასწავლად. ქვეთავის ამოცანაა წარმოაჩინოს, თუ როგორ ფუნქციონირებს საერთაშორისო ონომასტიკური ტერმინოლოგია მესხური დიალექტის ფონზე, რა სახით აისახება დიალექტური ფორმები გეოგრაფიულ ტერმინებში და როგორ გარდაიქმნება ეს ტერმინები ტოპონიმთა წარმოქმნის პროცესში.

ტოპონიმიკის ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემაა გეოგრაფიული ტერმინების ანალიზი. იგულისხმება მთა, გორა, ხევი, ველი და ა.შ. მათი სემანტიკა და გამოყენება ტოპონიმთა წარმოებისას (ჯორბენაძე 1993, 107). ონომასტიკურ ტერმინოლოგიაში ასახულია დიალექტური თავისებურებები, რომელიც მნიშვნელოვან მასალას წარმოადგენს ამა თუ იმ დიალექტის ენათმეცნიერული შესწავლისათვის.

ონომასტიკას ყოველთვის ეყრდნობოდა სახელთა ბუნებრივ ნიშანს. ამ დისციპლინაში, კონკრეტულ ნიშნებში ინფორმაციის კონცეფცია ჩვეულებრივ გათვალისწინებულია (ედენბერგი 2018, 29). კონკრეტული ადგილის სახელები ზოგადად უკავშირდება რეალურ გეოგრაფიულ ერთეულებს. ხშირ შემთხვევაში ადგილის სახელები წარმოადგენს ზოგადად გეოგრაფიულ ერთეულებს, იგივე გეოგრაფიულ ტერმინებს. ეს მსგავსია ტრადიციული ბიბლიოგრაფიული ინდექსების, რომლებიც წარმოადგენს ბიბლიოგრაფიულ ერთეულებს. ეს ნიშნავს, რომ შესაძლებელია ადგილის სახელები მოვაქციოთ ბიბლიოგრაფიული ინდექსებისთვის კარგად გააზრებულ და შემუშავებულ მეთოდებს შორის, რაც გულისხმობს საკუთარი სახელის განზოგადებას და შემდგომ ონომასტიკურ ტერმინად ქცევას (ედენბერგი 2018, 29).

მესხეთის ონომასტიკური ტერმინოლოგიის შესწავლა მნიშვნელოვანია, როგორც ლინგვისტური თვალსაზრისით აგრეთვე, მას აქვს დიდი პრაქტიკული და თეორიული მნიშვნელობა. მესხეთის ონომასტიკურ ტერმინოლოგიაში დასტურდება როგორც მესხური დიალექტის ფორმები მაგ: მთა ქართულ ენაში მიღებული განმარტების თანახმად მთა დედამიწის ამაღლებული ადგილია, რომელიც თავისი სიმაღლით თვალსაჩინოდ აღემატება მიდამოს (ქეგლი 1986, 292). მთა სიტყვას ქართულ დიალექტებში – იმერულში, რაჭულში, ლეჩხუმურში, აჭარულში, როგორც ამაზე მიუთითებს ალ. ლლონტის მიერ შედგენილი “სიტყვის კონა”, მესხურსა და გურულშიც, როგორც ეს ტოპონიმიაში აისახა, აქვს თა ფორმა. თავალა არის დიალექტური ფორმა აღმართის მნიშვნელობით, ეს ფორმა დასტურდება ადგილის სახელად მესხეთში და ა.შ. გარდა დიალექტური ფორმებისა გვხვდება ენობრივი შერევებიც, კერძოდ, ქართულ – თურქული. მაგალითად, მაღლა- მთა, რომელსაც საზაფხულო საძოვრებად იყენებდნენ, მაღლა-მაჰლა- უბანი და სხვა (ბერიძე, 2012). ეს ენობრივი შერევა სამხრეთ საქართველოში თურქეთის 400 წლიანი ბატონობის შედეგადაა განპირობებული.

ონომასტიკური ტერმინოლოგია ხასიათდება ტერმინების ფართო სპექტრით, რომელთა ინტერპრეტაცია სხვადასხვანაირად არის შესაძლებელი; ზოგიერთი ტერმინი ზოგჯერ არასწორად ან არასაკმარისად არის გამოყენებული. რადგან მრავალი ონომასტიკური ტერმინი ბერძნული წარმოშობისაა, ისინი სტანდარტიზებულია სხვადასხვა ენაზე; ამასთან, ისინი განიცდიან ზოგიერთ ენობრივ სპეციფიკურ ადაპტაციას, მაგალითად, ფონოლოგიურ ან ორთოგრაფიულ ადაპტაციას (Alenka Urbinc 2019, 5).

საერთაშორისო დონეზე ტერმინოლოგიის სტანდარტები ცალსახად გვირჩევენ ნეოკლასიკური ფუძეთა და აფიქსების გამოყენებას ახალი ტერმინების შემოღებისას, რათა ხელი შეუწყოს საერთაშორისო ბუნებრივი აღნიშვნების შენარჩუნებას (Cabré 1999, 89) დამოწმებულია (Alenka Urbinc 2019, 5).

ენებს ასევე შეუძლიათ შექმნან საკუთარი ეროვნული ენის ელემენტებისგან შემდგარი ტერმინები, რომლებიც არსებობენ საერთაშორისო ტერმინებთან ერთად. ტერმინოლოგიური პრობლემების მოსაგვარებლად, ონომასტიკურ მეცნიერებათა

საერთაშორისო საბჭომ (ICOS) შექმნა ტერმინოლოგიის ჯგუფი, რომელმაც შეადგინა ტერმინთა სია, ტერმინთა განმარტებებთან და ტერმინების გამოყენების შესახებ შენიშვნებთან ერთად.

ტოპონიმი და, საერთოდ, ყველა საკუთარი სახელი ენის ლექსიკური ფონდის თავისებურ ჯგუფს ქმნის. ტოპონიმებში გამოვლენილი ფონეტიკური პროცესები ერთ-ერთი ანგარიშგასაწევი წყაროა ისტორიული დიალექტოლოგიისა და, საერთოდ, ენის ისტორიისათვის (ჯორბენაძე 1993, 60).

ტოპონიმიკის ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემაა გეოგრაფიული ტერმინების ანალიზი. იგულისხმება მთა, გორა, ხევი, ველი და სხვ. სახელწოდებანი, მათი სემანტიკა და გამოყენება ტოპონიმთა წარმოებისას (ჯორბენაძე 1993, 107).

მესხურ დიალექტში, ჩვენ მოვიაზრებთ სამცხურსა და ჯავახურს.

მესხეთის ტოპონიმიაში გვხვდება ისეთი სახელები, რომელთაც მეტი სიახლოვე აქვთ დიალექტთან, ვიდრე სალიტერატურო ქართულთან, რაც განპირობებულია მათი არქაულობით (ბერიძე, ნასოფლარი ერკოტა 2013, 74).

მესხურ დიალექტში ტოპონიმური ტერმინები კლასიფიცირდება შემდეგი ლინგვისტური მახასიათებლებით, ტოპონიმური ტერმინები: **ყოველგვარი მაწარმოებლის გარეშე; მრავლობით რიცხვში; კომპოზიტები** და სხვა.

ამ მხრივ ერთ-ერთი ჩვენთვის საინტერესო ტერმინია **მთა**, **მთა** ქართულ ენაში მიღებული განმარტების თანახმად მთა დედამიწის ამაღლებული ადგილია, რომელიც თავისი სიმაღლით თვალსაჩინოდ აღემატება მიდამოს (ქეგლი 1986, 292). დავასახელებთ ტოპონიმებს: სამცხეში, სოფელ **ზველშიზველის მთა// ზედა მთა-**საზაფხულო მთაა. მაჰმადიანები **ზველისადა**ლას ეძახდნენ. მთას საზაფხულო სამოვრებად იყენებდნენ. ნასოფლარი ფიქლური - **ფიქლური მთა//ფიქლური თა, ფერსათის მთა, ქვეშა მთა, ზედა მთა**, თის წყარო, მთის გზა და სხვა(ბერიძე).

მესხეთში თურქეთის საზღვართან არსებული სოფლები **ნიალა**, **გავეთი** ადგილობრივები ამ სოფლებს ზოგადად მთას უწოდებენ, მაგ. **ნიალაში** ან **გავეთში** წასულ ადამიანზე ამბობენ მთაში წავიდა, მთაში ცხოვრობს.

გურიაში **თარმრგული** – ჩაის პლანტაცია სოფ. ქვემო ჩიბათში, **თაწმინდა//მთაწმინდა** – ტყე სოფელ ჭანიეთში, **მთაწმინდა**, მთისპირი, მთისძირი...

აგრეთვე საინტერესოა, მთის ნაწილების სახელწოდებები, როგორცაა მაგალითად მთის თავი||წვერი, მთის ფერდი/ გვერდი, მთის ძირი. აღსანიშნავია, რომ ადამიანის ორგანოების სახელები იქცა გეოგრაფიულ ტერმინებად, ხოლო შემდეგ ეს გეოგრაფიული ტერმინები იქცა ტოპონიმებად, რომელთაც აქვთ ლინგვისტური მახასიათებლები, როგორცაა, მრავლობითი რიცხვი, კომპოზიტები და სხვა. განსაკუთრებით პროდუქტიულია თავი. მაგ: ავაზნისთავი, აბრამასთავი-ნასოფლარი, ბორცვი. ამ შემთხვევაში „თავი“ არის ამალღებული ადგილი, მთის, გორის, რასაც ადასტურებს მ.ბერიძე „რადგან აბრამასთავი ამალღებული ადგილია, „თავია“, გორისა მთისა და არა აბრამასი, აბრამა სავარაუდოდ მეპატრონე უნდა ყოფილიყო (ბერიძე, სოფლები და ნასოფლარები მოგვითხრობენ 2011, 113). გერმანულ ენაშიც Berg - მთა, Gipfel- მწვერვალი, ზოგადი ტერმინებია. მას აქვს დიალექტური ფორმები ისევე როგორც ქართულში მაგ: Berg, Berga, Berge და Bergen ხოლო ამის საპირისპიროდ, საკუთარი სახელი აღწერს ამ კლასის ცალკეულ ობიექტს, მაგ. den Eiger. ტოპონიმები, როგორც წესი, წარმოიქმნება, როდესაც ობიექტი ხასიათდება და აღწერილია მისი ერთ – ერთი თვისებით, სხვა ობიექტებისგან გარჩევის მიზნით რათა ეს ნათლად განისაზღვროს (www.ortsnamen.ch/Texte/fetzer_werlen). ჩვენ მიერ ზემოთ აღნიშნული დიალექტური ფორმები აგრეთვე აღნიშნავს დასახლებული პუნქტის სახელს, რომლებიც ძალიან მრავლადაა გერმანიის ტერიტორიაზე. მთა ტოპონიმური ტერმინი გვხვდება კომპოზიტად დასახლებული პუნქტის ქალაქის მაგ: Bergstadt, Bergort და Berg ან სოფლის სახელს, მაგ: altnordischberg (ძველი ნორვეგიის მთა), Berg ქალაქი berg აგრეთვე გვხვდება გვარსახელადაც, რომელიც ძალიან ხშირია მატერიკზე, სკანდინავიაში. გვარი მთიულიშვილი დასტურდება ქართულშიც.

ჩვენ მიერ განხილული მაგალითების მიხედვით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ გერმანულ ენაშიც, ისევე როგორც ქართულში ტოპონიმური ტერმინები კლასიფიცირდება შემდეგი ლინგვისტური მახასიათებლებით, ტოპონიმური ტერმინები: ყოველგვარი მაწარმოებლის გარეშე; მრავლობით რიცხვში; კომპოზიტები და ა.შ. როგორც ჩანს, ეს ყველაფერი ზოგად პრინციპებს ემყარება. რასაც ადასტურებს ბესარიონ ჯორბენაძე, ტოპონიმი და, საერთოდ, ყველა საკუთარი სახელი ენის ლექსიკური ფონდის თავისებურ ჯგუფს ქმნის. საკუთარი სახელი თავისი ბუნებით

ინტერნაციონალური ლექსიკის კუთვნილებაა და ამის მიზეზი უპირველესად მისი უთარგმნელობაა. იმავდროულად ყველა ენაში საკუთარ სახელს შეაქვს ის ფონემატური თავისებურებები, რომლებიც მას ფუძემენისაგან აქვს მიღებული, თუმცა ამასთანავე მსესხებელი ენის ბუნებასაც ემორჩილება (ჯორბენაძე 1993, 60).

შესასწავლად. საერთაშორისო ონომასტიკური ტერმინების ნეოკლასიკური საფუძვლების ფონზე, მესხეთის ტოპონიმიაში მკაფიოდ იკვეთება როგორც ადგილობრივი დიალექტური ფორმები (მაგ. **მთა** → **თა**, **თავალა**), ისე ენობრივი შერევის შედეგები, განსაკუთრებით ქართულ-თურქული კონტაქტების შედეგად ჩამოყალიბებული ტერმინები (მაგ. **მაღლა**, **მაღლა** და სხვ.).

დადასტურდა, რომ გეოგრაფიული ტერმინები (**მთა**, **გორა**, **ხევი**, **ველი** და მათი ნაწილობრივი სახელწოდებები: **თავი**, **ფერდი**, **ძირი**) ტოპონიმთა წარმოქმნის პროცესში აქტიურად მონაწილეობენ და ხშირად ტრანსფორმირდებიან საკუთრივ ტოპონიმებად კომპოზიციის, დერივაციისა და მეტონიმიური გადატანის გზით (მაგ. **ავაზნისთავი**, **აბრამასთავი**). ამავე დროს, ადამიანის სხეულის ნაწილების სახელების გეოგრაფიულ ტერმინებად ქცევა და შემდგომ მათი ტოპონიმიზაცია ცხადყოფს სახელდების განსაკუთრებულ ხასიათს.

შედარებითი ანალიზი გერმანულ მასალასთან აჩვენებს, რომ ტოპონიმური ტერმინების კლასიფიკაცია და ფორმათწარმოებითი მექანიზმები (უპრეფიქსო ფორმები, მრავლობითი რიცხვი, კომპოზიტები) უნივერსალურ პრინციპებს ემყარება, თუმცა კონკრეტულ ენებში ისინი ფონოლოგიურ და მორფოლოგიურ ადაპტაციას განიცდიან. ამგვარად, მესხური დიალექტის ონომასტიკური ტერმინოლოგია გვიჩვენებს, თუ როგორ ერთიანდება საერთაშორისო ტერმინოლოგიური მოდელები ადგილობრივ დიალექტურ თავისებურებებთან და ისტორიულ-ენობრივ კონტექსტთან, რაც მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს როგორც რეგიონული ონომასტიკის, ისე ზოგადად ქართული ენის ისტორიის კვლევისათვის.

ონომასტიკური ტერმინოლოგიის ზოგადი პრობლემების განხილვის

შემდეგ მიზანშეწონილია კონკრეტული, პროდუქტიული ტოპონიმური ტერმინის დეტალური ანალიზი, რომლის მაგალითზეც თვალსაჩინოდ გამოვლინდება ტერმინად ქცევის, სემანტიკური ტრანსფორმაციისა და დიალექტური

ვარიაციის მექანიზმები. ამ მიზნით მომდევნო ქვეთავი ეძღვნება ტერმინ „მთა“-ს ფუნქციონირებას ქართულსა და გერმანულში.

4.7. “მთა” როგორც ტოპონიმური ტერმინი ქართულსა და გერმანულში

გეოგრაფიული ტერმინები ონომასტიკური სისტემის ერთ-ერთ ძირითად საყრდენს წარმოადგენს, ვინაიდან სწორედ ისინი ქმნიან ტოპონიმთა მნიშვნელოვან ნაწილს და განსაზღვრავენ სახელდების მოტივაციის მიმართულებას. მათ შორის განსაკუთრებული ადგილი უკავია ტერმინს „მთა“, რომელიც როგორც ბუნებრივი რელიეფის ერთეულის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეული, ფართოდ მონაწილეობს როგორც საკუთრივ გეოგრაფიული ობიექტების დასახელებაში, ისე დასახლებული პუნქტების, მიკროტოპონიმებისა და კომპოზიტური ტოპონიმების ფორმირებაში.

ქვეთავის მიზანია ტერმინ „მთა“-ს ფუნქციონირების ანალიზი ქართულსა და გერმანულ ენებში, მისი სემანტიკური ფარგლების, ფორმათწარმოების შესაძლებლობებისა და ტოპონიმური პროდუქტიულობის შედარებითი განხილვა. ამ გზით წარმოჩინდება, ერთი მხრივ, უნივერსალური სახელდებითი მოდელები, ხოლო მეორე მხრივ, ეროვნული და დიალექტური სპეციფიკა, რომელიც თითოეული ენის ტოპონიმურ სისტემას ახასიათებს.

ტოპონიმიკის ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემაა გეოგრაფიული ტერმინების ანალიზი. იგულისხმება **მთა**, **გორა**, **ხევი**, **ველი** და სხვ. სახელწოდებანი, მათი სემანტიკა და გამოყენება ტოპონიმთა წარმოებისას (ჯორბენაძე 1993, 107).

გერმანულ ენაში გეოგრაფიული საკუთარი სახელები ძირითადად გერმანულენოვანი და ინგლისურენოვანია (Kunlein 2003, 92).

გერმანულში, ისევე როგორც ქართულში ტოპონიმური ტერმინები კლასიფიცირდება შემდეგი ლინგვისტური მახასიათებლებით, ტოპონიმური ტერმინები: **ყოველგვარი მაწარმოებლის გარეშე; მრავლობითი რიცხვში; კომპოზიტები** და სხვა.

განვიხილავთ კონკრეტულ მაგალითს ტოპონიმურ ტერმინს **Berg** -მთა. გერმანულში ტოპონიმური/გეოგრაფიული ტერმინი **Berg** -მთა აღნიშნავს:

ძირითადი მნიშვნელობა:

1. **Berg**- მთა, მომდინარეობს საშუალო სალიტერატურო გერმანულიდან *berc, bërc*, ხოლო შემდგომ *berch* 'Berg' ეწოდება გამორჩეულად მაღალ ადგილს, იგი აღნიშნავს ადგილის სახელს, რომელიც კლდეების, რიფებისა გორების, ბორცვების მსგავსი ტოპონიმია. მაგალითად მაღალ მთასთან შეიძლება იყოს რამდენიმე შედარებით პატარა გორა, ბორცვი.

2. აღნიშნავს დასახლებული პუნქტის სახელს, როგორიცაა **Berg, Berga, Berge** და **Bergen**, რომლებიც ძალიან მრავლადაა გერმანიის ტერიტორიაზე.

ცალკეულ შემთხვევებში:

3. აღნიშნავს დასახლებული პუნქტის ქალაქის მაგ: Bergstadt, Bergort და Berg ან სოფლის სახელს, მაგ: altnordischberg (ძველი ნორვეგიის მთა), **Berg** ქალაქი berg აგრეთვე გვხვდება გვარსახელადაც, რომელიც ძალიან ხშირია მატერიკზე, სკანდინავიაში.

4. გერმანული არქეოლოგიური მასალების მიხედვით, საშუალო გერმანულში birke, birche 'Birke' აღნიშნავდა გამორჩეულად ლამაზ ადგილს და არყიანს (<http://www.namenforschung.net>).

გერმანულ ტოპონიმიაში პროდუქტიულია ტოპონიმური ტერმინი **Berg** -მთა, იგი დღევანდელ ტოპონიმიაში გამოიყენება არა მხოლოდ, როგორც მთების საკუთარი სახელების აღმნიშვნელ კომპოზიტურ სახელებში, მაგ: Bergstraße - მხარე, მცირე ადმინისტრაციული ერთეული გერმანიაში, Bergwitzsee - ხელოვნური ტბა ცენტრალურ გერმანიაში, Bergheim - ქალაქი (ვილეს დასავლეთ ბორცვიან კიდეზე მდებარე) და სხვ. (ანდრაზაშვილი 2023, 163-165). არამედ, ზოგადად სხვადასხვა გეოგრაფიული ობიექტების აღმნიშვნელი სიტყვების ძირითადი შემადგენელი ნაწილია მაგ. Bergen auf Rügen - ბალტიის ზღვის ქალაქი, Bergisches Land - ისტორიული ლანდშაფტი გერმანიაში სახელი დაერქვა ბერგის საჰერცოგოს მიხედვით (Herzogtum Berg), Bergen - ქალაქი გერმანიაში (ანდრაზაშვილი 2023, 163-164).

ქართულ ენაში მიღებული განმარტების თანახმად **მთა** დედამიწის ამაღლებული ადგილია, რომელიც თავისი სიმაღლით თვალსაჩინოდ აღემატება მიდამოს (ქეგელი 1986, 292). მთა სიტყვას ქართულ დიალექტებში – იმერულში, რაჭულში, ლეჩხუმურში, აჭარულში, როგორც ამაზე მიუთითებს ალ. ლლონტის მიერ შედგენილი “სიტყვის კონა”, მესხურსა და გურულშიც, როგორც ეს ტოპონიმიში აისახა, აქვს **თა** ფორმა.

დავასახელებთ ტოპონიმებს: სამცხეში, სოფელ ზველში **ზველის მთა// ზედა მთა-**საზაფხულო მთაა. მაჰმადიანები ზველისადაც ეძახდნენ. მთას საზაფხულო სამოვრებად იყენებდნენ. ნასოფლარი ფიქლური - **ფიქლური მთა//ფიქლური თა, ფერსათის მთა, ქვეშა მთა, ზედა მთა**, თის წყარო, მთის გზა და სხვა (ბერიძე 2012).

მესხეთში თურქეთის საზღვართან არსებული სოფლები **ნიალა**, **გავეთი** ადგილობრივები ამ სოფლებს ზოგადად მთას უწოდებენ, მაგ. **ნიალაში** ან **გავეთში** წასულ ადამიანზე ამბობენ მთაში წავიდა, მთაში ცხოვრობს.

გურიაში **თარმრგული** – ჩაის პლანტაცია სოფ. ქვემო ჩიბათში, **თაწმინდა//მთაწმინდა** – ტყე სოფელ ჭანიეთში, **მთაწმინდა**, **მთისპირი**, **მთისძირი**...

ქართულ ტოპონიმიში აგრეთვე ძალიან პროდუქტიულია **გორა// გორი** საკმარისია დავასახელოთ: **გორა** – სამგან, **გორაი** – სამგან, **გორი** ექვსგან, **გორიანაი** – **გორა** სოფ. ზედა მამათში,. აგრეთვე **გორისბოლო**, **გორის ღელე**, **გორის ჩაი**, **გორის ფერდი**, **გორმაღალი**, **თეთრი გორი** და სხვ.

დავასახელებთ ტოპონიმებს: **თარმრგული** – ჩაის პლანტაცია სოფ. ქვემო ჩიბათში, **თაწმინდა//მთაწმინდა** – ტყე სოფელ ჭანიეთში. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ გურულ დიალექტში არ გამოიყენებოდეს ამ სიტყვის ლიტერატურული ფორმა. ტოპონიმებია **მთაწმინდა**, **მთისპირი**, **მთისძირი**...

განხილულმა მასალამ აჩვენა, რომ ტერმინი „**მთა**“ ქართულსა და გერმანულში წარმოადგენს ტოპონიმური სისტემის ერთ-ერთ ყველაზე პროდუქტიულ ლექსიკურ ერთეულს. გერმანულ ენაში ტერმინი **Berg** ფუნქციონირებს როგორც საკუთრივ მთის აღმნიშვნელი საერთო სახელი, ასევე კომპოზიტური ტოპონიმების შემადგენელი ნაწილი მაგ. Wahrberg - მთა ვარბერგი (ანდრაზაშვილი, გერმანიის ტოპონიმები ტომი II 2023, 787) და არაერთ შემთხვევაში დასახლებული პუნქტის სახელიც, მაგ. Starnberg

- ქალაქი გერმანიაში (ანდრაზაშვილი, გერმანიის ტოპონიმები ტომი II 2023, 731), რაც მის ფართო სემანტიკურ და ფუნქციურ პოტენციალზე მიუთითებს. ანალოგიურად, ქართულ ტოპონიმიაში **მთა** და მისი დიალექტური ვარიანტი **თა** აქტიურად მონაწილეობს როგორც მთის, ისე დასახლებული პუნქტების, მიკროტოპონიმებისა და სივრცული ორიენტირების დასახელებაში (მაგ. **ზედა მთა, ქვეშა მთა, მთისპირი, მთისძირი**).

შედარებითმა ანალიზმა ცხადყო, რომ ორივე ენაში ტოპონიმური ტერმინები ერთნაირი ლინგვისტური მექანიზმებით ფუნქციონირებს: გვხვდება როგორც უმაწარმოებლო ფორმები, ისე კომპოზიტები და დერივაციული წარმონაქმნები. ამასთანავე, დიალექტური ფორმების არსებობა (მაგ.ქართული **თა**, გერმანული დიალექტური ვარიანტები **Berg, Berge, Bergen** და სხვ.) მიუთითებს, რომ ტოპონიმური სისტემა მჭიდროდ არის დაკავშირებული ცოცხალ მეტყველებასთან და ენობრივ-გეოგრაფიულ გარემოსთან.

ამრიგად, „მთა“ როგორც ტოპონიმური ტერმინი წარმოადგენს სახელდების უნივერსალურ მოდელს, რომელიც ქართულსა და გერმანულში განსხვავებული ფორმებით, მაგრამ მსგავს ფუნქციურ პრინციპებზე დაყრდნობით ახორციელებს სივრცის ნომინაციას და მნიშვნელოვანი წყაროა როგორც ტოპონიმის, ისე ისტორიული დიალექტოლოგიისათვის.

ზემოთ გავანალიზეთ ტოპონიმური ტერმინების ფუნქციონირება

დიალექტურ სივრცეში და მათი სტრუქტურულ-სემანტიკური თავისებურებები, რაც ცხადყოფს, რომ სახელდების პროცესზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ლოკალური ენობრივი გარემო და ისტორიულ-კულტურული კონტექსტი. თუმცა თანამედროვე სოციალურ რეალობაში სახელდების დინამიკა მხოლოდ ადგილობრივ ფაქტორებს აღარ ეყრდნობა: გლობალიზაციისა და მიგრაციული პროცესების შედეგად სახელები სულ უფრო ხშირად გადადის ერთი ენობრივი და კულტურული სივრციდან მეორეში, განიცდის ადაპტაციასა და ტრანსფორმაციას. ამ ვითარებაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ისეთი თეორიული ჩარჩო, რომელიც საშუალებას იძლევა სახელთა ცვლილებები განვიხილოთ ინდივიდუალური

გამოცდილებისა და კულტურათაშორისი ურთიერთქმედების ქრილში, რასაც ეძღვნება მომდევნო ქვეთავი – „ავტოეთნოგრაფიული ონომასტიკა“.

4.8. ერთი საერთაშორისო ტერმინის შესახებ ონომასტიკაში (ავტოეთნოგრაფიული ონომასტიკა)

თანამედროვე ონომასტიკური კვლევები სულ უფრო მეტად ინტერდისციპლინურ ხასიათს იძენს და საჭიროებს ახალი ტერმინებისა და ქვედარგების ჩამოყალიბებას, რომლებიც სახელთა ფუნქციონირების ახალ სოციალურ და კულტურულ რეალობებს ასახავს. განსაკუთრებით აქტუალურია მიგრაციის, კულტურათაშორისი კონტაქტებისა და იდენტობის ცვლილებების ფონზე წარმოქმნილი სახელდებითი პრაქტიკების გააზრება, რაც ტრადიციული ონომასტიკური კატეგორიების ფარგლებს სცილდება.

ამ კონტექსტში განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს საერთაშორისო ტერმინი „ავტოეთნოგრაფიული ონომასტიკა“, რომელიც მიზნად ისახავს სახელთა კვლევას ინდივიდისა და ჯგუფის თვითრეფლექსიის, გამოცდილებისა და კულტურულ-ენობრივი ადაპტაციის ქრილში. ქვეთავის მიზანია აღნიშნული ტერმინის შინაარსობრივი ფარგლების დაზუსტება, მისი ადგილის განსაზღვრა ონომასტიკის სისტემაში და იმ თეორიულ-მეთოდოლოგიური წინაპირობების მოკლე მიმოხილვა, რომლებმაც ამ მიმართულების ფორმირებას შეუწყო ხელი.

ტერმინთა სიზუსტე არის სამეცნიერო კომუნიკაციის მნიშვნელოვანი საშუალება. ტერმინთა თავისებურობის საკითხს, მათ თარგმანს ყოველთვის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ენათმეცნიერებაში. ეს საკითხი უშუალო კავშირშია ცალკეული ტერმინოლოგიური სისტემების ჩამოყალიბებასა და განვითარებასთან.

ცნობილია, რომ სპეციალური და დარგობრივი ტერმინოლოგიის თავმოყრისა და ზუსტი განსაზღვრების თვალსაზრისით განსაკუთრებული ისტორიული მნიშვნელობა აქვს სულხან - საბა ორბელიანის „სიტყვის კონას“, ამ ლექსიკონში პირველადაა წარმოდგენილი ქართულ მწიგნობრობაში დროთა განმავლობაში დაგროვილი ტერმინების სამეცნიერო კლასიფიკაცია და ცნებითი სისტემატიზაცია

სემანტიკური კავშირების მიხედვით. სულხან-საბას დაკვირვებები ამ თვალსაზრისით დღესაც ორიენტირია ტერმინოლოგიური ამოცანების ანალიზსა და გადაწყვეტაში.

ონომასტიკური მეცნიერება ზოგადი შეხედულებებითა და თეორიული პრინციპებით თანამედროვე ლინგვისტიკაში უმნიშვნელოვანეს ფენომენს წარმოადგენს.

ონომასტიკური ველის კვლევა დაკავშირებულია სახელდებასთან/ნომინაციასთან. ნომინაციის თეორია პირველ რიგში აზროვნების ცნებითი ფორმების თანაფარდობას უკავშირდება, იმის მიხედვით, თუ როგორ იქმნება, ყალიბდება და ნაწილდება ობიექტური რეალობის ცალკეული ფრაგმენტების სახელწოდებები. ნომინაციის დროს, საგნისა თუ მოვლენის გამორჩევა ამა თუ იმ ნიშნით ხდება და სწორედ, ეს ნიშანია სახელდების საფუძველი. ეს საგნის « შინაგანი ფორმა », ხოლო თავად სახელის შერქმევა ენის ლექსიკურ-გრამატიკული სელექციით განისაზღვრება. შინაგანი ფორმა აისახება ლექსიკურ ერთეულზე, ანუ ხდება საგნის სახელდება (გამყრელიძე, კიკნაძე, შადური, შენგელაია, 2008, გვ. 354)

არსებობს The International Council of Onomastic Sciences (ICOS) (ონომასტიკური მეცნიერებების საერთაშორისო საბჭო), არის საერთაშორისო აკადემიური ორგანიზაცია, რომელიც განსაკუთრებით დაინტერესებულია ონომასტიკით, სახელთა მეცნიერული შესწავლით (მაგ: ადგილის სახელები, პიროვნებათა სახელები და ყველა ტიპის საკუთარი

ICOS-ის მიზანია (განსხვავებით, სხვა მრავალი ეროვნული საზოგადოებისაგან) სახელის კვლევის წინსვლა, რეპრეზენტაცია და კოორდინაცია საერთაშორისო დონეზე, ინტერდისციპლინარული კონტექსტით. ამისათვის, იგი ეწევა კვლევის გამოქვეყნებას და კვლევის ინსტრუმენტების შემუშავებას. საბჭოს წევრების შემადგენლობაში შედიან ისეთ დისციპლინების წარმომადგენლები/მკვლევრები, როგორიცაა ლინგვისტიკა და ფილოლოგია, ისტორია, სოციოლოგია, ანთროპოლოგია, ფსიქოლოგია, გეოგრაფია და ლიტერატურა. ამ ორგანიზაციამ შეცვალა ონომასტიკური მეცნიერებების ყოფილი საერთაშორისო კომიტეტი, რომელიც დახურული საზოგადოება იყო, იგი ექსკლუზიურად მონაწილეობდა სხვადასხვა

ქვეყნების წარმომადგენლებთან. ამიტომ ყოფილი ორგანიზაცია არ იყო ღია ინდივიდუალური მეცნიერებისათვის, როგორც ამჟამინდელია.

ICOS აქვეყნებს ყოველწლიურ ჟურნალს ONOMA, ეს მისი ოფიციალური გამოცემაა. ონომას მართავს გენერალური რედაქტორი სარედაქციო საბჭოსთან ერთად. მასში მოცემულია აქტუალური კვლევის ანგარიში, აგრეთვე ძირითადი თეორიული სტატიები, რომლებიც ეხება სახელის კვლევის ყველა მიმართულებას. ICOS ასევე არარეგულარულად აქვეყნებს გაზეთებსაც.

ICOS– ს აგრეთვე აქვს ორი აქტიური სამუშაო ჯგუფი, რომელიც ცდილობს:

1.სახელის შესწავლის საერთაშორისო ბიბლიოგრაფიის შექმნას;

2.სახელის შესწავლის მიზნით საერთაშორისო დონეზე შეთანხმებული ტექნიკური ტერმინოლოგიის შექმნას;

სამ წელიწადში ერთხელ ტარდება ონომასტიკური მეცნიერებების საერთაშორისო კონგრესი, რომელიც არის მთავარი აკადემიური კონფერენცია. კონფერენცია ICOS მიერ არის ორგანიზებული. აგრეთვე ტარდება ICOS გენერალური ასამბლეა, რომელიც ასევე ფუნქციონირებს, სწორედ გენერალური ასამბლეა ირჩევს საბჭოს ხელმძღვანელებს.

(<https://en.wikipedia.org> თ. გ.). (<https://icosweb.net> 2010)

ბოლო წლების განმავლობაში რამდენიმე ძალიან საინტერესო ნაშრომი გამოვიდა დისციპლინების მასშტაბით, რომელთაგან ბევრი იყენებს სხვადასხვა მეთოდს ტერმინთა კლასიფიკაციის თვალსაზრისით.

ავტოეთნოგრაფიული ონომასტიკა შეიქმნა დისციპლინური და მეთოდოლოგიური განყოფილებების კლასიფიკაციის გასაიოლებლად. **ავტოეთნოგრაფიული ონომასტიკა** არის ონომასტიკის ქვედარგი, რომელიც შეისწავლის მიგრანტთა სახელებს. მათ შერწყმას მიგრირებულ ენასთან.

მესამე თავის პირველ ქვეთავში კვლევა ეძღვნება ტოპონიმური და ონომასტიკური ტერმინოლოგიის ლინგვისტურ ანალიზს ქართულისა და გერმანული ენის მასალაზე, განსაკუთრებული ყურადღებით მესხური დიალექტისადმი. კვლევის საწყის ეტაპზე საფუძვლიანად იქნა განხილული სახელდების (ნომინაციის) თეორიული საკითხები, როგორც ენათმეცნიერული, ისე ფილოსოფიური ასპექტით.

დადგინდა, რომ სახელდება უშუალოდ უკავშირდება ადამიანის მსოფლალქმას და წარმოადგენს უნივერსალურ მექანიზმს ყველა ენისათვის, რომლის მეშვეობითაც გარე სამყაროს ობიექტები კონცეპტუალიზდება და ენობრივად ფორმდება. ამ კონტექსტში ტოპონიმური ტერმინოლოგია გამოვლინდა, როგორც განსაკუთრებით ღირებული მასალა ლინგვისტური, ისტორიული და კულტურული კვლევებისათვის.

ქვეთავში განხილულმა მასალამ ცხადყო, რომ **ავტოეთნოგრაფიული ონომასტიკა** წარმოადგენს ონომასტიკის შედარებით ახალ ქვედარგს, რომელიც ორიენტირებულია მიგრანტთა სახელდებით პრაქტიკებზე, სახელების ტრანსფორმაციასა და მათ ადაპტაციაზე მიმღები ენისა და კულტურის სივრცეში. აღნიშნული მიმართულება აერთიანებს ონომასტიკურ, სოციოლინგვისტურ და ეთნოგრაფიულ ხედვებს და საშუალებას იძლევა სახელები განვიხილოთ არა მხოლოდ როგორც ნომინაციური ერთეულები, არამედ როგორც იდენტობის, მეხსიერებისა და კულტურული თვითაღქმის მატარებელი ნიშნები.

დადგინდა, რომ ტერმინოლოგიური სიზუსტე და საერთაშორისო შეთანხმებულობა ამ სფეროში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რასაც ხელს უწყობს ისეთი ორგანიზაციების საქმიანობა, როგორიცაა ICOS, რომლის მიზანია ონომასტიკური ტერმინოლოგიის სტანდარტიზაცია და კვლევების კოორდინაცია საერთაშორისო დონეზე. ავტოეთნოგრაფიული ონომასტიკის ჩართვა ონომასტიკური კვლევის სისტემაში ავსებს ტრადიციულ მიდგომებს და აფართოებს სახელთა შესწავლის თეორიულ ჩარჩოს, განსაკუთრებით მობილობის, მულტიკულტურალიზმისა და ენობრივი კონტაქტების პირობებში.

ამგვარად, ანალიზმა ცხადყო, რომ ქართულ ენათმეცნიერებაში

ტერმინი **ტოპონიმი** ფართო და მრავალმხრივი ცნებაა, რომელიც მოიცავს როგორც ბუნებრივ, ისე ადამიანის მიერ შექმნილ გეოგრაფიულ ობიექტთა საკუთარ სახელებს. ქართულ ტრადიციაში ტოპონიმი განიხილება ისტორიულ, ლინგვისტურ და გეოგრაფიულ ჭრილში, რაც მას ინტერდისციპლინურ მნიშვნელობას ანიჭებს. გამოიკვეთა, რომ ტოპონიმის ქართული სინონიმები („გეოგრაფიული სახელი“, „გეოგრაფიული სახელწოდება“) მეტწილად რუსული სამეცნიერო ტრადიციის

გავლენითაა დამკვიდრებული, განსხვავებით გერმანული და ინგლისური მოდელებისაგან, სადაც აქტიურად გამოიყენება ეროვნული ტერმინები („Ortsname“, „placename“).

კვლევამ აჩვენა, რომ საკულტო ადგილთა სახელდების პრინციპები ქართულსა და გერმანულში არსებითად მსგავსია, განსაკუთრებით ეკლესიონიმთა სტრუქტურისა და სახელდების მოტივაციის თვალსაზრისით. ამასთან, გამოვლინდა ტერმინოლოგიური განსხვავება: გერმანულ ონომასტიკაში ეკლესიონიმი უფრო ფართო კატეგორიაა და მოიცავს ოიკოდომონიმებსა და ნეკრონიმებსაც, მაშინ როცა ქართულ ტრადიციაში ეკლესიონიმი ძირითადად ეკლესია-მონასტრების სახელებს აღნიშნავს. დადასტურდა, რომ ეკლესიონიმთა ანალიზი მნიშვნელოვან ცნობებს იძლევა საზოგადოების რელიგიური მენტალიტეტისა და კულტურული ისტორიის შესახებ.

ამრიგად, განხილულმა სამეცნიერო მასალამ ცხადყო, რომ ტერმინი **ტოპონომასტიკა** გერმანულ ენაში ფუნქციონირებს, როგორც ადგილის სახელთა კვლევის აღმნიშვნელი სპეციალიზებული ონომასტიკური ქვედარგი და შინაარსობრივად ემთხვევა ტოპონიმიკის სფეროს. გერმანულ სამეცნიერო ტრადიციაში ტოპონომასტიკა (Toponomastik) მოიცავს როგორც ტოპონიმების ფორმალურ-ენობრივ ანალიზს, ისე მათი ისტორიული, დიალექტური და კულტურულ-გეოგრაფიული კონტექსტების კვლევას, რაც ხაზს უსვამს მის ინტერდისციპლინარულ ხასიათს.

ქართული ონომასტიკური ტერმინოლოგიის მიხედვით, ტერმინები **ტოპონიმიკა** და **ტოპონიმასტიკა** არსობრივად სინონიმურად გამოიყენება და ორივე აღნიშნავს ონომასტიკის იმ ქვედარგს, რომელიც გეოგრაფიულ სახელებს შეისწავლის. ამასთან, ტერმინი **ტოპონიმია** განსხვავებული შინაარსის მატარებელია და ტოპონიმთა ერთობლიობას აღნიშნავს, რაც კიდევ ერთხელ აჩვენებს ტერმინოლოგიური გამიჯვნის აუცილებლობას.

შედარებითი ანალიზი მიუთითებს, რომ ტოპონომასტიკისა და ტოპონიმიკის პარალელური ფუნქციონირება სხვადასხვა ენაში განპირობებულია არა კვლევის საგნის განსხვავებით, არამედ ტერმინოლოგიური ტრადიციების თავისებურებებით.

შესაბამისად, ტოპონომასტიკა შეიძლება განიხილებოდეს, როგორც საერთაშორისო ტერმინოლოგიური ვარიანტი, რომელიც შინაარსობრივად შეესაბამება ქართულ ტოპონიმიკას/ტოპონიმასტიკას და აძლიერებს ონომასტიკური კვლევების ტერმინოლოგიურ ერთიანობას ინტერლინგვისტურ კონტექსტში.

მესხური დიალექტის მასალაზე დაყრდნობით დადგინდა, რომ ტოპონიმური ტერმინები მნიშვნელოვან არქაულ და დიალექტურ თავისებურებებს ინახავს. ტერმინებმა: *ღელუ, ხევი, ტბა, ავაზანი*, ხშირად დაკარგეს საწყისი ლექსიკური მნიშვნელობა და გადაიქცნენ ტოპონიმებად. განსაკუთრებით თვალსაჩინოა შინაარსობრივი ტრანსფორმაცია, როცა ჰიდრონიმული ტერმინი აღნიშნავს საძოვარს, ყანას ან სხვა არაჰიდრონიმულ ობიექტს. ეს პროცესი ნათლად ასახავს ენისა და გეოგრაფიული გარემოს ურთიერთქმედებას.

მესხური დიალექტის ონომასტიკური ტერმინოლოგია მდიდარია როგორც ქართული, ისე სხვაენოვანი (თურქული, სპარსული) ელემენტებით. დიალექტური ფორმები და ტერმინ-ფორმანტები (მაგ. -*შენ, ძაძლა*) ასახავს ისტორიულ-პოლიტიკურ კონტაქტებსა და კულტურულ ურთიერთობებს. დადასტურდა, რომ დიალექტური ტოპონიმია წარმოადგენს ფასდაუდებელ წყაროს ენის ისტორიისა და რეგიონული იდენტობის კვლევისათვის.

ქართულისა და გერმანულის შედარებითმა ანალიზმა აჩვენა, რომ ტერმინი *მთა / Berg* ორივე ენაში ერთ-ერთი ყველაზე პროდუქტიული ტოპონიმური ერთეულია. ორივე შემთხვევაში მთა გამოიყენება როგორც ბუნებრივი ობიექტის აღსანიშნავად, ასევე დასახლებული პუნქტებისა და გვარების შემადგენელ ნაწილად. დიალექტური ფორმების არსებობა ქართულშიც და გერმანულშიც მიუთითებს საერთო უნივერსალურ ტოპონიმურ პრინციპებზე, თუმცა ენობრივ სპეციფიკასთან ადაპტირებული ფორმებით.

აღმოჩნდა, რომ ავტოეთნოგრაფიული ონომასტიკა თანამედროვე ონომასტიკის მნიშვნელოვანი ქვედარგია, რომელიც მიგრანტთა სახელდების პროცესებსა და ენობრივ ადაპტაციას იკვლევს. საერთაშორისო ორგანიზაციების, განსაკუთრებით ICOS-ის საქმიანობა, ხაზს უსვამს ტერმინოლოგიის სტანდარტიზაციისა და

ინტერდისციპლინარული თანამშრომლობის აუცილებლობას. ავტოეთნოგრაფიული მიდგომა აფართოებს ონომასტიკური კვლევის მეთოდოლოგიურ ჩარჩოს.

წარმოდგენილმა კვლევამ აჩვენა, რომ ტოპონიმური და ონომასტიკური ტერმინოლოგია წარმოადგენს რთულ, დინამიკურ სისტემას, რომელიც ასახავს ენის, კულტურის, ისტორიისა და გეოგრაფიული გარემოს ურთიერთქმედებას. ქართულსა და გერმანულში ტოპონიმთა სახელდების ძირითადი პრინციპები უნივერსალურია, თუმცა მათი რეალიზაცია ეროვნულ-ენობრივი სპეციფიკით ხასიათდება. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დიალექტური მასალის როლი, რომელიც ინახავს არქაულ ფორმებსა და ისტორიულ მეხსიერებას. კვლევა ადასტურებს, რომ ტოპონიმური ტერმინები ხშირად გადიან სემანტიკური ტრანსფორმაციის გზას — საზოგადო სახელიდან გეოგრაფიულ ტერმინამდე და საბოლოოდ ტოპონიმამდე. ეს პროცესი ნათლად წარმოაჩენს ონომასტიკის მნიშვნელობას როგორც ლინგვისტური, ისე ისტორიულ-კულტუროლოგიური კვლევებისათვის.

ტოპონიმური და ონომასტიკური ტერმინოლოგიის ანალიზმა ცხადყო, რომ სახელდების პროცესში მნიშვნელოვანი როლი ეკისრება როგორც ენობრივ-სტრუქტურულ, ისე სოციალურ-კულტურულ ფაქტორებს. ტოპონიმები ასახავენ ისტორიულ, დიალექტურ და კულტურულ რეალიებს კონკრეტულ გეოგრაფიულ არეალში. აღნიშნული დასკვნები ბუნებრივად გვაძლავს ონომასტიკის მეორე ძირითადი დომენის — ანთროპონიმის — განხილვისათვის, სადაც კვლევის ობიექტი უკვე არა სივრცის, არამედ ადამიანის სახელდების სისტემაა. ანთროპონიმის ანალიზი საშუალებას იძლევა უფრო მკაფიოდ გამოვლინდეს ენისა და საზოგადოების ურთიერთქმედება, სახელდების მოდელების ისტორიული ტრანსფორმაცია და სხვადასხვა კულტურული გავლენის როლი ანთროპონომასტიკაში, რაც მეხუთე თავში შედარებით-ონომასტიკურ ჭრილში იქნება განხილული.

მეხუთე თავი

ანთროპონიმია

მეხუთე თავი ეძღვნება ანთროპონიმის კვლევას შედარებით-ონომასტიკური ჭრილში და მოიცავს რუსული, გერმანული და ინგლისური ანთროპონიმის ისტორიულ-სტრუქტურულ ანალიზს ქართული ანთროპონიმის კონტექსტში. ამ თავის მიზანია აჩვენოს, თუ როგორ აისახება პოლიტიკური, რელიგიური, კულტურული და სოციალური პროცესები ადამიანთა სახელდების სისტემებზე და როგორ ურთიერთქმედებენ სხვადასხვა ენობრივი ტრადიციები ერთმანეთთან. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა რუსული ანთროპონიმის ტერმინოლოგიურ-კანონიკურ გავლენებს ქართულ სინამდვილეზე, აგრეთვე გერმანული და ინგლისური სახელდების მოდელების შედარებას ქართულ ანთროპონიმულ სისტემასთან, რაც საშუალებას იძლევა გამოიკვეთოს ქართული ანთროპონიმის თავისებურებები, მდგრადობა და ადაპტაციური პოტენციალი.

5.1. რუსული ანთროპონიმია და მისი გავლენა ქართულ სინამდვილეზე

(ტერმინოლოგიურ-კანონიკური გავლენები)

რუსულ ანთროპონიმიასთან ურთიერთობა საქართველოში განსაკუთრებით გაცხოველდა XIX –XX საუკუნეებში ამ შემთხვევაში პირველ რიგში აქტიურობდა რუსული ეკლესია, რომლის წარმომადგენლებიც ახერხებდნენ რუსული სახელების დარქმევას. მას შემდეგ, რაც რუსეთმა გააუქმა მეფობა საქართველოში და დამკვიდრდა ამიერკავკასიაში, შედეგად მივიღეთ ერთი მხრივ ევროპულ ცივილიზაციასთან ზიარება რუსეთის გავლის გზით და მეორე მხრივ, ჩვენი აზრით, ერთგვარი ონომასტიკური იზოლაცია ევროპული ონომასტიკური სამყაროსაგან. რაც არ უნდა უცნაურად მოგვეჩვენოს ამ იზოლაციის საფუძველზე ჩაიკეტა ურთიერთობები პირველ რიგში ბიზანტიასთან, საიდანაც უხვად შემოდიოდა ბერძნული ანთროპონიმია და მეორე მხრივ გაიზარდა მუსლიმური, თურქულ - არაბული სახელების დარქმევა. ამას თავისი მიზეზები ჰქონდა, რუსეთი და ოსმალეთი „შეთანხმებულად“ მოქმედებდნენ საქართველოს მატერიალური და

სულიერი კულტურის წინააღმდეგ. რაშიც უეჭველად მოიაზრებოდა ონომასტიკური დივერსია. ამ საქმეში აქტიურობდა უფრო გამოცდილი და საუკუნეების განმავლობაში მეთოდებდახვეწილი ოსმალეთი.

მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთი ცდილობდა რუსიფიკატორული მეთოდებით ხელში ჩაეგდო ონომასტიკური ცვლილებების ლიდერობა, უკვე არსებული ოსმალური (თურქული) ონომასტიკური ტერმინოლოგია არ თმობდა პოზიციებს. თითქმის კუთხე არ იყო დარჩენილი აღმოსავლეთ და სამხრეთ საქართველოში, რომ წყლის აღმნიშვნელი თურქული სახელი არ ქცეულიყო ტერმინად: **ყარაჩაი, ჩაილური, თავფარავანჩაი, ყარაბულადი**. საბოლოო ჯამში თურქული წყლის, მდინარის აღმნიშვნელი ტერმინები (ჩაი და სუ) პოპულარული აღმოჩნდა საქართველოს ტერიტორიაზე. ასევე თურქულენოვანი ტერმინოლოგია მკვიდრდება მთების სახელებში: **ყარაია, თავშანთაფა, უჩთაფა, იალბუზი** და სხვა. XIX საუკუნეში ონომასტიკური, ტერმინოლოგიური ომი რუსეთმა წააგო თურქეთთან, რისი „გამოსწორებაც“ შესაძლებელი გახდა საბჭოთა პერიოდში, როდესაც იქმნება ახალი ონომასტიკური ტერმინები აბრევიატურებით: **რიონგესი, ზაჰესი, მდინარის სახელი ბორჯომკა** და მრავალი სხვა.

ენაში საკუთარი სახელების განსაკუთრებულება და მათი სხვა არსებითი სახელებისაგან განსხვავება მკვლევრებმა შენიშნეს უძველესი დროიდან. თეორიულად ამ განსხვავებების დასაბუთების მცდელობებიც ძველია, თუმცა პრობლემა ჯერ კიდევ მოუგვარებელია. XIX საუკუნეში ეს პრობლემა აღიქმებოდა არა როგორც ლინგვისტური, არამედ როგორც ლოგიკური, ამიტომ მისი მკვლევრები ძირითადად ლოგიკოსები და ფილოსოფოსები იყვნენ. მეოცე საუკუნეში ცნობილმა ინგლისელმა ლოგიკოსმა და ფილოსოფოსმა ბერტრან რასელმა შეიმუშავა საკუთარი სახელების ლოგიკური კონცეფცია. შრომა მნიშვნელოვანი ეტაპი გახდა საკუთარი სახელის შესწავლაში. ინგლისელი ენათმეცნიერი ალან გარდინერი "საკუთარი სახელების თეორია"

(ОНОМАСТИКА РУССКОГО ЯЗЫКА Методические указания по изучению дисциплины для обучающихся направления подготовки 45.03.01 2019, 9-10, подготовки 2019).

საკუთარი სახელების მიმართ მნიშვნელოვანი დაინტერესება დასტურდება ისტორიული ანთროპონიმიკის კვლევებით.

მეცნიერებს რუსული ანთროპონიმიის განვითარება სამ პერიოდად აქვთ დაყოფილი:

1) წინარექრისტიანული - როდესაც სლავური, წარმართული სახელები გამოიყენებოდა;

2) ქრისტიანული (988 წლიდან - კიევის რუსეთის გაქრისტიანების წელი) - როდესაც სახელის მინიჭების უფლება ეკლესიას ეკუთვნოდა და სახელების აბსოლუტური უმრავლესობა კანონიკური სახელები იყო;

3) ტრადიციული სახელთა დეკანონიზაციის (დექრისტიანიზაციის) პერიოდი (1917 – 1991წლები) - საბჭოთა პერიოდი, რომელსაც ახასიათებს სამწევრიანი პიროვნების სახელთა სისტემის იურიდიული კონსოლიდაცია (Бондалетов 2012); (Суперанская, Подольская, Васильева, 2012). დღეისათვის მეცნიერები რუსეთის ანთროპონიმიის განვითარების მეოთხე პერიოდზე საუბრობენ, მას შესაძლოა პოსტსაბჭოთა პერიოდი (1991 წლიდან დღემდე) ვუწოდოთ.

XX საუკუნის ანთროპონიმიისათვის დამახასიათებელია სხვადასხვა პერიოდის სახელთა შერევა (Врублевская 2017, 90).

მიუხედავად იმისა, რომ ქართული არ განასხვავებს სქესს, როგორც გრამატიკულ კატეგორიას, ანთროპონიმიაში მკვეთრად არის განსხვავებული ქალთა და მამაკაცთა სახელები. კიდევ უფრო გამოკვეთილი იყო ეს განსხვავება ისტორიულ ანთროპონიმიაში. მეოცე საუკუნეში ჩნდება ზოგიერთი საერთო საკუთარი სახელი, რომელიც ერქმევა ქალსაც და მამაკაცსაც. ისეთები როგორიცაა, **სულიკო, დოდო, ალექსანდრე და ალექსანდრა**, ეს ორი უკანასკნელი უშუალოდ რუსულის გზით არის შემოსული, როგორც ერთი ფუძის განსხვავებული სახელები ქალისა და მამაკაცისა. აქვე შეიძლება ითქვას, რომ განსაკუთრებით გვარის განმასხვავებელი აფიქსით წარმოდგენა (ა და я), რუსული გვარებისა შემოდის ქართულშიც და მდებარეობითი სქესის წარმომადგენლებს ჩვეულებრივ რუსული დაბოლოება დაერთვის ხოლმე, მაგ. **ჯანოვა, პეტროვა** და სხვა. ეს პროცესი ქართულში შემოვიდა ბარბარიზმის დონეზე

და ძირითადად მხოლოდ ახასიათებს არაქართულ გვარებს. სხვა ვითარება გვაქვს რუსულში და შესაბამისად რუსულ ტერმინოლოგიაში.

ბონდალეტოვი განსაზღვრავს მამრობითი სქესის ადამიანის საკუთარი სახელების ხუთ ქვეჯგუფს (მათი პოპულარობის ზრდის ან შემცირების საფუძველზე):

1) სტაბილურად პოპულარული სახელები (ალექსანდრე, ვლადიმირი და სხვები);

2) სახელები, რომელთა გამოყენება იზრდება წლების განმავლობაში (იგორი, ანდრეი და ა.შ.);

3) სახელები, რომელთა გამოყენება მნიშვნელოვანი იყო რევოლუციამდელ პერიოდში და შემდეგი 20-30 წლის განმავლობაში კიდევ უფრო გაიზარდა (სერგეი);

4) სახელების ქვეჯგუფი, რომლებიც პოპულარული იყო 1920–1930 – იან წლებში (მაგ. ნიკოლაი, ბორისი და ა.შ.), ხოლო 1920–1940 – იან წლებში (მაგ. გენადი, იური);

5) სახელები, რომლებიც გაქრობის პირასაა მაგალითად, ივანი, თუმცა 1970-იან წლებში, პირიქით ზრდა შეინიშნება (Врунлевская 2017, 93).

ამ ტიპის დეტალური კვლევა ქართულში არ გვაქვს ჩატარებული. თითოეული ადამიანის საკუთარ სახელთა პოპულარობა ბევრ ფაქტორზე არის დამოკიდებული და საბჭოთა პერიოდი გამოირჩეოდა ძირითადად ერთგვარი დამოკიდებულებით სახელთა შერჩევისა, რაც განსაკუთრებით რევოლუციის შემდგომ პერიოდს ემჩნევა. მეოცე საუკუნის 60 -70-იანი წლებიდან შემოდის „ეროვნული“ სახელები მოდაში. თვითონ ეროვნული სახელები ქვესისტემებად დაყოფის საშუალებას არ გვაძლევს. შეიძლება გაიმიჯნოს პოსტსაბჭოთა პერიოდი და გამოიყოს ცალკე ჯგუფი. ევროპული და სამხრეთ-ამერიკული სახელების სახით. (ანამარია, ანასტასია/ნასტია, ვიქტორია/ვიკა, ელენა / ლენა...). იგივე შეიძლება ითქვას ქალთა სახელებზე ქართულში.

მდედრობითი სქესის ანთროპონიმების განხილვისას ბონდალეტოვი განსაზღვრავს ქვეჯგუფების მსგავსებას, რომლებიც აღნიშნულია მის მიერ წარმოდგენილი მამრობითი სქესის ანთროპონიმთა სიაში:

1) სახელები, რომელთა გამოყენება გაზრდილია წლების განმავლობაში (ირინა, ლუდმილა) ან კონკრეტულად ბოლო 20-30 წლის განმავლობაში (ლარისა, მარინა, სვეტლანა და ა.შ.);

2) სახელები, რომელთა გამოყენება ნაკლები იყო რევოლუციამდელ პერიოდებში, ხოლო მის შემდეგ (20-30 წლის განმავლობაში) გაიზარდა (ელენა, ნატალია, ოლგა, ტატიანა და ა.შ.);

3) სახელთა ქვეჯგუფი, რომელთა პოპულარობა ყველაზე მაღალი იყო და დაეცა 1920-40 – იან წლებში. (ზოია, მარგარიტა, რაისა, თამარა);

4) მიღევადი პოპულარობის სახელები (ალექსანდრა, ანტონინა, ელიზაბეტა, კლაუდია და ა.შ.);

1920-იანი წლებისთვის და მასზე ადრეულ პერიოდში არსებული სახელები, რომლებმაც დაკარგეს პოპულარობა (ანასტასია, ევგენი, ევდოკია, პელაგია, პრასკოვია და სერაფიმი და სხვ.).

1970-იანი წლების ბოლოს სახელები მარია და ა.შ. განსაკუთრებით კი ეკატერინე ხდებიან ძალზე პოპულარულები (Бондалетов 2012, 161-162). დასტურდება (Врублевская 2017, 93-94).

მე -11 და მე -12 საუკუნეებით დათარიღებულ რუსულ წყაროებში როგორც წესი, ადრეულ შუა საუკუნეებში დაფიქსირებული ყველა სახელი, არაკანონიკურ სახელებს მიეკუთვნება, მაგალითად 1018წ. - посадник Константин, сын Добрынь (მერი კონსტანტინე, დობრინის ვაჟი/შვილი); 1021წ. -Брячислав, сын Изяславль (ბრიაჩისლავი, იზიასლავლის ვაჟი); 1055წ. - Изослав Ярославль князь Киевский (იზოსლავ იაროსლავი, კიევის პრინცი); 1057წ. - Вячеслава, сын Ярославль (ვიაჩესლავ, იაროსლავის ვაჟი); 1064წ. - Вышата, сын Остромирь ვიშატა, ოსტრომირის ვაჟი;

XI–XII სს. რუსეთში აღმოსავლეთ სლავების ქრისტიანობამდელი ანთროპონიმიაა გავრცელებული. როგორც ჩანს, ამ პერიოდში სახელების განვითარებული სისტემა არსებობს და ნაწილობრივ უკვე შეეძლოთ გამოეყენებინათ ორი ტერმინი სახელი, პლუს მამის სახელი/პატრონიმი, როგორც ფორმა სახელდებისა.

(Мохаммад 2014, 256). XI-XIII საუკუნიდან, მიუხედავად ქრისტიანობის ოფიციალური მიღებისა საზოგადოება კვლავ იყენებს არაკანონიკურ სახელებს.

XI-XIII საუკუნეებში უძველესი სლავური ანთროპონიმები ონომასტიკაში ფართოდ გამოიყენება.

არაკანონიკური ანთროპონიმების 988 წლიდან გაჩენა და გამოყენება არ შეჩერებულა XIV-XVII საუკუნეებში. მიუხედავად ამისა კიევის რუსეთში ანთროპონიმული ვითარება იცვლებოდა. ეკლესიის გავლენით დაიწყო ქრისტიანული სახელების დარქმევა, რომლებიც წარმოიქმნება ბერძნული, ლათინური, ებრაული, ძველი სპარსული, ძველი ეგვიპტური, ქალდეური, სირიული და ბაბილონური სახელებისგან. აკადემიკოს სრეზნევსკის ნაშრომში "ძველი რუსული კალენდარი" ფიქსირდება მამრობითი სქესის სახელები: Алексей, Андрей, Александр, Гаврил, Георгий, Гордий, Григорий, Ермон, Илья, Иоан; (ალექსი, ანდრეი, ალექსანდრე, გავრილი, გიორგი, გორდი, გრიგორი, ერმონი, ილია, იოანი) და სხვა (Мохаммад 2014, 256-257).

1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციამ გახსნა ახალი ეპოქა რუსეთის ანთროპონიმის ისტორიაში. ადამიანები, რომლებმაც განახორციელეს მსოფლიოში პირველი სოციალისტური რევოლუცია, დაიწყეს მატერიალური თუ სულიერი ცხოვრების ყველა სფეროს განახლება, სახელდების სფეროს ჩათვლით. გამოიცა საბჭოთა მთავრობის დადგენილება ეკლესიის სახელმწიფოსაგან განცალკევების შესახებ, რომლითაც გაუქმდა ეკლესიის ნათლობისა და სახელის დარქმევის ვალდებულება და შემოიტანა სახელების თავისუფალი არჩევანი, ამით დაიწყო რუსული ანთროპონიმის დექრისტიანიზაცია. 1920-1930-იან წლებში გამოირჩეოდა მოძრაობა ქრისტიანული სახელების წიგნის გადასინჯვისთვის. იქმნება სრულიად ახალი სახელები, რომლებიც მოიცავს დასავლეთ ევროპის სახელების ნასესხობებს, რუსულ და სლავურ სახელებთან ერთად. შემუშავებულია სახელის ოფიციალური შედარებით შემოკლებული ფორმა, როგორიცაა Лена, Саша და სხვა. ამავე პერიოდში იგეგმება:

1. საკუთარი სახელების განახლება;

2. ქალის სახელები უფრო მრავალფეროვანი ხდება, მამაკაცის სახელებთან შედარებით;

3. სახელთა ჩამონათვალის სტატისტიკური პარამეტრების შეცვლა;

4. მისი განახლების ტემპის დაჩქარება

რუსული ანთროპონიმის საბჭოთა პერიოდისათვის დამახასიათებელია:

1) სახელთა სიის სრული დექრისტიანიზაცია;

2) მათი, როგორც დამატებითი კლასის გამოყენების მახასიათებლები;

3) მცირდება განსხვავებები ქალაქსა და სოფელში დაბადებულ პირთა სახელებს შორის;

4) ანთროპონიმული ინოვაციის გავრცელება რუსეთის მთელ ტერიტორიაზე;

5) სსრ კავშირის ხალხთა აქტიური ურთიერთობა, რუსულ და ეროვნულ ანთროპონიმისთან, ურთიერთ გამდიდრება;

6) სსრ კავშირის ყველა ერს შორის პირთა სახელების სამწევრიანი ოფიციალური ფორმულის გავრცელება;

(რუსულიდან შემოსული სახელები).

7) ანთროპონიმული სისტემის სტილისტური შესაძლებლობების შემდგომი გაუმჯობესება მისი გამოყენების პროცესში, თანამედროვე რუსული ენის ყველა ფუნქციურ სტილში (Мохаммад 2014, 257)

ჩნდება **სახელი-ნეოლოგიზმები**, რომლებიც შექმნილია ენათა და ნასესხობათა საფუძველზე. ასეთი სახელები კი ჩნდება ლიტერატურის, თეატრისა და კინოს მეშვეობით: Август, Альберт, Арнольд და ა.შ.

განვასხვავებენ სახელი-ნეოლოგიზმების ტიპებს :

ა) **სახელი - ნეოლოგიზმები** იგივე წარმოქმნილი სახელები, იქმნება არსებითი სახელებისაგან (ავანგარდი, გერბი, გმირი, მრეწველობა, ნოველა, პოემა და ა.შ.) ან საკუთარი სახელების საფუძველზე (Владлен - ვლადლენი ვლადიმირისა და ლენინის აბრევიატურაა, Мэлор - მელორი არის მარქსი, ენგელსი, ლენინი და ოქტომბრის რევოლუცია).

ბ) რუსულ ენაში ნასესხები სხვაენოვანი სახელები, **სახელი - ნეოლოგიზმები**.

სახელი - ნეოლოგიზმები ორ ჯგუფს ქმნიდა, ეს არის სიტყვათა წარმოების გზები: სემანტიკური და მორფოლოგიური.

სემანტიკური გზით სახელები მიიღეს ძირითადად იდეოლოგიური თემების სიტყვებიდან (Свобода, Звезда, Идея, Победа, Искра, Май, Декабрист, Гений, Сталь თავისუფლება, ვარსკვლავი, იდეა, გამარჯვება, ნაპერწკალი, მაისი, დეკაბრისტი, გენიოსი, ფოლადი და სხვ.).

მორფოლოგიური ჯგუფი სახელებისა: Ленина, Мира, Геня, Мая, Октябрин, Октябрина, Ноябрьна, Декабрин, Декабрина, Краснослав, და ა.შ. მაგალითად სახელები Ким და Кима იქმნება (კომუნისტური ინტერნაციონალური ახალგაზრდობა - Коммунистический Интернационал Молодёжи) სიტყვათა კომბინაციით, Марлен და Марлена- მიღებულია (Маркс, და Ленин) კომბინაციით, Ревмир და Ревмира მიღებულია სიტყვების Революция და Мир კომბინაციით.

სახელები: Вилен, Вилена, Владилен და Владилена, Владелен და Владелена მიღებულია (Владимир Ильич Ленин) კომბინაციით და ა.შ. (Мохаммад 2014, 257).

სემანტიკური ანთროპონიმიზაციის გზით მიღებული სახელი-ნეოლოგიზმები, რომლებიც აქტუალურია სსრ კავშირის ზოგიერთ ხალხში. მაგალითად: Октябрь, Комсомол, Пионер, Товарищ, Командир, Октябрат, Танкист, Капитан და ა.შ (Мохаммад 2014, 257).

თანამედროვე რუსული სახელების სიაში, სლავური სახელები მნიშვნელოვან წილს იკავებენ. ზოგი მათგანი ერთ დროს კანონიზირდა კიდეც, მაგალითად: Борис, Владимир, Владислав, Мстислав, Ростислав, Ярослав და ა.შ. ანთროპონიმიის დექრისტიანიზაციამ ფართო აღიარება ჰპოვა ისეთ სახელთა სიაში, როგორიცაა: Боримир, Борислав, Бритислав, Бронислав, Будимир, Велимир, Венцеслав, Витольд, Горислав, Людмил და ა.შ.

სხვებმა დაიწყეს ისეთი არაკანონიკური სახელების დარქმევა, როგორიცაა მაგალითად: Белослав, Болеслав, Боян, Брячислав, Воислав, Всемир, Добромир, Мир, Радим, Радислав და ა.შ.

სლავურ ენის მომიჯნავე ძველი რუსული სახელები: Вадим, Всеволод, Вячеслав, Горазд, Кукша, Вера, Володарь, Кий, Остромир და სხვა.

საბჭოთა კავშირში წლების განმავლობაში, კანონიკური სახელებიდან მიიღო ფესვები ნეოლოგურმა წარმოებულმა სახელებმა.

ა) ქალის სახელთა ვარიანტები კანონიკური სახელებიდან:

Авенира (ქალი ავერინიდან), Авентина, Авива, Аглая, Альфия, Апрелья, Аркадия, Арсения, Вивианаდა ა.შ.

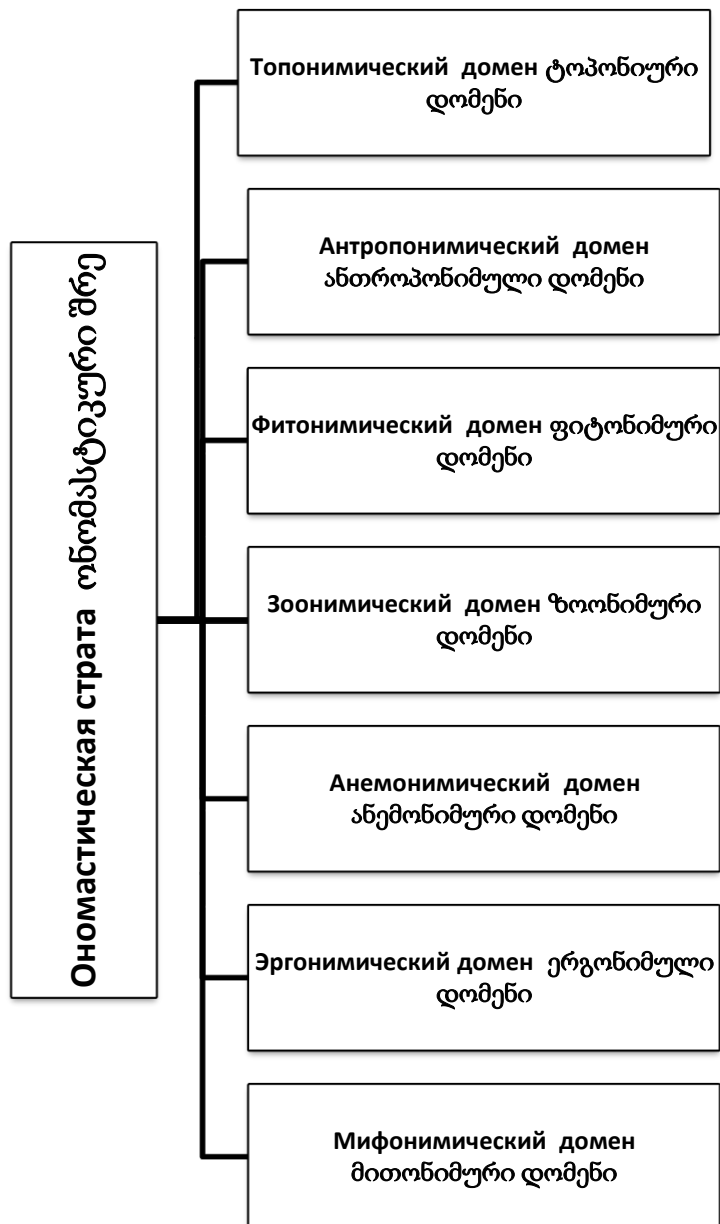
ბ) მამაკაცის წარმოქმნილი სახელები სუფიქსის ინ(ა) გამოყენებით: Адельфина (от Адельфий), Алексина, Валентинаდა ა.შ.

გ) მამაკაცის არაკანონიკური სახელის გამოყენება, როგორც ქალის უკვე ხდება კანონიკური: Аза, Зима, Ива, Инна, Мина, Пина, Римма, Феона და სხვა (Мохаммад 2014, 257).

იერარქიულად, რუსული ონომასტიკური შრე ძირითად ტაქსონომიურ ერთეულებად - დომენებად იყოფა, რომელთა მხრივ დიფერენცირება შესაძლებელია მცირე კატეგორიებად. გეოკულტურული სივრცის ძირითადი ონომასტიკური დომენი არის ტოპონიმიკური დომენი, რომელიც ასახელებს და განსაზღვრავს ადგილებს და ასახავს მათ (Николаевич 2018, 3-4).

ტოპონიმიური კომპონენტები, ადამიანები და მათი მახასიათებლები, ანთროპოგენული კომპონენტები, როგორც ადამიანის საქმიანობის შედეგები, მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთმანეთთან ონომასტიკური ფენის სხვა დომენებთან, ისევე როგორც მის გარეთ გეოკულტურული სივრცის სხვა შრეებთან.

ასევე, გეოკულტურულ სივრცეში შეიძლება გამოიყოს დამხმარე (პერიფერიული) ონომასტიკური დომენები, რომლებიც არაპირდაპირი გზით ხდება "რეფრაქციის" მეშვეობით, როგორც ბაზის ტოპონიმიკურ დომენში, ასევე გეოკულტურული სივრცის სხვადასხვა ფენებში, ამა თუ იმ ხარისხზე ასახულ კულტურულ და გეოგრაფიული კომპლექსები: ანთროპონიმიური, ერგონიმიური, ფიტონიმიური, ზოონიმიური, ანემონიმიური, მითონიმიური დომენები.

ტოპონიმიკური დომენი ასრულებს გეოკულტურული სივრცის ყველაზე მნიშვნელოვან და აშკარა სიტყვიერ წარმოდგენას. ეს სფერო ყველაზე მეტად არის შესწავლილი და ტრადიციულად გამოყენებული გეოგრაფიულ კვლევაში, როგორც გეოკულტურული სივრცის ონომასტიკური ფენის ნაწილი (Николаевич 2018, 5).

ცნობილია, რომ ენობრივ სისტემაში ტოპონიმიკა გამოირჩევა თავისი კონკრეტული სემანტიკური ფუნქციებით, მაგალითად: ლოკაცია (ადგილმდებარეობა) - ადგილის მითითება, ინდექსაცია - ერთი კონკრეტული

მონაკვეთის გამოყოფა ერთგვაროვანი ობიექტებიდან; ნომენკლატურა - ინდივიდუალური სახელდება (Николаевич 2018, 5).

ანთროპონიმულ დომენში შედის ადამიანის ან ადამიანთა ჯგუფების აღმნიშვნელი სახელები. აქ გამოიყოფა შემდეგი ქვეკატეგორიები: საკუთარი სახელები, პატრონიმები(სამ ელემენტის ანთროპონიმული მოდელისთვის), გვარები, მეტსახელები, პატრონიმები (პირის სახელი მამის ან წინაპრების სახელით მამის ხაზი), ეთნონიმები (სხვადასხვა ეთნიკური ერთეულების სახელები), კატაიკონიმები (ხალხის სახელები მათი საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით). დომენი მჭიდრო კავშირშია ენობრივ-დიალექტურ შრესთან, ვინაიდან იგი იქიდან იღებს ლექსიკურ მასალას ანთროპონიმის ფორმირებისთვის. სინამდვილეში, აქ აღინიშნება ონომასტური ფენის უახლოესი კავშირი ეთნო და კონფესიურ ფენებთან ანთროპონიმული ელემენტების საშუალებით (Николаевич 2018, 8).

მკვლევრები აღნიშნავენ, რომ ანთროპონიმული მასალის ასახვა საშუალებას იძლევა გამოავლინოს კავშირი პოლიეთნიკურ და პოლიკონფესიურ სახელების სისტემებს შორის პრაქტიკაში, ანთროპონიმები ეთნოკულტურული ინფორმაციის საცავია, ეთნიკური ერთეულების, საზღვრების, საკონტაქტო ზონებისა და მოსახლეობის მიგრაციის მაჩვენებელია. ეთნონიმები და ეთნიკური ნიშნები აქ მნიშვნელოვან ინტერესს იწვევს, თუმცა საკუთარი სახელები, გვარები, მეტსახელები ასევე მნიშვნელოვანი ინფორმაციული რესურსია კულტურული გეოგრაფიისათვის.

რეგიონული ანთროპონიმული სისტემები, როგორც წესი, მნიშვნელოვნად განსხვავდება ოფიციალური სისტემებისგან. მაგ. დასავლეთ ბელორუსის კულტურული ტოპონიმიკური მასალის რეკონსტრუქცია ყოველთვის მოითხოვს რეგიონალური ანთროპონიმიკის ანალიზს, რაც ტოპონიმების ფორმირების წყაროა. მჭიდრო კავშირი გამოიხატება ანთროპონიმულ და ტოპონიმიკურ დომენებს შორის. ხშირად ტოპონიმიკურ ინფორმაციას შეიცავს კატაიკონიმები, ეთნონიმები, მეტსახელები (Николаевич 2018, 8-9). საქართველო ეთნიკურად მრავალფეროვანი რეგიონია, საქართველოს ეთნიკური მრავალფეროვნება საუკუნეებს ითვლის, რაც მნიშვნელოვნად აისახება ქართულ ონომასტიკაზე. კერძოდ, ტოპონიმიკასა და ანთროპონიმიკაზე. ანთროპონიმია მნიშვნელოვნად ასახავს ქვეყნის ისტორიას. იგი

იძლევა ამა თუ იმ ეპოქის განსაზღვრის შესაძლებლობასაც. აქედან გამომდინარე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეროვნული ანთროპონიმია შეიცავს ზოგად ცნობას საზოგადოების სოციალური, ეკონომიკური კულტურისა და ეთნოგრაფიის თავისებურებაზე.

ქართული ენის ხანგრძლივმა სამწერლობო ტრადიციამ, ინტენსიურმა მთარგმნელობითმა პრაქტიკამ, ძველი ქართულიდან მოკიდებული, მრავალი უცხოური წარმომავლობის სიტყვა, მათ შორის საკუთარი სახელი, შესძინა ქართულ ენას და მის კუთვნილებად აქცია (კვაშილავა 2018, 11). უცხოური წარმოშობის ანთროპონიმები ქართველებს, სხვადასხვა ხალხის ზეგავლენით პერიოდულად შეუთვისებიათ. ალ. ღლონტი სამურზაყანოში გავრცელებული სახელების უმრავლესობას კოლხურ წარმოშობას აკუთვნებს, მათ შორის ისეთ სახელებს, როგორიცაა **ახლუხ**, **გედლაჩი**, **თარაში**, **მიქთათი**, **ფშეყანი**, **შეყარყვა**, **ხაპაში** და სხვა.

კუთხური ანთროპონიმები ასახულია მხატვრულ ლიტერატურაშიც. მაგ. ქართველ მწერალთა თხზულებებზე დაკვირვება მოწმობს, რომ ზოგიერთი ანთროპონიმის ოფიციალური ფორმები და უფრო მეტად მათი სუფიქსური წარმოება, მწერალს საშუალებას აძლევს უფრო გამოკვეთოს ესა თუ ის პერსონაჟი, როგორც ამა თუ იმ რეგიონის ტომობრივი წარმომადგენელი (კვაშილავა 2018, 12). ცნობილი ფაქტია ის, რომ ადამიანის სახელი ისევე შეიძლება გადავიდეს ერთი ხალხიდან მეორეში, როგორც სხვა სიტყვა, მაგრამ ნასესხები სიტყვაც და სახელიც ეგუება ენას, იცვლება იგი ფონეტიკური კანონების მიხედვით და ხშირად ძნელი გამოსაცნობიც კია, რომელი ენიდან რა გზით არის შესული და რომელი სახელისაგან არის მიღებული. ასეთ შემთხვევაში ის უკვე ეროვნულ სახელებს უთანაბრდება და მისი იდენტობის, ორიგინალობის დადგენა მხოლოდ ისტორიული ასპექტით არის შესაძლებელი.

ამის ნათელი მაგალითია, მსოფლიო ქრისტიანული კალენდარული ანთროპონიმთა სისტემა, რომელიც წარმოადგენს ბერძნულიდან, ებრაულიდან და ლათინურიდან ნასესხებ სახელებს. მათი დიდი ნაწილი კი, ქართულ სივრცეშია დამკვიდრებული. ესენია, ბერძნულიდან ნასესხები სახელები: **თეოდორე** (ღვთის საჩუქარი), **იოაკიმე** (ღმერთმა დაადგინა), **თეოფილე** (ღვთის მოყვარე), **თეკლე**

(ღვთის დიდება), **ზინაიდა**(ღვთიური) და ა.შ. ებრაულიდან ნასესხები სახელები: **ამბაკო**(სიყვარული ღვთისა), **გაბრიელი** (კაცი ღვთისა) **ანანია** (მადლი უფლისა) და სხვა. ლათინურიდან - **დომინიკა** (უფლისა) და ა.შ. (გოდერძიშვილი 2012, 28).

ქართული ანთროპონიმული მასალა შეიძლება გაიყოს სამ ნაწილად: **ქართული ლექსიკისაგან ნაწარმოები სახელები, ქრისტიანული კანონიკური სახელები** და მათ ნიადაგზე მიღებული ქართული ანთროპონიმები და **აღმოსავლური ლექსიკისგან მიღებული ქართულად ნაწარმოები სახელები**. ასე შეიძლება დაიყოს ფაქტობრივად თანამედროვე საკუთარი სახელებიც, ოღონდ აღნიშნულს დაემატება მე-16 საუკუნეში შემოსული ევროპული და რუსული სახელები (ბერიძე 2012, 12-13). ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა მესხეთის ანთროპონიმია. ასპინძის რაიონში ერთ-ერთი სოფლის ზველის ისტორიაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარს“, „დავთარის“ მეორე ტომში გამოქვეყნებულია იმ ოჯახის უფროსთა სია, რომლებიც მაშინდელ **ზველში** ანუ **ზემო ზურზველში** ცხოვრობდნენ. მაშინდელი მოსახლეობის გვარები არ არის დაფიქსირებული, რადგან ასეთი რამ უცხო იყო ოსმალური ონომასტიკური სისტემისათვის. მათთვის მთავარი იყო სახელი და მამის სახელი. რაიმე ფენებად დაყოფა ამ სახელებში არ შეინიშნება, არც ასაკობრივად და არც ოჯახების მიხედვით. მაგალითად: **ულქმაზი, შავგულა, ელია, პაპუნა, ბიძინა, სულთანა, ოქრო სულთანასძე, ამილბარი, აზარია, ღვინია, ბაადური, ბასილა, მახარე, აღდგომელა, მამანა, გერმანე, გორგალა, ვარძელი, სიმონა, კაკალა, ბადუჩა და სხვა** (ბერიძე 2012, 13-17)ცალკე უნდა აღინიშნოს რუსეთის მიერ ჩატარებული აღწერები, ერთ-ერთი მათგანია 1886 წლის კამერალური აღწერა რომელიც 1893 წელს გამოქვეყნდა და რომლის მიხედვითაც ზველში ცხოვრობს 35 კომლი, ეროვნულ სარწმუნოებრივი მდგომარეობა ასეთია: 35 ოჯახიდან 21 მართლმადიდებელი, ხოლო თოთხმეტი - მაჰმადიანი ქართველი, რომელთაც უკვე ეროვნებად **თათარი** უწერიათ. 1986 წელს ზველში ძირითადად **ზედგინიძეები** ცხოვრობენ. ესენია: **ტროფიმე ზედგინიძე, გრიგოლ მათეს ძეზედგინიძე, ივანე ზედგინიძე, გაბრიელ ვასილის ძე ზედგინიძე, ქრისტესია ანდრიას ძე ზედგინიძე, შიო გრიგოლის ძე ზედგინიძე, გიორგი ზაქროს ძე ზედგინიძე** და სხვა. მათ გარდა თითო ოჯახით წარმოდგენილი სამი სხვა გვარი:

პეტრე თევდორეს ძე დიასამიძე, პავლე ივანეს ძე ხმალაძე, და ანდრე ალექსის ძე ჯვარიძე (ბერიძე 2012, 17-18).

საანალიზო მასალის მიხედვით ისტორიულ წყაროებში გამოიყოფა ანთროპონიმთა შემდეგი სემანტიკური ჯგუფები:

ბავშვის დაბადებასთან დაკავშირებული სახელები: *ცისკარა (ცისკრის ჟამს დაბადებული), იანვარა (იანვარში დაბადებული), წამალა, პაატა, რამაზ, ბაირამ...*

სურვილის სახელები: *იმედა, იმატა, მაცხონა, მანდო, ხარება, მახარებელ/მახარებულ/მახა, ოქრუა, სულთანა (წარმატების სურვილი დევს), ღონენა, ღონდარა, ლომკაცი, კაკალა ...*

მეტსახელებიდან წამოსული საკუთარი სახელები ანუ თიკუნოფორული ანთროპონიმები: *ბატატა/ზადუა, შაქარა, ოქროპილ, ჭაჭია, ზარხომ, ჩოლადა, ხფირალა, ბალა, ბალია, კოჭლა, კაკალა, ტეტია, ლომგულა, ქეჩია, ფირალა, გალობელა, გულაზიზი, კუპარასძე, კოჭლასძე...*

ტოტემიდან მომდინარე ანთროპონიმები: *გელეტა, ირემა, ირემასძე, ქურციკისძე, ფოცხვერა, ლომა, არსლან, ვეფხია.*

ნათესაური ურთიერთობის გამომხატველი სახელები: *მამისა, მამუკა, ბიძისა, პაპუნა, ბიძინა, მამი, ძამანა, ძამაგულ/ძამანაგულ, მამაგულ, დედისიმედი ...*

ხელობის, თანამდებობის აღმნიშვნელი ტერმინებით გამოხატული სახელები: *მალიქისძე(ხერთვისი)... (მელიქიძე 2021, 120-126).*

ქართული ანთროპონიმის ისტორიისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანია სოფელ უდის საკუთარი სახელები. სახელთა უმრავლესობა სათავეს უდებს ქართულ გვარებს. ეს გვარები დღეს მთელ საქართველოშია მიმოფანტული (ბერიძე, ტაძრები და სახელები 2010, 223).

XVI საუკუნეში შედგენილი „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთრის“ მიხედვით უდეში 135 კომლი ცხოვრობს. იგი არის უდის ნაჰიეს ცენტრი. ჩვენთვის ცნობილია ის ადამიანები ვინც გადასახადს იხდიდნენ. ოჯახის უფროსები მოხსენებულნი არიან სახელითა და მამის სახელით. აქედან გამომდინარე წარმოდგენა გვექმნება თუ ვინ ცხოვრობდა მაშინდელ უდეში და რა ერქვათ მათ, როგორი სახელები იყო გავრცელებული. „ვეფხისტყაოსანი“ მაშინდელ მესხეთში

პოპულარულია, სოფლის ორ მცხოვრებს როსტევანი რქმევია არაბეთის მეფის სახელი (ბერიძე, ტაძრები და სახელები 2010, 216).

-ელ სუფიქსით გაფორმებული წარმომავლობის სახელები უძველეს სახელთა რიგს მიეკუთვნება ქართულ ანთროპონიმებაში. მესხეთში ვარძიის გარდა იყო ვარძაც, ზოგჯერ შეიძლება ვარძიაც მოეხსენებინათ ვარძად, ამიტომ სახელი ვარძელი პოპულარულია მესხეთში მე-16 საუკუნეში. ამ შემთხვევაში ის უკვე საკუთარ სახელად არის ქცეული და როგორც ჩანს წარმომავლობის ფუნქცია დაკარგული აქვს -ელ სუფიქსს, რადგან თითქმის ყველა მსხვილ დასახლებულ პუნქტში გვხვდებიან ამ სახელის მქონე ადამიანები (ბერიძე, ტაძრები და სახელები 2010, 216).

ხშირად გვხვდება საკუთარ სახელებად ახლო ნათესაობის აღმნიშვნელი ტერმინები: მამა, პაპა, ძმა, ბიძა და ა.შ. მათ შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია პაპა, რომლისგანაც სუფიქსების დართვით მიღებული გვაქვს სხვადასხვა სახელები: პაპუა, პაპუნა, არსებობს გვარი პაპუნაშვილი. არანაკლებ პოპულარულია მამასთან დაკავშირებული საკუთარი სახელი მამუკა, ამ საკუთარი სახელისაგან მიღებულია მესხეთში გავრცელებული გვარი მამუკაშვილი (ბერიძე, ტაძრები და სახელები 2010).

ქრისტიანული მუსლიმური წარმართული სახელები შემოდიოდა ენაში. საქართველოს გეოპოლიტიკური მდგომარეობა განსაკუთრებით აისახა მის ანთროპონიმიაში.

ქართული სახელები, ძირითადად, ამა თუ იმ მეტყველების ნაწილთაგან გაანთროპონიმებული სიტყვებია. ქ.გოდერძიშვილი გამოყოფს ინდიგენურ ონიმთა ჯგუფებს:

- **ფიტოფორული ანთროპონიმები.** მცენარეთა აღმნიშვნელი აპელატივებისაგან მიღებული ონიმები. ასეთებია: ია, ენძელა, მაყალა, ვარდო, თუთა, ფოთოლა და ა.შ.
- **ზოოფორული ანთროპონიმები.** ცხოველთა და ფრინველთა აღმნიშვნელი სახელებისაგან წარმოქმნილი ონიმები: კურდღელა, მგელიკა||მგელუკა, ჩიორა, ყორანა, ვეფხვია, პეპელა და სხვა.

- **თეოფორული ანთროპონიმები** - მომდინარეობენ ღვთაების აღმნიშვნელი საზოგადო თუ საკუთარი სახელებიდან: ღვთისო||ღვთისია, ქიტესა, ქრისტინე, კვირია, დალი, აპოლონი, ვენერა, აფროდიტე, დიანა და ა.შ.

- **ანთროპოფორული ონიმები** - ადამიანის ცნების აღმნიშვნელი განსაკუთრებული სიტყვები: პაპუნა, ვაჟა, დედუნა, კაცა, ბიჭია, მამუკა, მამია ...

- **კოსმოფორული ანთროპონიმები** - ესენია კოსმიურ ობიექტთა თუ მოვლენათა აღმნიშვნელი განსაკუთრებული სიტყვები: ცისია, ცისმარი, ციური, ნათელა, ბადრი, მზია, მზისა, მთვარა, მთვარისა...

- **ვერბოფორული ანთროპონიმები** - წარმოადგენს ანთროპონიმთა ჯგუფს, რომელთაც საფუძვლად უდევთ ზმნური და სახელზმნური სიტყვები: მახარე, მახარა, გამიხარდი, ნასყიდა, ნატრია და სხვა.

- **ეპიტოფორული ანთროპონიმები** - ზვიადი, თეთრუა, ცისნამი და ა.შ.

- **დღეთა, თვეთა, დღესასწაულთა აღმნიშვნელი გაანთროპონიმებული აპელატივები**: აღდგომელა||ლდგომელა, პარასკევა, მაისა, მარტია, შაბათა ...

- **თიკუნოფორული ანთროპონიმები** - საკუთრივ ანთროპონიმთა ერთი ნაწილი მეტსახელებიდანაა წარმოებული: კუჭა, მწარია, პანტო, ლამაზო...

- **უდეტრებისაგან წარმოქმნილი სახელები**: გვიანა, ჩქარა, გინდრა...

- **ეთნოფორული და ტომოფორული სახელები** - მომდინარეობს ეთნოსთა და მასში შემავალ დიალექტურ ჯგუფთა აღმნიშვნელი ონიმებიდან. ასეთებია: ქართლოსი, თურქო||თურქია|| თურქა, ბერძენა, არაბა, რუსი... ასევე რომელიმე დიალექტური ერთობის სახელების მოქცევა ანთროპონიმებად: მესხა, ჯავახა...

- აპელატივებიდან თუ სხვა ტიპის ონიმებიდან გაანთროპონიმებულ ინდიგენურ სახელთა დიდი ნაწილი შინაარსობრივად ვერ თავსდება ამ კლასიფიკაციაში. ისინი გაერთიანებულია **სხვადასხვა საგანთა აღმნიშვნელი სიტყვების შემცველ ანთროპონიმთა ქვეჯგუფში**. ამ ტიპისაა: აღმასა, იმედი||იმედა, გულო||გულისა, დოდო, ზაზა, ლალა, ტატა და ა.შ (გოდერძიშვილი 2012, 54-62).

ცნობილია, რომ საკუთარ სახელთა ერთ - ერთი ნიშანი რეგიონალურობაა. ხშირ შემთხვევაში ანთროპონიმის მიხედვით შესაძლებელია ადამიანის ეროვნული და

ზოგ შემთხვევაში კუთხური წარმომავლობის დადგენაც კი. თუმცა, როგორც ზემოთ აღინიშნა არსებობს ნასესხები ანთროპონიმები ან რომელიმე ენის გავლენით შემოსული ანთროპონიმები.

ქართული ანთროპონიმია განიცდიდა საბჭოთა პერიოდში, რუსული ანთროპონიმის დიდ გავლენას. აგრეთვე ტერმინოლოგიურ და ანთროპონიმულ გავლენებს.

ქართული ტერმინთშემოქმედება საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვასთან ერთად სუსტდება. ქართული ძირებით ნაწარმოები სიტყვები ნაციონალიზაციის პოლიტიკასთან ასოცირდება და მიუღებელია საბჭოთა ხელისუფლებისათვის. ტერმინოლოგია სწორედ ის სფეროა, რომელშიც შესანიშნავად ისახება სახელმწიფო პოლიტიკა (ქაროსანიძე, ხურცილავა 2018, 15).

ამის ნათელი მაგალითია რუსული საკუთარ სახელთა სისტემა, სამტერმინოვანი ანთროპონიმია **სახელი, მამის სახელი და გვარი**, ეს ქართულ ანთროპონიმიაში ისედაც არსებობდა, თუმცა მათი გაერთიანება და კანონიზირება რუსულის გავლენის შედეგია.

რ.თოფჩიშვილი მიმოიხილავს თანამედროვე ანთროპონიმულ მოდელებს, რომლებიც პირობითად ცხრა ზონადაა განაწილებული. ე.წ. ჩრდილოეთის ზონის საკუთარ სახელთა სისტემას ახასიათებს ჩვენში ოფიციალურად დამკვიდრებული და სულ ცოტა ხნის წინ უარყოფილი სამწევრა მოდელი: ერთი პიროვნული სახელი + მამის სახელი + გვარსახელი, რომელიც შედარებით გვიან ჩამოყალიბდა რუსეთში (XIX ს.) და სავალდებულო გახდა საბჭოთა კავშირში შემავალი ყველა ხალხისათვის. მეცნიერი ადასტურებს, რომ ქართველებისათვის გვარსახელი გაცილებით ძველი მოვლენა იყო (VII ს.), ისევე როგორც მამის სახელი და გვარის განაყოფის ინსტიტუტი. სწორედ ეს უკანასკნელი წარმოადგენდა მეორე მემკვიდრეობით სახელს, რომელიც თითქმის ნალოგიურია რომაული გვარების დანაყოფისა - კოგნომენებისა (რომელსაც სამეცნიერო ლიტერატურაში ოჯახის სახელით მოიხსენიებენ) და ჩინური საოჯახო სახელისა (‘ში’) (თოფჩიშვილი 2010, 35).

გ.ხორნაული ფიქრობს, რომ საქართველოში იყო რუსეთის მსგავსი ვითარება: თავადებსა და აზნაურებს გვარი XVI-XVII საუკუნეებში უყალიბდებათ, გლეხობას კი

- XIX საუკუნეში რუსეთის მმართველობის დამყარების დროს საპასპორტო რეჟიმისთვის შემოიღეს (ხორნაული 2003, 221). ხოლო ა.ლლონტის მიხედვით, გვაროვნული სახელი, როგორც ენობრივი და სოციალური ფენომენი, ქართველ ტომებში ადრეული ფეოდალიზმის ეპოქაში ჩასახულა და VII - VIII სს-ში მისი ჩამოყალიბების პროცესი თითქმის დასრულებული ჩანს (დლონტი, ქართული ლექსიკოგრაფიის საფუძვლები 1988, 48).

ტერმინოლოგიური ომი გრძელდება დღესაც. აღსანიშნავია, რომ 21-ე საუკუნეში რუსული პოლიტიკური და მეცნიერული გავლენები შესუსტდა საქართველოში და გაიზარდა ევროპასთან. ქართულ ტერმინოლოგიაზე, ისევე როგორც ზოგადად ქართულ ენაზე შეინიშნება ინგლისური ენის გავლენის ზრდა. ამას მოწმობს რუსულში გავრცელებულ ტერმინი **დომენი**, რომელიც ქ.გოდერძიშვილთან არის **ინდიგენით** ჩანაცვლებული. ეს ორი ტერმინი შინაარსობრივად ერთმანეთის სინონიმებად შეგვიძლია განვიხილოთ. რუსული ტერმინი დომენი იდენტურია ქართულში ინდიგენისა. ინდიგენური სახელები ქ.გოდერძიშვილის განმარტების თანახმად არის ენის სისტემაში არსებული ოდინდელი ანთროპონიმული ლექსიკა, რომელიც პირველი მოსწყდა თავის ბუნებრივ ნიადაგს -საზოგადო სახელთა წრეს, შეიძინა ინდივიდუალური ნიშან-თვისებები და ზოგადი საგნის აღმნიშვნელი ცნებიდან იქცა კონკრეტული ობიექტის ტიპობრივ ნიშნად - ონიმად (გოდერძიშვილი 2012, 54).

ამირანის ეპოსი გავრცელებული იყო მესხეთში. ყველაზე ძველი ვერსია და ჩანაწერიც ამირანის ეპოსისა არის ჯავახური ვარიანტი. შემთხვევითი არ არის, რომ ქართველებში ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული არაქრისტიანული სახელია **ამირანი**. ამ სახელიდან მოდის გვარი **-ამირანაშვილი**. სამცხე-ჯავახეთის ასევე უძველეს ტოპონიმთა რიცხვს მიეკუთვნება მთის სახელი ახალქალაქში **ამირანი გორა**. (ბერიძე, ტაძრები და სახელები 2010, 2016).

-**ელ** სუფიქსით გაფორმებული წარმომავლობის სახელები უძველეს სახელთა რიგს მიეკუთვნება ქართულ ანთროპონიმულში. მესხეთში ვარძიის გარდა იყო **ვარძაც**, ზოგჯერ შეიძლება ვარძიაც ოქსენიებიანთ ვარძად, ამიტომ სახელი **ვარძელი** პოპულარულია მესხეთში მე-16 საუკუნეში. აღნიშნული სახელი უკვე

საკუთარ სახელად არის ქცეული და და როგორც ჩანს, საკუთარი სახელის ფუნქცია დაკარგული აქვს -ელ სუფიქსს, რადგან თითქმის ყველა მსხვილ დასახლებულ პუნქტში გვხვდებიან ამ სახელის მქონე ადამიანები (ბერიძე, ტაძრები და სახელები 2010, 216).

„ძველად სადაურობის აღმნიშვნელ სახელებში -ელ სუფიქსთან ერთად გვქონდა მ- პრეფიქსიც, რომელიც დღემდე შემორჩენილია რამდენიმე გვარში: *მატაბელი, მაჩაბელი, მეტრეველი, მარგველი ...*“ (ჭუმბურიძე 1992, 73).

ხშირად გვხვდება საკუთარ სახელებად ახლო ნათესაობის აღმნიშვნელი ტერმინები: *მამა, პაპა, ძმა, ბიძა* და ა.შ. მათ შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია *პაპა*, რომლისგანაც სამი სუფიქსის დართვით სამი სხვადასხვა სახელი გვაქვს მიღებული. *პაპუნა*, რომელიც გაფორმებულია -უნ-ა სუფიქსებით. სახელი *პაპუნა* მთელს საქართველოში გავრცელებული სახელი იყო, რამაც მოგვცა გვარი *პაპუნაშვილი* (ბერიძე, ტაძრები და სახელები 2010, 218-219).

საუკუნეები ერთმანეთს ცვლიან და იცვლება ადამიანთა დამოკიდებულება ანთროპონიმებისადმი. ისტორიის ერთ მონაკვეთში თუ გარკვეული სახელები არის მოდური და სარგებლობს დიდი პოპულარობით, შემდეგ ისინი დავიწყებას ეძლევა და სხვა სახელებით ხდება მათი ჩანაცვლება.

ადამიანთა საკუთარი სახელები მსოფლიოში ყველაზე „თავისუფლად მოგზაური“ ლექსიკური ერთეულებია, რომლებიც იმკვიდრებენ ან ვერ იმკვიდრებენ ადგილს ახალ ენობრივ გარემოში, ეთვისებიან ადგილობრივ ანთროპონიმიკონს ან იცვლიან სახეს. ხშირად ამა თუ იმ ენიდან შემოსული ასეთი სახელები სახელები იმდენად გადასხვაფერდება, რომ მნელია მათი თავდაპირველი ფორმით წარმოდგენა (მელიქიძე 2021, 23).

საკითხის გაანალიზებისას ირკვევა, რომ რუსეთთან პოლიტიკური, ადმინისტრაციული და საეკლესიო ურთიერთობების გააქტიურებამ XIX–XX საუკუნეებში მნიშვნელოვანი ზემოქმედება მოახდინა საქართველოში სახელდების პრაქტიკაზე. ამ პერიოდში დამკვიდრდა რუსული კანონიკური ქრისტიანული სახელები, ოფიციალური დოკუმენტაციის ნორმები და სამწევრიანი ანთროპონიმული

მოდელი (სახელი + მამის სახელი + გვარი), რომლის იურიდიული კონსოლიდაცია რუსული ადმინისტრაციული ტრადიციის გავლენის შედეგია.

განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო საბჭოთა პერიოდის ანთროპონიმიურ პროცესებს, როდესაც განხორციელდა სახელდების დექრისტიანიზაცია, შეიქმნა იდეოლოგიური შინაარსის მქონე ნეოლოგიზმები და გავრცელდა ახალი, არაკანონიკური სახელები. აღნიშნული ტენდენციები აისახა არა მხოლოდ რუსულ, არამედ ქართულ ანთროპონიმიაზეც. ამავე დროს დადასტურდა, რომ ქართული სახელდების სისტემა მთლიანად არ დაექვემდებარა რუსულ მოდელს და შეინარჩუნა ეროვნული ტრადიციები, სემანტიკური მოტივაცია და სახელთა შიდა სტრუქტურული თავისებურებები. ქვეთავში გამოკვეთილია ისიც, რომ რუსული ანთროპონიმის გავლენა ქართულ სინამდვილეში მეტწილად ადმინისტრაციულ-ოფიციალურ სივრცეში გამოვლინდა და სისტემურ ნორმად სრულად ვერ ჩამოყალიბდა.

რუსული ანთროპონიმის ისტორიული განვითარებისა და მისი ტერმინოლოგიურ-კანონიკური გავლენის ანალიზმა ცხადყო, რომ სახელდების სისტემა მჭიდროდ არის დაკავშირებული სახელმწიფოებრივ, რელიგიურ და იდეოლოგიურ პოლიტიკასთან. აღნიშნული პროცესები განსაკუთრებით ნათლად აისახება ანთროპონიმული მოდელის ფორმირებაზე (სახელი, მამის სახელი, გვარი) და გვარების ინსტიტუციონალიზაციაზე. ამ კონტექსტში ჩნდება გვარ-სახელთა სისტემების შედარებითი ანალიზის საჭიროება, რაც საშუალებას იძლევა გამოიკვეთოს, თუ როგორ ყალიბდება გვარი სხვადასხვა კულტურულ სივრცეში. სწორედ ამ მიზნით, მომდევნო ქვეთავი ეძღვნება გერმანულსა და ქართულში გვარ-სახელთა წარმოების ისტორიულ და სტრუქტურულ თავისებურებებს.

5.2. გვარ-სახელთა წარმოება გერმანულსა და ქართულში

ისტორიული წყაროების მიხედვით დაახლოებით მე-12 საუკუნემდე გერმანულში ადამიანს მხოლოდ სახელი ჰქონდა. დასახლებული პუნქტები საკმაოდ პატარა იყო, ამიტომ ასეთ სოფელში ხშირად მხოლოდ ერთი კონრადი ან კლაუსი შეიძლება ყოფილიყო. მოგვიანებით სახელების მოდურობამ გამოიწვია რამდენიმე სახელის პოპულარობა. ბევრს ერქვა ერთი და იგივე სახელი, გარდა ამისა, სახელთა

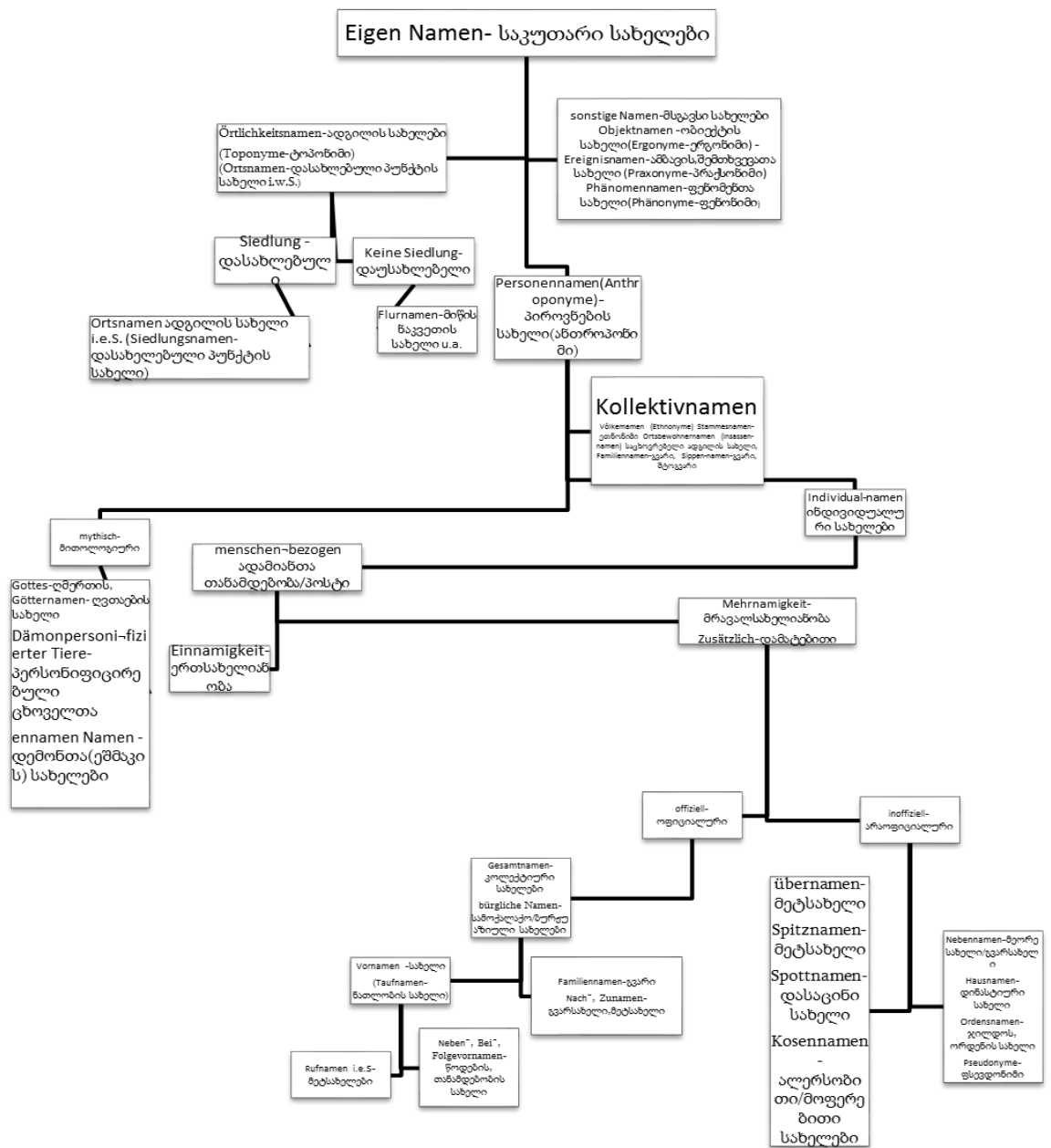
სიმრავლეს ხელს უწყობდა გვიანდელ შუა საუკუნეებში მოსახლეობის რაოდენობის ზრდა. მალე პიროვნული სახელი აღარ კმაროდა. თავდაპირველად განვითარდა ტენდენცია, სახელისათვის დაემატებინათ სახელთა ხელობის ან ფიზიკური აღნაგობისათვის დამახასიათებელი სიტყვები. მაგალითად: ერთ-ერთ კონრადს „პატარა კონრადს“ უწოდებენ, მეორეს – „მჭედელ კონრადს“ და ა.შ. შემდგომ ეს მეტსახელი მისი ოჯახის წევრებზე ვრცელდებოდა. მოგვიანებით ეს ეპითეტები იქცევა გვარად, რომელსაც დოკუმენტებში ასახავდნენ, შემდეგი კრიტერიუმების მიხედვით:

- გვარის ტარება იყო ოფიციალური და სავალდებულო;
- გვარს ადამიანი ატარებდა მთელი სიცოცხლის მანძილზე;
- გვარი გადაეცემოდა მემკვიდრეობით(2009 - 2014 www.onomastik.com,);

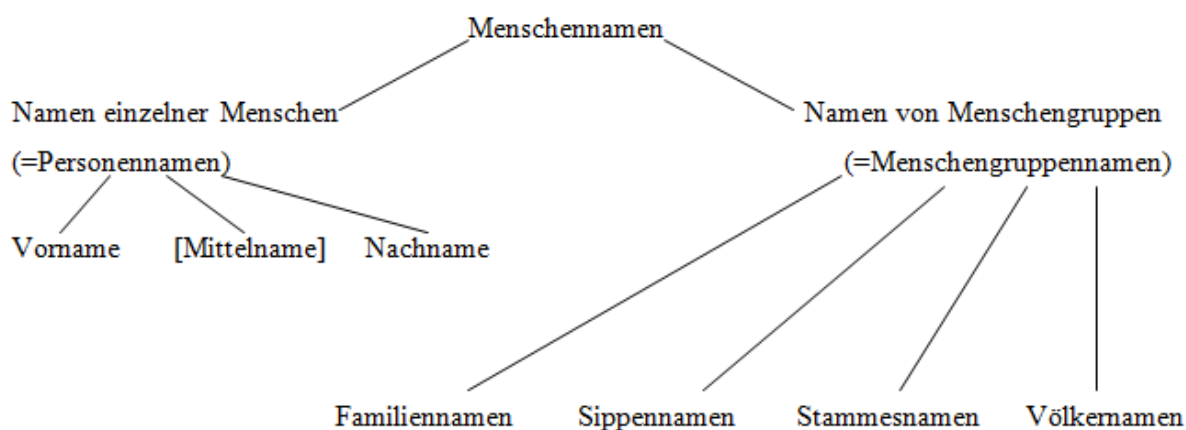
თავიდანვე გერმანიაში გვარი სახელების მოტივაციის მიხედვით იყოფოდა ხუთ ჯგუფად:

1. პროფესიის აღმნიშვნელი სახელები;
2. გარეგნული მახასიათებლის აღმნიშვნელი მეტსახელები (დიდი, პატარა, მელიოტი და სხვ.)
3. საცხოვრებელი ადგილის, წარმოშობის სახელები, ამ ტიპის გვარები ძირითადად **er** სუფიქსით ფორმდება, რომელიც წარმომავლობის აღმნიშვნელი სუფიქსია (მაგ: Heinrich, der Altenburger);
4. ასევე საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით, როდესაც ადამიანს არსად წასვლა არ სჭირდებოდა და მის გვარში მინიშნებული იყო რომელიმე გამორჩეული ადგილის სახელი. (მაგ: როდესაც მთის, ან სულაც გამორჩეული ხის ახლოს ცხოვრობდა და ამ მთის ან ხის სახელი იქცეოდა გვარად);
5. პატრონიმული გვარსახელები, მამის სახელები;"Friedrich, Gerhards Sohn" ან "Gerhards Friedrich". "Gerhard" ან "Gerhards".

გერმანელმა ენათმეცნიერმა კონრად კუნზემ სახელთა კლასიფიკაცია შემდეგი სქემის გამოყენებით წარმოადგინა:

ონომასტიკა არის სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც სწავლობს სახელებს; ონომასტიკის ერთ-ერთი ქვედარგია ანთროპონიმიკა (ასევე ანთროპონიმია ან ანთროპონომასტიკა), მისი კვლევის საგანია ადამიანთა საკუთარი სახელები (ანთროპონიმები). ბრენდლერს წარმოდგენილი აქვს ანთროპონიმთა კლასიფიკაცია:

✓ Menschennamen-ადამიანთა სახელები

✓ Name einzelner Menschen=Personennamen –თითოეული ადამიანის

სახელი=პერსონალური სახელი

✓ Vorname-სახელი(წინა სახელი);

✓ Mittelnname-სახელი(შუა სახელი);

✓ Nachname-გვარი

✓ Namen von Menschengruppen=Menschengruppennamen - ადამიანთა

ჯგუფების სახელები

✓ Familiennamen-გვარი

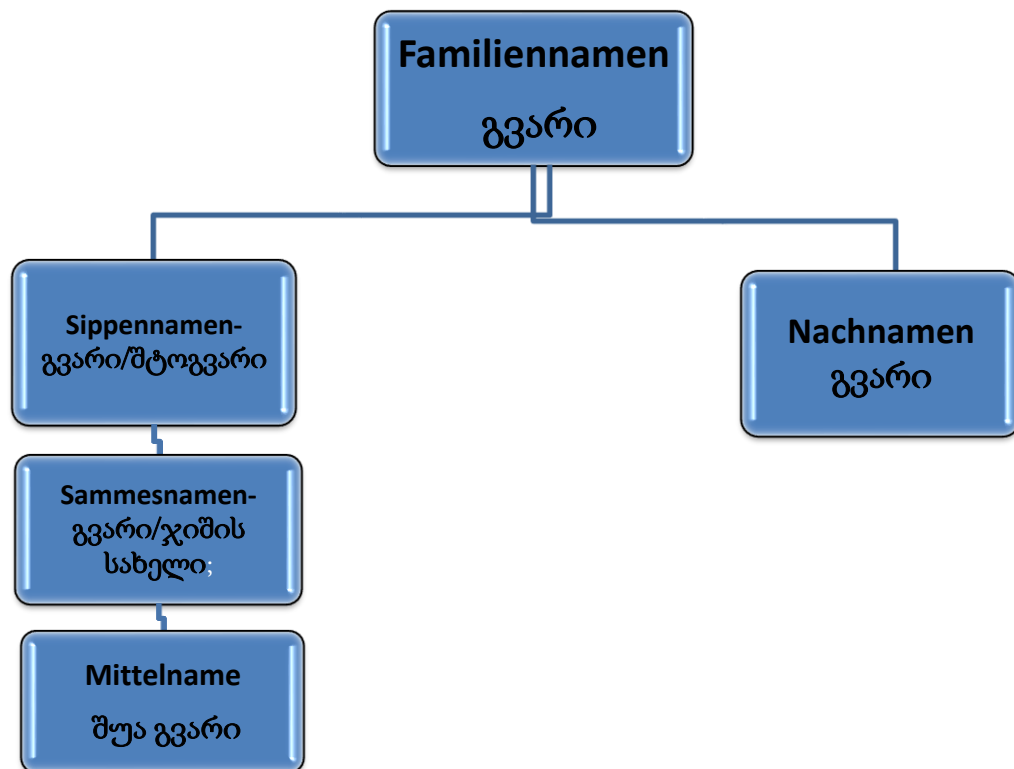
✓ Sippennamen- გვარი/შტოგვარი (Sippe - გვარი, კლანი, ნათესაობა);

✓ Stammesnamen-გვარი/ჯიმის სახელი;

✓ Völkernamen-ეთნოსის/ხალხთა სახელები

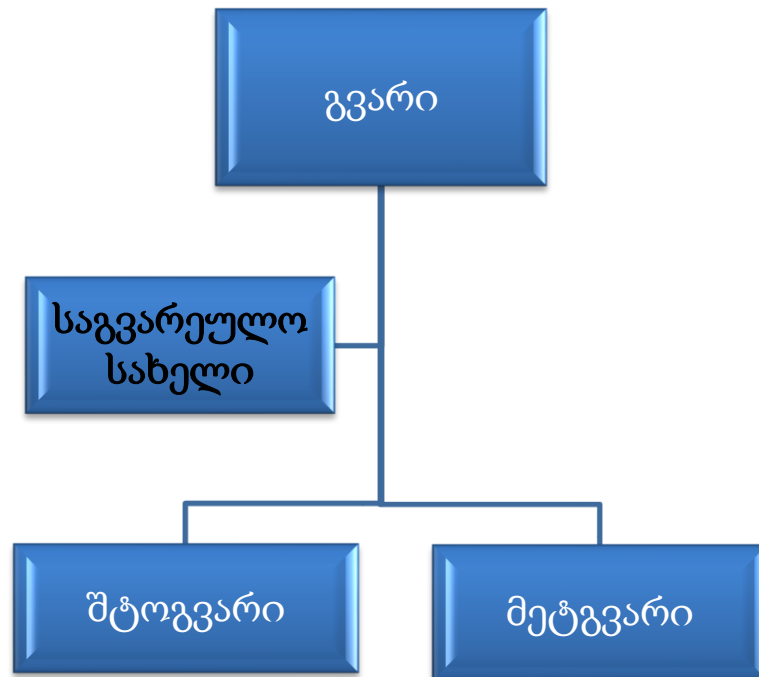
ანთროპონიმის გერმანულად აქვს ორნაწილიანი სისტემა, რაც ნიშნავს, რომ ადამიანი იყენებს სახელს და გვარს. ძველ გერმანულში მხოლოდ პირველი სახელი იყო გამოყენებული (რაც მორფოლოგიურად შეესაბამება მოგვიანებით სახელს). დღეს ხდება სახელისა და გვარის შედარება. ასეთი წინააღმდეგობის თითოეულ ელემენტს (სახელი და გვარი) თავისი ადგილი აქვს ანთროპონიმულ სისტემაში, რისთვისაც დამახასიათებელია მისი კავშირები და შეთავსება. ამ გზით, ანთროპონიმებს კიდევ უფრო განასხვავებენ სახელებისგან - მაგალითად, ქალთა და მამაკაცთა სახელები. ასევე არის ორი განსხვავებული ქვეჯგუფი ერთი მხრივ მემკვიდრეობით მიღებული, გერმანულ-გერმანული სახელები, და მეორე მხრივ, უცხოური წარმოშობის სახელები (Vorobets 2017, 14).

გვარი თავისი სემანტიკითა და ფუნქციით საკმაოდ ფართო ცნებაა. გერმანულ ენაში გვარის აღმნიშვნელი ბევრი ტერმინი არსებობს. მაგალითად, Nachnamen-გვარი, Namen von Menschengruppen=Menschengruppennamen - ადამიანთა ჯგუფების სახელები, Familiennamen-გვარი, Sippennamen- გვარი/შტოგვარი (Sippe - გვარი, კლანი, ნათესაობა); Sammesnamen-გვარი/ჯიშის სახელი; Völkernamen-ეთნოსის/ხალხთა სახელები. შეგვიძლია ვიფიქრო, რომ გვარის ცნება ქართულ ენაში უფრო გამჭვირვალეა, რადგან ქართულში არ არის კანონიზირებული მრავალსახელიანობა, თუმცა ცხადია ქართულშიც გვაქვს მეტგვარი, მეტსახელი შტოგვარი და სხვა. ვფიქრობთ, გერმანულში შტოგვარს აიგივებენ მეტგვართან, საგვარეულო სახელთან. მაგ. Mittelname – შუა -გვარი. გვარის სისტემა შესაძლოა სქემატურად ასე გამოვსახოთ:

ვფიქრობთ, გერმანული Familiennamen დიდი ეთნიკური ჯგუფის გვარი უნდა იყოს, Nachnamen კი ერთი კონკრეტული ადამიანის გვარი, რომელიც უშუალოდ მომდინარეობს საერთო გვარისაგან. ხოლო Mittelname - შუაგვარი იგივე მეტგვარი, მიღებულია შტოგვარის დავიწროების შედეგად, რომელიც დაკანონდა და ხაზს უსვამს პიროვნების წარმომავლობის უფრო მეტ კონკრეტიზაციას. ცხადია, ქართულშიც გვაქვს მეტგვარი და შტოგვარი, თუმცა ქართული ანთროპონიმული

სისტემა მხოლოდ გვარისა და სახელისაგან შედგება. ქართულში გვარის სქემატურად გამოსახვა კი შემდეგნაირად არის შესაძლებელი:

ქართულში წარმოშობის სახელი არ გვაქვს სახელად და იგი გადავიდა გვარში, რ.თოფჩიშვილი მიიჩნევს, რომ საქართველოში მოხდა პირველყოფილი გვარის კლასობრივი საზოგადოების გვარში გადაზრდა. ამ თვალსაზრისით საქართველოში ტრადიციის გაწყვეტა არ მომხდარა, თუმცა პირველყოფილი საზოგადოების გვარი და სახელმწიფოების დროინდელი გვარები თავისი შინაარსით ერთმანეთისაგან განსხვავდება. ამასთანავე, იმის გამო, რომ ტრადიციის წყვეტა არ მომხდარა, სახელმწიფოების დროინდელმა გვარმა (გვარსახელმა) - მემკვიდრეობითმა სახელმა ბევრი ის ნიშან-თვისებაც გამოიყოლა, რაც კლასობრიობამდელი გვარისთვის იყო დამახასიათებელი (თოფჩიშვილი 2010, 34). ცხადია, უშუალოდ საგვარეულო სახელიდან მომდინარეობს კონკრეტული პიროვნების გვარი, ხოლო შტოგვარი არ არის კანონიზირებული საგვარეულო სახელთან(გვართან) ერთად გერმანულისაგან განსხვავებით.

გერმანული ანთროპონიმები, რომელთა ტრადიცია იწყება რომაელი მწერლებით მორფოლოგიურად იყოფა ორ მთავარ კლასად მათი "წევრების" რაოდენობის მიხედვით: ორკომპონენტის (Fried-rich) და ერთკომპონენტის (Fried, Frieda, Fritz). ამ სახელებიდან უძველესი აღწერს ადამიანს პოეტური და გადატანითი

მნიშვნელობით, როგორც მეომარი, როგორც მმართველი, როგორც ტომის წევრი. "მეომარი" არ არის ნახსენები, მაგრამ სიტყვები „Kampf“ "ბრძოლის"(hadu, hiltja, gund) მნიშვნელობით, გარკვეული იარაღის სახელები *brant „Schwert“, rant „Schild“, helm „Helm“*, ცხოველების *bero „Bär“-დათვი*, *wolf „Wolf“ - მგელი*, *raban „der Rabe“ - ყორანი*), მაგ. **Beraht-walt (Bertold)**, **Heribert**, **Volkmar**, **Dietmar** (ბერაჰტ-ვალტი (ბერტოლდი), ჰერიბერტი, ვოლკმარი, დიტმარი). საყურადღებოა, რომ ქალთა სახელების უმეტესობა ასევე შედგება საომარი მნიშვნელობის კომპონენტებისგან. **-burg (Walburg)**, **-gund (Hildegund)**, **-heid (Adelheid)**, **hild (Gundhild)**, **-lind (Dietlind)**, **-trüd.(Gertrud)**, **-rün (Siegrun)**. (Vorobets 2017, 15). ორნაწილიანი სახელების გარდა, მხოლოდ რამდენიმე ერთნაწილიანი სახელიც არსებობს, რომლებიც ერთი და იმავე მნიშვნელობიდან მოდის: **Ernust** (ernust „Ernst, Eifer, Kampf, Sorge“)ერნუსტი (ერნუსტი "სერიოზულობა, მონდომება, ბრძოლა, წუხილი"), **Bruno** (brün „braun“, Beiname des Gottes Odin und verhüllender Name für den Bären)ბრუნო (ბრუნი "ყავისფერი", ღმერთის ოდინის ეპითეტი და დათვის სახელიც იგულისხმებოდა). მოგვიანებით მრავალი ასეთი მეტსახელი წარმოადგენდა გვარების საფუძველს. ადგილობრივი მეტსახელების ძირითადი მარაგი გვხვდება ძველ გერმანულში ორ ნაწილად, ინდოევროპულიდან მემკვიდრეობით მიღებული, შდრ. გერმანული **Walde-mar**, რუსული **Wladi-mir**, გერმანული **Fried-bert**, რუსული **Miro-slav**; გვარები: როგორიცაა ბერტოლდი, დეგენჰარტი, ებერჰარტი, ენგელჰარდტი, გოტვალდი, გიუნტერი, ჰაინრიხი, ჰელვიგი, ჰერფორტი, ჰილდერბრენდი, ლაიპოლდტი, ლეონჰარტი, ლეითოლდი, გერმანული მეტსახელების უძველეს ფენას მიეკუთვნება: **ლიბოლდი / ლიპოლდი**, **ლუდვიგი**, **მარკვარდი**, **ოსვალდი**, **რაბოლდ**, **რეიხარდ(ტი)**, **რეინჰარდ(ტი)**, **რუდოლფი**, **რუპრეხტი**, **ზიგმუნდი**, **ულბრიხტი** და ა.შ. (Vorobets 2017, 16).

შუა საუკუნეებში მეტსახელებმა განიცადეს სხვადასხვა ცვლილება. რომელთა აღწერა და შეჯამება მოახდინა კ. კუნზემ. დავიწყებული იყო მრავალი გერმანული სახელის საწყისი მნიშვნელობა და წარმომავლობაც ბუნდოვანი იყო, მაგ. **Erhart zu Ehre (r) t**, **Erat**, **Eret**, **Sigfrit zu Sivert**. ზოგიერთი მათგანი კარგავს სტატუსის სახელს და განიმარტება, როგორც სუფიქსი, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას სიტყვისგან ახალი სახელის შესაქმნელად, მაგ. **Swabold (Schwabe)**, **Betolf** (ლოცვა), **Zierolf** (ლამაზი).

მოკლე სახელები და მეტსახელები უფრო და უფრო პროდუქტიული ხდება. ეს დასტურდება: VIII საუკუნის დოკუმენტურ წყაროებში. კიოლნის დოკუმენტებში XIII., მაგდებურგის ან ბრაუნშვაიგის XIV საუკუნის დოკუმენტებში. ამ მოკლე ფორმებს მიეკუთვნებოდა მამრობითი და მდედრობითი დაბოლოებები –o და –a, მაგ. Tammo საწყისი Thankmar, Tiemo საწყისი Dietmar. ამ ტიპის მოკლე ფორმათა გარდა, ჩნდება ე.წ. სახელის ფორმები, რომლებიც გაჩნდა ბავშვის წარმოთქმიდან. ამის მაგალითები შუა საუკუნეებიდან არის **პოპო ვოლკმარელიდან** (ალტერნატიული ინტერპრეტაციით) და **ატო ადალბერტიდან**. ქრისტიანული მეტსახელები, რომლებიც გავრცელებულია როგორც გერმანულ, ასევე სლავურ და სხვა ენებში, მნიშვნელოვნად ახალგაზრდა კლასს განეკუთვნება, რომლებიც ბიბლიური და წმინდანთა სახელებია, განსაკუთრებით არამეული-ებრაული ან ბერძნულ-ლათინური წარმოშობის ახალი აღთქმის სახელები. მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია **იოანე, პავლე და პეტრე...**

მესამე საუკუნეში დასტურდება, რომ ქრისტიანთა დევნის დროს, მათ სიკვდილით დასჯამდე, ქრისტიანებმა წარმართული სახელები გაანადგურეს და ბიბლიური სახელები მიიღეს **ელიასი, ესაია და სამუელი**; ახლად მოქცეულმა ქრისტიანებმა მოციქულთა სახელები მიიღეს, რომლებიც არ ეკუთვნის გერმანულს, ებრაული და ბერძნულ-ლათინური წარმოშობის პირველი სახელებია. ბიბლიას მრავალ ქვეყანაში დიდი გავლენა აქვს და ბიბლიური სახელების უმეტესობა ებრაული წარმოშობისაა. ძველი აღთქმის სახელების მცირე რაოდენობა უკვე გამოიყენებოდა ძველ გერმანულში მე –8 - მე –10 საუკუნეებში ძირითადად სასულიერო პირების მიერ. წმინდანთა და ახალი აღთქმის პირველი სახელები მხოლოდ XII საუკუნიდან გამოიყენებოდა. უფრო ხშირად ებრაული სახელები ძირითადად წინადადებების სახელებია, რომლებიც შეიცავს ღმერთთან დაკავშირებულ ცნებას - დიდება, მადლიერება. წინადადებების სახელების გარდა, ბიბლიაში არის მარტივი ტერმინების მცირე რაოდენობა (მაგ. Susanna – დან ებრაულად Ianna "შრომანი"), რაც ასევე შეიძლება იყოს მეტსახელები და იმიტირებული სახელები (მაგ. Lahad „langsam, träge“, ლაჰადი "ნელი, დუნე") (Vorobets 2017, 17)

გერმანულ სახელებს აქვთ ძველ ბერძნულ სახელთა მსგავსი სტრუქტურა. ისინი ძირითადად შედგება ორი კომპონენტისგან. სახელთა უმრავლესობა, როგორც

გერმანულ ასევე ბერძნულ სახელებში, სხვადასხვა ცნების გამომხატველია, მაგ. **დიდება, ბრძოლა და გამარჯვება, მამაცობა, რელიგია** და ა.შ. დღეს გერმანიაში განსაკუთრებით პოპულარულია ბერძნული წარმოშობის შემდეგი სახელები: მამაკაცის სახელი - **Sebastian**(სებასტიანი), **Alexander**(ალექსანდრე); ქალის სახელი - **Elena** (ელენა), **Sophie**(სოფი). მთავარი განსხვავება ლათინურ და გერმანულ, გერმანულ და ბერძნულ სახელებს შორის არის ის, რომ რომაელებს არა მხოლოდ ერთი, არამედ სამი სახელი ჰქონდათ: **პუბლიუს ოვიდიუს ნასო** სახელი + გვარი + ეპითეტი. არაერთი ასეთი სახელი აყალიბებს გერმანული სახელების ფონს დღემდე: **ფელიქსი, ფლორიანი, მარტინი; ბეატრიქსი, ლუსია** და სხვა (Vorobets 2017).

ისეთი ქართული გვარები, როგორიცაა **მამაცაშვილი, გამყრელიძე, ხმაღაძე, წინამძღვრიშვილი, ციხისთავი, ხელისუფალი, თოფაძე, ერისთავი, ომიაძე...** ბრძოლასთან, ქვეყნის თავდაცვასთან არის დაკავშირებული. თითოეული მათგანი იქმნებოდა კონკრეტული ფაქტის ნიადაგზე ან რომელიმე სამოხელეო ტერმინიც შეიძლება იყოს დაკავშირებული ქვეყნის მართვასთან, ხელისუფლებასთან.

უცხო ენების გავლენამ უდიდესი როლი ითამაშა დღევანდელი გერმანული ონომასტიკონის ჩამოყალიბებაში. გერმანულ ანთროპონიმიაში ჩნდება ფრანგული და ინგლისური სახელები. მაგ: **ედუარდი, ემილი, ლუი, ბაბეტი, შარლოტა, ჰენრიეტი, ლუიზა; ალფრედი, ედგარი, ჰარი, ბეტი, ედიტი, ფანი.**

XIX ს. სლავური წარმოშობის ზოგიერთი სახელი (**ფეოდორი, ოლგა, ვანდა, ლუდმილა, სონია**) გერმანიაში მე -19 საუკუნის ბოლოს შევიდა. მე-18 საუკუნეში სახელების რაოდენობა გაიზარდა სკანდინავიური ენებისაგან(**კნუტი, ჰიალმარი, ინგრიდი, ჰელგა**) სესხებით. ამ პერიოდში უპირატესობა ენიჭება მამაკაცთა მოკლე სახელებს (**ფრიცი, ჰაინცი, კარლი, კლაუსი, კურტი, მაქსი, პოლ, უილი**);სახელთა ორშემადგენლიანი ფორმები, როგორიცაა **Anneliese, Annemarie, Hannelore, Heidelinde, Marlies, Rosemarie, Karlheinz** მე -20 საუკუნის ოცდაათიან წლებში ხდება პოპულარული. მათი დიდი პოპულარობის მიზეზი ეროვნული ცნობიერების ამაღლება ხდება XIX საუკუნეში, განსაკუთრებით კი იმპერიის დაარსების შემდეგ, 1871 წელს, ისევე როგორც პირველი მსოფლიო ომის დროს და მის შემდეგ შექმნილი ვითარება, ხელს უწყობს ძველი გერმანული სახელების (**დიტერ, ებერჰარდი,**

ფრიდერიხი, გერჰარდი, გიუნტ(ჰ)ერი, ჰარტმუთი, ჰაინრიხი) შეცვლას. ნაციონალ-სოციალისტური იდეოლოგიის მიერ მხარდაჭერილი სახელების დარქმევის ტენდენცია გრძელდება XX ს-ის ორმოციან წლებამდე.

პოლიტიკა ყოველთვის გარკვეულ როლს თამაშობდა ანთროპონიმიაში. სახელთა დარქმევის დროს რაც არ უნდა უცნაურად მოგვეჩვენოს მშობლები ითვალისწინებდნენ თუნდაც მტრის, მაგრამ ძლიერი ადამიანის ფაქტორს.

თემურ ლენგმა რვაჯერ ილაშქრა საქართველოს წინააღმდეგ, მან არა ერთგზის მოაოხრა ჩვენი ქვეყანა და დიდი უბედურება დაატეხა მას თავს, მაგრამ **თემური**, როგორც სახელი მას შემდეგ იქცა პოპულარულად საქართველოში. ასეთი დამოკიდებულება მთელ ისტორიას კრე (Karlheinz; Kremen 2011) (Siwiec 2011) გასდევს ქართულ ანთროპონიმიაში. ცნობილია საკუთარ სახელად **შახი, ბეგი(ბეგიშვილი), ფაშა(ფაშალიშვილი), ნაპოლეონი**, რომლის შემოკლებული ვარიანტი **ნაპო** ლამის ცალკე სახელად იქცა. ამიტომაც შემთხვევითი არ არის, რომ როგორც გერმანიაში და სხვა ევროპულ ქვეყნებში პოპულარული ხდებოდა მეზობელი გაძლიერებული ქვეყნების ანთროპონიმია. ასევე უხვად შემოვიდა ქართულ ონომასტიკონში ბერძნული, რომაული, ებრაული, არაბული, თურქული, რუსული, სომხური და კათოლიკური სარწმუნოების გზით შემოსული ევროპული სახელები.

მეორე მსოფლიო ომის დასრულებამდე განვითარდა მოვლენა, რომელიც აშკარა გახდა 1945 წლის შემდეგ. ამ პერიოდში ხდება ქრისტიანული და უძველესი სახელთა კვლავ გააქტიურება (**Reaktivierung**), მაგალითად **Alexander, Claudia, Andreas, Christian, Michael, Peter, Stefan, Thomas; Andrea, Barbara, Gabriele, Martina, Monika, Petra** და სხვა (Vorobets 2017, 18) .

ფედერალური სტატისტიკური სამსახურის მონაცემებით, 2014 წელს გერმანიაში ცხოვრობდა 16,5 მილიონი ადამიანი მიგრაციის ისტორიით, აქედან თითქმის 8,2 მილიონი იყო მხოლოდ უცხო ქვეყნის მოქალაქე.

ემიგრანტ მოსახლეობას წარმოადგენს ხალხი, რომლებიც 1950 წლიდან არიან გადასახლებულნი. ემიგრანტთა თითქმის 70% ევროპიდან მოდის (ისინი ძირითადად ჩამოსული არიან იტალიიდან, ესპანეთიდან, პორტუგალიიდან, საბერძნეთიდან და

თურქეთიდან; რეპატრიანტები, ხალხი აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპიდან, აგრეთვე ომის ლტოლვილები იუგოსლავიიდან).

ემიგრანტების პროცენტული შემადგენლობა ასეთია:

1	უკრაინელი	1.7%
2	სერბი	1.8%
3	ხორვატი	2%
4	ბერძენი	2.1%
5	აფრიკელი	3% -ზე მეტი
6	იტალიელი	4%
7	რუმინელი	4,4%
8	ყაზახი	6,9%
9	რუსეთის ფედერაციიდან	9%
10	პოლონელი	11,4%
11	თურქი	12,8%
12	აზიელი	17% -ზე მეტი

სხვა ქვეყნებიდან და კონტინენტებიდან ხალხის მიგრაციამ შეცვალა სოციალური სტრუქტურა გერმანიაში. ეთნიკური, ენობრივი, კულტურული, რელიგიური და ასევე ონიმური მრავალფეროვნება დღეს გერმანიაში ყოველდღიური ცხოვრების ნაწილია. ახალ კულტურებთან ერთად მოვიდნენ და მოდიან ახალი სახელები და გვარები ასევე გერმანიისთვის უცხო სახელწოდების სისტემები. ამ უცხოური სახელების ზოგიერთი ნაწილი უკვე გვხვდება გერმანიის ათას ყველაზე გავრცელებულ გვარს შორის, მაგალითად, ვიეტნამელთა გვარი **ნგუენი** (Rodríguez 2016, 149-150). ახალი სახელები და სახელთა სისტემები პრობლემებს ქმნის, რადგან ზოგიერთ ხალხში არ არსებობს გვარები, მამის სახელები, და ა.შ.

პრობლემა რთულდება განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ადამიანი თავისი სახელით, გვარით, მამის სახელით და ა.შ. იქცევა საერთაშორისო ობიექტად და იძულებულია ანგარიში გაუწიოს იმ ქვეყნის კულტურას, რომელთანაც სჭირდება

კონტაქტები. მამის სახელის პრობლემა ყოველთვის იდგა სხვადასხვა ქვეყნის კულტურის ისტორიაში. ასე იყო ქართულ სინამდვილეში, როდესაც სახელთან ერთად ამა თუ იმ პიროვნებას მოიხსენიებდნენ მამის სახელით. მაგალითად, „ვარსკენი ძეი არშუშაისი.“ მიუხედავად იმისა, რომ ამ დროისთვის (Vს.) გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა ადამიანის სახელს, გვარით არ მოიხსენიებოდა და არც ვიცით რა გვარის იყო ვარსკენი. მაგრამ გარემო პირობები მოითხოვდა მამის სახელის დაფიქსირებას, რამაც საბოლოო ჯამში გამოიწვია გვარის ჩამოყალიბებაც. ამის კარგი მაგალითია ჩვენი ცნობილი მწერალი **იოანე საბანისძე** (VIIIს.), რომლის მამის სახელიც სრულად არის წარმოდგენილი, ის უფრო მამის სახელია ვიდრე გვარი, რადგან ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანი ჯერ კიდევ არსებობს, თორემ უნდა ყოფილიყო „საბანიძე.“ საამისო მაგალითების მოძიება ადვილია და შორს წაგვიყვანს.

ეს პროცესი მამისაგან გვარის მიღება საკმაოდ ხანგრძლივ დროს მოიცავდა საუკუნეების განმავლობაში, მაგრამ რუსეთთან ურთიერთობის გააქტიურების შემდეგ XIX საუკუნის დასაწყისში მამის სახელის აღნიშვნა არა როგორც გვარის გარკვეული ეტაპის, არამედ უკვე მამის სახელისა. **ივანე პეტრეს ძე - ივან პეტროვიჩ**. ეს იყო სხვა კულტურა, რომელთანაც მოუწია შეხება ქართულ ანთროპონიმს, რომელთანაც ურთიერთობა წლების განმავლობაში კანონიკურ ნორმად იქცა. მაგ. **ივან პეტროვიჩ პოპოვი**. ამ სტრუქტურით ჩამოყალიბდა ქართული სახელის, გვარის, მამის სახელის ერთობლიობა. XXI საუკუნის დასაწყისში მნიშვნელოვანი მოვლენა მოხდა ქართულ ანთროპონიმიაში, საპასპორტო მონაცემებიდან ამოღებულ იქნა მამის სახელი. ამით ქართული ანთროპონიმული კულტურა დაუბრუნდა ქართულ ტრადიციას, მაგრამ, როდესაც ჩვენ გვჭირდება გარკვეული მონაცემების შევსება, რომელიც რუსეთს ან რუსულ სინამდვილეს ეხება მოცემულია გრაფა მამის სახელისათვის. ამით ჩვენ ანგარიშს ვუწევთ მეზობელი ქვეყნის ანთროპონიმულ და კულტურულ ტრადიციას.

სახელთა კლასი გერმანულში, ისევე როგორც ნებისმიერ სხვა ენაში, შედგება საზოგადო და საკუთარ სახელთა სუბკლასებისგან, რომელთა სრულყოფაც სალიტერატურო ენასა და მის დიალექტებში პერმანენტულად მიმდინარეობს ენის ისტორიული განვითარების ფონზე. გერმანულ ენათმეცნიერებაში მიღებულია,

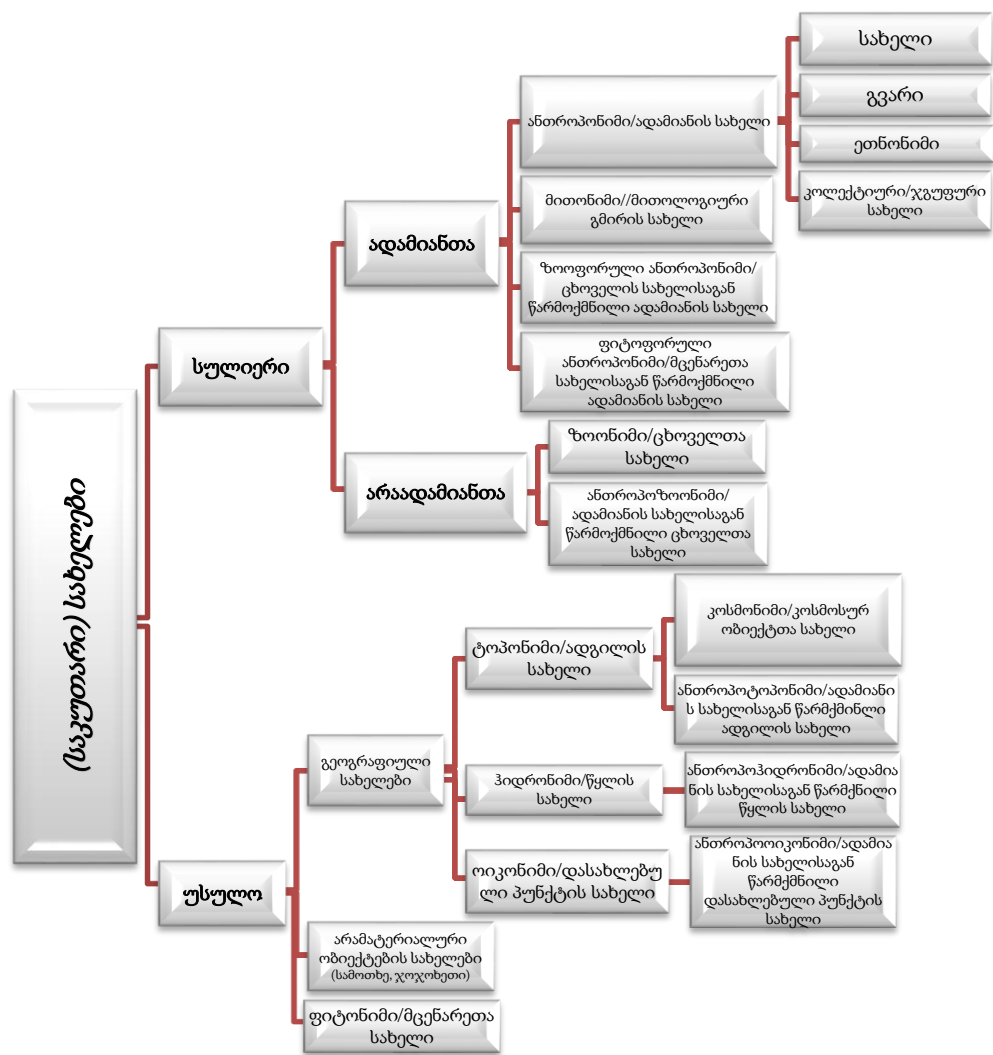
საკუთარ სახელთა სუბკლასში გეოგრაფიულ სახელებთან ერთად გააერთიანონ ასევე პიროვნებების, ეროვნებათა/ეთნოსების სახელები.

საკუთარი სახელები მჭიდრო კავშირშია საზოგადო სახელებთან, როგორც სახელდების პრინციპთან მიმართებაში, ისე ცოცხალი კონტაქტის – ზეპირი და წერილობითი გზით ერთმანეთის სრულყოფისა და გამდიდრების თვალსაზრისით. ამ ორმხრივ პროცესს ლექსიკური დონის რამდენიმე ფენომენი ერთდროულად ასაზრდოებს: აფიქსაცია, სიტყვაწარმოება (უპირველესად დერივაცია, კომპოზიცია) და შესიტყვებათა წარმოქმნა (არტიკლების, ადგილისა და მიმართულების აღმნიშვნელი წინდებულების გამოყენებით) (ბაქრაძე n.d.)

პირთა სახელები ენის ლექსიკური ფონდის იმ ნაწილს განეკუთვნება, რომელიც განუწყვეტლივ ვითარდება, ახლდება და მეყსეულად რეაგირებს საზოგადოების სოციალურ კულტურულ ცხოვრებაში მომხდარ ცვლილებებზე) (გურგენიძე, ჯიქია 2010, 128).

ქართულ ენაში სახელთა კლასი იყოფა შემდეგ კატეგორიებად: საკუთარი და საზოგადო სახელები, სულიერი და უსულო სახელები, ადამიანთა და არაადამიანთა სახელები. ადამიანთა და არაადამიანთა სახელთა ჯგუფი დამახასიათებელია ქართული ენისათვის. ცნობილია, რომ ქართულ ენაში ის სიტყვები, რომლებიც აღნიშნავენ ადამიანს, სხვა სახელებისაგან, იმითაც გამოიყოფა, რომ ამათზე ითქმის ვინ, ყველა დანარჩენზე კი – რა. ვინ მოვიდა? ამ კითხვის პასუხი შეიძლება იყოს: ბავშვი, მეზღუ და მისთ. მაშინ როდესაც ცხოველებზე, ფრინველებსა და სხვა საგნებზე რა ითქმის: რა მოკალი? – ხოხობი, იხვი, ირემი და სხვ., რა მოიტანე? კალამი, ფანქარი, წიგნი და სხვა (შანიძე) იხ.ქართულ-ბერძნული კონტრასტული გრამატიკა (სახელთა სისტემა) (ბერიკაშვილი 2012).

შევეცდებით წარმოვადგინოთ ქართული ენის სახელთა კლასიფიკაციის სქემა:

სახელთა კლასიფიკაციისას ვფიქრობთ, საყურადღებოა ანთროპონიმთა კლასი, მას განსაკუთრებული ადგილი აქვს სახელთა სისტემაში, ანთროპონიმი შედის სახელთა ჯგუფების უმრავლესობაში, როგორცაა მაგალითად: ტოპონიმია, ჰიდრონიმია, ოიკონიმია, ზოონიმია და ა.შ. განსაკუთრებით ფართოდ შედის ზოონიმიაში და პირიქით, ზოონიმია - ანთროპონიმიაში. ზოონიმები ასახავს და ემთხვევა ადამიანთა სახელდების, ანთროპონიმის გარკვეულ ფენას. ზოონიმებმა დღეს გადაინაცვლა იმ დროში, რომელიც წინ უსწრებდა ჩვენი გვარების ჩამოყალიბებას. ამიტომ ბევრი მათგანი დღეისათვის მეტსახელად გვხვდება (ბერიძე, ერთი სოფლის ტოპონიმია 3, ვალის ტოპონიმია 2020, 22).

ცხოველთა სახელები, ძირითადად გარეგნული მოტივაციის შედეგად ხდება, თუმცა ზოგი გარეგნული ნიშანი, რომელიც საქონელს აქვს, ძნელი წარმოსადგენია, ჰქონოდა ადამიანს, მაგალითად: ნიშა (ნიშანა), ნიკორა, ჭრელა. მაგრამ გვარები,

რომელიც გვაქვს ქართველებს, მიგვითითებს, რომ ასეთი ნიშნებით ხასიათდებოდა ადამიანი და შესაბამის სახელებსაც ვარქმევდით. ასეთი გვარებია: **ნიშანაძე, ნიკორაძე, ჭრელაშვილი** და სხვა (ბერიძე, ერთი სოფლის ტოპონიმია 3, ვალის ტოპონიმია 2020, 33).

ყოველივე ეს გვიჩვენებს, რომ ზოონიმია და ანთროპონიმია მჭიდროდ არის ერთმანეთთან დაკავშირებული, რომელიც ისტორიის გარკვეულ ნაწილს ნათლად გვიხატავს. უფრო მეტიც, ხანდახან ჭირს სახელის გარჩევა მისი პირვანდელი სახელსადები ობიექტისა.

5.3. ინგლისური ანთროპონიმია

ინგლისური ანთროპონიმია საინტერესო კვლევის ობიექტს წარმოადგენს სახელდების ისტორიული, სოციალური და კულტურული მრავალფეროვნების თვალსაზრისით. ინგლისურენოვანი სივრცე, განსაკუთრებით მისი ამერიკული ვარიანტი, გამოირჩევა ანთროპონიმული სისტემის დინამიკურობით, გახსნილობით უცხო კულტურებისა და ენობრივი გავლენებისადმი და სახელთა ფორმირების მაღალი პროდუქტიულობით. ისტორიულად ინგლისური ანთროპონიმია ჩამოყალიბდა სხვადასხვა ეთნიკური, რელიგიური და სოციალური ფაქტორების ურთიერთქმედების შედეგად, რამაც განსაზღვრა როგორც სახელთა ფორმა, ისე მათი სემანტიკური და სოციალური დატვირთვა. ამ ქვეთავში ყურადღება გამახვილებულია

ინგლისურ ანთროპონიმულ სისტემაში სახელთა წარმოშობაზე, მათ სოციალურ კონოტაციებზე, ლიტერატურისა და კულტურის გავლენაზე, აგრეთვე თანამედროვე ტენდენციებზე, რომლებიც ასახავს საზოგადოების ღირებულებებსა და იდენტობის კონსტრუირებას სახელდების გზით.

ძველი ინდოევროპელი ხალხის სახელთა სტილი არის მსოფლიოს აზრების, იდეალებისა და მოდელების პირდაპირი ასახვა. სახელი არის ენობრივი ტექსტი, ყველაზე მნიშვნელოვანი პრიმიტიული ადამიანისთვის. სახელწოდების მეტონიმური მოდელი გვაძლევს საფუძველს ვივარაუდოთ, რომ უძველესი ანთროპონიმული სისტემა არ არის კონკრეტულად შერჩეული სიტყვები, სახელები. ისინი შემთხვევით აღმოჩნდნენ ონომასტიკურ ორბიტაზე (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 91).

ცნობილია, რომ თავდაპირველად ადამიანთა საკუთარ სახელად გამოუყენებით ნივთის, საგნის, ცხოველის, ფრინველის, მწერის, თვისების მოქმედების და სხვა სახელწოდებანი. ამის კვალი კარგადაა შემონახული იმ საკუთარ სახელთა შინაგან სტრუქტურაში, რომელთაც ძველი წერილობითი ძეგლებიდან და ხალხის წარმართული ყოფის ჩვენამდის მოღწეული გადმონაშთებიდან ვიცნობთ (ლლონტი, ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები 1971, 135).

ანთროპონიმული სისტემის განვითარების შემდეგი ეტაპი იყო ძირითადად რელიგიური სახელები. ანთროპონიმული სისტემების კვლევის პროცესი მოიცავს ისეთ პრობლემატურ საკითხს, როგორიცაა თითოეულ სახელში ბგერითი ელემენტების რაოდენობა ადამიანის საკუთარ სახელთა სისტემაში. ეს რაოდენობა განისაზღვრება ადამიანის მეხსიერებასთან კავშირით. ელემენტარული სიმბოლოების ოპტიმალური (საშუალო) რაოდენობა არის 1-4 ერთეული სიმბოლოს ინტერვალი, ხოლო მაქსიმალური - 5-9 სიმბოლო. ამ თვალსაზრისით შეგვიძლია გამოვიკვლიოთ, როგორც ნებისმიერი ენის ანთროპონიმული სისტემა ასევე ენა ზოგადად (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 91).

ამ ტენდენციის თვალსაჩინო მაგალითია პურიტანების შვილების სახელთა სისტემა, რომლებიც XVI საუკუნეში გამოეყო ანგლიკანურ ეკლესიას. მათი დევნის შედეგად, როგორც ლეონოვიჩი შენიშნავს, პურიტანული პიროვნული სახელები განსაკუთრებით გავრცელდა დღევანდელი აშშ-ს ჩრდილო-აღმოსავლეთში. ისინი

ხშირად აძლევდნენ შვილებს მათი პირადი შემადგენლობის ლათინურ სახელებს: Beata „ბედნიერი“, Desiderius Desideratus „სასურველი“, Deodatus „ღვთის მიერ მიცემული“, Renovata „განახლებული“. პურიტანების მიერ შექმნილ ყველაზე ცნობილ სახელებს შორის (განსაკუთრებით XVIII საუკუნის დასაწყისში) არის შემდეგი: უფასო საჩუქარი, რეფორმაცია, დედამიწა, მტკერი, ფერფლი, მიწოდება, მეტი ხილი, დისციპლინა, სიხარული. ისევ, ზემოდან, მადლობელი, კარგად იცხოვრე. ძალიან ხშირად პურიტანები უკიდურესობდნენ და ქმნიდნენ სახელებს, როგორებიცაა: No-Merit, Sorry – for – Sin, Much- Mercey, Sin Dany (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 92).

ვივერი, (2007) ვაშინგტონის ამერიკული უნივერსიტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის მასწავლებელი, სტატიაში "ამერიკული კულტურის მოზაიკა" ვარაუდობს, რომ მიუხედავად უზარმაზარი კულტურული მრავალფეროვნებისა შეერთებულ შტატებში, არსებობდა დომინანტური კულტურა და ემიგრანტების ყოველი ახალი წევრი გახდა ამ კულტურის ნაწილი, დაშორდა მათ მრავალ განსხვავებას, რათა შეესაბამებოდეს საზოგადოების დომინანტურ კულტურულ ტენდენციებს. მოდელად გამოყენებული იქნა მზა კულტურული შაბლონი - სპეციფიკური მახასიათებლების ნაკრები: თეთრი, ანგლო-საქსური, პროტესტანტი, მამაკაცი. თეთრკანიანი მამრობითი სქესის ემიგრანტები ადვილად ადაპტირდნენ ამ მოდელთან, მიიღეს ინგლისური სახელი და გადავიდნენ პროტესტანტიზმზე. ამიტომ, ამერიკული სახელების ხერხემალი შედგება ინგლისური სახელებისგან, რომლებიც ნასესხები არიან კელტების, დანიელების, ნორმანებისა და ბრიტანელებისგან, ისევე როგორც ძველი აღთქმისა და ბიბლიური სახელები, რომლებიც ჯერ კიდევ ათეულშია ამერიკაში გავრცელებული სახელებისა. (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 92).

ზოგიერთი სახელი თითქმის უხეშად ითვლება მათი მატარებლების მიერ შესრულებული სამარცხვინო მოქმედების გამო, რომელიც გახმაურდა. მაგალითად, ამ ტიპის ბიბლიური სახელებია: ჰეროდე, იუდა და ა.შ. უარყოფითი კონოტაციის მქონე ლიტერატურის პერსონაჟების სახელები ასევე მიეკუთვნება უხეშ სახელებს (მაგ., Uriah Heep) (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 92). ზოგჯერ ლიტერატურული

პერსონაჟის (პერსონიმის) სახელი განზოგადდება და მსგავსი ხასიათის, ქცევისა და მიზანდასახულების ადამიანს შეერქმევა ხოლმე. კვაჭი, ლუარსაბი, ყვარყვარე იმდენად სახასიათო სახეებია, მოხერხებულ, ზარმაც და მედროვე ადამიანებს ამ სახელით „ნათლავენ“. საკუთარი სახელი პერსონაჟის სახელად ქცევისას ხშირად იძენს აბსტრაქტიზმისა და განზოგადების უნარს, უფლებით უკვე პერსონაჟსაც აჭარბებს და მოცემული ანთროპონიმის ფარგლებში ამ პერსონაჟის მსგავს სხვა ადამიანებსაც აერთიანებს, რა თქმა უნდა, გარკვეული ნიშნის თუ ნიშნების მიხედვით (გოდერძიშვილი 2012, 56). ამ ტენდენციის გამოკვლევისას აუცილებელია აღინიშნოს მხატვრული ლიტერატურის როლი სახელის დარქმევაში. ასე, მაგალითად, სვიფტმა შექმნა ორი პიროვნული სახელი – ვანესა და სტელა, ეს უკანასკნელი სხვა ენების ანთროპონიმული სისტემებიდან იყო ნასესხები (Kisel 2009, 47). ეს ფაქტი დასტურდება ქართულ ანთროპონიმიაშიც რ.თოფჩიშვილი აღნიშნავს, რომ ადამიანის სახელთა სისტემაზე დიდი გავლენა აქვს მხატვრულ ლიტერატურასაც, გამსახურდიას „დიდოსტატის მარჯვენის“ დაბეჭდვამ ქალის სახელი შორენა პოპულარული გახადა, ხოლო ილიას „კაცია ადამიანმა?!“ ერთობ გავრცელებული სახელი ლუარსაბი „ქართული ანთროპონიმიდან ფაქტობრივად გააქრო“ (თოფჩიშვილი 2010, 14).

ინგლისურ სახელებთან ერთად ინგლისური გვარები, როგორც პირადი სახელები, შემოვიდა ამერიკულ კულტურაში. მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს ღარიბმა, მაგრამ ამბიციურმა მშობლებმა თავიანთ შვილებს სახელები დაარქვეს ისეთი ცნობილი პიროვნებების მიხედვით, როგორებიცაა მილტონი, ჯონ მილტონიდან და სიდნი, სერ ფილიპ სიდნეისგან ჩამოყალიბებული. გვარებიდან პირადი სახელების ფორმირების პრაქტიკა გავრცელებულია შეერთებულ შტატებში, არისტოკრატების სახელები შეიცვალა სახელებით, რომლებიც ტრადიციულად აღნიშნავენ კონკრეტულ საქმიანობას. მაგალითად, ტანერი (Tanner - პირი, რომელიც დასაქმებულია ცხოველის ტყავის გარუჯვაზე) კუპერი (კუპერი - კასრების და კასრების მწარმოებელი ან შემკეთებელი). ასევე პოპულარულია ცნობილი შემსრულებლების სახელები, როგორებიცაა მარლის სახელი (მარლი), განსაკუთრებით პოპულარულია ქვეყნის აფრო-ამერიკელ მოსახლეობაში, რომელიც ჩამოყალიბდა ლეგენდარული იამაიკელი მუსიკოსის ბობ მარლის სახელებიდან (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 92).

პოპულარულ ყოფილ გვარებს, რომლებიც ახლა პირადი სახელებია, აქვთ მკაფიო ეროვნული იდენტობა, როგორიცაა მაკენზი, რეილი ან ბრენანი, და მსგავსი სახელები ეძლევა ბიჭებსა და გოგოებს. შეერთებულ შტატებში სულ უფრო ხშირია მამაკაცის სახელების ქალებში გადაქცევის ტენდენცია. უნდა აღინიშნოს, რომ ბევრი ამერიკელი გოგონას სახელი, როგორებიცაა შირლი, ლესლი, ჰილარი, რენე, სტეისი და ტრეისი თავდაპირველად მამაკაცების სახელებად გამოჩნდნენ. იმავდროულად, საპირისპირო პროცესი, როდესაც ბიჭების სახელებს აძლევენ გოგოებს, არ დაფიქსირებულა (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 92).

ინგლისური სახელების დარქმევის პროცესის სოციალური ფონი ენაზე და ენობრივი ერთეულების ფუნქციონირებაზე მოქმედი სოციალური ფაქტორები მოიცავს ისეთ ფაქტორებს, რომლებიც განსაზღვრულია ენის მატარებლის ცხოვრების კოგნიტურ, ესთეტიკურ, მორალურ და იდეოლოგიურ მხარეებში ასახვით, რომლებიც შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად:

1. მაქსიმალური სოციალური მნიშვნელობის სოციალური ფაქტორები (სოციალურ-ეკონომიკური წყობა, წარმოების საშუალებები, იდეოლოგია, მეცნიერება, კულტურა, საზოგადოების პოლიტიკური სისტემა, ცხოვრების წესი, ესთეტიკური და ეთიკური საზოგადოების შეხედულებები).

2. მინიმალური სოციალური მნიშვნელობის სოციალური ფაქტორები (ტექსტები და მათი შინაარსი, იდეოლოგიური ხასიათის ელემენტები).

პიროვნული სახელების სოციოლინგვისტური ასპექტი მოიცავს შემდეგს:

➤ ენაში პიროვნული სახელის ფორმირებისა და ფუნქციონირების ზოგადი პროცესების თეორიული და მეთოდოლოგიური გამოკვლევა;

➤ ანთროპონიმის, როგორც სისტემა, კომპლექსური გამოკვლევა;

➤ პერსონალური სახელების, როგორც სოციალურ-ისტორიული კატეგორიის გამოკვლევა;

➤ პირად სახელების გაჩენის, ფუნქციონირებისა და გაქრობის სოციალურ-კულტურული განსაზღვრა;

➤ თანამედროვე საზოგადოების პირობებში მოქმედი პიროვნული სახელების სოციალური მახასიათებლები (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 93).

კვლევაში ჩვენ ვიზიარებთ იმ აზრს, რომ სახელების სოციალიზაციაში მოქმედებს შემდეგი ფაქტორები:

- პიროვნული სახელები ისტორიულად სოციალურია, თუმცა მათი სოციალური შეფერილობა ცვალებადია;
- პერსონალური სახელები ყოველთვის ვერ რეაგირებენ სოციალურ ცვლილებებზე, მაგრამ რეაგირებენ მათ დაგვიანებით;
- პიროვნული სახელები ასახავს საზოგადოების სოციალურ-ისტორიულ ცხოვრებას მათი ჩამოყალიბების დროისთვის მათი სახელობითი წარმოშობის საფუძველზე (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 94).

ონომასტიკური კვლევის სოციალური ასპექტი გულისხმობს სახელების შესწავლას იმ საჯარო შეფასებებთან დაკავშირებით, რომლებსაც ისინი სხვადასხვა დროს იღებენ ცალკეული საზოგადოებრივი ჯგუფებისგან და ასევე ცალკეულ საზოგადოებებში ან ცალკეულ ინდივიდებში ზოგიერთი სახელების შეგნებულ ან უპასუხისმგებლო უპირატესობებთან დაკავშირებით. სოციალურად გამოწვეული ფაქტორების გავლენა ბევრ პირობებზეა დამოკიდებული:

ისტორიული ეპოქა, სპონტანური და შეგნებული ასპექტები, საზოგადოების გავლენა ენის ანთროპონიმურ შრეზე (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 94).

პიროვნული ონიმების სოციალური ხასიათი ტრადიციაში ცხადყოფს, რომ ერთი და იმავე სიტყვების გამოყენება სახელწოდებისთვის და ასევე: განსაზღვრული სახელების ტრადიციული მიმაგრება ცნობილი სოციალური ჯგუფების წარმომადგენლებისთვის.

მოცემული ტენდენცია უბრუნდება მონათმფლობელური სისტემის დროს. ასე, მაგალითად, ძველ რომში მონას ჰქონდა სახელი, რომელიც შედგებოდა მისი ბატონის სახელისაგან და სიტყვა puer(მონა): Lucipuer – a slave of Lucius (ლუციპური - ლუციუსის მონა) (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 94).

ჩვენი კვლევის დიაქრონიული ასპექტი აჩვენებს, რომ სახელების სოციალური სტრატიფიკაცია განპირობებული იყო „მდიდარ-ღარიბი“ ფაქტორით. ზოგიერთი სახელი უკავშირდებოდა კეთილშობილურ დაბადებასა და კეთილშობილებას, ხოლო სხვები – სიღარიბესთან და გაურკვევლობასთან. ამრიგად, ლეონოვიჩის (2002) კვლევების მიხედვით, ინგლისური კულტურისთვის დამახასიათებელი იყო ისეთი სახელები, როგორიცაა Rupert, Benjamin, Alexandra (რუპერტი, ბენჟამინი, ალექსანდრა).

ტრადიციულად ასოცირდება საშუალო კლასის წარმომადგენლებთან. ქალის სახელმა **Abigail** (აბიგაილი), რომელიც ტრადიციულად მოახლის სახელად იყო განმარტებული, დაკარგა სოციალური შეფერილობა, ხოლო ახალშობილებისთვის არსებობდა საზოგადოებაში მათი პოზიციის შესაბამისი საკმაოდ განსაზღვრული სახელები: Helpless, Rependance, Forsaken უმწეო, განდგომილი, მიტოვებული (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 94).

შემდეგი ფაქტორი არის ზოგიერთი სახელის სოციალური შეფასება. თითოეულ ენას აქვს პირადი სახელების საკუთარი კოლექცია გასაოცარი სოციალური შეფერილობით. ამრიგად, ძველ რომში შვილად აყვანილი ბავშვები იღებდნენ თავიანთი შვილების სახელს *-anus* სუფიქსით (ე.ი. Octavianus (ოქტავიანუსი) – ოქტავიუსის ვაჟი, აყვანილი ვაჟი იულიუს კეისარისა) (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 94).

მოდური სახელები ძალიან მცირე ხარისხით არის დამოკიდებული მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენებზე. ყოველი ახალი სახელი უბრალოდ დავიწყებული ძველის ვარიანტია და მიუხედავად იმისა, რომ სახელების პოპულარობა მუდმივად იცვლება, ამ პროცესში შესაძლებელია გარკვეული ნიმუშების იდენტიფიცირება. ტრადიციულად ადამიანებს ურჩევნიათ ქალის სახელები, რომლებიც მთავრდება „a“ – ზე **Sarah, Emma, Hannah, Mia, Anna** (სარა, ემა, ჰანა, მია, ანა), ისევე როგორც მამაკაცის სახელები დაწყებული „k“ – ზე (Kylie, Caitlin, Courtney).

ჩვენი დაკვირვებით სწრაფად გაიზარდა ქალის სახელების პოპულარობა, რომლებიც ბოლოვდება "n"-ზე (Jaden, Aiden, Hayden, Caden) და "j"-ით დაწყებული სახელები Joshua, Justin, Joseph და სხვა (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 94).

ინგლისურ ანთროპონიმიაზე დაკვირვება საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ინგლისურ ენაში სახელის დარქმევის ტრადიციაში მთავარი აქცენტი კეთდება ფონეტიკურ, გრაფიკულ, და სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სახელის გარეგნულ ფორმაზე.

ინგლისურ ანთროპონიმულ სისტემას (განსაკუთრებით მის ამერიკულ ვარიანტს) აქვს აქსიოლოგიის რაოდენობრივი ინდექსი - ეს არის ოფიციალური სახელწოდების ელემენტების რაოდენობა. საუბარია მეორე „შუა“ სახელზე, რომელიც ძალიან პოპულარულია ამერიკელებში. შუა სახელის ნაცვლად ისინი ხშირად იყენებენ ინიციალებს. ინიციალების არჩევისას ისინი ითვალისწინებენ სახელის ჯადოსნური ძალის რწმენას. ამრიგად, აფრო-ამერიკელებს შორის გავრცელებულია რწმენა, რომ თუ სახელის ინიციალები ქმნიან მნიშვნელობას სიტყვას, მაშინ მას ბედნიერება მოაქვს: FUN, JOI, PET, PEP, VIM. ამერიკული ოჯახების უფროსი ვაჟების დაახლოებით 75%-ს, რომლებსაც აქვთ სოციალური პრესტიჟის პრეტენზია, დედის ქალიშვილობის გვარს ატარებენ, როგორც პირველ ან შუა სახელს (Zerkina 2017, 215); (Zerkina, Kisel, Mikhailov, Lukina 2018, 95).

მოცემულ ქვეთავში განხილულმა მასალამ ცხადყო, რომ ინგლისური

ანთროპონიმია ისტორიულად ეფუძნება ძველ ინდოევროპულ სახელდებით ტრადიციებს, რომლებიც თავდაპირველად ნივთების, ცხოველების, თვისებებისა და ქმედებების სახელებს მოიცავდა და შემდგომ რელიგიური სახელებით შეივსო. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო პურიტანული სახელდების პრაქტიკას, რომელმაც ინგლისურ-ამერიკულ კულტურაში უკიდურესად სემანტიზებული და იდეოლოგიურად დატვირთული პიროვნული სახელები დაამკვიდრა.

დადგენილია, რომ ამერიკულ ანთროპონიმულ სისტემაში დომინანტური ადგილი უკავია ინგლისური წარმოშობის სახელებს, რომლებიც სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქაში შეივსო კელტური, სკანდინავიური, ნორმანული და ბიბლიური სახელებით. ამასთან, მნიშვნელოვნად გაიზარდა გვარების პირად სახელებად გამოყენების ტენდენცია (მაგ. Tanner, Cooper), აგრეთვე გენდერული საზღვრების გადალახვა სახელდებაში, რაც განსაკუთრებით შეინიშნება ამერიკულ პრაქტიკაში.

სოციოლინგვისტური ანალიზი აჩვენებს, რომ პიროვნული სახელები მჭიდროდ უკავშირდება სოციალურ სტრატეფიკაციას, მოდას, იდეოლოგიურ განწყობებსა და კულტურულ ავტორიტეტებს (რელიგია, ლიტერატურა, პოპულარული კულტურა). ლიტერატურული პერსონაჟების სახელები ხშირად განზოგადდება და იღებს ტიპიზებულ მნიშვნელობას, რაც სახელებს დამატებით სემანტიკურ და შეფასებით დატვირთვას ანიჭებს.

საერთო ჯამში, ინგლისური ანთროპონიმია წარმოჩნდება, როგორც ღია, მობილური და სოციალურად მგრძნობიარე სისტემა, სადაც სახელის შერჩევისას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება არა მხოლოდ სემანტიკურ მოტივაციას, არამედ ფონეტიკურ-გრაფიკულ მიმზიდველობასა და სოციალური პრესტიჟის ფაქტორს

წარმოდგენილ თავში გაანალიზებული რუსული ანთროპონიმის

ისტორიული განვითარება და მისი ტერმინოლოგიურ-კანონიკური გავლენა ქართულ ანთროპონიმულ სინამდვილეზე. კვლევამ აჩვენა, რომ ანთროპონიმია წარმოადგენს ენის ერთ-ერთ ყველაზე მგრძნობიარე და დინამიკურ ფენას, რომელშიც ნათლად აისახება პოლიტიკური, რელიგიური, კულტურული და იდეოლოგიური პროცესები.

დადგინდა, რომ რუსულ ანთროპონიმიასთან ურთიერთობა საქართველოში განსაკუთრებით ინტენსიური გახდა XIX–XX საუკუნეებში, რუსეთის იმპერიული და შემდგომ საბჭოთა მმართველობის პირობებში. ამ პერიოდში რუსული ეკლესიისა და ადმინისტრაციული სისტემის მეშვეობით დამკვიდრდა კანონიკური ქრისტიანული სახელები, სამწევრიანი ანთროპონიმული მოდელი (სახელი + მამის სახელი + გვარი) და რუსული ტერმინოლოგიური სტანდარტები. მიუხედავად იმისა, რომ სამწევრიანი მოდელის ცალკეული ელემენტები ქართულ სინამდვილეში მანამდეც არსებობდა, მათი იურიდიული კონსოლიდაცია და სავალდებულო ხასიათი რუსული გავლენის შედეგია.

რუსული ანთროპონიმის განვითარების ისტორიულმა პერიოდიზაციამ (წინარექრისტიანული, ქრისტიანული, საბჭოთა დექრისტიანიზაციისა და პოსტსაბჭოთა ეტაპები) ცხადყო, რომ სახელდების სისტემა ყოველთვის პასუხობს საზოგადოების იდეოლოგიურ მოთხოვნებს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი

აღმოჩნდა საბჭოთა პერიოდი, როდესაც მოხდა ანთროპონიმის ფართომასშტაბიანი დექრისტიანიზაცია, სახელთა ნეოლოგიზაცია და იდეოლოგიური შინაარსის მქონე ახალი სახელების შექმნა. ეს პროცესი შეეხო არა მხოლოდ რუსულ, არამედ საბჭოთა კავშირში შემავალ სხვა ხალხთა, მათ შორის ქართულ ანთროპონიმსაც.

კვლევამ აჩვენა, რომ რუსული ანთროპონიმის გავლენა ქართულ სინამდვილეში არ შემოიფარგლება მხოლოდ სახელთა შემოტანით, არამედ მოიცავს სქესობრივი დიფერენციაციის მოდელებს, ქალისა და მამაკაცის სახელთა ფორმალურ განსხვავებებს, გვარების მდებრობითი ფორმების გამოყენებასა და ოფიციალურ დოკუმენტაციაში დამკვიდრებულ ნორმებს. აღნიშნული მოვლენები ქართულ ენაში ძირითადად ბარბარიზმის დონეზე დარჩა და ვერ იქცა სისტემურ ნორმად, რაც ქართული ანთროპონიმის შიდა მდგრადობაზე მიუთითებს.

მნიშვნელოვანი ადგილი დაეთმო ქართული ანთროპონიმის შიდა სტრუქტურისა და ისტორიული ფენების ანალიზს. დადასტურდა, რომ ქართული ანთროპონიმია მრავალშრიან სისტემას წარმოადგენს, რომელშიც თანაარსებობს ინდიგენური სახელები, ქრისტიანული კანონიკური ანთროპონიმები და აღმოსავლური თუ ევროპული წარმომავლობის სახელები. განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდა მესხეთის ანთროპონიმიაზე, რომელმაც ისტორიულ წყაროებში შემოინახა არქაული სახელები, სახელდების სემანტიკური ჯგუფები და ანთროპონიმთა ფორმირების ტრადიციული მოდელები.

კვლევამ ცხადყო ანთროპონიმის მჭიდრო კავშირი სხვა ონომასტიკურ დომენებთან, განსაკუთრებით ტოპონიმკასთან. ანთროპონიმები ფუნქციონირებს როგორც ეთნოკულტურული ინფორმაციის მატარებელი ერთეულები, რომლებიც ასახავს მოსახლეობის ეთნიკურ შემადგენლობას, რელიგიურ კუთვნილებას, მიგრაციულ პროცესებსა და რეგიონულ იდენტობას. ამ თვალსაზრისით ანთროპონიმული მასალა წარმოადგენს მნიშვნელოვან წყაროს კულტურული გეოგრაფიისა და ისტორიული ონომასტიკისათვის.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ქართული ანთროპონიმია, მიუხედავად ძლიერი რუსული, თურქული და სხვა გარეგანი გავლენებისა, ინარჩუნებს საკუთარ სისტემურ თავისებურებებსა და ეროვნულ იდენტობას. ანთროპონიმული

ცვლილებები ისტორიულად განპირობებულია სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური ვითარებით, თუმცა სახელდების შიდა კანონზომიერებები და ტრადიციული სემანტიკური მოდელები ქართული ენის მდგრადობასა და თვითმყოფადობას ადასტურებს.

გერმანული ანთროპონიმის ანალიზმა აჩვენა, რომ იგი წარმოადგენს სტრუქტურულად სტაბილურ და ისტორიულად თანმიმდევრულ სისტემას, რომელიც ჩამოყალიბებულია გრძელვადიანი კულტურულ-რელიგიური და სოციალურ-ისტორიული პროცესების შედეგად. გერმანული ანთროპონიმის საფუძველს ქმნის ძველი გერმანული სახელები, ბიბლიური და ქრისტიანული ანთროპონიმები, აგრეთვე ლათინური წარმომავლობის სახელები, რომელთა თანაარსებობა ქმნის მრავალშრიან და ჰარმონიულ სისტემას.

დადგინდა, რომ გერმანულ ანთროპონიმიაში სახელდების პროცესს ახასიათებს ტრადიციულობის მაღალი ხარისხი და ნორმატიულობა. სახელთა ცვლილება და განახლება ძირითადად ევოლუციური ხასიათისაა და იშვიათად განიცდის მკვეთრ იდეოლოგიურ ზემოქმედებას, რაც არსებითად განასხვავებს მას რუსული ანთროპონიმისგან. სახელების პოპულარობის დინამიკა გერმანულ სინამდვილეში დამოკიდებულია მოდაზე, ლიტერატურულ და ისტორიულ ავტორიტეტებზე, მაგრამ არა სახელმწიფო იდეოლოგიაზე.

გერმანულ ანთროპონიმიაში მკაფიოდ არის გამოხატული სქესობრივი დიფერენციაცია, რაც აისახება როგორც სახელთა მორფოლოგიურ სტრუქტურაში, ისე სახელდების ტრადიციულ ნორმებში. ამასთანავე, აღინიშნება შემოკლებული ფორმების არსებობა, თუმცა ისინი, როგორც წესი, არ ცვლიან სახელის ოფიციალურ სტატუსს. აღნიშნული ფაქტი მიუთითებს სახელდების სტაბილურ იერარქიაზე ოფიციალურ და არაოფიციალურ ფორმებს შორის.

გერმანული ანთროპონიმია მნიშვნელოვანია შედარებითი კვლევისთვის, ვინაიდან იგი წარმოაჩენს ისეთ მოდელს, სადაც ისტორიული მემკვიდრეობა და თანამედროვე სახელდების ტენდენციები ერთმანეთთან დაბალანსებულად თანაარსებობს. ამ ფონზე უკეთ იკვეთება ქართული ანთროპონიმის სპეციფიკა,

განსაკუთრებით სახელთა ადაპტაციის, სემანტიკური მოტივაციისა და ეროვნული იდენტობის შენარჩუნების კუთხით.

ინგლისური ანთროპონიმის კვლევამ ცხადყო, რომ იგი წარმოადგენს მოქნილ, ღია და დინამიკურ სისტემას, რომელიც მკვეთრად რეაგირებს სოციალურ ცვლილებებზე, კულტურულ პროცესებსა და გლობალიზაციის გავლენებზე. ინგლისური ანთროპონიმია ისტორიულად ჩამოყალიბებულია მრავალენოვანი და მრავალკულტურული კონტაქტების შედეგად, რაც აისახება სახელთა ლექსიკური მრავალფეროვნებითა და ფორმალური თავისუფლებით.

დადგინდა, რომ ინგლისურ ანთროპონიმიაში სახელდების პროცესი ნაკლებად რეგლამენტირებულია ტრადიციული ან რელიგიური ნორმებით. სახელთა არჩევანი მეტწილად ინდივიდუალური და ოჯახური გადაწყვეტილების შედეგია, რაც იწვევს სქესობრივად ნეიტრალური სახელების, შემოკლებული ფორმებისა და ალტერნატიული წერითი ვარიანტების ფართო გავრცელებას. ეს ტენდენცია მნიშვნელოვნად განასხვავებს ინგლისურ მოდელს როგორც გერმანული, ისე რუსული ანთროპონიმისგან.

ინგლისურ ანთროპონიმს ახასიათებს სახელთა აქტიური მიგრაცია სხვა ენებიდან და კულტურებიდან, რაც განსაკუთრებით გაძლიერდა თანამედროვე ეპოქაში. ბიბლიური, კელტური, ლათინური, ფრანგული და თანამედროვე გლობალური კულტურის გავლენები ქმნის მრავალენოვან ანთროპონიმულ სივრცეს. აღნიშნული პროცესი ხელს უწყობს სახელთა სწრაფ განახლებას და მოდურობის ცვალებადობას.

დადგინდა, რომ ინგლისური ანთროპონიმია მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სხვა ენათა სახელდების პრაქტიკაზე, მათ შორის ქართულზეც. პოსტსაბჭოთა პერიოდში შეინიშნება ინგლისური და ზოგადად დასავლური სახელების პოპულარობის ზრდა ქართულ ანთროპონიმიაში, რაც დაკავშირებულია გლობალიზაციასთან, მასმედიის გავლენასთან და კულტურული ორიენტაციის ცვლილებასთან.

ინგლისური ანთროპონიმია შედარებითი ონომასტიკისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, როგორც მაგალითი სისტემისა, სადაც სახელდების პროცესი

მაქსიმალურად დემოკრატიზებულია და ნაკლებად დამოკიდებულია ინსტიტუციურ კონტროლზე. ამ ფონზე ნათლად იკვეთება ქართული ანთროპონიმის ტრადიციული, კულტურულად მოტივირებული ხასიათი და მისი უნარი, უცხოური ელემენტები საკუთარი ენობრივი სისტემის ფარგლებში ინტეგრირდეს.

შედარებითმა ანალიზმა აჩვენა, რომ ქართული ანთროპონიმია წარმოადგენს ჰიბრიდულ სისტემას, რომელშიც თანაარსებობს ინდიგენური სახელები, ქრისტიანული კანონიკური ანთროპონიმები და სხვადასხვა ენობრივი წყაროდან შემოსული სახელები. რუსულ მოდელთან შედარებით, ქართულ ანთროპონიმიაში უფრო მკვეთრად არის დაცული ტრადიციული სახელების სემანტიკური მოტივაცია, ხოლო გერმანულ და ინგლისურ სისტემებთან მიმართებით თვალსაჩინოა ქართული სახელების ძლიერი კულტურული და ისტორიული ფესვები. დადგინდა, რომ ქართული ანთროპონიმია აქტიურად რეაგირებს გარე გავლენებზე, თუმცა ინარჩუნებს ეროვნულ იდენტობას.

ანალიზმა ცხადყო, რომ რეგიონული სახელების სისტემა წარმოადგენს ქართული ანთროპონიმის ერთ-ერთ ყველაზე არქაულ, მრავალშრიან და ისტორიულად ინფორმაციულ ფენას. მესხეთის გეოპოლიტიკური მდებარეობა, როგორც კულტურულ და ცივილიზაციურ გზაჯვარედინზე მდებარე სივრცისა, პირდაპირ აისახა ანთროპონიმულ მასალაზე და განაპირობა სახელების მრავალეთნიკური და მრავალკონფესიური (მრავალრელიგიური) ხასიათი.

კვლევამ დაადასტურა, რომ მესხეთის ანთროპონიმიაში თანაარსებობს ინდიგენური ქართული სახელები, ქრისტიანული კანონიკური ანთროპონიმები, მუსლიმური და წარმართული სახელები, აგრეთვე აღმოსავლური (თურქული, არაბული, სპარსული) და მოგვიანებით რუსული წარმომავლობის სახელები. აღნიშნული თანაარსებობა არ ატარებს ქაოტურ ხასიათს, არამედ ქმნის სტრუქტურულად გამართულ სისტემას, რომელიც ასახავს რეგიონის ისტორიულ, რელიგიურ და სოციალურ რეალიებს.

ისტორიული წყაროების, მათ შორის „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთრის“, კამერალური აღწერებისა და სხვა საარქივო მასალის ანალიზმა აჩვენა, რომ მესხეთში ანთროპონიმული სისტემა ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ეფუძნებოდა

სახელისა და მამის სახელის მოდელს, რაც ოსმალური ადმინისტრაციული ტრადიციის გავლენას უკავშირდება. გვარების არარსებობა ან გვიანდელი ფიქსაცია ამ პერიოდში მიუთითებს არა ენობრივ სიღარიბეზე, არამედ განსხვავებულ ონომასტიკურ წესრიგზე, რომელიც მოგვიანებით შეიცვალა რუსეთის ადმინისტრაციული პოლიტიკის შედეგად.

დადგინდა, რომ მესხეთის ანთროპონიმია მდიდარია სემანტიკური ჯგუფებით, რომლებიც დაკავშირებულია ბავშვის დაბადებასთან, სურვილთან, ტოტემურ წარმოდგენებთან, ნათესაურ ურთიერთობებთან, მეტსახელებთან, პროფესიულ და სოციალურ სტატუსთან. აღნიშნული ჯგუფები წარმოაჩენს ტრადიციული საზოგადოების ღირებულებით სისტემას და ადამიანის როლს სოციალურ სტრუქტურაში. განსაკუთრებით თვალსაჩინოა თიკუნოფორული ანთროპონიმების ფართო გავრცელება, რაც მიუთითებს ცოცხალ, მეტყველებით აქტიურ სახელდების ტრადიციაზე.

მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა -ელ სუფიქსით გაფორმებული წარმომავლობის სახელების ანალიზი, რომელიც მესხეთში ადრეული პერიოდიდანვე ფუნქციონირებს როგორც ინდივიდუალური სახელები და ხშირად კარგავს თავის თავდაპირველ სადაურობის მნიშვნელობას. ეს პროცესი ადასტურებს, რომ მესხური ანთროპონიმია ავლენს სახელის ტრანსფორმაციის სრულ ციკლს: ტოპონიმიდან — ანთროპონიმამდე, რაც რეგიონულ ონომასტიკურ სისტემებს შორის მჭიდრო კავშირზე მიუთითებს.

კვლევამ ასევე აჩვენა, რომ მესხეთის ანთროპონიმია ინახავს ქართული ეპიკური და მითოლოგიური ტრადიციების კვალს. ისეთი სახელების გავრცელება, როგორიცაა ამირანი, ადასტურებს ადგილობრივ ფოლკლორულ ნიადაგს და კულტურულ უწყვეტობას. ამავდროულად, ქრისტიანული და მუსლიმური სახელების პარალელური არსებობა ნათლად ასახავს კულტურულ მრავალფეროვნებას და ისტორიული პროცესების მიუხედავად სახელდების ტრადიციის მდგრადობას.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ მესხეთის ანთროპონიმია წარმოადგენს არა მხოლოდ რეგიონულ სახელდების სისტემას, არამედ ფართო კულტურულ-ისტორიულ დოკუმენტს, რომელიც ასახავს მოსახლეობის ეთნიკურ შემადგენლობას, მიგრაციულ პროცესებს, პოლიტიკურ ცვლილებებსა და იდენტობის

ტრანსფორმაციას. მისი კვლევა აუცილებელია ქართული ანთროპონიმის სრული სურათის აღსადგენად და მნიშვნელოვან მასალას იძლევა როგორც შედარებითი ონომასტიკის, ისე კულტურული გეოგრაფიისა და ისტორიული ლინგვისტიკისათვის.

მეხუთე თავში ანთროპონიმის პრობლემატიკის განხილვამ წარმოაჩინა სახელდების პროცესის სოციალური, ისტორიული და კულტურული განზომილებები, სადაც საკუთარი სახელები ასახავს საზოგადოების ღირებულებებს, იდენტობის კონსტრუირების მექანიზმებსა და ენობრივი სისტემის დინამიკას. სახელთა ფუნქციონირების ეს მრავალმხრივი ხასიათი კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ ონომასტიკური ერთეულები არა მხოლოდ ლინგვისტური, არამედ ფართო ინტერდისციპლინარული კვლევის ობიექტებია. ამ კონტექსტში ბუნებრივად ჩნდება საჭიროება სახელდების პრობლემატიკის გაფართოებისა იმ ონომასტიკურ სფეროზე, რომელიც სცდება ადამიანურ და მიწიერ რეალობას და მოიცავს კოსმოსურ სივრცეს. სწორედ ამ თვალსაზრისით, მეექვსე თავი ეძღვნება კოსმონიმისა და მასთან დაკავშირებული ტერმინების ანალიზს, სადაც სახელდების უნივერსალური პრინციპები ვლინდება უკვე ციური ობიექტების ნომინაციისას.

მეექვსე თავი

კოსმონიმია და მასთან დაკავშირებული ტერმინები

კოსმონიმია, როგორც ონომასტიკის შედარებით ახალი და სპეციალიზებული ქვედარგი, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს თანამედროვე მეცნიერებაში კოსმოსური კვლევებისა და ასტრონომიის ინტენსიური განვითარების ფონზე. ციური სხეულების, კოსმოსური სივრცის ზონებისა და პლანეტარული ობიექტების სახელდების საკითხები უშუალოდ უკავშირდება ტერმინოლოგიის სიზუსტეს, სტანდარტიზაციასა და საერთაშორისო სამეცნიერო კომუნიკაციის მოთხოვნებს. ამ თავში განხილულია კოსმონიმიის თეორიული საფუძვლები, მისი ადგილი ონომასტიკის საერთო სისტემაში და კოსმონიმური ტერმინების ძირითადი ჯგუფები ქართულ და საერთაშორისო სამეცნიერო ლიტერატურაში. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ტერმინთა განმარტების სიზუსტეს, მათი გამოყენების პრაქტიკას და ქართულ ონომასტიკურ სივრცეში კოსმონიმური ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბების პროცესს.

ტერმინთა თავისებურობის საკითხს, მათ თარგმანს ყოველთვის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ენათმეცნიერებაში. ეს საკითხი უშუალო კავშირშია ცალკეული ტერმინოლოგიური სისტემების ჩამოყალიბებასა და განვითარებასთან.

ქართული ონომასტიკური მეცნიერება რაკი ახალია, ამიტომ მისი ტერმინოლოგიაც ჩამოყალიბების პროცესშია. მეცნიერებასთან ერთად ყალიბდება მისი ტერმინებიც ტერმინთა ჩამოყალიბება-განვითარებაზე დაკვირვება, მათი ცვლილებები გვიჩვენებს თვით მეცნიერების განვითარების გზას (ხორნაული 2003, 45).

რაც უფრო ღრმავდება ონომასტიკური მეცნიერება, მით უფრო ბევრი ქვეგანშტოება გამოიყო და თავისი სახელებიც – ტერმინებიც გაჩნდა. ასე თანდათანობით გაჩნდა ტერმინები: ჰიდრონიმიკა, ორონიმიკა, კოსმონიმიკა და ა.შ. (ხორნაული 2003, 47).

საყოველთაოდ მიღებული განმარტების თანახმად კოსმონიმია არის ონომასტიკის ქვედარგი, რომელიც შეისწავლის კოსმონიმებს, ციურ სხეულთა (პლანეტების, ვარსკვლავთა და სხვ.) სახელებს.

კოსმონიმი - ონიმის სახეობა, კოსმოსური სივრცის ზონების, გალაქტიკების თანავარსკვლავედთა საკუთარი სახელი. მაგ: ანდრომედეს ნისლეული, ორიონის თანავარსკვლავედი, დიდი დათვი (ცხადაია 1988, 59).

კოსმონიმი - Die Kosmonyme აღნიშნავს კოსმოსურ სივრცით ზონებს, მაგ., Jungfrau- ქალწული, das Boot- ნავი, der Große Bär- დიდი დათვი და სხვა. (Kamianets 2000).

პლანეტონიმი ეს არის ონიმის სახეობა, რომელიც აღნიშნავს ციური სხეულის ბუნებრივ-ფიზიკური ობიექტის საკუთარი სახელი;

planetonyms – (proper names of planets and planetary systems) პლანეტონიმი - პლანეტებისა და პლანეტარული სისტემების საკუთარი სახელი(en.wikipedia.org/wiki/Toponymy).

გეონიმი /გეოტოპონიმი/ -1/ პლანეტონიმის სახეობა. დედამიწის ნებისმიერი ბუნებრივ ფიზიკური ობიექტის სახელწოდება. მაგ. შავი ზღვა, ალაზნის ველი, კავკასიონი, მტკვარი;

2/გეოლოგიური ფორმაციის, ჰორიზონტის საკუთარი სახელი. კურსკის მაგნიტური ანომალია , დონეცკის ქვანახშირის აუზი /დონბასი/.

geonyms - proper names of all geographical features, on planet Earth. გეონიმები - გეოგრაფიულ ობიექტთა საკუთარი სახელები, პლანეტა დედამიწაზე. (en.wikipedia.org/wiki/Toponymy).

მარსონიმი/მარსიონიმი/ პლანეტონიმის სახეობა. მარსის ბუნებრივ ფიზიკური ობიექტის საკუთარი სახელი.

სელეონიმი არის პლანეტონიმის სახეობა, მთვარის ბუნებრივ ფიზიკური ობიექტის საკუთარი სახელი, მაგ. ლომონოსოვის კრატერი, მოსკოვის ზღვა, ალპები/ამჟამად 1300 სახელწოდებაა 3000-ზე მეტი ობიექტი კი დანომრილია სპეციალური სისტემით.

ვენუსონიმი პლანეტონიმის სახეობა. ვენერის ნებისმიერი ბუნებრივ-ფიზიკური ობიექტის საკუთარი სახელი.

ასტროტოპონიმი იხმარება პლანეტონიმის მნიშვნელობით, მაგრამ მოუხერხებელი ტერმინია, რადგან შეიძლება გაგებულ იქნეს როგორც ასტრონომისმიერი ტოპონიმი მაგალითად, შევადართო ანთროპოტოპონიმი, ჰიდროტოპონიმი და სხვა.

ასტრონიმი- Astronyme (ბერძ. aster 'Stern' ვარსკვლავი + -onym სახელი), არის ციური სხეულების საკუთარი სახელი მაგ., die Venus - ვენერა, der Merkur- მერკური, der Mond-მთვარე, Halleyscher Komet-ჰალეის კომეტა და სხვა (Kamianets 2000).

ონომასტიკურ მეცნიერებათა საერთაშორისო საბჭომ (ICOS) შექმნა ტერმინოლოგიის ჯგუფი, რომელმაც შეადგინა ტერმინთა სია, ტერმინთა განმარტებებთან და ტერმინების გამოყენების შესახებ შენიშვნებთან ერთად.

ICOS მიერ წარმოდგენილ კოსმონიმური ტერმინებია:

Astronymy - (a name of a star (or more loosely of a constellation, or other heavenly body)) ვარსკვლავის სახელი (თანავარსკვლავედის, ან სხვა ზეციური სხეულის);

Cosmonym- (a proper name of a cosmic feature, outside Earth) კოსმოსურ სხეულთა საკუთარი სახელი, გარდა დედამიწისა.

Asteroidonym – (a proper name of an asteroid) ასტეროიდთა საკუთარი სახელი;

Cometonym – (a proper name of a comet) კომეტების საკუთარი სახელი;

Meteoronym - (a proper name of a meteor) მეტეორის საკუთარი სახელი;

Planetonym – (a proper name of a planet) პლანეტების საკუთარი სახელი;

Geonym (a name of a geographic feature, on Earth) გეოგრაფიულ ობიექტთა საკუთარი სახელები, პლანეტა დედამიწაზე.

ტოპონიმი და, საერთოდ, ყველა საკუთარი სახელი ენის ლექსიკური ფონდის თავისებურ ჯგუფს ქმნის. საკუთარი სახელი თავისი ბუნებით ინტერნაციონალური ლექსიკის კუთვნილებაა და ამის მიზეზი უპირველესად მისი უთარგმნელობაა. იმავდროულად ყველა ენაში საკუთარ სახელს შეაქვს ის ფონემატური თავისებურებები, რომლებიც მას ფუძემენისაგან აქვს მიღებული, თუმცა ამასთანავე მსესხებელი ენის ბუნებასაც ემორჩილება (ჯორბენაძე 1993, 60).

წარმოდგენილ თავში განხილულ იქნა კოსმონიმიის, როგორც ონომასტიკის ერთ-ერთი შედარებით ახალი და სპეციფიკური ქვედარგის, თეორიული და ტერმინოლოგიური საფუძვლები. კვლევამ აჩვენა, რომ კოსმონიმია მჭიდროდ არის დაკავშირებული როგორც ასტრონომიისა და კოსმოსური კვლევების განვითარებასთან, ისე ზოგადად სამეცნიერო ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბების პროცესთან. ტერმინთა სიზუსტე და ერთმნიშვნელოვნება ამ სფეროში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, ვინაიდან ისინი საერთაშორისო სამეცნიერო კომუნიკაციის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს.

დადგენილია, რომ კოსმონიმია მოიცავს ციურ სხეულთა, კოსმოსური სივრცის ზონების, გალაქტიკების, თანავარსკვლავედებისა და პლანეტარული ობიექტების საკუთარ სახელებს და ფუნქციონირებს ონომასტიკის საერთო სისტემაში, როგორც დამოუკიდებელი ტერმინოლოგიური ქვესისტემა. **კოსმონიმი, ასტრონიმი, პლანეტონიმი, სელეონიმი, მარსონიმი, ვენუსონიმი** და სხვა ტერმინები ნათლად წარმოაჩენს ამ სფეროს შიდა დიფერენციაციას და სპეციალიზაციას.

კვლევამ აჩვენა, რომ ქართულ ონომასტიკურ მეცნიერებაში კოსმონიმიური ტერმინოლოგია ჩამოყალიბების პროცესშია. ტერმინთა ნაწილის პარალელური ფორმები (მაგ., მარსონიმი / მარსიონიმი) და ზოგიერთ შემთხვევაში არაერთგვაროვანი გამოყენება მიუთითებს ტერმინოლოგიური სტანდარტიზაციის აუცილებლობაზე. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ონომასტიკურ მეცნიერებათა საერთაშორისო საბჭოს (ICOS) მიერ შემუშავებულ ტერმინოლოგიურ სისტემას, რომელიც უზრუნველყოფს ტერმინთა განმარტების, გამოყენებისა და კლასიფიკაციის საერთაშორისო თანხვედრას.

დადასტურდა, რომ კოსმონიმიური ტერმინების უმრავლესობა ინტერნაციონალური ხასიათისაა და სხვადასხვა ენაში ფუნქციონირებს მინიმალური ფონეტიკური და გრაფიკული ადაპტაციით. ეს გარემოება განპირობებულია საკუთარი სახელების ძირითად მახასიათებელთან — უთარგმნელობასთან. ამასთანავე, თითოეული ენა კოსმონიმებს საკუთარ ფონემატურ და გრამატიკულ სისტემას უქვემდებარებს, რაც მათ ეროვნულ-ენობრივ სახეს ანიჭებს.

თავში ასევე გამოიკვეთა ტერმინოლოგიური ზღვარი კოსმონიმისა და მასთან დაკავშირებულ დარგებს შორის. კერძოდ, დასაბუთდა, რომ გეონიმი, როგორც დედამიწის გეოგრაფიულ ობიექტთა სახელების ადმინიშენელი ტერმინი, მიუხედავად პლანეტონიმებთან ფორმალური სიახლოვისა, ფუნქციურად ტოპონიმის სფეროს მიეკუთვნება. ამგვარი დიფერენციაცია მნიშვნელოვანია ტერმინთა შინაარსობრივი სიზუსტისა და მეცნიერული სიცხადისათვის.

საერთო ჯამში, კვლევამ დაადასტურა, რომ კოსმონიმია წარმოადგენს ონომასტიკის დინამიკურ და პერსპექტიულ მიმართულებას, რომლის განვითარება უშუალოდ უკავშირდება როგორც საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების პროგრესს, ისე ლინგვისტური ტერმინოლოგიის სისტემურ გამართვას. კოსმონიმიური ტერმინების შესწავლა და სტანდარტიზაცია მნიშვნელოვნად ამდიდრებს ქართულ ონომასტიკურ მეცნიერებას და ქმნის საფუძველს შემდგომი ინტერდისციპლინარული კვლევებისათვის.

კოსმონიმია ონომასტიკის ქვედარგია, რომელიც მოიცავს ციურ სხეულთა, კოსმოსური სივრცის ზონების, გალაქტიკების, თანავარსკვლავედებისა და პლანეტარული ობიექტების საკუთარ სახელებს. კოსმონიმიური ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბება მჭიდროდ არის დაკავშირებული ასტრონომიისა და კოსმოსური კვლევების პროგრესთან, ხოლო ტერმინთა სიზუსტე და ერთმნიშვნელოვნება ამ სფეროში საერთაშორისო სამეცნიერო კომუნიკაციის აუცილებელ პირობად გვევლინება.

დადგინდა, რომ კოსმონიმია ფუნქციონირებს ონომასტიკის საერთო სისტემაში, როგორც დამოუკიდებელი ტერმინოლოგიური ქვესისტემა, რომელიც მოიცავს ისეთ ერთეულებს, როგორიცაა **კოსმონიმი**, **ასტრონიმი**, **პლანეტონიმი**, **სელენონიმი**, **მარსონიმი**, **ვენუსონიმი** და სხვა. ამ ტერმინთა შიდა დიფერენციაცია ნათლად ასახავს სფეროს სპეციალიზაციასა და კონცეპტუალურ გამიჯვნას.

გამოკვეთილია, რომ ქართულ ონომასტიკურ მეცნიერებაში კოსმონიმიური ტერმინოლოგია ჯერ კიდევ ჩამოყალიბების პროცესშია, რაც პარალელური ფორმების არსებობასა და ტერმინთა არაერთგვაროვან გამოყენებაში ვლინდება. ამ მხრივ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ონომასტიკურ მეცნიერებათა საერთაშორისო

საბჭოს (ICOS) მიერ შემუშავებული ტერმინოლოგიური სისტემა, რომელიც ტერმინთა სტანდარტიზაციისა და ინტერნაციონალური თანხვედრის უზრუნველყოფას ემსახურება.

ძირითადი დასკვნები

- წინამდებარე დისერტაცია წარმოადგენს ქართული ონომასტიკური სისტემის მრავალმხრივ კვლევას, რომელშიც სახელების ანალიზი განხორციელებულია სტრუქტურულ-სემანტიკური, ტერმინოლოგიური და სოციალური პარამეტრების ერთობლიობის საფუძველზე. კვლევის შედეგად დადასტურდა, რომ ონომასტიკა არ არის ენის იზოლირებული ქვესისტემა, არამედ დინამიკური და მრავალფუნქციური სფერო, რომელიც მჭიდროდ არის დაკავშირებული როგორც ენის შინაგან სტრუქტურასთან, ისე ისტორიულ, კულტურულ და სოციალურ პროცესებთან.

- არსებითი სახელების კლასიფიკაციისას გამოიყოფა ორი *სტრუქტურულ-სემანტიკური* ჯგუფი, *საკუთარი* და *საზოგადო* სახელები. ენაში საგნისა და პირთა აღმნიშვნელი სახელები ან საზოგადო სახელთა ჯგუფს ეკუთვნის, ან საკუთარს. ეს იმას ნიშნავს, რომ შესაძლოა, გამოიყოს *აღსანიშნი*, როგორც კონკრეტული ჯგუფის ზოგადი მახასიათებელი, რომელიც საშუალებას იძლევა, გააერთიანოს ან გამოყოს სხვადასხვა ჯგუფი.

- დისერტაციაში არსებითი სახელების კლასიფიკაცია საზოგადო და საკუთარ სახელებად გააზრებულია არა მხოლოდ ტრადიციული გრამატიკული მიდგომის ფარგლებში, არამედ სემანტიკური და ფუნქციური თვალსაზრისითაც. კვლევამ აჩვენა, რომ მისი კლასიფიკაცია ეფუძნება სახელის რეფერენციულ ხასიათს და განსაზღვრავს მის კომუნიკაციურ როლს. კერძოდ, საკუთარი სახელები გამოირჩევა ინდივიდუალიზაციის ფუნქციით, ხოლო საზოგადო სახელები — გენერალიზაციის უნარით, რაც საშუალებას იძლევა, უფრო მკაფიოდ გაიმიჯნოს სახელთა ფუნქციური სფეროები თანამედროვე ქართულ ენაში.

- ტოპონიმებში სრულად აისახება დიალექტური თავისებურებანი. აქედან გამომდინარე, გეოგრაფიული ობიექტისათვის ეთნოსის დედაენაზე შექმნილი გეოგრაფიული სახელების შერქმევა - მარკირებით. მდინარეებს ტბებს ჩანჩქერებს, წყაროებს, ჭებს, ფონებს, ჭაობებს, მინდორ - ველებს, ბორცვებს, ქედებს, მთებს, ხეობებს, ტყეებს, სოფლებს, ქალაქებს, დაბებს, დასახლებულ პუნქტთა უბნებს,

ნასახლარებსა და სხვა ობიექტებს სახელი ერქმევა მოცემული ენისათვის დამახასიათებელი ტოპონიმური მოდელების საფუძველზე.

- ტოპონიმის ანალიზმა ცხადყო, რომ გეოგრაფიული სახელები წარმოადგენს ენის იმ შრეს, რომელშიც ყველაზე სრულად და სტაბილურად აისახება დიალექტური, ისტორიული და ეთნოკულტურული ნიშნები. კვლევაში დადასტურდა, რომ გეოგრაფიული ობიექტების სახელდებაში გამოყენებული ტოპონიმური მოდელები მჭიდროდ არის დაკავშირებული კონკრეტული ენის სტრუქტურულ თავისებურებებთან. ამდენად, ტოპონიმები განიხილება არა მხოლოდ ნომინაციურ ერთეულებად, არამედ კულტურული მეხსიერების მატარებელ ნიშნებად, რომლებიც მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვაწვდის ენის განვითარების სხვადასხვა ეტაპის შესახებ.

- განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო ონომასტიკური ტერმინოლოგიის ანალიზს. დისერტაციაში გამოიკვეთა, რომ ტერმინოლოგიური მრავალფეროვნება და ტერმინების ინტერპრეტაციული არაერთგვაროვნება განპირობებულია მათი ისტორიული წარმომავლობითა და საერთაშორისო სამეცნიერო სივრცეში ფუნქციონირებით. კვლევამ აჩვენა, რომ ბერძნულ-ლათინური ფუძეების მქონე ტერმინები სხვადასხვა ენაში განიცდიან ფონოლოგიურ და ორთოგრაფიულ ადაპტაციას, რაც იწვევს ტერმინოლოგიურ ვარიაციას. ამ კონტექსტში დასაბუთებულია ტერმინოლოგიური სტანდარტიზაციის აუცილებლობა, როგორც სამეცნიერო კომუნიკაციის ეფექტიანობის უზრუნველყოფის პირობა.

- ონომასტიკური ტერმინოლოგია ხასიათდება ტერმინების ფართო სპექტრით, რომელთა ინტერპრეტაცია სხვადასხვანაირად არის შესაძლებელი; ზოგიერთი ტერმინი ზოგჯერ არასწორად ან არასაკმარისად არის გამოყენებული. რადგან მრავალი ონომასტიკური ტერმინი ბერძნული წარმოშობისაა, ისინი სტანდარტიზებულია სხვადასხვა ენაზე; ამასთან, ისინი განიცდიან ზოგიერთ ენობრივ სპეციფიკურ ადაპტაციას, მაგალითად, ფონოლოგიურ ან ორთოგრაფიულ ადაპტაციას.

- დისერტაციაში ფართოდ არის გაანალიზებული ონომასტიკის სოციალური განზომილება. კვლევამ ცხადყო, რომ სახელები არ არის მხოლოდ ენობრივი ნიშნები,

არამედ სოციალური და იდეოლოგიური მნიშვნელობის მატარებელი ერთეულები. ანთროპონიმების ცვლილება, განსაკუთრებით პოლიტიკურად მოტივირებული სახელების გავრცელება, ნათლად ასახავს ისტორიული ეპოქის იდეოლოგიურ დისკურსს და საზოგადოებრივი ღირებულებების ტრანსფორმაციას. ამგვარი მიდგომა საშუალებას იძლევა, ონომასტიკური მასალა გამოყენებულ იქნას სოციალური ისტორიის კვლევის დამატებით წყაროდ.

- საერთაშორისო დონეზე ტერმინოლოგიის სტანდარტები ცალსახად გვირჩევენ ნეოკლასიკური ფუძეთა და აფიქსების გამოყენებას ახალი ტერმინების შემოღებისას, რათა ხელი შეუწყოს საერთაშორისო ბუნებრივი აღნიშვნების შენარჩუნებას; ენებს ასევე შეუძლიათ შექმნან საკუთარი ეროვნული ენის ელემენტებისგან შემდგარი ტერმინები, რომლებიც არსებობენ საერთაშორისო ტერმინებთან ერთად.

- ონომასტიკური კვლევის სოციალური ასპექტი გულისხმობს სახელების შესწავლას იმ საჯარო შეფასებებთან დაკავშირებით, რომლებსაც ისინი სხვადასხვა დროს იღებენ ცალკეული საზოგადოებრივი ჯგუფებისგან და ასევე ცალკეულ საზოგადოებებში ან ცალკეულ ინდივიდებში ზოგიერთი სახელების შეგნებულ ან უპასუხისმგებლო უპირატესობებთან დაკავშირებით. სოციალური ფაქტორების გავლენა სხვადასხვა პირობაზეა დამოკიდებული: ისტორიული ეპოქა, სპონტანური და შეგნებული ასპექტები, საზოგადოების გავლენა ენის ანთროპონიმურ შრეზე. მაგ: ლესტანბერი (ლენინი, სტალინი, ბერია), მარლენი (მარკსი, ენგელსი, ლენინი).

- დისერტაციაში ფართოდ არის გაანალიზებული ონომასტიკის სოციალური განზომილება. კვლევამ ცხადყო, რომ სახელები არ არის მხოლოდ ენობრივი ნიშნები, არამედ სოციალური და იდეოლოგიური მნიშვნელობის მატარებელი ერთეულები. ანთროპონიმების ცვლილება, განსაკუთრებით პოლიტიკურად მოტივირებული სახელების გავრცელება, ნათლად ასახავს ისტორიული ეპოქის იდეოლოგიურ დისკურსს და საზოგადოებრივი ღირებულებების ტრანსფორმაციას. ამგვარი მიდგომა საშუალებას იძლევა, ონომასტიკური მასალა გამოყენებულ იქნას სოციალური ისტორიის კვლევის დამატებით წყაროდ.

- პირთა სახელები ენის ლექსიკური ფონდის იმ ნაწილს განეკუთვნება, რომელიც განუწყვეტლივ ვითარდება, ახლდება და მეყსეულად რეაგირებს საზოგადოების

სოციალურ კულტურულ ცხოვრებაში მომხდარ ცვლილებებზე. ანალიზმა დაადასტურა, რომ ანთროპონიმია ენის ლექსიკური ფონდის ერთ-ერთი ყველაზე დინამიკური შრეა. იგი სწრაფად რეაგირებს სოციალურ, კულტურულ და პოლიტიკურ ცვლილებებზე, რაც განაპირობებს სახელთა მუდმივ განახლებას და მოდიფიკაციას. დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ ანთროპონიმები ასრულებს როგორც იდენტიფიკაციის, ისე კოლექტიური მეხსიერების ფუნქციას, რაც მათ განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ენისა და საზოგადოების ურთიერთმიმართების კვლევაში.

- ქართული ტერმინთშემოქმედება საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვასთან ერთად სუსტდება. ქართული ძირებით ნაწარმოები სიტყვები ნაციონალიზაციის პოლიტიკასთან ასოცირდება და მიუღებელია საბჭოთა ხელისუფლებისათვის. ტერმინოლოგია სწორედ ის სფეროა, რომელშიც შესანიშნავად ისახება სახელმწიფო პოლიტიკა. ამის ნათელი მაგალითია რუსულ საკუთარ სახელთა სისტემა, სამტერმინოვანი ანთროპონიმია სახელი, მამის სახელი და გვარი, ეს ქართულ ანთროპონიმიაში ისედაც არსებობდა, თუმცა მათი გაერთიანება და კანონიზირება რუსულის გავლენის შედეგია. აქედან გამომდინარე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ქართული ონომასტიკური ტერმინოლოგია დაფუძნებული იყო რუსულ ონომასტიკურ ტერმინოლოგიაზე და დღეს მიმდინარეობს ამ ტერმინოლოგიის მოდიფიცირება საერთაშორისო ონომასტიკური ტერმინოლოგიის გათვალისწინებით. აღნიშნული პროცესები ქმნის საფუძველს ქართული ონომასტიკის შემდგომი სისტემური განვითარებისათვის და ამ დარგის ინტეგრაციისთვის თანამედროვე საერთაშორისო ლინგვისტურ სივრცეში.

ბიბლიოგრაფია

ქართული წყაროები

ანდრაზაშვილი, მ. გერმანიის ტოპონიმები ტომი I. თბილისი: ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2023.

ანდრაზაშვილი, მ. გერმანიის ტოპონიმები ტომი II თბილისი: ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2023.

ბედოშვილი, გ. ქართული ტოპონიმთა განმარტებითი ეტიმოლოგიური ლექსიკონი. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა, 2002.

ბერიკაშვილი, მ. ქართულ-ბერძნული კონტრასტული (სახელთა სისტემა). თბილისი: ლოგოსი, 2012.

ბერიძე, მ. მესხეთის ტოპონიმთა სტრუქტურისა და ისტორიისათვის. თბილისი, 2008.

ბერიძე, მ. ტაძრები და სახელები. თბილისი: უნივერსალი, 2010.

ბერიძე, მ. სოფლები და ნასოფლარები მოგვითხრობენ. თბილისი: უნივერსალი, 2011.

ბერიძე, მ. ერთი სოფლის ტოპონიმია I: ზველი და მისი შემოგარენი. ახალციხე: ახალციხის უნივერსიტეტი, 2012.

ბერიძე, მ. ნასოფლარი ერკოტა. ახალციხე: სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2013.

ბერიძე, მ. ერთი სოფლის ტოპონიმია III: ვალის ტოპონიმია. ახალციხე: სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2020.

გამყრელიძე, თ.; კიკნაძე, ზ.; შადური, ვ.; შენგელაია, ა. თეორიული ენათმეცნიერების კურსი. თბილისი, 2008.

გოდერძიშვილი, ქ. ქართველური ანთროპონიმის ძირითადი საკითხები. თბილისი: უნივერსალი, 2012.

გურგენიძე, მ. ოიკონიმია როგორც ტოპონიმის სახეობა და მისი სტრუქტურულ-სემანტიკური თავისებურებანი ფრანგულ და ქართულ ენებში. ბათუმი, 2013.

გურგენიძე, მ.; ჯიქია, ს. ტიპოლოგიური ძიებანი VI. თბილისი, 2010.

- ღლონტი, ა. ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები. თბილისი: განათლება, 1971.
- ღლონტი, ა. ქართული ლექსიკოგრაფიის საფუძვლები. თბილისი, 1988.
- ღლონტი, ა. ტოპონიმიკური ძიებანი VI. თბილისი, 1990.
- ზექალაშვილი, ნ. ტერმინოლოგიის საკითხები II. თბილისი: ი.ჯავახიშვილის სახელობის თსუ, 2016.
- ჯიქია, ს. გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი, წიგნი III. თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, 1958.
- ჯორბენაძე, ბ. “საკუთარი სახელი ენის საერთო ლექსიკაში.” ენათმეცნიერება, თსუ შრომები, №164 (1975).
- ჯორბენაძე, ბ. ონომასტიკური გულანი. თბილისი: მეცნიერება, 1993.
- ჭუმბურიძე, ზ. რა გქვია შენ? თბილისი, 1992.
- თოფჩიშვილი, რ. სახელების ეთნოლოგია და ისტორია: მსოფლიოს ხალხთა ანთროპონიმული სისტემები. თბილისი, 2010.
- კვაშილავა, ნ. ეთნოკულტურული ეტიუდები. თბილისი, 2018.
- კეგლი, (ქეგლი). ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი. თბილისი: ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია, 1986.
- (შენიშვნა: გვარით შეიძლება ჩაწერილიაა ქეგლი; თუ საჭიროა, შემოძლია დაარედაქტირო ავტორის სახელი სრულად.)
- მაისურაძე, მ. ქართული გვარსახელები: სემანტიკა, სტრუქტურა, ეტიმოლოგია. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1979.
- მელიქიძე, ნ. ასპინძის მუნიციპალიტეტის ანთროპონიმები. ახალციხე, 2021.
- ქაროსანიძე, ნ.; ხურცილავა, ლ. ქართული ტერმინთშემოქმედების პრობლემები: ისტორია და თანამედროვეობა. თბილისი, 2018.
- რუხიაშვილი, მ. იურიდიული ტერმინოლოგია: ენობრივი და სოციო-კულტურული თვალსაზრისით (დისერტაცია). თბილისი, 2019.
- ცხადაია, ვ. ონავასტიკურ? — ყურადღება: ეს ავტორი ორ წიგნს წარმოადგენს: ონომასტიკურ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1988; და ონომასტიკის შესავალი. თბილისი, 2005.

რუსულენოვანი წყაროები

Бабенко, Л. Лексикология русского языка. Екатеринбург, 2008.

Бондалетов, В. Русская ономастика. Москва: Либроком, 2012.

Врублевская, О. Языковая мода в русской ономастике. Диссертация. Волгоград, 2017.

Кузьмина, Н. Современный русский язык. Лексикология. Москва, 2010.

Мохаммад, А. Антропонимия русского языка. Эр-Рияд, 2014.

Николаевич, А. Структура ономастического слоя в геокультурном пространстве. 2018.

Подольская, Н. Словарь русской ономастической терминологии. Москва: Наука, 1978.

Суперанская, А.; Подольская, Н.; Васильева, Н. Общая терминология: вопросы теории. Москва: Либроком, 2012.

Ономастика русского языка. Методические указания. Евпатория, 2019.

უცხოური (ინგლისური, გერმანული და სხვ.)

Ananiadou, Sophia. "A Methodology for Automatic Term Recognition." ACL Anthology, 1994. Accessed November 2024. <https://aclanthology.org/C94-2167/>.

Christine, Brigitte. Lexikologie des Deutschen: Eine Einführung. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2005.

Farkas, Tamás. "Onomastics Today: An International Overview." 2018. Accessed December 2024. <https://www.researchgate.net>.

Hajdú, Mihály. The History of Onomastics. Budapest. Accessed March 25, 2022.

Kamianets, Yurii. Zur Einteilung der deutschen Eigennamen. Lwiw: Ivan Franko University, 2000.

Kunze, Konrad. dtv-Atlas Namenkunde. Berlin, 2005.

Lipka, Leonhard. An Outline of English Lexicography. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1992.

Rodríguez, María. Aktuelle Tendenzen in der Namengebung ausländischer, bi- und multikultureller Familien in Deutschland. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2016.

Schippan, Thea. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2002.

Zerkina, Natalia. Axiological Linguistics. Aktobe; Magnitogorsk, 2017.

Zerkina, Natalia; Kisel, Elena; Mikhailov, Andrey; Lukina, Elena. "Historical and Social Background of English Name Giving Process." Arab World English Journal (2018): 88–96.

ონლაინ-რესურსები

International Council of Onomastic Sciences (ICOS). ICOS Terminology List. Accessed February 10, 2025. <https://icosweb.net>.

INFOTERM (International Information Centre for Terminology). Accessed February 20, 2025. <https://www.infoterm.info>.

Georgian Explanatory Dictionary Online (Ena.ge). Accessed 2025. <https://www.ena.ge>.

Wikipedia. Accessed 2023. <https://en.wikipedia.org>.

ResearchGate. Accessed 2024. <https://www.researchgate.net>.